

РУДОЛФ ШАНЕР

Човешката история в
светлината на хуманитарните
изследвания

*Шестнадесет публични лекции,
Берлин, 19 октомври 1911 г. до 28 март
1912 г.*

1983 г.

ИЗДАТЕЛСТВО РУДОЛФ
ЩАЙНЕР, ШВЕЙЦАРИЯ

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ПЪЛНО ИЗДАНИЕ
ПРЕЗЕНТАЦИИ

ПУБЛИЧНИ ЛЕКЦИИ

Според бележки, непрегледани от лектора, публикувани от
Администрацията на наследството на Рудолф Щайнер
Публикацията е ръководена от Е. Фробьозе и К. Линденберг.

- 1-во издание, пълно издание Dornach 1962
- 2-ро издание, пълно издание Dornach 1983

Индивидуални проблеми

Лекции I-VI, VIII, IX и XI-XVI от поредицата „Човешката
история в светлината на духовните изследвания“

I: Базел 1946, II: Базел 1947, III: Базел 1946, IV: Базел 1941,
V: Базел 1946, VI: Базел 1946, VIII: Базел 1947, IX: Базел 1948,
XI: Базел 1944, XII: Базел 1946, XIII: Базел 1947, XIV: Базел 1948,
XV: Базел 1948, XVI: Базел 1948

Лекции VII и X по „Повратни моменти в интелектуалния живот“,
1-во издание Дорнах 1927 г., 2-ро издание Дрезден 1940 г.,
3-то издание Фрайбург i. Br. 1954

За публикации в списания вижте началото на бележките.

Библиография № 61

Всички права запазени от Администрацията на имението „Рудолф
Щайнер“, Дорнах/Швейцария

© 1962 от Администрацията на имението „Рудолф Щайнер“,
Дорнах/Швейцария

Отпечатано в Германия от Konkordia GmbH, Bühl /Baden

ISBN 3-7274-0610-0

*Публикации от лекционните
трудове на Рудолф Щайнер*

Основата на антропософски ориентираната духовна наука се формира от трудовете, написани и публикувани от Рудолф Щайнер (1861-1925) . Освен това, той е изнесъл множество лекции и курсове между 1900 и 1924 г., както публично, така и за членове на Теософското, по-късно Антропософско общество. Първоначално самият той е искал лекциите му, които винаги са били изнасяни импровизирано, да не се записват писмено, тъй като са били предназначени като „устни съобщения, не за публикуване“. След като обаче от неговите ученици са били правени и разпространявани все по-непълни и неточни преписи, той се е почувствал длъжен да регулира процеса на преписване. Той е поверил тази задача на Мари Щайнер-фон Сиверс. Тя е била отговорна за назначаването на стенографите, управлението на преписите и прегледа на текстовете за публикуване. Тъй като Рудолф Щайнер е можел сам да коригира преписите само в много малко случаи поради липса на време, неговата резерва трябва да се вземе предвид по отношение на всички публикувани лекции: „Просто ще трябва да се приеме, че в ръкописите, които не съм прегледал, могат да бъдат открити грешки.“

След смъртта на Мари Щайнер (1867-1948) започва издаването на пълно издание на произведенията на Рудолф Щайнер в съответствие с нейните насоки. Този том е част от това пълно издание. Където е необходимо, допълнителни подробности относно изходните текстове могат да бъдат намерени в началото на бележките.

СЪДЪРЖАНИЕ

Този брой	8
 I. Човекът в отношението му към свръхсетивните светове Берлин, 19 октомври 1911 г.	 9
 1. Смъртта и безсмъртието в светлината на духовната наука Берлин, 26 октомври 1911 г.	 35
 III. Значението на пророчеството Берлин, 9 ноември 1911 г.	 62
 IV. От Парацелз до Гьоте Берлин, 16 ноември 1911 г.	 99
 V. Скритите дълбини на душата Берлин, 23 ноември 1911 г.	 126
 VI. Щастието , неговата природа и проявления Берлин, 7 декември 1911 г.	 164
 VII. Пророк Илия в светлината на духовната наука Берлин, 14 декември 1911 г.	 194
 VIII. Произходът на човека в светлината на духовната наука Берлин, 4 януари 1912 г.	 221

IX. Произходът на животинския свят в светлината на духовната наука Берлин, 18 януари 1912 г.	253
X. Христос и 20-ти век Берлин, 25 януари 1912 г.	285
XL Човешка история, настояще и бъдеще в светлината на хуманитарните науки Берлин, 1 февруари 1912 г.	315
XII Коперник и неговото време в светлината на духовната наука Берлин, 15 февруари 1912 г.	347
XIII. Смърт при хора, животни и растения Берлин, 29 февруари 1912 г.	379
XIV. Самовъзпитанието на човека в светлината на духовната наука Берлин, 14 март 1912 г.	416
XV. Същността на вечността и природата на човешката душа в светлината на духовната наука Берлин, 21 март 1912 г.	448
XVI. Дарвин и паранормалното изследване Берлин, 28 март 1912 г.	480
Забележка	514
Личен регистър	521
Подробно съдържание	524
Преглед на пълните съчинения на Рудолф Щайнер .	535

ЗА ТОЗИ БРОЙ

Лекциите в този том принадлежат към частта от лекционното творчество на Рудолф Щайнер, с която той се е обръщал към публиката. „Берлин беше отправната точка за тази публична лекционна дейност. Това, което беше разгледано повече в отделни лекции в други градове, можеше да бъде изразено тук в съгласувана лекционна поредица, чиито теми се припокриваха. По този начин те придобиха характера на внимателно обосновано, методично въведение в духовната наука и можеха да разчитат на редовно връщаща се публика, която беше нетърпелива да се задълбочи все повече в новооткритите области на знанието, докато на новодошлите многократно се дават основите за разбиране на представеното.“ (Мари Щайнер)

Шестнадесетте лекции, представени тук, изнесени през зимния семестър на 1911/12 г., представляват деветата от поредицата публични лекции, които Рудолф Щайнер редовно провежда в Берлин от 1903 г. нататък. Накратко, беше представено следното:

Хуманитарните науки, използвайки съвременни методи на изследване, изследват свръхсетивния свят, като по този начин осигуряват необходимото допълнение към изучаването на сетивния свят – практика, уникално култивирана от времето на Коперник, Кеплер, Дарвин и други. По този начин древната мъдрост става наново разбираема и мистериите на човешкия произход, смъртта и безсмъртието, вечността и истинската човешка природа стават прозрачни. Несигурността около духовния свят може да бъде преодоляна чрез метода на хуманитарните науки. Разкриват се пътища към истинско самообразование, към скритите дълбини на душата и към истинското човешко щастие. Историческият живот на човечеството също се появява в нова светлина чрез хуманитарните науки и става ясно как естествените науки и историята се нуждаят от по-нататъшно развитие чрез хуманитарните науки, ако искаме да се постигне задоволително решение на загадките на съществуването.

НА ЧОВЕКА СЪС СВЪРХЧУВСТВИТЕЛНИТЕ СВЕТОВЕ

Берлин, 19 октомври 1911 г.

Както вече няколко зими, през следващите месеци ще изнасям лекции по теми и интереси на хуманитарните науки, науката за свръхсетивните светове.

Когато говорим в нашето време на познание или за наука за свръхсетивните светове, все още се сблъскваме с множество предразсъдъци и съпротива. Това е напълно разбираемо. Защото всеки, който е запознат с интелектуалното развитие през последните години или десетилетия, ще трябва лесно да признае, че това интелектуално развитие като цяло е било доста неохотно да приема изследванията на свръхсетивния свят във всеки смисъл. Когато, както се случи и ще продължи да се случва в изминалите зимни лекции, се твърди, че тези лекции, в целия си формат и тон, притежават научен характер и претендират да стоят редом с други научни съображения, тогава тези предразсъдъци са още по-големи. Трябва обаче да се признае, че напоследък в нашия интелектуален живот нарасна нуждата да се вглеждаме в свръхсетивните светове, да черпим смисъл и разбиране за целия човешки живот от това познание за свръхсетивния свят, а също и да се укрепим в сложния си живот.

Изискванията на външния свят. Съществува все по-нарастващ копнеж за познание на свръхестествения свят.

От друга страна, не може да се отрече, че съвременното човечество, когато е пропито с това, което иначе се счита за решаващо за достигане до философии на живота, също така отправя научно искане към хуманитарните науки, изисквайки в известен смисъл научна основа. Трябва да се признае, че в наше време има многобройни кръгове , *които* от гледна точка на съвременната наука по някакъв начин напълно отричат всякакво искане за научна валидност на изучаването на свръхсетивните светове. Ако се вгледаме как се случва това отричане, можем да забележим, че по този въпрос се възприемат две съвсем различни гледни точки, и двете от които намират многобройни поддръжници в нашето време сред онези, които имат стремежа, копнежа да надраснат старите традиции, които съществуват, за да задоволят своите свръхсетивни нужди. Някои казват, че това, което външната наука в различните си клонове може да предостави днес, особено възхитителната естествена наука, би било достатъчно, за да даде на човечеството задоволителна картина на света, такава, която трябва да задоволи всеки копнеж за мироглед и философия. Само онзи мироглед, както се твърди в тези среди, би могъл да бъде валиден, който просто обобщава резултатите от естествените науки или други научно признати открития, за да формира картина на решението на загадките на света от тяхната цялост. Други обаче казват: Наистина можем да формираме картина на света, ако я основаваме на фундаментални—

Сегашното състояние на науката ни дава мисли и идеи за това какво може да се крие в основата на външните проявления, но тази картина е недостатъчна за неугасимата нужда на човешката душа от знание. Всичко, което можем да знаем за света чрез чисто външна наука, ни доказва точно колко неадекватна е тази външна наука за отговор на наистина големите загадки на съществуването. Навсякъде, точното и задълбочено разбиране чрез външна наука сочи към основните причини за това, което самата тази наука предоставя. В тези кръгове има хора, които, макар и да признават, че има индикации за свръхсетивното навсякъде по света и че външната наука никога не е достатъчна, за да се получи задоволителна картина на решението на загадките на света, въпреки това твърдят, че човечеството е ограничено в способността си за познание и разбиране и че от научна гледна точка то би превишило границите на своите възможности и знания, ако се опита да проникне в този свръхсетивен свят.

Така виждаме, че предразсъдъците и съпротивата срещу *хуманитарните науки произтичат* именно от онзи интелектуален живот, с който те се стремят да се приравнят. Следователно, в началото на тази лекционна поредица ще бъде необходимо да се впуснем в определена програмна дискусия относно възможността за връзка между човечеството и свръхсетивните светове. Че човечеството трябва да има такава връзка със свръхсетивните светове и че може би просто е неспособно да проникне в тези свръхсетивни светове със своите когнитивни способности, винаги е било допускано от по-предпазливите умове, дори в неотдавнашния златен век на естествените науки. Ако човек

Днес, в дискусии като тези, които ще бъдат разработени в тази поредица от лекции, често се чува – и това не е критика – че това по същество е недопустима фантазия относно свръхсетивните светове. Макар че подобно виждане може да е разбираемо, трябва също да се отбележи, че поне един факт винаги е бил признаван от по-предпазливите мислители и изследователи: че не е произволно решение на човешката душа да прави заключения от това, което може да предостави външната наука, а именно, че всичко в нашата среда в крайна сметка сочи към свръхсетивни светове.

Нека от многобройните представени факти посоча един по-стар и един по-нов, като по този начин въведа това, което след това ще бъде изяснено в следващите лекции от изследванията на самите хуманитарни науки . Нека започна с това, че наистина науката от последните десетилетия не е довела истинските ѝ разбиратели до отричане на свръхсетивните светове и че, от друга страна, вече може да се каже, за тези, които са запознати със съвременната научна гледна точка, че нашата външна наука е напреднала до степен, че се чувства принудена в нашето непосредствено настояще да признае поне ограничена степен на познание за свръхсетивните светове. По този начин тази строга наука опровергава в най-сериозен смисъл това, което в момента е представено в много популярни светогледи като материалистически или монистичен, или както и да се нарече, светоглед.

Нека първо посоча един по-стар факт: изследовател, който е бил точно в центъра на събитията.

, постигнал много в тясно дефинирана специализирана област, е държал очите си отворени и за всичко, което външната наука не може да предложи. Веднъж той е изрекъл следните запомнящи се думи: „Възхитителна е картината, която естествената наука може да даде за това, което е в основата на материалните ефекти и природните сили в теориите за многобройните атомни ефекти, които естествената наука представя в момента. Но – така казва този изследовател и бих искал да подчертая това като факт – би било фатална заблуда да се вярва, че във всичко, което естествената наука може да предложи в своите възприятия и теории, има нещо, което би изключвало метафизическа нужда, тоест нужда, която човешката душа има от познание за свръхсетивния свят или поне от предположението за съществуването на свръхсетивен свят.“ Би било фатална грешка да се вярва, че всичко, което естествената наука може да предложи, е просто нещо – дори ако прониква до атомистичния свят – което съответства на външното възприятие. Това възприятие винаги трябва да има основа отвъд себе си. Твърдението на този естествоизпитател е направено във време, когато по-малко строгите мислители, тоест – ако мога да използвам израза – смелите мислители на съвременната естествена наука, са възхвалявали идеите, които са се стремили да изключат всяка човешка мисъл за свръхсетивния свят. Не ви казвам твърдението на естествоизпитател, който може би е бил обзет от някакъв вид мистицизъм, или който е бил философски обременен, или който може би е стигнал до мистично събрание. Твърдението,

Работата, която току-що споменах, е извършена през 1867 г., в зората на материалистическото естествознание през миналия век, във Виенската академия на науките от известния клиницист и пионер на медицинската наука *Карл фон Рокитански*. И казаното от него, въпреки постигнатото от смелчаците на този мироглед, ще бъде признато от всеки, който познава цялата природа и най-съкровената същност на естествознанието.

още един факт . Кой би могъл да повярва, че някоя наука днес дължи величието си повече на чисто външни експериментални изследвания от мислителите, които са я основали върху тези външни изследвания и експерименти, отколкото на физиката? И какво би могло да бъде по-характерно за съвременната научна мисъл от физическите постижения на нашето време, от една страна, и от друга страна, многократно изтъквани, когато се опровергава възможността човечеството да има работа с неща от свръхсетивния свят? Но какво ще стане, ако днес се появи физик и каже: Съвременното физическо мислене трябва да бъде изоставено или поне многобройни факти и резултати от изследвания показват, че това трябва да е така за концепция, на която са разчитали толкова много надежди за чисто научен подход през последните десетилетия? – А именно, да се изостави концепция като тази за материално замисления космически етер, която в продължение на много години се разглежда като един вид магическо лекарство за всички външни природни явления. Защото явления като светлина, топлина, електрически явления

И така нататък, тези неща трябваше да се обяснят само чрез хипотетично приемане на така наречения световен етер като най-фината субстанция зад това, което виждат очите ни, това, което възприемат сетивата ни, от която, така да се каже, всичко трябва да е обяснимо. И като се схващаше този световен етер като материален, човек не се въздържаше да му припише и произхода на човешките духовни, свръхсетивни преживявания в някои процеси на този материален етер, който ни изпълва. За всичко останало, приписвано на свръхсетивния, духовен свят, този материален световен етер се превърна в един вид магьосник и обяснител. Ами ако се появи физик и каже, че определени неща във физическите изследвания ни принуждават да мислим, че трябва да се предположи такава връзка между силите на природата, чрез която става възможно светлинните лъчи да се водят през пространството без предположението за материален световен етер? Или какво ще стане, ако този физик каже, че въз основа на определени факти сега трябва да се предположи, че светлинните вълни се разпространяват през пространството без материална среда? И какво ще стане, ако този физик продължи, казвайки: Е, да, това противоречи на всяко механично обяснение на природата, но ако физическите факти изискват това, тогава механичният възглед за природата е безвъзвратно загубен. А какво ще стане, ако той отиде още по-далеч и каже: Какво трябва да се замести с това, което науката, в материалистически смисъл, толкова дълго е приемала за космически етер? Тогава трябва да се замести с нещо, на което, преди всичко, не е необходимо да се приписват материални свойства. Нещо много забележително трябва да се замести с този космически етер. И аз винаги трябва...

И отново, нека подчертаем: В контекста на съвременната физика, понятието за космически етер трябва да бъде заменено с нещо много своеобразно. А именно, на мястото на етера, който преди се предполагаше, че разпространява светлината през пространството, трябва да бъдат заменени уравнения – чисти в математически смисъл. Това са мисли, конструкции на мисълта. И това, което се разпространява в смисъл на конструкции на мисълта, не би трябвало да се разпространява през материята, а – както казват учените – през вакуума, през празното пространство. Това се счита за необходимо от физиката по отношение на светлината, която не е свързана с никаква материална субстанция.

Ако някой беше казал това преди време, по време на разцвета на материализма или монизма, вероятно щеше да се предположи, че е и озадачен защитник на духовен мироглед, защото само такъв човек би могъл да твърди, че светлината тече през пространството без материална среда. Но никой мистик не е казал това, нито е било казано на събрание, където човек може да представи на хората всичко и всящо, а по-скоро е било казано от физика от Берлинския университет *Макс Планк* през септември 1910 г. на 82-рото заседание на Германската академия на науките в Кьонигсберг. Това е факт, който е дори по-значим от споменатия по-рано, именно защото тук не просто сме признали това, което чухме от клинициста Карл фон Рокитански: че самата природа навсякъде сочи към свръхсетивен свят - но че в мислите, които физикът има, които той всъщност записва на хартия с математически символи, се съдържа нещо, което не е обвързано с никаква материална среда. Тоест, ние не само сме признали, че чистите мисли, т.е. психическите ефекти, съществуват някъде в неизвестното, но че физиката в своята

За да разбере истински , човек трябва да осъзнае какво не е просто материално, а нещо свръхсетивно, което пренася нещата през пространството.

Така виждаме как науката достига до точката, в която вече не може да се задоволи само с това да каже: „Може да съществува свръхсетивен свят, но човешкото познание не може да го проникне.“ По-скоро тя вече признава, че мислите, които самата наука формулира, не се отнасят само до външния свят, който се състои само от материя и е проникнат от нея, а че знанието, което тя притежава, се отнася до духовното, до свръхсетивното! От гледна точка на нашето време, това е доказателство за всеки, който наистина разбира развитието на науката, че е назадничаво да се твърди днес, че свръхсетивното познание не може да претендира за никаква валидност в рамките на науката. И може би не бива да се смята за толкова фантастично, когато някой, който стои на почвата на духовната наука, се чувства принуден да каже: С такива отстъпки науката получава път, който трябва да води все по-напред и по-напред, защото нещата първоначално се развиват от своето начало до осъзнаването на реалността на това, което човек може да разбере със своите познавателни сили по отношение на свръхсетивния свят.

Ако човек желае да проникне в свръхсетивния свят, той се обръща днес, а в определени области винаги е го правил, към това, което се нарича съзерцание на света. Дори не е нужно да използваме думата философия; същественото нещо, от което човек се нуждае, е съзерцанието на мисълта. Защото на човек скоро му става ясно, че не може да достигне до коренните причини на нещата само чрез външно наблюдение – колкото и научно да е то.

Тогава човешките същества се обръщат към съзерцание и се стремят, в мислите си, да си изградят картина на решението на световните загадки. Дори онези, които желаят да изградят картина на света единствено от материално дадени факти, са зависими от този метод за формиране на картина на това, което е в основата на света. Всичко, което например *Ернст Хекел* допринася за един мироглед, дори и да основава работата си на външно научно познание, също произтича от мисълта. Независимо дали някой разчита повече или по-малко на това, което предоставя външната наука, или науката стига до идеалистичен или духовен мироглед, и в двата случая трябва да се използва мисъл. И тази мисъл притежава уникално качество, когато ѝ се поддадем. Природата на това уникално качество се разкрива от факта, че много хора намират изследването на мисълта, философското размишление, за неприятно или поне неудобно.

Философите съществуват още от древногръцката епоха. Но не само студентите, усилено се трудещи, са принудени да се задълбочат в това, което размишляването върху мистериите на Вселената може да предложи; вярно е също, че онези, които с цялата топлина на сърцата си, може би водени от дълбока религиозна нужда да поддържат мир и хармония в душите си и сили за живот, или просто от жизнена нужда от просветление, които се стремят да разберат какво може да разкрие за живота – много такива хора намират представеното в теоретичните книги и във философията за разрешаването на мистериите на Вселената за доста сухо, трезво, абстрактно и неудобно. Тези, които наистина са ангажирани с живота, които са практични и потопени в него, често намират този подход за труден за разбиране.

Всеки, който стои и се чувства привлечен от това, което животът директно предлага, лесно ще бъде отблъснат от трезвостта и абстрактността на много писания и лекции, които се опитват да проникнат в свръхсетивните светове чрез интелектуален труд. Това е нещо, което вероятно се преживява в най-широките кръгове. Но колкото и ослепителни да са понякога философските системи върху мистериите на Вселената за онези, които могат да ги следват поради условията на живота си, такива пътища са неприятни за хора, напълно ангажирани с живота, творчеството и труда. Въпреки това, онези, които, водени от сериозна жажда за знания, са създали такива системи на мислене, за да проникнат в мистериите на Вселената, са почувствали, че този интелектуален труд предоставя картина на това, което всъщност е в основата на света като свръхсетивни факти. И онези, които могат да се възхищават на това, което мислители както от близкото, така и от древността са постигнали в това отношение, знаят каква човешка изобретателност, не само, но и човешка преданост, е била необходима, за да се проникне *в света* по този път на мисълта. И те също така знаят какво дълбоко удовлетворение може да се изпита човек, при определени условия, от решението на загадките на света, от философските конструкции и системи от идеи на велики мислители. Те в никакъв случай не са просто абстрактни, но дори и да изглеждат абстрактни, са написани с голяма страст, с цялата топлина на душата.

Но едно нещо не може да се отрече, когато става въпрос за подобни философски системи, нещо, което не се усеща от някой, който е роден да бъде философ или който може да изпитва радост и удовлетворение в абстрактна мисъл, но което може да се усети от някой, който...

вътрешна мъдрост и най-дълбок копнеж за проникване в свръхсетивния свят, подобна система на мислене е дълбоко свързана с него. Какво чувства такъв човек, бих искал да илюстрирам с примера на мислител, който, признавам, по-късно е претърпял трагична съдба, но който по времето, когато е говорил за това, което сега ще обсъждаме, е бил дълбоко и проницателно ангажиран с големите въпроси за интелектуалното решение на загадките на вселената. Визирам *Фридрих Ницше*. Можем напълно да пренебрегнем какво се е случило с него след това. Това, което трябва да се характеризира тук, се крие в ранните години на неговата работа, когато е подготвял лекции в Базелския университет, които по-късно са публикувани в посмъртните му произведения – лекции за гръцките мислители под заглавие „Философия в трагичната епоха на гръците“, тоест преди Сократ, където гигантските мислители като Таис, Хераклит и Парменид са от особен интерес за нас. Те ни интересуват по тази причина: защото може да се види как от един жизнерадостен начин на мислене, от гръцкия мироглед и култура – истински основани на живота и наситени с непосредствен опит – е възникнала мисловна структура като тази на *Парменид*, стремяща се да проникне в свръхсетивните светове. И все пак, Парменид, гигантският мислител на Древна Гърция, се е възнесъл от самото сърце на жизнерадостния гръцки свят до абстрактното мислене, до мисълта за първичното битие и първичното небитие. Не само онези, които иначе са потопени в практическия живот, могат да изпитат леко тръпване, нещо като настръхване, когато някой, за да достигне свръхсетивните светове, прибегва до такива сгъстени мисли, до такива абстракции като...

„Битие“, „Първобитие“, „Първобитие“. Дори някой, свикнал с философски ангажменти с въпросите за битието, намира за смразяващо да наблюдава как човек се издига до подобни мисли, от които целият живот изглежда изцеден като сок от лимон – мисли, които са твърде трезви, сухи и абстрактни за другите. И тази глава особено заинтригува Ницше, защото показва как мислителят, директно от живота, се издига до абстрактен свят на мисълта. Толкова безцветни, толкова бездушни, толкова напълно лишени от това, за което копнее сърцето, Ницше намира тези мисли, точно такива, каквито Парменид ги е замислил. И все пак, всеки, който се занимава с духовната наука, както е представена тук, в смисъл на търсене на познание за свръхсетивния свят, разбира, когато такъв човек говори за това как кръвта му може да смрази пред тези изсъхнали абстракции, тези мисли, доведени до крайната им абстракция, и когато такъв човек показва, че дори в най-чудната постройка на мисълта, като тази на Хегел, има нещо, което ни докосва трезво, където чувството ни обзема: Как можеш да схванеш този свят, който, както знаем от ежедневието, толкова живо ни нахлува, как можеш да схванеш основата му с паяжината на мисълта, която плетеш? И все пак, в такова чувство се крие именно зародишната точка на това, което трябва да присъства в човешката душа, ако трябва да се установи връзката между човечеството и свръхсетивните светове. Човекът – дори най-великият философ и най-великият мислител – който плете системи от мисъл с известно задоволство, който се издига до абстракциите.

който си мисли: „В тези абстракции се крие истината за света“, може само да успее в подобни мисли – колкото и тънки и абстрактни да са те – да нарисува нищо повече от картина, срещу която трябва да се каже: Това е картина – картина, която никога не може да изчерпи цялото богато изобилие на това, което трябва да лежи в основата на света. Всеки, който като мислител изгражда такъв мироглед в ума си, може да почувства известна достатъчност, известен комфорт и удовлетворение от него – но човекът, който живее живота си пълноценно, има право да си каже: Такава мисловна конструкция никога не може да изчерпи живота пълноценно и следователно никога самите основи на живота.

Тази концептуална рамка трябва да бъде развита, укрепена и преследвана до крайните си заключения по много специфичен начин от всеки, който желае да намери пътя към духовните светове. Ще намерите всички подробности в моята книга „Как човек постига познание за висшите светове?“. Тук мога само да очертая основните моменти за пътя, който човек трябва да извърви, ако иска да достигне до истинско познание за свръхсетивния свят. Трябва да се каже: Всеки може да почувства, когато се занимава само с концептуални рамки, че става духовно студен, че се чувства сякаш не се е приближил до света, а се е дистанцирал от неговото жизнено съществуване, сякаш наистина е изстискал сока от съществуването като лимон. Но човек трябва да може да почувства и нещо друго, как може отново да почувства страст и ентусиазъм към кристалната яснота, към чудната архитектура на концептуалната рамка, как може да се каже по определен начин: Това, което изглежда толкова абстрактно, въпреки това е най-великото от всичко...

Това са постижения на мисълта, които човек може да преживее в себе си и които му показват как интелектуалното творчество управлява света. Следователно, човек трябва да внесе ентусиазъм, чувство и усещане в световите, които поради своите абстракции могат да изглеждат толкова празни; човек трябва да може да бъде вдъхновен от това, което ни се струва като светлина на мисълта, когато се издигнем до него. Мислител, който само мисли и не може да изпитва ентусиазъм от мислите, преплитащи се през света, всъщност никога не може да проникне в свръхсетивния свят.

Но това е само едната страна на това, което човек трябва да почувства, ако иска да установи връзка със свръхсетивното. Другата е преживяването на онези, които са станали духовни изследователи: а именно, че човек се е издигнал до царството на мисълта, но се чувства сякаш е загубил твърда почва под краката си, сякаш стои над бездна. Докато човек намира утеха в мислите, докато се чувства здраво заземен в мислите, той не може да се издигне до свръхсетивния свят. Само когато, преследвайки тези мисли, човек почувства нещо, което съдържа двойно сравнение: сякаш земята е издърпана изпод краката ни и ние сме останали да се носим в празнота, или сякаш сме видели синия небесен свод да се разпростира над нас и след това сме осъзнали, че синият небесен свод изобщо не е син небесен свод, а по-скоро вие самите, чието възприятие не се простира толкова далеч, обграждате вселената със син небесен свод и всъщност той се простира в безкрайността и наистина трябва да се запитате: къде е фиксирана точка? Само когато човек едновременно с вътрешна несигурност усеща това, което му затваря очите за реалността, и същевременно извиква предчувствие за безкрайност, и това чувство...

Когато човек мисли за намирането на нещо, тогава засилено, може да почувства нещо от другото, което трябва да бъде почувствано в цялата му сила от онзи, който създава мисли за световните връзки, но иска да проникне чрез мислите в живото усещане за духовни факти и духовни същества, и който тогава чувства нещо, сякаш самият той, с мислите си, заковава пътя към мястото, където живеят духовните същества, където духът е активен.

Това, което ви казах, не е нещо фантастично конструирано, нито е нещо, създадено от обикновена мисъл: то е преживяване на всички, които са търсили пътя към свръхсетивните светове. То може да се превърне в преживяване, подобно на описаното в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове“. Това, което аз характеризирах като усещане, се засилва по определен начин и се засилва у онези, които вървят по пътя на познанието в истинския смисъл на думата, до чувство, подобно на това, което хората познават в ежедневието като страх, като чувство на несигурност, и което би могло да се характеризира като незнание къде стои, незнание къде лети или незнание къде се намира. Но това чувство не трябва да се развива напълно; то трябва да остане, така да се каже, в дълбините на душата; само тогава можем да проникнем в свръхсетивния свят. Това чувство трябва веднага да бъде озарено от това, което може да се сравни с чувството за смелост, за енергия, за разгръщане на волята. Човек трябва да осъзнае нещо в себе си, което може да култивира педагогически чрез самообразование в бавен, търпелив напредък, ако многократно осъзнава: Не правиш това, което правиш или възнамеряваш да правиш, само когато имаш външни причини или искания, а си поставяш идеала да постигнеш нещо със собствените си...

Да бъдем благодарни, че правим това или онова, и да не губим мисълта за това или непоколебимата воля да го направим. – Ако правим това по-често в живота, всъщност, ако го развиваме систематично, тогава то ни дава представа, която не можем да получим от никакъв външен свят или външно възприятие, представа, която можем да извлечем от по-дълбоките глъбини на душата. Ако можем да развием това чувство в момента, в който се издигнем до чисти, нечувствени мисли, мисли, които не са извлечени от външния свят, където не се вираме в това, което ни поднасят очите, ушите и т.н., ако се отдаваме на това чувство отново и отново, тогава в нас се формира нещо, което трябва да бъде преживяно, но което може да бъде преживяно точно както може да бъде преживян физически или химичен експеримент. Това, което може да бъде преживяно в самоексперимента на душата, е освобождение от всяко възприятие и знание, което може да бъде постигнато само чрез инструментите на физичността, освобождение от физическото тяло и проникване в онзи свят, за който иначе можем само да плетем мрежи от мисли. И това, което наистина присъства, не е това, което много хора свързват единствено с подобно състояние на битие извън себе си, това, което свързват с експеримент, който разрушава човешкото съзнание, а по-скоро освобождение от всичко, което означават сетивното съществуване и сетивното възприятие. Човешките същества, със собствената си същност, за която знаят, че притежават независима реалност, отделна от физичността, проникват в света, който трябва да се нарече свръхсетивен, защото се преживява като такъв. И ако някой каже: „Можете да си представите това“, тогава, разбира се, не би могъл да даде на някого разбиране за това, което съществува в свръхсетивните светове, чрез нищо друго освен логически възможности и причини.

се преживява и какво е човекът като свръхсетивно същество. Но който проникне в свръхсетивния свят, знае, че по описания път той стига до свръхсетивна реалност, която е също толкова ясна за него в своята действителност и за която той знае също толкова добре, че в нея няма нищо фантастично, както знае това за външния сетивен свят.

Това, което описах за свръхсетивния свят, е само една от посоката, която трябва да поемем, ако искаме да изградим връзка с него. Има и нещо друго. Описах пътят през мисълта, който на езика на духовната наука наричаме медитация – тиха, спокойна медитация, но все пак проникната от чувства и усещания, потапяне във вътрешните мисловни преживявания на душата. Това е едната посока. Другата посока е тази, чрез която човек може да изпита нещо различно от всички мисловни преживявания. Всички мисловни преживявания, когато ги култивираме, притежават нещо сухо, абстрактно и безлично – нещо, срещу което чувстваме такова вцепенение на кръвта, защото ни кара да се чувстваме толкова чужди по отношение на непосредствения живот. Човек трябва да почувства това, за да пренесе тези чувства, както току-що описахме, в дълбините на мисълта, в медитацията и ще осъзнае, че когато се издигне чрез мисълта, отвъд мисълта, до духовната същност, той навлиза в свръхсетивния свят. Но трябва да възникне въпросът: Може ли човек да влезе в реалността, в действителността, само по пътя на мисълта?

За да отговорим на този въпрос, трябва да разгледаме друг аспект на връзката между хората и свръхестественото.

Посочени са светове. Точно както човек се скита през необятни светове, през сфери на пространството, по току-що описания път, така и той може да проникне в собственото си същество. Тогава обаче той стига до нещо, което го отвежда далеч от мисълта, точно както описаният път го е отвел до нея, защото както материалистическата мисловна наука, така и тази, която ще обсъдя скоро, отвеждат далеч от мисълта. Материалистическата мисловна наука показва, че мисленето е свързано с мозъчния процес, че никъде в света не се среща друго мислене освен това, което е свързано с мозъка. Но когато човек се върне от мисленето за себе си и си изясни себе си, и види как мислите и целият му психически живот изплуват като пяна от дълбините на морето на душевния му живот, тогава има нещо, от което да се изпита мисълта. Това обаче поражда дълбоко недоволство, изпитвано от онези, които разбират въпроса за истинския смисъл на живота, ако мислите бяха просто пенеста маса на повърхността на бурното море на душата; защото ако това беше всичко, което представляваха, светът би бил безсмислен. Това е дълбоко емоционално преживяване за онези, които разбират смисъла на живота. Но сега ще бъде характеризирано как човек стига, по различна посока, до нещо освободено от абстрактната мисъл, нещо пълно с живот, нещо, което ни насочва обратно към самите нас, и нещо свободно от мисъл, нещо, на което липсва всичко, което току-що беше описано като абстрактна, трезва и суха природа на интелектуалното познание, на науката за мисълта.

Това, което ни дава тази различна посока, е това, което наричаме мистично преживяване. Човекът, който се потапя в собствения си емоционален свят, в търсене на истинско себепознание.

Който се стреми да отвърне погледа си от това, което ни заобикаля в света, ще стигне до мястото, където са пристигали великите мистици. Ако се обърнем към тези мистици, ще чуем от тях, че те преживяват най-висшето, което си представят като божествена сила, управляваща и бликаща през света, вътре в самите себе си. Божествена искра живее и в човечеството. Това е, което например многократно се появява в такива мистични дискусии, каквито откриваме в произведенията на Майстер Екхарт, Йоханес Таулер и много други. Това е непосредствено мистично преживяване. Но такова мистично преживяване винаги показва нещо характерно и точно това неговите противници постоянно изтъкват срещу значението му за човечеството. Това мистично преживяване има нещо индивидуално, нещо изцяло лично в себе си. И който проникне в това, което може да се преживее в дълбините на душата като божествената искра, която ни просветлява за света и неговите най-съкровени причини, и особено който преживява това най-интензивно, ще каже: Това е вътрешно преживяване с такава дълбочина, такава широта, че човешките понятия, като тези, използвани за други неща, не са способни да предадат преживяното по този начин. Най-дълбоките мистици ще се съгласят точно с това, че това преживяване не може да бъде изразено с мисъл, камо ли с думи, че целият интелектуален живот е безсилен срещу дълбините на божественото, които човек може да прекоси в дълбините на собствения си опит, когато се чувства в едно цяло с това, което пулсира в света като божествено, когато е чист от вътрешно убеждение за това, което изплита света. Човек може да го преживее - мистиците ще кажат -

Но тя не може да бъде схваната само чрез мисъл. Следователно, не може да бъде предадена на другите по обичайния начин; по-скоро загадката на вселената може да бъде преживяна само лично от всеки индивид.

Там се сблъскваш с едно нещо: а именно това, което вярваш в мислите си, че е твое. Но това е свързано с това, което ти пречи наистина да достигнеш до божественото съдържание на света, за което можеш да прочетеш у всички мистици, които са го описали. Душата се сблъсква с вътрешни врагове. Тогава човек вече не може да каже: „Ако усетя това или онова да се издига, почувствам тази или онази страст, преживея това или онова и така нататък, тогава това е в моята собствена власт.“ Не! Тогава човек се чувства сякаш е обзет от вътрешни врагове, срещу които първоначално не може да постигне контрол, но над които трябва да постигне контрол, ако иска да пробие това, което го отделя от най-дълбокото му вътрешно същество и по този начин от вътрешната същност на света. Тогава човек започва да усеща в себе си това, което е повече от това, което познаваме чрез мисълта, като нещо, което възниква от самите нас, което се излива върху това „аз“, и стига до необходимостта да търси, по отношение на всичко, което намира за достойно за познание, сили, чрез които да го преодолее. Определени чувства отново трябва да проникнат в мистика. Защото, ако мистиците просто подчертаваха: „Трябва само да проникнеш в себе си, тогава ще изпиташ Бога“ – това би било поредното самодоволно уединение в себе си, подобно на самодоволния живот на мисли и идеи.

Но ако човек иска да стигне до реалността, той трябва да изпита нещо много специфично чувство, което може да се определи по следния начин. Някои от вас вече ще потвърдят това чрез собствения си ежедневен живот.

Намерихме отговора. Всички познаваме болката, познаваме страданието. Нека започнем със страдание, което е най-лесно за преживяване. Всеки знае колко мъчителни могат да бъдат физическата болка и страдание. Но може би знаят и че когато болката се засилва все повече и повече, има етап на интензивност, при който тя може да премине в определен етап на блаженство, дори удоволствие. Това е било използвано, когато хора, които е трябвало да бъдат доближени до източниците на съществуване, са били измъчвани, така че болката да стане толкова силна, че да се превърне в своята противоположност. Има такива етапи, в които човек чувства нещо в болката, което възниква като вид удоволствие и блаженство. Нещо подобно, макар и не същото, трябва да се почувства от някой, който се задълбочава във вътрешното си аз, където преодолява с всички сили всичко, което му се противопоставя. Човек получава представа за това, като четете мистиците, които описват как са се стремяли да се борят срещу всички изкушения на страстта и егоизма. Егоизмът и страстта нарастват неимоверно в процеса. Това все още е повърхностно спускане в себе си, ако човек не осъзнае как страстта и егоизмът растат като наши врагове. Когато човек намери силата да разпръсне и разбие тези вътрешни състояния на изкушение, той прониква в дълбините на душата, където започва подсетивният живот на душата, който също надхвърля чисто чувствения живот. Но описаните неща не трябва да се разбират в тривиален смисъл. Лесно е да се каже тогава: Това са субективни преживявания, чрез които човек не стига до истинско знание. Но ако се разбират така, както са предвидени тук, тогава човек знае: Когато човек се спусне в собственото си вътрешно „аз“ и трябва да призове мощните сили на преодоляване, тогава

Човек стига до нещо, което не е от значение само за един или друг човек, а нещо, което всеки може да преживее, като влезе в свръхестествения свят.

След като хората са навлезли в свръхсетивния свят по такъв път, те знаят отлично, че човекът има отношение към свят, който се намира отвъд това, което сетивата, обикновеното разбиране и разумът могат да му дадат, и че човекът, с цялото си същество, е вкоренен в свят, който не възниква и не отминава като сетивния свят, а е вечен във връзка с него.

Днес важното беше да се опише връзката на човечеството със свръхсетивния свят. Следващата лекция ще трябва да се занимае с това как човечеството може да постигне такива научни знания за най-важните въпроси, за всички наши копнежи и всичко, което ни е близо в живота, за смъртта и безсмъртието. И в хода на лекциите ще ни стане ясно, че такива пътища, такива взаимоотношения между човечеството и свръхсетивните светове, както са описани днес, са научни в същия смисъл, както физическата, химическата или биологичната наука. Защото това, което обикновено се възразява, когато се загатва за невъзможността за такова познание на свръхсетивното, е, че ако изследваме силите, които човечеството притежава за наука, за познание, това изследване показва, че познавателните способности на човечеството са ограничени, че човечеството не може да навлезе в свръхсетивен свят. Но никой сериозен учен в хуманитарните науки, който твърди, че свръхсетивните светове са познаваеми в същия смисъл, както сетивният свят, няма да каже, че това, което обикновено се разбира като царство на сетивата, не е същото като царството на сетивата.

Познавателните сили се разбират, когато се говори за недостъпността на свръхсетивния свят за човечеството, свят, който би могъл да доведе до свръхсетивния свят. Какво разбират философите, естествените учени и монистите под познавателни сили, когато казват: Човешките познавателни сили трябва да се държат далеч от свят, който би могъл да доведе само до фантазия - за тях истинският духовен изследовател трябва да каже също: Тези сили със сигурност не могат да доведат до свръхсетивния свят! И колкото и стриктно да се изследва философски какво може да постигне човечеството с обикновените познавателни сили, с които разполага, винаги ще трябва да се отговори: Тези познавателни сили са неподходящи за водене до свръхсетивния свят.

Ако обаче разгледате целия ход на днешния дебат, ще видите, че никъде не се твърди, че човекът, с това, което се нарича когнитивни способности във философията или естествените науки, може да проникне в свръхсетивните светове. По-скоро се казва, че човекът първо трябва да извърви път от сегашната си гледна точка към друга и че трябва да се издигне от тези когнитивни способности, за които с право се казва, че не са способни да водят в свръхсетивния свят, към други, които след това са способни да достигнат свръхсетивния свят. Точно както не е правилно да се твърди, че сляп човек без очи ще вижда цветове, също толкова правилно е, че сляп човек, ако бъде опериран и възстанови използването на очите си, тогава може да възприема и света на цветовете. Колкото и да е прав кантианството, че *обикновените* когнитивни способности на човека са недостатъчни за...

Познанието за свръхсетивното – толкова е вярно, че човек може да придобие познавателни сили, чрез които след това може да проникне в светове, които често се смятат за толкова далечни. Духовната наука не изхожда от използването на обикновени познавателни сили, а от такива, които човек първо трябва да придобие. И това е едновременно израстване на човешкото същество в свръхсетивния свят.

Чрез съзерцание и медитация човешките същества могат да намерят своя път навън в отдалечените и дълбоки сфери на света и да се свържат със свръхсетивните светове. Те могат също така да влязат в свръхсетивните или подсетивните сфери чрез това, което лежи по-дълбоко от обикновеното съзнание, чрез собственото си духовно същество – като, така да се каже, проникват в обикновените слоеве на душевния живот. Тази сфера тогава съвпада с това, което човек открива външно. Защото това, което човек открива по този начин – и останалите лекции са предназначени да бъдат доказателство за това – се оказва тясно свързано с човечеството. Когато човек намери своя път навън чрез съзерцание на необятни и отдалечени сфери на пространството и отнесе със себе си описаните усещания и чувства, той наистина ще се сблъска с чужди духовни светове, но въпреки това ще се сблъска с тези, с които е свързан и от които произхожда. И когато намери пътя през себе си, той навлиза в духовни сфери, които не могат да бъдат обхванати от обикновеното съзнание, но които са реални като неговите духовни основи. Там той отново намира себе си. И когато сравнява това, което открива чрез задълбочаване във вътрешното си аз, и това, което открива чрез разширяване на съзнанието си навън, то е едно и също: истинската духовна същност на човечеството, истинският произход на човечеството. Това е отварянето към света -

десет, които са духовни и в които, по изрази на древен мистик, човекът се ражда отново.

След това, като направи тези светове достъпни за човешкото разбиране, човечеството може да намери дълбоко удовлетворение в задоволяването на най-дълбоките копнежи в душата си, копнежи, водени от копнежа за смисъл в живота, копнежа да отговоря на въпроса: Кой е най-добрият аспект от мен, който трябва да съществува в съвсем различен смисъл от това, което ме заобикаля като материалния свят? Тогава човечеството също намира това, от което се нуждае за силата да работи, за радостта в живота, всъщност за възможността за живот и за здраве. Защото това следва от такова потапяне в света, когато се пропиваме със сили, извлечени от най-дълбоките кътчета на нашето същество, сили, извлечени от необятността на космоса, за да можем да стоим здраво на земята, върху която работим, и да разпознаем смисъла на съществуването. И ако мога да обобщя това, което днешната дискусия има за цел да предаде, това, което трябва да резонира като основен тон в цялата поредица от лекции за свръхсетивните светове, бих искал да го направя с тези думи:

В далечни светове
Разпознавайки човешките същества,
В дълбините на душата
Изпитвайки световни сили,
Така човекът постига
Знания за десния свят
Чрез истинско себепознание.

СМЪРТТА И БЕЗСМЪРТИЯТА В СВЕТЛИНАТА НА ХУМАНИТАРНИТЕ НАУКИ

Берлин, 26 октомври 1911 г.

Ако темата на днешната дискусия се нарича „Смърт и безсмъртие“, може да изглежда, че подтикът за подобно размишление се крие предимно в личните нужди на човешката душа, които нямат много общо със знанието или науката. Ако обаче разгледате поредицата от лекции в този цикъл, които ще бъдат представени като хуманитарни, ще видите, че научен стандарт, макар и основан на хуманитарните науки, е предназначен да се прилага към разглежданите теми, както се вижда от избора на заглавия и други подобни. Следователно, дискусията тази вечер няма да започне толкова с това, което откриваме в нашия чисто емоционален живот, в нашите копнежи и желания за живот, който надхвърля физическото съществуване. По-скоро тя ще разгледа въпроса: Как човешкото познание, в смисъл, че то се отнася до други обекти на нашето познание, трябва да се отнася към въпросите за смъртта и безсмъртието? Защото, ако пренебрегнем копнежа за живот, който надхвърля физическото, ако пренебрегнем това, което трябва да се разбира под понятия като страх от смъртта и други подобни, тогава не остава нищо по-малко от въпроса, който остава като нещо трайно за човешкото познание във връзка със смъртта и безсмъртието.

според природата на човешкия ни живот, на цялата ни човешка индивидуалност като цяло.

В днешно време обаче може да изглежда, че при всички разсъждения за психичния живот тези важни въпроси за смъртта и безсмъртието трябва да бъдат изключени. Защото, ако човек се заеме с една от официалните теории за душата в така наречената психология днес, наистина ще открие, че феномените на психичния живот са обсъдени много подробно, доколкото те ни срещат в ежедневието – например въпросът за развитието на понятията, паметта, възприятието, вниманието и други подобни – но напразно ще търси дискусия за истинската природа на нашия психичен живот. Всъщност в повечето научни среди човек ще срещне предразсъдъка срещу този психичен живот, че всеки, който дори иска да повдигне тези въпроси като научни, трябва да е дилетант.

обаче се разглеждат темите, обхванати от понятия като смърт и безсмъртие, мисленето и научното наблюдение трябва да бъдат насочени в различни посоки от обичайното . Това, което е толкова често практикувано днес – доктрина за душата, както често се нарича, без душа – няма да е достатъчно. Тоест, доктрина за душата, която разглежда само феномените на психичния живот, без никаква възможност да зърне истинската същност на това, което се намира в нашата собствена индивидуалност и чийто израз се крие във феномените на нашите преживявания. Духовната наука, или антропософията, представлява непозната перспектива по тези и други въпроси. Това, което тя предлага обаче, особено по отношение на въпросите за смъртта и безсмъртието, е именно това.

Може да се каже, че това, което има да се каже , е изплувало, сякаш от някакъв неясен духовен източник, от дълбините на западната култура вече повече от век. Винаги е било третирано като мечта на отделни хора, може би дори на доста изтъкнати личности, когато е възниквало в ум, който иначе е допринесъл толкова много, толкова великолепно за немската интелектуална култура, като например *Лесинг*. Но е било смятано и за безсмислена мечта, когато е възниквало у онези, чиито имена са по-малко известни в интелектуалния живот на последните десетилетия. Дори когато се занимават с такива отдалечени въпроси като тези, обхванати от думите смърт и безсмъртие, хуманитарните науки по никакъв начин не се противопоставят на това, което толкова възхитителните естествени науки постигат днес. Широко разпространено е обаче убеждението, че естествените науки трябва да отхвърлят това, което хуманитарните науки, от своя страна, имат да кажат. По този начин можем да наблюдаваме, че всеки път, когато се появи нещо ново, както се случи например през последното десетилетие по отношение на проблемите на живота , се посочва как предположението за истински духовен живот, който надхвърля просто физическия, материален живот, трябва постепенно да бъде напълно преодоляно. Хуманитарните науки по никакъв начин не са задължени да отричат каквото и да е, което възниква например в дебати като тези, водени от *Жак Льоб* в последните дни на Монисткия конгрес по проблема за живота. Въпреки това, хуманитарните науки многократно чуват, както беше тогава, че вече е окончателно свършено с подход, основан на хуманитарните науки, ако човек иска да се надява, че най-накрая ще бъде възможно да се постигне това в лабораторията.

живот, да се осъществи живота ставане от външните условия на материалните събития.

Пред всички подобни въпроси, човек трябва да помни само едно нещо. Имало е времена в човешкия живот и мисъл, когато никой наистина не се е съмнявал, че един ден животът ще бъде създаден в лабораторията. И всички онези, които, виждайки изображението на хомункулуса във втората част на „Фауст“ на Гьоте, са се замислили и са си спомнили, че това изображение на хомункулуса е наистина един вид мечта на древната естествена наука – тоест, изображението не просто на подчинено живо същество, а мечта на естествените учени един ден да създадат най-висшето същество, човечеството, в лабораторията – всички онези, които са тачили тази мечта, никога не са помисляли, че духът сега ще трябва да бъде премахнат от всяко съображение за човечеството и света. Няма противоречие с всички духовни съображения за живота в надеждата да се създадат живи същества от комбинацията на външни вещества. Не, то се крие единствено в посоката на мисълта, в посоката, която поемат нашите навици на мислене. И моделите на мислене, които се развиват у някой, който се задълбочава все повече и повече в това, което тук се нарича духовна наука, тези модели на мислене показват възприятие за определен фактор в човешкото съзряване, в цялостното човешко развитие, който надхвърля материалното.

Чисто материалистичният възглед за човешкия живот гласи: Виждаме как човек се появява и наблюдаваме как, да речем, от раждането или зачеването нататък, материалните процеси се развиват по такъв и такъв начин и виждаме как човекът се развива и

от неудобно същество до човешко същество, което намира пътя си в живота и може да изпълнява житейските задачи. Освен това, след възходящите процеси, виждаме в известен смисъл низходящи, които постепенно водят до разпадане на физическата телесност или до смърт. Този материалистичен поглед върху живота се фокусира единствено върху това, което може да се види с просто око или с въоръжено око, и с методи на мислене и изследване, изградени върху сетивното възприятие. Това неизбежно принуждава човек да отиде отвъд даденото в момента на раждането или зачеването, защото не всичко, което ще се появи в човек, може да се обясни, като се вземат предвид само онези фактори, които действат между раждането или зачеването и смъртта. Това води до говорене за наследствени предразположения, тоест за това, което човек би трябвало да е вложил в собственото си същество чрез характеристиките, които неговите родители или дори по-ранни предци са носили в себе си. Но доколкото човек остава в рамките на чисто материалната перспектива, се смята, че всички фактори, всички елементи, които би трябвало да обясняват човешкия живот, се изчерпват с това, което може да се наблюдава между раждането и смъртта, или това, което е вложено в човешкия живот чрез наследените характеристики на родителите или други предци.

Въпреки това, веднага щом хората започнат сериозно да изследват тази наследственост у хората, те скоро осъзнават, по начин, който е доста суеверен и в съответствие с всички суеверия от по-ранни времена, че всичко, което човек може да преживее в живота си, може да се отдаде на наследствени предразположения.

Отокар Лоренц, се зае да проучи семейства, чийто произход е бил известен, за да определи до каква степен характеристиките на родителите, предците и т.н. са повлияли на живота на техните потомци. Чрез това чисто емпирично наблюдение обаче той успя да заключи само следното: Ако човек погледне назад към родовата линия на хората, ще открие, че сред двадесетте до тридесетте предци, които всеки може да преброи, винаги има индивиди, които са били или гении, или глупаци, мъдrecи или глупаци, музиканти или други творци. По този начин, ако човек проследи произхода си назад, може да открие всички характеристики, които присъстват във всеки индивид. Освен това, придържането към предразсъдъците на научните теории не води до много добър отговор в действителност, когато се опитва да обясни това или онова предположение, това или онова проявление на човешкия характер, тази или онази черта.

Хуманитарните науки сега добавят към всичко, което наистина може да се намери в наследствената линия като условия за човешкия живот – и когато се открие чрез опит, това не отрича връзката – духовно ядро, което не можем да намерим във всичко, което търсим в нашите родители, предци и т.н., но което трябва да търсим в един свръхсетивен, духовен свят. По този начин, в хода на процеса, който се разгръща, когато човек навлезе в съществуване чрез раждане или зачеване, нещо се свързва с физическите фактори, което не може да бъде демонстрирано физически, нещо от духовно естество. И този духовен елемент, който обаче не може да се види с физически очи,

Това, което може да се превърне, е онази същност, която носим в себе си в резултат на предишните ни земни животи, както се казва. Точно както проследяваме физическия си произход до нашите предци, можем да проследим духовния си произход до духовен произход, тоест до самите нас. Следователно духовната наука е принудена да говори не само за един единствен земен живот, а за многократни земни животи. Въпреки това, по причини, които ще станат ясни в хода на тези лекции, трябва да се върнем много, много назад, ако искаме да търсим същността си в предишния си живот, така че в духовно-научен смисъл, по отношение на влизането на човек в земния живот, да можем да кажем: Ние извеждаме нашата същностна сърцевина от предишен живот; преживели сме този предишен живот, преминали сме през смъртта и сме преживели живот между смъртта и това обновенно явяване в настоящия ни живот. Духовната наука е принудена да осмисли това същностно ядро, което не е продукт на материалното съществуване, а по-скоро събира и оформя материята, така че ние отново и отново да се превръщаме в това физическо същество през портата на смъртта, когато тялото се разтваря, за да преминем след това през свръхсетивен, духовен живот между смъртта и по-късен живот. Следователно, в рамките на духовната наука, ние говорим за повтарящи се земни животи. Така тази идея за повтарящи се земни животи ни се появява за първи път на Запад, произтичаща от принудата на мисълта, в произведението на Лесинг, което той оставя като свое завещание, „Образованието *на* човешката раса“, където той казва за това учение: „Дори ако това е най-старото учение, което човечеството е изповядвало...“

Не би ли трябвало то да се появи отново на върха на човешкото развитие ? И Лесинг разглежда много въпроси, които биха могли да бъдат повдигнати относно прераждането в своята „Образование на човешката раса“. Вярно е обаче, че когато подобно нещо се случи с един изключителен индивид, онези, които оценяват този изключителен ум, обикновено казват: „Той постигна велики неща, но по-късно се поддаде на тази особена мечта за прераждане.“ И човек трябва да отдаде заслуженото на великия Лесинг, който също беше способен да извърши тази особена грешка. Така всеки малък ум се чувства призван да осъди великите умове с техните така наречени „ужасни грешки“. Но тази идея не е успокоила някои хора през деветнадесети век и дори преди възхода на съвременното дарвинистко естественознание, концепцията за прераждането се е появила отново като необходимост на човешката мисъл. Така той ни изправя пред книгата на *Дросбах* за човешкото прераждане, книга, която от наша гледна точка е сложна, но е опит, който, точно в контраст с научното мислене, се осмелява да обмисли тази идея въпреки това. Скоро след това малка общност учреди награда за най-добър труд върху „безсмъртието на душата“ и този награден труд на *Виденман*, публикуван през 1851 г., разглежда въпроса за безсмъртието от гледна точка на повтарящите се земни животи. Бих могъл да цитирам още много неща, които биха го демонстрирали, ако човек изследва как човешката мисъл постепенно е накарала много хора да обмислят тази идея за повтарящи се земни животи.

След това се появи научният възглед за човечеството, който се основаваше на Дарвин. Първоначално това доведе до материалистически възглед за човечеството и ще продължи да го прави дълго време. Но ако вземете моята книга „Теософия“ или други, които са написани в духа както на духовната, така и на естествената наука, ще видите, че научното мислене, доведено до логичния си край, сега принуждава човечеството да обмисли идеята за повтарящи се земни животи. Но това не е всичко. Днес не искам да ви представя просто логическо следствие, а по-скоро искам да покажа, че човечеството наистина трябва да стигне до идеята за повтарящи се земни животи въз основа на същия принцип, който преобладава в естествената наука, а именно експерименталния, емпиричния принцип. Но тогава възниква въпросът: Има ли начин да се съберат опити за това кое е свръхестествено, кое се предполага, че идва от друг живот, кое се предполага, че влиза от свръхестествени светове, кое се предполага, че влияе на човешкото тяло такова, каквото е, и кое се предполага, че отново напуска това човешко тяло при смъртта?

Повърхностно, без основите на хуманитарните науки, човек наистина може да види, но само в общи линии, как една вътрешна, духовна сила действа върху външната физичност на човека; подобни разсъждения обаче не са особено популярни днес. Но ако човек се съсредоточи по-отблизо върху това, което се нарича човешка физиономия в различните ѝ пластични форми, ако в тази физиономия, както и в изразенията на човешкото лице, в жестовете, които са индивидуални за всеки човек, възприеме творческия дух, творческата душевна сила, тогава скоро ще придобие усещане, усещане за това как вътрешно...

Умът твори във физическото. Просто се опитайте да наблюдавате човек, който е работил около десет години върху проблеми на познанието, върху великите въпроси на живота, но е работил върху тях по начина, по който се работи във външна наука или философия, където човек мисли за тези неща, без те да имат голямо значение. Или се опитайте да наблюдавате човек, който е бил толкова зает с тези въпроси, че те са се превърнали във вътрешни дела на душата, така че са го довели до състояния на най-висше блаженство, но също и на най-висша болка и най-дълбока трагедия, до проблясъци на небето над съществуването, които могат да го направят щастлив, и отново в сфери, които могат да го направят напълно нещастен. Помислете за човек, чийто ум е зает с въпроси на познанието, и го помислете, след като е водил такъв духовен живот, преминавайки през най-дълбоките и най-висши сфери, в продължение на десет години. Ще видите как този процес се изразява във физиономията им, как се е променило лицето им, как всъщност човешката душа си проправя път във физическото им същество, в телесната им форма и развитие. Може ли човек, чрез специфични методи, да проследи по-нататък тази работа върху външната физика на човек, до точката, в която не само определени черти на лицето ни се преработват, за да носят отпечатъка на духовния ни живот, но и където неопределената форма, която човек първоначално притежава в земното си съществуване, се превръща изцяло в това, което този човек има като своя напълно развита форма? Може ли човек да търси, отвъд раждането и смъртта, това, което действа в човек и все повече оформя неговата физическа форма?

За да се случи това, е необходимо човекът да разбере вътрешния си живот.

Това води отвъд точката, в която се намира в днешното ежедневие. Човешките същества трябва да се научат да схващат свръхсетивното в себе си, това, което е недостъпно за всяко външно наблюдение. Сега всеки човек може, така да се каже, да намери двете точки, където животът ни директно се докосва до свръхсетивното чрез просто размисъл. Тези две точки са преходът от будно състояние към състояние на сън и обратно от състояние на сън към будно състояние. Защото никой не бива да се поддава на нелогичната представа, че човешкият душевен живот спира при заспиване и се появява отново при събуждане. Какъвто и да е човешкият душевен живот, това, което тече от сутрин до вечер като наши импулси, желания, афекти, страсти, идеи и т.н., трябва да съществува в някакво състояние на битие по време на сън; с други думи, трябва да е някъде. Възниква големият въпрос, този, който може би е зададен от дете, но който в никакъв случай не е неоправдан за всеки, който се занимава с въпросите на познанието: въпросът, а именно: Къде отива човешката душа, когато човекът спи? Виждаме и други процеси да спират; например виждаме как горяща свещ угасва. Може ли тогава човек да попита: Къде отива огънят? Бихме казали: Огънят е процес, който спира, когато свещта угасне и започва отново, когато се запали отново. – Може ли сега някой да сравни физическия процес на човек със свещта и да каже: Умственият живот на човек е процес, който угасва, когато човек заспи вечерта, и се запалва отново сутринта, когато се събуди? Може да изглежда, че човек би могъл да използва това сравнение. Но това сравнение става невъзможно, ако човек действително може да докаже, че, макар и не за обикновената истина-

Възприятие или усещане, а по-скоро усещане , постижимо чрез внимателна подготовка на душата, това, което напуска тялото ни при заспиване и се връща в него при събуждане, може да се появи пред нас. Ако заспиването не е просто процес, подобен на угасващ пламък, а ако можем да проследим какво напуска тялото вечер при заспиване и се връща в него сутрин, ако можем да демонстрираме реалността на този процес, тогава сме идентифицирали свръхсетивния вътрешен аспект на човешкото същество, по отношение на който след това ни се задава въпросът: Как действа той във физическото тяло?

Дори известният натуралист *Дю Боа-Реймон* изрази тази идея: Спящото човешко същество, както лежи пред нас, може да бъде разбрано от гледна точка на естествената наука, но не и будното човешко същество, в което живее това, което се издига и отшумява в нагони, инстинкти, страсти и т.н. Сега, това, което днес само накратко скицирах, макар и по-точно, отколкото в първата си лекция, може да бъде представено по-подробно в моя труд „Как да се постигне познание за висшите светове?“. Там са описани методите, които сега ще засегнем накратко, чрез които човек действително опознава реалността на това, което излиза от тялото по време на сън и какво се връща в него при събуждане. Нека първо попитаме внимателните наблюдатели на душата, които не подминават човешкото пробуждане и заспиване невнимателно, а са придобили известна способност да слушат тези важни моменти като заспиването и събуждането.

Тук чуваме какво със сигурност са хуманитарните науки...

Може да се каже следното за заспиващ човек: Първо, това, което е ясно и отчетливо в обкръжението, с остри контури, се трансформира в нещо мъгляво, във форма с размазани очертания. Тогава заспиващият човек чувства, сякаш цялото му вътрешно същество се разширява и вече не е зависимо от формите на физическата му кожа; това е свързано с определено чувство на блаженство. След това идва забележителен момент, в който, като в мимолетен образ на сън, човек може да почувства всичко, което е постигнал през деня по отношение на морално удовлетворяващи неща; то стои живо пред него и той знае, че е съдържание на душата му, чувства себе си в него. След това идва един вид тласък и човек чувства: О, ако само този миг можеше да продължи вечно! – Именно това усещане: О, ако само този миг можеше да продължи вечно, ако само никога не можеше да свърши! – се усеща от мнозина, които наблюдават момента на заспиване. Тогава съзнанието е изчезнало.

Вече може да се каже, че в такъв момент човек преминава във вътрешна същност, в която външното физическо тяло не играе никаква роля, тъй като е изтощено от натоварванията през деня и вече не ни предоставя силата си. В такъв момент човек усеща реалността на душата сякаш прелита. И всички методи на духовната наука, които можем да наречем експериментални в областта на духовните изследвания, се състоят само в това, че човекът поддържа вътрешната сила, вътрешната мощ, за да поддържа това, което по този начин избледнява, напълно присъстващо, за да може да изпита момента на заспиване в пълно съзнание, така че съзнанието да не избледнее, а да се запази. Защото защо съзнанието избледнява, когато заспива?

Сънят? Той избледнява, защото в обикновения живот човек не може да развие тази вътрешна сила и воля да преживява каквото и да било, след като външните сетива го изоставят. Нека се запитаме колко преживяваме в душите си в обикновения живот, което не е стимулирано от външни впечатления, което поне не формира спомени за това, което сетивата са стимулирали. За повечето хора остава много малко. Нищо чудно, че липсва вътрешната сила, която може да проникне с вътрешни течения на сила в това, което представлява вътрешният душевен живот, и която в момента, в който се появява при заспиване, е изоставена от всяко външно преживяване. Цялото духовно развитие се основава на проникването на душата ни със силата, от която се нуждае, за да поддържа съзнанието си, когато не го получава опосредствано чрез тялото. Това, което наричаме медитация, концентрация и съзерцание, са експериментални средства за по-нататъшен напредък с душевния живот, отколкото е възможно в обикновения живот. Ще дам само един пример за това.

Да предположим, че човек достига точка, в която може да постави една мисъл, например за доброжелателност или друга, в центъра на своя опит и да изключи всички други мисли, дори тези, които могат да проникнат през очите, ушите и т.н., придържайки се здраво само към тази една мисъл. Защото в такъв момент мислите се роят около човек като пчели върху цветя, когато е погълнат от обикновения живот. Но ако човек може да има силата да се връща към подобни упражнения отново и отново, да практикува концентрация на мисълта, да се потапя медитативно веднага щом може да се освободи от просто външни впечатления и да се занимава с ярки, въображаеми мисли,

Когато мислите символично изразяват нещо , многократно анимализирано, такава мисъл може да събуди вътрешния живот на човек, трансформирайки го в сила, по-силна от тази, която обикновено притежава. Такъв човек постига съзнателно заспиване, тоест оставащо съзнание за това, което произлиза от физическото тяло; той съзнателно преживява как вътрешният му живот прераства в духовен свят. И това не е сън, нито това, което някой би могъл да нарече самозаблуда или самовнушение, а нещо, което е достъпно за всеки, но може да бъде постигнато само чрез усърдие и усилия. По този начин човек може напълно да се освободи от физическото си тяло. Точно както несъзнателно се освобождава от него в състояние на сън и както всеки човек е извън физическото тяло в съня, така и чрез такива упражнения той става съзнателно жив в това, което иначе съществува несъзнателно извън човека. Накратко, чрез вътрешни духовни упражнения човек може да изпита освобождение на душевната си същност от физичността.

Разбира се , човек винаги може да възрази срещу подобно представяне, което се основава на вътрешен опит, с аргумента: „Това се основава на измама!“ Но дали е основано на измама или на реалност, може да се определи само чрез опит. Затова трябва многократно да повтарям: Това, което човек вярва, че преживява по този начин, може много добре да бъде самовнушение, защото докъде стигат хората в самозаблудата! Те могат да стигнат дотам, че например, ако само си помислят за лимонада, вече усещат вкуса ѝ на езика си. По този начин нещо със сигурност може да създаде впечатление за възприемане на духовен свят, но все пак може да бъде самозаблуда. Следователно, всеки, който се подлага на подобни упражнения и

Всеки, който прави собствената си душа експериментатор, трябва да използва всички средства, за да изключи измамата. Но в крайна сметка само опитът решава. Разбира се, някой може да си представи вкуса на лимонада, но дали може да утоли жаждата си с нея е съвсем друг въпрос.

И така, съществува възможността да се преживее това, което съществува извън физическото тяло по време на сън, като реалност. Как се преживява това? По такъв начин, че докато човек напредва все повече и повече в независимостта на душата си, той опознава един напълно нов свят, свят на свръхсетивното. И наистина започва да опознава свят, който може да се нарече само свят на духовна светлина. Тогава се появява нещо съвсем необикновено. Това, което човек иначе нарича свои мисли, свои идеи и за което е склонен да каже: това са просто мисли, а не реалности – това е нещо, което човек носи със себе си, когато наистина излезе от тялото с душата си. Той отделя психическия си живот от всяка материалност и този психически живот претърпява метаморфоза в момента, в който се освободи от своята физичност. Това, което казвам сега, изглежда на някой, стоящ на материалистична земя, като нещо бароково, като блян, но все пак е реалност. Това, което носим в себе си като просто мисли, се превръща в свят, който можем да сравним – макар че само сравняваме, не е същото – с разширяваща се светлина, която ни води до същността на нещата. Така човек навлиза в свят, където отделя мисленето, което иначе е обвързано с инструмента на мозъка, и се потапя с мислите си в един нововъзникващ свят. Това се проявява в усещането, че става все по-голям.

Там човек опознава свят, за който външният, физическо-сетивен свят е само откровение. Духовни същности, а не атоми, са в основата на всички външни сетивни светове и ние, като човешки същества, можем да проникнем в този духовен свят. По този начин, когато провеждаме този самоексперимент в душите си, ние виждаме себе си като погълнати и обзети от такъв духовен свят.

пълно разбиране на връзката между този духовен свят и нас, хората, само когато можем отново да преживеем момента на духовно пробуждане. Това също е възможно. Става възможно, когато човек се отдаде на дълбоко размишление върху вътрешния си живот чрез вътрешна медитация и концентрация, например, като преглежда, сякаш в картина, какво е преживял този ден или предишния ден всяка вечер или сутрин, разглеждайки го във връзка със своите действия или като размишлява върху своите морални импулси и наистина се обръща навътре. Тогава, чрез такива практики, човек може съзнателно да преживее и обратния момент, когато се свързваме отново с външния свят, за да се потопим във физическото си състояние – момента, през който иначе несъзнателно преминаваме всеки път, когато се събудим.

Тогава той преживява нещо, което може да се характеризира само по следния начин. Вероятно всички знаете как сънят на човек, здравословният, спокоен сън, зависи от това, което наричаме емоционалното му състояние. Колкото и да е мислил човек, колкото и усилия да е положил в мисленето си, той ще заспи лесно. Но ако го гризе гняв, емоционален смут, срам, съжаление и особено неспокойна съвест, той ще...

Той лесно може да се мята и върти в леглото си и да бъде разубеден от сън. Не мислите, които можем да пренесем във великия духовен свят, а по-скоро емоциите ни могат да прогонят съня. Нашите емоции обаче са това, което е свързано с това, което можем да наречем наш вътрешен духовен живот. Ние споделяме мислите си с целия свят. Начинът, по който емоциите ни влияят, как ни носят гняв, съжаление, болка и щастие, е нещо тясно свързано с това кои сме самите ние. Всеки, който се е научил по този начин съзнателно да извежда душата си извън тялото си, също така е наясно от директен опит как пренася емоциите си в света, в който влиза, когато се освободи от тялото. И колкото и блажено да ни прави, от една страна, физически освободени и да влезем в свят на духовна светлина, ние също се чувстваме в този свят сякаш оковани за себе си, за всичко, което съставлява нашите емоции, всичко, което ни е било стоварено върху нас, всичко, което ни гризе. С това ние след това влизаме в духовния свят и също трябва да го пренесем обратно в телата си. Но чрез описаните упражнения, ние стигаме до разпадането на нашия емоционален свят, докато се потапяме в него. Тогава той ни се изправя пред нещо чуждо. Ние се учим да опознаваме себе си, като се потапяме в нашия емоционален свят и по този начин, чрез съзнателно наблюдение, научаваме какво е изтощително, какво наистина убива нашия организъм. Отбелязвам тук, че в по-късна лекция ще бъде обсъдено как умирането и смъртта означават нещо съвсем различно, когато ги разглеждаме при растенията или животните, отколкото при хората. Духовната наука не възприема този подход.

Лесно е да открием тези явления в трите сфери. При човешките същества, ако съзнателно проследим какво е станало притежание на нашата душа, откриваме, че то си проправя път във физическото ни тяло и може да има разрушителен ефект в него. След това научаваме как вътрешното ядро на душата всъщност оформя тялото, което действа върху него, като се свързва с физическите фактори, идващи от баща и майка, и от други предци. Там виждаме как човешкото същество навлиза във физическия живот, виждаме как първоначално навлиза по неловък начин, как все още не е в състояние да произнася език; след това виждаме как формите постепенно стават все по-определени и как постепенно се превръщат в активно човешко същество.

Като изследваме цялостното развитие на човешкото същество от духовно-научна гледна точка, виждаме как се появява и оформя вътрешно ядро на битието, работещо от духовния свят във физическото тяло от раждането или зачеването нататък. Откриваме същото това ядро на битието, което работи творчески в тялото, отново, когато можем да проследим как то напуска тялото и навлиза в духовен свят. Там откриваме две неща: елемент, който ни позволява да излеем собственото си същество в духовен свят от светлина; но също така откриваме в това ядро на битието нещо, което трябва да внесем в този духовен свят от светлина, а именно структурата на нашите радости и скърби, нашия емоционален свят – тоест всичко, което сме преживели в живота. В тези две неща имаме, от една страна, това, което е творческо в човека, това, което като наша духовна същност напуска тялото, преминава през смъртта и след междинен период се появява отново в ново тяло; и от друга страна, това, което първоначално познаваме само като наши емоции, но което разбираме чрез духовно познание –

да опознаем научното възприятие като реална същност, като нещо, което разрушава тялото ни , водещо го към смърт.

Така виждаме как нашата духовна същност навлиза в съществуване, постепенно изграждайки тялото, и виждаме тази същност най-интензивно да действа през първите дни, седмици и месеци, когато все още нямаме вътрешен живот на душата, когато все още не можем да събудим този живот на душата за мисъл. Там виждаме как човешкото същество навлиза в съществуване, сякаш заспал. И когато се опитваме да си спомним живота си, можем да стигнем само дотук, не по-нататък. Сякаш сме проспали пътя си към съществуване. Едва от третата или четвъртата година нататък човек може да се почувства като себе си, не преди това. Това е така, защото преди това тази духовна същност на човешкото същество е заета с формирането и развитието на нашето тяло. След това той достига точка, в която тялото трябва само да расте и от този момент нататък човекът може да използва това, което преди това е влязло в тялото му, за своя душевен живот, за живота си на съзнание, тоест за това, което формира неговите емоции, това, което човекът носи от раждането до смъртта, но което във физическото тяло постоянно действа по такъв начин, че от момента, в който започнем да си казваме „аз“, за което по-късно можем да си спомним, когато започнем вътрешен живот, ние приемаме необходимостта да умрем.

Но какво печелим от тази необходимост от умирање? Печелим възможността да поглъщаме външния свят, такъв какъвто ни заобикаля, да обогатяваме непрекъснато вътрешното си същество, така че в живота между раждането и смъртта да ставаме все по-богати с всеки изминал ден.

Ние ставаме. В онази част от нашето същество, която носим със себе си в духовния свят по време на сън, която формира нашата вътрешна душа, се крие всичко, което придобиваме по отношение на удоволствие и страдание, радост и болка. Като живеем и развиваме съзнанието си, ние имаме възможността нашата вътрешна сърцевина непрекъснато да се обогатява. Ние носим това обогатяване със себе си, когато преминаваме през смъртта, но можем да го имаме само защото през целия си живот сме работили върху разрушаването на тялото. Тялото ни е изградено така, както се е развило от предишния живот. Ние непрекъснато приемаме нови неща; това обогатява душевния ни живот. Но тази новост вече не може да проникне напълно във физическото ни тяло, а само до известна степен, което се изразява във факта, че чувстваме умората от предишния ден да се оттегля от нас; но тя не може да проникне напълно в тялото ни. По този начин, по отношение на това, което прониква в тялото ни, се създава ограничение за по-нататъшното развитие на физическото.

Нека се върнем към по-ранния пример, където човек работи върху въпроси на познанието в душата си в продължение на десет години. Ако това преследване е въпрос на вътрешна духовност за него, физиономията му ще се е променила съответно след десет години. Физическото тяло обаче поставя граница на тази трансформация. Стремехът към по-нататъшно развитие навътре може все още да съществува; но това, което се абсорбира по-късно, вече не може да бъде включено в тялото. Следователно, тъй като тялото поставя граница, ние виждаме по-богатия вътрешен живот да започва едва когато душата се е изляла в тялото. Първо виждаме физиономията на такъв човек – мислител, поет или

По-дълбокият творец – да преработи себе си; едва тогава виждаме как се разгръща богатият вътрешен духовен живот. Само когато външният ни свят ни поставя ограничения, ние наистина се развиваме, но тогава вече не можем да носим това, което развиваме вътре в себе си, във физическото си тяло, защото тялото ни е изградено според това, което сме придобили в предишен земен живот. Следователно, ние трябва да носим това, което след това придобиваме, вътрешно чрез смъртта. Това ни помага да изградим следващото си физическо тяло, така че едва тогава, в бъдещ живот, да сме включили във физическо тяло това, което би трябвало да има разрушителен ефект върху сегашното ни физическо тяло.

Това ни отваря перспектива, която се вписва идеално в цялата научна мисъл, перспектива за това какво са смъртта и безсмъртието, какво са повтарящите се земни животи. Там, когато преработваме физиономията си, когато виждаме как това, което първоначално навлиза в съществуването неопределено, се появява все по-категорично, виждаме как човешкото същество е включило във физическото си тяло това, което е придобило чрез опит в душата в предишни земни животи. Виждаме в разгръщащото се тяло резултатите от предишния ни живот и виждаме в това, което придобиваме сега, което, така да се каже, стои като духовна противоположност на нашето физическо тяло, разгръщащите се предразположения за бъдещия ни живот. По този начин духовната наука разглежда живота, който водим между раждането и смъртта, като стоящ точно по средата между миналото и бъдещето. А по-късните разсъждения ще разкрият как по отношение на времето, когато човек живее дълго време без тяло, както и в съня, нашият поглед се разширява, за да включи периодите от нашето съществуване, които човешкото същество прекарва в свръхсетивните светове. Но за да не останат такива неща просто плод на въображението -

Следователно е необходимо да се съсредоточим върху методите, чрез които душата е способна да възприема, дори когато ѝ липсва външен физически мозък. Само чрез даване на възможност на душата да възприема в свръхсетивната сфера, това, което иначе би останало просто твърдение, се превръща в доказана реалност.

По същество сме едва в началото на наука, която се занимава с подобни въпроси . И сред онези, които се смятат за най-изтъкнати експерти, за най-просветени, тези неща ще бъдат смятани за просто фантазии. Говорителят пред вас няма да се изненада, ако някой каже: „Това е пълна бляскавост, фантазия, нещо, което напълно противоречи на всяка научна истина на нашето време!“ Никой няма да го намери за по-разбираемо от мен самия, ако някой направи подобно твърдение утре или след тази лекция. Но когато хората се задълбочават все повече в такава духовна наука, те ще осъзнаят, че чрез вътрешно съзерцание можем да подготвим душите си да станат способни на вътрешно себепознание, да развият вътрешни сили, чрез които те все още могат да знаят и възприемат, дори когато напуснат тялото и вече не могат да възприемат чрез неговите органи. Това трябва да се установи експериментално – може да се каже – но интелектуално и експериментално: че душата, когато вече не използва физическите органи, е нещо, което може да се преживее. То е това, което преминава през раждания и смърти, това, което действа по такъв начин, че да помогне за изграждането на тялото си, това, което преминава през смъртта, и това, което събира нови сили по време на земното съществуване, за да изгради новото тяло.

По този начин, задавайки си въпроси за природата на човека, човек едновременно стига до отговори на въпросите за смъртта и безсмъртието. Когато *Гьоте* някога е казал в едно много красиво есе, че природата е измислила смъртта, за да има много живот, хуманитарните науки потвърждават това предчувствие на Гьоте, като заявяват: Във всеки живот човек обогатява душевния си живот, вътрешното си същество; той трябва да умре, защото сегашното му тяло е изградено в резултат на предишните му земни животи и като убива тялото си, той създава възможността да вгради в ново тяло това, което в момента не може да вгради в света и в собственото си тяло.

Такъв мироглед оказва дълбоко влияние върху целия ни живот. И когато той прониква в самото ни същество, когато не остава само теоретичен, тогава ние наистина преживяваме такава истина като истинска истина на живота. Защото тогава, когато преминем средната възраст, когато косата ни започне да избледнява и бръчките започнат да изпълват лицата ни, си казваме: Всичко е надолу оттук! Защо надолу? Защото това, което душата е завладяла, вече не може да бъде пренесено в тялото. Но това, което сме постигнали вътрешно и което в момента трябва да разруши тялото, ще бъде вградено в ново тяло. Възражението е очевидно и знаем, че често се повдига, но в тези лекции ще се опитаме да предвидим именно такива възражения, че някой може да каже: Вие, духовните изследователи, ни казвате как човек отслабва с възрастта, как мисленето му намалява, как мозъкът му отслабва, по този начин ни казвате как духът намалява заедно с физическото тяло! — Колкото и очевидно да е това възражение и колкото и очевидно да изглежда

Всеки, който все още не се е задълбочил в духовната наука, трябва да направи това; това обаче само признава, че такъв човек не се замисля: Върху какво е изграден настоящият ни мозък? – Той е изграден върху предишния ни живот! И ние трябва да унищожим физическото си тяло, доколкото притежаваме мозък, с нашите мисли. Но мислите, които карат тялото да вехне, са тези, които използват мозъка. Че нещо, свързано с инструмент като мозъка, трябва да престане, е напълно очевидно. И все пак нашето духовно същество не престава. Следователно, когато човек се движи надолу, ние вече не намираме в себе си подходящите инструменти, за да изживеем това, което сме придобили в настоящия живот. Но това тогава работи в нас в душевен живот, който не е обвързан с мозъка и следователно не може да бъде изразен чрез мисли, основани на мозъка. Това ни подготвя да имаме формиращ ефект в следващия живот. Следователно не е просто в духа на Гьоте да се каже: Природата е измислила смъртта, за да има много живот – но трябва да кажем: Смъртта е там, за да развие в нови форми това, което ние придобиваме вътрешно в живота! В този смисъл, когато виждаме приближаваща старост, можем да кажем: Слава Богу, че животът може да слиза надолу, че смъртта може да съществува! Защото, ако тя не се разпространяваше, никога не бихме могли да получим това, което ни тече от славния свят, по такъв начин, че да ни оформи. За да превърнем това, което можем да преживеем, в съдържание на собственото си същество, ние като човешки същества се нуждаем от смърт, трябва да имаме смърт. Следователно, ние гледаме на смъртта като на нещо, чрез което животът може да се оформи във вътрешна, по-висша форма. Така, по същество, има в

Естествено , духовната наука е по-добър съветник в хуманитарните науки ; тя е не само утешител пред страха от смъртта, но и нещо, което ни дава сила, когато се приближаваме към смъртта и виждаме как външният свят умира; защото знаем, че тогава вътрешният свят расте. Духовната наука ще издигне целия живот на по-високо ниво, където животът се представя пред човечеството в смислена рационалност.

Следващите лекции ще покажат, че животът не протича безкрайно напред и назад, а че дори повтарящите се земни животи имат начало и край. Това ще бъде само загатнато тук. От това, което духовната наука казва за смъртта и безсмъртието, следва, че когато погледнем към настоящия си живот, ще изпитаме неговите последици в бъдещ живот. Така, за духовната наука, цялото човешко съществуване е разделено на определени форми на битие: съществуване между раждането и смъртта и съществуване между смъртта и ново раждане. Тук виждаме какво е чувствал Гьоте по отношение на простия живот, разширен до пълнотата на живота, като поглеждаме назад не само към малкото вчерашно, а към голямото вчерашно, в което сме изградили настоящия си живот. Поглеждаме към радостите и скърбите на живота и осъзнаваме: радостта е това, което ни укрепва за това, което предстои; скръбта е това, което трябва да съберем, за да преодоляваме препятствията, за да се укрепим и за това, което предстои. Тук виждаме голям контраст в живота, простиращ се в бъдещето, и си мислим за стиха на Гьоте:

Ако вчерашният ден е ясен и
отворен за теб, днес ще действаш
мощно и свободно.

Можете също така да се надявате
на утрешен ден, който ще бъде не
по-малко щастлив.

Щастието и смелостта произтичат от духовната наука,
която сме усвоили вътрешно, показвайки ни, че наистина
духът оформя материалния свят и се запазва в
разрушението на материалния живот, за да се разкрива
отново и отново и по този начин да прилага
новопридобитите си знания. Това, в духа на дискусията тази
вечер, може да се обобщи по следния начин:

Духът се разкрива жив
Винаги само силата му,
Но докато умира, духът разкрива
Как премина през всяка смърт
Винаги запазен за по-висш живот.

ЗНАЧЕНИЕТО НА ПРОРОЧЕСТВОТО Берлин,

9 ноември 1911 г.

Със сигурност е вярно това, което *Шекспир* кара един от най-известните си герои да каже и което обикновено се предава на немски като: „Има повече неща на небето и земята, отколкото можете да мечтаете с вашата философия.“ — Но със сигурност е не по-малко вярно и това, което един велик немски хуморист *Лихтенберг* е изразил с думи, сякаш в отговор: „Има много неща във философията, които не се намират нито на небето, нито на земята!“ — И двете изказвания заедно хвърлят светлина, така да се каже, върху начина, по който се третира много неща, особено в наше време, по отношение на това, което ще се обсъжда в тези лекции. Когато става въпрос за тема като днешната, човек наистина трябва да каже: Изглежда напълно разбираемо, дори повече отколкото в други области на свръхсетивните изследвания, дори повече отколкото в други области на хуманитарните науки, че има широки кръгове, особено в сериозната, строга наука, които отричат подобни неща. Защото, ако вече е много трудно да се направи граница между честно, сериозно изследване и шарлатанство, или може би нещо още по-лошо, в други области, или поне в много други области на хуманитарните науки, тогава трябва да се каже: навсякъде, където свръхсетивното изследване е по някакъв начин свързано с човешкото изследване

Егоизъм – оттам започват опасните аспекти на това изследване. И в кои области на висшето познание би могло това да е по-вярно, отколкото във всичко, което попада под чадъра на пророчеството, както се е появявало в различни епохи? Защото всичко, което е обозначено с думата пророчество, е пряко свързано с една широко разпространена – разбираемо разбираема – човешка характеристика: човешкото желание да проникне в мрака на бъдещето, да узнае нещо от това, което очаква човечеството по бъдещия му житейски път.

не с просто някакво любопитство, а с любопитство, което достига, така да се каже, до най-съкровени и дълбоки кътчета на човешката душа. Не е чудно тогава, че в наше време, след такива негативни преживявания в хода на човешкото развитие със задоволяването на всички онези копнежи за знание, толкова дълбоко свързани с интересите на човешката душа, науката, която желае да бъде приемана сериозно, не иска да има нищо повече общо с подобни въпроси. И все пак изглежда, че нашето време вече не може да направи друго, освен поне да преразгледа тези въпроси, както и с толкова много други неща, които обсъдихме в предишни лекции и ще обсъдим в бъдеще. Всъщност, както много от вас знаят, един чист историк, *Кемерих*, дори е написал книга за „Пророчествата“, в която не се стреми да направи нищо повече от това да събере това, което може да бъде исторически потвърдено по определен начин като факти, които показват, че важни събития са били известни или предсказани предварително от този или онзи човек. Да, въпросният историк дори се чувства длъжен да изрази това

Едва ли има някое значимо събитие в историческото развитие, което поне да не е било предвидено, очаквано, замислено и дори провъзгласено . Подобни твърдения все още не са добре приети днес. Но в крайна сметка, в рамките на пределите, където историята се е закрепила, те ще станат невъзможни за избягване, тъй като както минали, така и настоящи събития ще бъдат подкрепени с ясни външни доказателства.

Областта, която искаме да обсъдим днес, не винаги е била на толкова ниско ниво, колкото е в наше време, нито винаги е била зависима от такива съмнителни кръгове на човешките начинания, както е днес. Трябва само да се върнем няколко века назад, за да открием, че например през шестнадесети век изключителна и влиятелна научна дейност със сигурност е присъствала в тогавашната практика на пророчеството. Всъщност виждаме един от най-великите умове в естествените науки на всички времена, свързан с личност, известна със склонността си към мироглед, основан на пророчествата; виждаме *Хайнрих Кеплер*, великия натуралист, във връзка с името *Валенщайн*, чиято личност толкова е интересувала *Шилер* именно защото е поставил живота си в светлината на пророческата мъдрост. Видът пророчество, което ни среща по времето на Кеплер и което ни е срещало в цяла Европа преди няколко века по такъв начин, че просветени, водещи научни умове са се занимавали с него, е свързано с начина, по който по това време са се разглеждали връзката между звездния свят, движението на небесните тела и връзката им с човешкия живот. Именно това пророчество от онази епоха...

Терминът „пророчество“ е по същество свързан с астрологията по някакъв начин. Достатъчно е човек да произнесе тази дума, за да разбере, че дори днес, в по-широки кръгове, все още съществува осъзнаване за това как се разбира връзката между бъдещите събития от живота на даден човек или дори живота на народите и движението на небесните тела. Но никога преди това това, което се нарича пророческо знание или изкуството на пророчеството, не е било разбирано толкова пряко свързано с наблюдението на движението и съзвездието на звездите, както по времето на Кеплер.

Ако се върнем към гръцките времена , виждаме, че е съществувало пророческо изкуство, което, както вероятно знаете, е било практикувано до голяма степен от пророчици. Това е било пророческо изкуство, което се е раждало чрез излагане на хората на много специфични преживявания, например преживявания на аскетизъм или преживявания, които по друг начин са потискали самосъзнанието и спокойствието на ежедневието, така че хората са били отдадени на други сили, сякаш извън себе си, в екстаз, и след това са изричали неща, които или се отнасят директно до бъдещето, или са били тълкувани от слушащите жреци или мъдреци като отнасящи се до бъдещето. Веднага се появява образът на Пития, пророчицата в Делфи, която чрез изпарения, издигащи се от пукнатина в земята, е била пренесена в различно състояние на ума от това на обикновеното ежедневие, и след това е била отдадена на сили, с които иначе е нямала връзка, за които обикновено не е мислила, и от това състояние е правила съответните изявления. Тук виждаме един вид пророчество, което не е свързано с изчисляването на звездните съзвездия и астрологията.

По същия начин, всеки е запознат с пророчествата на старозаветния народ, които, разбира се, могат да бъдат поставени под въпрос от днешното Просвещение. Ако обаче ги характеризираме първоначално само по отношение на тяхната отличителна природа, доколкото са произлезли от устата на тези пророци, те не само са донесли важни мъдри изказвания, които след това са задали тона на случващото се в старозаветния народ, но и са правили своите изявления за бъдещето с далновидност. Ние обаче не виждаме това пророчество по същия начин, както астрологията от XV и XVI век, която е правила предсказания от звездния свят, от звездни съзвездия. По-скоро виждаме как, било чрез специални дарби на съответните индивиди, било чрез аскетизъм и специфични упражнения и т.н., тези пророци са придобили различно състояние на съзнание от това на останалата част от човечеството, чрез което са били откъснати от ежедневието и не са могли да преценяват обикновения живот. Вместо това, ние ги виждаме да се вглеждат в по-големия контекст на своя народ, да го виждат как чувства какво представлява щастието и нещастieto на техния народ. Като преживяват нещо подобно на свръхчовешкото, нещо, което надхвърля индивидуалните човешки интереси, те освобождават душите си от непосредственото съзнание и сякаш самият Бог Яхве говори чрез тях. Техните изказвания изглеждат толкова мъдри, сякаш самият Яхве провъзгласява на хората какво трябва да правят, каква е бъдещата им съдба.

Когато обмислим това, трябва да ни се струва, че видът пророчество, с което се сблъскваме в края на Средновековието, преди зората на съвременната наука, е само специален вид и че

Независимо дали пророчеството е по-обхватна област, но такава, която винаги е свързана по някакъв начин с определени специфични състояния на ума, до които човек достига едва когато е освободен от своята личност. Трябва обаче да се каже, че астрологичното пророчество едва ли изглежда разпознаваемо вече като такова изкуство, чрез което човек се освобождава от своята личност. Защото астрологът, който получава датата на раждане на човек, след това търси съзвездието в този час, кое съзвездие изгрява над хоризонта, как другите звезди се отнасят към съзвездие в момента на раждането и изчислява от това как би продължил ходът на звездните съзвездия през *живота на този човек* и, въз основа на определени възгледи за благоприятното или неблагоприятното влияние на определени звезди и звездни съзвездия върху човешкия живот, предсказва какво ще се случи в живота на човек или народ - такъв астролог едва ли ни изглежда по-скоро като личност като древния еврейски пророк или гръцките пророчици, или всъщност древните пророци като цяло, които са излезли от обикновеното съзнание и в екстаз са предсказвали бъдещето единствено от знания, извлечени от свръхсетивното. Това, което най-много смущава хората днес относно тези астрологични пророчества, доколкото те се смятат за част от просветения сегмент от нашето образовано население, е, че е трудно да се разбере какво общо има движението на звездите, съзвездието от звезди, с това, което се случва в живота на човек, в живота на народ или в последователността от събития тук, на Земята. И тъй като перспективата на съвременното разбиране за

към подобни връзки е насочено нещо съвсем различно , не се проявява особен интерес към това, което във времена, когато просветената наука е била съвместима с астрологичните пророчества, се е явявало преди всичко като нещо сигурно, като нещо реално.

Дори великият и влиятелен изследовател и учен Кеплер не само е открил своите кеплериански закони и е бил един от най-великите астрономи на всички времена, но и се е посветил на астрологичните пророчества. И по негово време, малко преди и малко след това, откриваме множество истински просветени умове, които са се придържали към същото това изкуство и които, от тяхна гледна точка, разглеждайки всички неща обективно, не биха могли да не приемат това пророческо изкуство, тези пророчески прозрения, толкова сериозно, колкото нашите съвременници приемат който и да е клон на науката. Защото е лесно да се каже, че всяко предсказание, направено например при раждането на човек, извлечено от звездни съзвездия и впоследствие потвърдено в живота на този човек, се основава единствено на някакъв вид случайност. Разбира се, в безкраен брой случаи трябва да се признае, че поразителният характер на впечатлението, което човек може да има от изпълнението на астрологичните предсказания, просто произтича от факта, че човек е изненадан от случването на такова предсказание и запомня това, което съответства, и забравя това, което не се е случило. В известен смисъл обаче, онзи гръцки атеист е бил напълно прав, когато веднъж пристигнал с кораб в крайбрежен град, където на жертвено място са били открити определени признаци на...

онези хора, които бяха дали обет в морето, че ако бъдат спасени от коработушение, ще принесат жертва на свещено жертвено място. Разбира се, там бяха обесени много жертви. Нямахте съмнение: всички те произхождаха от такива хора, спасени от коработушение. Но въпросният атеист вярваше, че човек може да узнае истината само ако окачи и портретите на всички загинали в коработушения въпреки този обет . Тогава щеше да стане ясно от коя страна са окачени повече портрети. По същия начин може да се каже и: Обективна преценка може да се получи само ако се запишат не само всички астрологични предсказания, които са се сбъднали, но и всички онези, които не са се сбъднали. – Но в сравнение с такава гледна точка, която винаги е възможна, много неща все пак изглеждат най-поразителни. Тъй като не мога да приема задълбочени познания за всички основи на хуманитарните науки в тези публични лекции, трябва също да посоча какво може да даде на широката публика представа за стойността на съответните неща в областите, които обсъждаме тук.

учуден , когато например се случи следният факт. Валенщайн – за да се придържа към добре познатите личности – се обръща към *великия* Кеплер, чието име всеки учен може да изрече само с благоговение, за да получи от него хороскопа си, тоест предсказанието, което може да се намери в звездите относно бъдещия му живот. Той получава този хороскоп от Кеплер. Този хороскоп на Валенщайн е изготвен с известна степен на предпазливост

—

Не е било уговорено от Валенщайн да пише на Кеплер на определена възраст, заявявайки, че е роден на еди-коя си дата и сега желае да получи хороскопа си. По-скоро се е случило по начин – не е било толкова глупаво, колкото може да изглежда днес – че е бил избран посредник, така че лицето, натоварено със съставянето на хороскопа, да не знае самоличността на човека. Посочена е била само датата на раждане. Следователно Кеплер не е знаел кой е той. Валенщайн вече е преживял редица събития, които също е поискал да бъдат записани, а след това е трябвало да се направи запис на бъдещите му преживявания. Кеплер е изготвил поискания хороскоп. В него, както често се случва с хороскопите, Валенщайн е открил силна корелация с много от собствените си преживявания. Той се е доверил на хороскопите – процес, който се е случвал с много хора от онова време – и в някои случаи е успял да уреди живота си според определени такива предсказания. Сега трябва да се каже веднага, че много факти за миналия му живот са били верни, но някои не са. Същото е вярно и за това, което се е отнасяло до бъдещето. Такъв е бил случаят с многобройните хороскопи. По това време обаче се е следвала особена практика, която се е състояла да се каже: „Нещо трябва да не е наред с часа на раждане и може би въпросният астролог би могъл да го коригира.“ Валенщайн е направил нещо подобно. Той е помолил Кеплер да коригира часа на раждане; това е била само много малка корекция; това е довело до по-точни данни, които сега са били по-надеждни.

обаче да се каже, че Кеплер е бил напълно честен човек и изобщо не е обичал да прави нещо като коригиране на часа на раждане. От писмото, което Кеплер е написал до Валенщайн по този въпрос по това време, се усеща, че той не е харесвал това и не е могъл да препоръча подобна процедура, защото ако човек би предприел нещо подобно, би могъл да определи всякакви неща по този начин. Въпреки това той се е заел със задачата, поискана от Валенщайн - това е било през 1625 г. - и след това отново е дал информация за бъдещия живот на Валенщайн. По-специално, той му е казал, че според това текущо тълкуване на астрологичните взаимовръзки, съзвездията биха били изключително неблагоприятни за Валенщайн през 1634 г. Той също така е добавил, че сега, тъй като е все още толкова далеч, може да го предскаже, защото дори Валенщайн да се развълнува, това вълнение ще отшуми, когато настъпят тези неблагоприятни условия. Но той не е вярвал, че това би било опасно за това, което Валенщайн би направил. Предсказано е за март 1634 г. И ето, само няколко седмици преди тази дата се сбъдват обстоятелствата, довели до убийството на Валенщайн. Това са неща, които могат да бъдат доста поразителни.

Но нека разгледаме други примери, не от редиците на второстепенните астролози, а от тези, които общуват с просветени умове. Тук трябва да се сетим за една изключително важна фигура в тази област: имам предвид Мишел *Нострадамус*. Нострадамус е бил виден лекар, който, освен всичко друго, е имал изключително благотворен ефект върху здравето на страдащите от чумата; той е бил дълбоко почитан именно заради безкористния начин, по който се е отдал на медицинската си професия. Известно е обаче също, че той

бил широко критикуван от колегите си лекари за тази си безкористност, Нострадамус се оттеглил от медицинската си практика в уединението на Салон. Там той не наблюдавал звездите по същия начин като Кеплер или други, а по-скоро имал специална стая в къщата си, в която се бил оттеглил. От тази стая – както може да се разбере от неговия собствен разказ – той просто съзерцавал звездите, както се представяли пред окото, не като извършвал никакви конкретни математически изчисления, а просто като наблюдавал това, което умът, душата и въображението могат да възприемат, когато са изложени на чудесата на нощното небе. Нострадамус прекарвал много, много часове, часове, изпълнени с плам и преданост, в тази уникална камера, която предлагала безпрепятствена гледка към звездното небе във всяка посока. И от него имаме не само индивидуални предсказания, а цяла дълга поредица от най-разнообразни пророчества за бъдещи събития, които се сбъднали по най-странни начини, така че гореспоменатият историк Кемерих не могъл да не се учуди и дори след дълго време все още да отдава известна стойност на това, което са били предсказанията на Нострадамус. Нострадамус е първият, който прави някои от своите предсказания. Естествено, той е бил осмиван и по онова време, защото дори не е можел да посочи никакви астрологични изчисления. Сякаш чрез гледката на звездите бъдещето му се е разкривало в странни образи, въображения, например, сякаш изходът от битката при Гравелинген през 1558 г., която французите губят с големи загуби, му е осенял в грандиозно видение. Друго предсказание, също направено много преди това, за 1559 г., се е отнасяло до това, че крал

Хенри II Френски е трябвало да падне в дуел, както е предсказал. Всички само се засмяха на това. Самата кралица се засмя и каза, че това е най-лесният начин да се види колко малко значение трябва да се придава на подобни твърдения, тъй като един крал е по-високо от дуел. Но ето: в предсказаната година кралят падна в турнир. И бихме могли да цитираме много неща, които се сбъднаха едва по-късно и които, когато се тълкуват по подходящ начин, могат да се нарекат само сбъднати предсказания на Нострадамус.

Освен това, имаме друг просветен ум от шестнадесети век, който отново е постигнал голямо значение като астроном: *Тихо Брахе*. Съвременният свят почти не познава Тихо Брахе, освен че той само частично е възприел коперниканския мироглед. Всеки, който познава живота му по-отблизо, обаче знае например какво е направил Тихо Брахе в създаването на звездни карти, как значително е подобрил съществуващите звездни карти на своето време, бидейки астроном с изключително значение за своята епоха, как е открил нови звезди и т.н. Но Тихо Брахе е бил и човек, дълбоко убеден, че не само физическите условия на Земята са свързани с целия свят, но и че това, което хората преживяват духовно, е свързано и със събитията в необятния космос. Така Тихо Брахе е бил не само велик астроном, който е наблюдавал звездите, но и е свързвал процесите на небесата с процесите в човешкия живот. И наистина е било поразително, че Тихо де Брахе, като двадесетгодишен, когато е дошъл в Росток, вече е предсказал смъртта на султан Сюлейман, която, макар и не е била с точност до точния ден,

То наистина се сбъдна, макар и с лека неточност. Беше неточна цифра, но такава, срещу която един историк, поспециално, не би възразил; защото, ако някой лъжеше, може да се твърди, че не би излъгал наполовина и не би въвел разлика от няколко дни в резултата.

Вследствие на това кралят на Дания поръчал на Тихо Брахе да състави хороскопи за тримата му сина. Те били точни за сина му Кристиан, но не толкова за другия му син Улрих. Но Тихо Брахе направил забележително предсказание за третия син, Ханс, основано на движението на звездите. Цялото съзвездие, всичко, което можело да се види за херцог Ханс, показвало, че той е и ще си остане крехък човек, едва способен да достигне старост. Тъй като точният час на раждането му бил несигурен, Тихо Брахе дори направил предсказанието си с голяма предпазливост: може би ще умре на осемнадесетата си година, може би на деветнадесетата, защото по това време се случват особено неблагоприятни съзвездия. Ще оставя отворен въпроса дали е направил това от известна снизхождение към родителите или по някаква друга причина, защото той писал, че наистина е възможно това ужасно съзвездие относно осемнадесетата или деветнадесетата година на херцог Ханс да бъде преодоляно; тогава Бог ще бъде негов защитник. Но човек трябва да разбере, че тези условия съществуват, че Ханс първоначално има изключително неблагоприятен аспект към Марс и че следователно ще бъде изложен на войнствени заплитания в ранната си младост. Но тъй като Венера все още е благоприятно позиционирана над Марс по отношение на този аспект, човек би могъл да се надява, че той ще премине през този период. Но тогава, точно през осемнадесети и деветнадесети век,

Години, онова неблагоприятно, опасно съзвездие, причинено от Сатурн, който е враждебен към Ханс и който показва, че той е изложен на „влажна, меланхолична“ болест, която трябва да идва по-специално от чуждата среда, в която този човек би бил поставен тогава.

Какъв е бил животът на херцог Ханс? Като млад мъж той се забърква в политическите обстоятелства на времето, изпратен е на война, участва в битка, битката при Остенде, а след това, както Тихо Брахе е предсказал, трябва да издържи големи морски бури. Той е близо до гибелта. След това приятелски настроени страни започват преговори относно брака на херцог Ханс с дъщерята на царя и самият той е отзован в Дания по тази причина. Тихо Брахе тълкува това като ожесточена конфронтация на Марс с херцога, но усложненията, произтичащи от неблагоприятното влияние на Марс, са ограничени от влиянието на Венера, така че Венера, покровителката на любовните дела, първоначално защитава херцог Ханс. След това обаче, на осемнадесетата и деветнадесетата му година, влиза в действие враждебното влияние на Сатурн. Той е изпратен в Москва. Стига чак до Санкт Петербург. Можем да си представим настроението в датския двор по отношение на младия херцог. Всички приготовления за брака са били направени; новините за съюза се очаквали всеки час. Вместо това, първо дойде съобщението, че бракът се отлага, след това новината за болестта на херцога и накрая новината за смъртта му.

Подобни неща са имали поразителен ефект върху съвременниците.

че подобни неща трябва да имат поразителен ефект и върху потомството. И накрая, вярно е също, че световната история понякога обича хумора, е хумористична, както се случи например с онзи професор, който твърдеше, че женският мозък тежи по-малко от мъжкия, и чийто мозък след смъртта му беше претеглен и който, така че той стана жертва на хумористична игра, играна от световния дух, се оказа, че тежи изключително малко. Същото се случи и с *Джовани Пико от Мирандола*, чийто хороскоп беше съставен и на когото беше казано, че Марс е особено неблагоприятен за него и ще му донесе голямо нещастие. Той беше противник на всички подобни пророчества. Луций Беланций дори му беше показал, че всичко, срещу което е възразявал по отношение на астрологичните тълкувания, е неправилно. След това той почина точно в годината, за която беше посочено неблагоприятното влияние на Марс.

могли да цитираме множество примери и да се убедим, че в известен смисъл наистина е лесно да се възрази срещу това или онова подобно твърдение. Разбира се, възраженията, повдигнати от един много важен и, особено заради хуманитарните му начинания, изключително уважаван астроном днес срещу всичко, което може да се каже за настъпването на смъртта на Валенщайн според хороскопа на Кеплер, трябва да бъдат взети на сериозно. Трябва да се признае, че контрааргументът на *Вилхелм Фьорстер* си заслужава да се обмисли: Валенщайн е знаел този факт. Тогава въпросната година наближила и спомняйки си хороскопа си, той се поколебал, не действал решително, както би действал иначе, и по този начин дори довел до нещастния резултат -

предизвикано . - Такива възражения винаги могат да бъдат повдигнати. Трябва обаче да се има предвид, че ако изобщо може да се каже нещо относно научните доказателства за външни данни, то дори за нашето време онези сведения, които - да речем - не изискват по-строги доказателства, са напълно достатъчни за установяване на научни факти. Някои неща може да са проблематични, но затова не бива да се затваряме пред факта, че внимателното сравнение на данни от минали животи, при което човек е боравил с информация, събрана от звездите, е довело до увереност в това, което предстои. При всичко, което се е объркало, е имало око за това какво се е объркало и за това, което не е успяло да разкрие поразителните връзки, но това не е било приемано безкритично. Хората от онова време също са били способни да прилагат критика и може би са го правили доста широко по някои въпроси.

Каквото и да е мнението на някого по тези въпроси, аз просто исках да цитирам най-поразителните примери, за да покажа, че дори с методите на съвременната наука е възможно да се обсъждат тези проблеми сериозно. И дори ако човек отхвърли противоположните гледни точки, все пак ще трябва да признае поне едно нещо, дори и да е напълно против съдържанието: че причините, поради които просветените улове от сравнително скорошна епоха са се придържали към тези въпроси, не са били лоши, а по-скоро достойни и основателни. По този начин, дори ако човек отхвърли самите причини, трябва да признае, че тези въпроси са имали такъв ефект върху просветените улове в онази епоха, че човек може да види как тези улове, съвсем независимо от подробностите, са схващали взаимосвързаността на...

Те вярвали, че случващото се в живота на отделните хора и в живота на народите е свързано със събитията, които се случват в по-широкия свят, в космическото пространство. Тези хора вярвали в тази връзка между макрокосмоса, необятния свят, и микрокосмоса, малкия свят.

В какво са вярвали те фундаментално? Те са вярвали, че човешкият живот на Земята, както се развива, не е просто хаотичен поток от събития, а че в тези събития има закономерност; че точно както има циклична закономерност в небесните събития, така има и определена циклична закономерност, определен ритъм, действащ в човешките и земните дела. За да изясним какво се има предвид, нека посочим някои факти, които, ако човек е готов да ги наблюдава, могат наистина да станат обекти на опит, точно както са най-строгите факти на научната химия или физика днес. Човек просто трябва да направи наблюдения в съответните области.

Нека предположим, че наблюдаваме някакъв конкретен факт, който се случва в живота на човек през детството. Всеки, който след това разглежда човешката природа за по-дълги периоди, ще открие забележителни връзки. Появява се любопитна корелация между първите години на детството и последните дни на старостта, така че – макар и в обратен ред – можем да наблюдаваме точна връзка между това, което човек преживява в залеза на живота си, и това, през което е преминал в младостта си. Тогава ще можем да кажем: Ако например сме изпитвали възбуда през младостта си поради определени тревоги, тогава е възможно да страдаме от това през целия си живот.

Животът може да бъде сравнително лесен, но в напреднала възраст се случват странни неща, причината за които можем да видим в тревогите от ранното детство. След това отново има връзки между младостта и времето, предхождащо старостта. Животът се развива циклично. Можем да отидем още по-далеч. Да предположим например, че някой е откъснат от предишния си житейски път на осемнадесетата си година; може би е могъл да учи дотогава, но на осемнадесетата си година е принуден да прекрати обучението си и оттогава нататък трябва да стане търговец, може би защото баща му е загубил богатството си и т.н. Може да се окаже, че въпросният човек първоначално не се чувства нещастен в професията си, но след няколко години виждаме много специфични трудности, възникващи в живота му. Ако искаме да ръководим мъдро такъв човек, да му помогнем да преодолее определени трудности, не можем да прилагаме никакви общи, абстрактни принципи. По-скоро трябва да сме наясно, че макар те да са били изтръгнати от обстоятелствата си на осемнадесет години и да изпитват специфични емоционални трудности на двадесет и четири години – което означава, че трудностите са възникнали шест години по-късно – шест години по-рано, около дванадесетгодишна възраст, ще открием процеси в емоционалния живот на този човек, които причиняват тези трудности. Тези процеси наистина ще обяснят какво се е случило на двадесет и четири години: шест години преди това, шест години след това, като промяната в кариерата се е случила по средата. Точно както махало, люлеещо се от едната страна на другата, има своята точка на равновесие в средата, така и в този случай осемнадесетата година представлява тази точка.

Повратна точка, противоположна на люлеенето на махалото на живота. Това, което се е случило преди в живота, се разгръща по такъв начин, че кауза, посята предварително, ще има своя ефект същия брой години след тази повратна точка. Това важи за целия човешки живот.

Човешкият живот не протича нередовно, а в известен смисъл редовно и закономерно. Индивидът не е нужно да знае това. Но във всеки човешки живот има централна точка и това, което предшества тази централна точка – младостта, детството – оставя своите причини, така да се каже, в утробата на последователни събития. И това, което се е случило определен брой години преди тази централна точка, се проявява в своите последици за същия брой години след това. Точно както смъртта е противоположната точка на раждането, така и събитията от детството са причина за събитията, които се случват в годините, предшестващи смъртта. Ето как човек разбира живота.

истински да разбере живота само като го проследи назад, като погледне например към момент от живота на човек, в който е преминал през определена криза, като вземе предвид състояние, което може да възникне около петдесет и четиригодишна възраст, и като брои назад от тази точка, ще открие събитие, което се отнася до петдесет и четиригодишна възраст, както раждането се отнася до смъртта – тоест, в известен смисъл, обратно. По определен начин събитията в човешкия живот също са подредени по такъв начин, че могат да бъдат проследени според закони. Това не противоречи на нашата свобода. Най-голямата грижа на хората обикновено е, че подобен закономерен ход на събитията би противоречил на човешката воля, на човешката свобода. Това е...

Но това не е така; може да изглежда така само на необучен ум. Например, някой, който на петнадесетата си година задейства някакво събитие, чиито последици ще изпита на петдесет и четвъртата си година, не се освобождава от свободата си за тази година повече, отколкото някой, който построи къща, която ще бъде завършена на следващата година, и след това се нанесе в нея. С прецизна логическа мисъл човек не може да каже, че се освобождава от свободата си, като се нанесе в къщата. С прецизна логическа мисъл човек не може да каже, че се освобождава от свободата си, като поставя причини за по-късни събития. Това няма нищо пряко общо със свободата на живота.

Точно както има циклични връзки в живота на отделните хора, така са и в живота на народите, всъщност и в живота на Земята като цяло. Както бе споменато в предишни лекции и както ще бъде показано по-късно, ние разделяме развитието на човечеството на последователни културни епохи или периоди, които първоначално ни засягат, започвайки с нашата непосредствена културна епоха. Първо, имаме културен период, който определяме като този, в който е процъфтявала вавилоно-асирийско-египетско-халдейската култура. След това имаме период, който наричаме гръко-римски период, обхващащ всички аспекти на гръцката и римската цивилизация. След това имаме наш собствен, който броим от упадъка на гръцката и римската цивилизация до нашето време и който, както показват всички знаци на времето, ще продължи още дълго време. По този начин имаме три последователни културни епохи.

Всеки, който се вгледа по-внимателно в социалния живот на народите през тези три последователни епохи, ще осъзнае,

Оттук и своеобразното очарование на гръко-римската култура. Начинът, по който се проявяваха гръцкото изкуство, гръцката и римската държавност, какво представляваха римското право и римското държавно изкуство и каква беше концепцията за римския гражданин – това стои като един вид равновесна точка в последователните течения на човешкото развитие. След това имаме собствен културен период, предшестван от египетско-халдейския. По забележителен начин всеки, който разгледа обстоятелствата достатъчно задълбочено, може да забележи как много специфични явления от египетско-халдейския период, макар и в променена форма, но въпреки това свързани с тях, се повтарят днес. По този начин причините, които бяха посяти тогава, сега се появяват отново. И тогава го възприемаме като любопитно напомняне, че не само определени форми на, например, човешка хигиена, определени практики за миене, са се появили в древен Египет и сега се появяват отново, макар и в различна форма, но и че определени начини за подход към живота се появяват по такъв начин, че човек вижда: това, което е било заложено като причина в древен Египет, се появява днес в своите следствия, но гръко-римската култура се появява като точка на покой между тях. И от своя страна египетско-халдейската култура е предшествана от това, което наричаме протоперсийска. Според закона за цикличното развитие, тогава това е, може да се каже, като предчувствие за надежда, че както египетско-халдейският период се повтаря в нашия културен цикъл, така и протоперсийският период ще се повтори в този, който следва нашия.

Винаги ще има закономерност в хода на човешкото развитие! Не беззаконие, не хаос, но и не онази закономерност, която много историци днес предполагат. Те търсят причините за всичко, което се случва днес, в непосредствено предходния период, причините за събитията от близкото минало отново в непосредствено предходния период и така нататък, изграждайки верига от събития, където едното винаги следва другото. Но при по-внимателно разглеждане това не е така; вместо това се появяват цикли и припокривания, така че нещо, което е било там преди, остава скрито за известно време и се появява отново по-късно, нещо, което е било там още по-рано, се появява отново още по-късно и така нататък. Това може да се види дори при повърхностно разглеждане на човешкото развитие.

за тези, които са посетили последните две лекции и които също се задълбочават в хода на човешкото развитие от духовно-научна гледна точка, става очевидно много повече: а именно, че дълбока духовна закономерност наистина се крие в потока на събитията, в потока на ставане, и че в момента, в който човек постигне известно задълбочаване на вътрешния си живот, както вече беше описано, той също така получава прозрение за тези по-дълбоки вътрешни връзки. И макар да е вярно, че нищо в тази област не може да бъде толкова лесно разбрано погрешно, че дори може лесно да се доближи до шарлатанството, може би дори до измамата и това, което обслужва неморалните човешки стремежи и инстинкти, въпреки това е вярно, че човешките същества са способни да изключат личните пристрастия и да разбират вътрешните, скрити сили на духа.

да направи живота жизнен, така че той вече да не развива само това, което знае от обкръжението си, това, което помни като свой собствен живот и този на най-близките си познати, а да се освободи от всичко, което съставлява неговото лично, сетивно възприятие. Когато човек, както е описано в първата и втората лекции, по този начин надхвърли своята личност и осъзнае, че в него има висши сили, които трябва само да бъдат развити чрез подходящи упражнения, които са били характеризирани и ще бъдат допълнително характеризирани, и когато човек извика тези по-дълбоки сили на повърхността чрез такива упражнения, тогава това, в хода на нещо, което се случва в живота на човек, в един момент ще разкрие и по-дълбоки причини и тогава човекът усеща, че всичко, което се случва в течение на времето, хвърля своето влияние в бъдещето по един или друг начин. Това е законът, който ни застава пред нас и чрез духовната наука: че всичко, което се случва в духовния свят, не просто се разсейва в потока на съществуването, а по-скоро има своите последици и че трябва да търсим закона, според който тези последици се проявяват в по-късни времена. Чрез това разбиране ние също така разбираме, че този живот между раждането и смъртта съдържа причините за завръщането на нашата индивидуалност на Земята, така че причините за следствията в бъдещ живот се разкриват в настоящия живот. Точно както разбирането на следствията от кармата е резултат от прозрение, точно както причините лежат в утробата на времето и се появяват отново трансформирани като следствия, точно както този закон е резултат от такова прозрение, така и този закон е бил, по същество, прозрение, споделяно от всички онези, които са приемали пророчеството сериозно или са го практикували.

Фундаменталната предпоставка на душата е, че съществуват закони, управляващи хода на човешкия живот, и че душата може да събуди силите, способни да проникнат в тези закони. Но душата първоначално се нуждае от опорни точки. Целият свят, във всичките му факти, е взаимосвързан . Точно както човешките същества са зависими от вятъра и времето във физическия си живот, така и, дори и детайлите да са неясни, трябва да се приеме, че всичко, което ни заобикаля, е свързано по някакъв начин. И дори ако човек не търси природни закони в тези взаимовръзки по начина, по който се търсят съвременните природни закони, все пак може да почерпи нещо от това, което ни се явява в движението на звездите, в съзвездията, което може да ни предизвика мисълта: Там виждаме хармонии, които могат да задействат подобни хармонии, подобни ритми в нас, според които се развива човешкият живот.

След това други съображения водят до подробности. Нека първо споменем следното: Ако разгледаме внимателно човешкия живот, както може да се прочете в краткия труд „Възпитанието на детето от гледна точка на духовната наука“, откриваме различни епохи в следното: първите години на човек до смяната на зъбите, след това следващите години до пубертета, след това годините до двадесет и една годишна възраст и след това отново до двадесет и осем годишна възраст – тоест седемгодишни периоди в човешкия живот, които ни показват, че те са различни по целия си характер, че нови видове способности се появяват след като тези епохи са преминали. Ако сме способни да се задълбочим в това, тогава ни става съвсем ясно, че в човешкия живот има ритмична прогресия, която се отразява по определен начин в звездното небе.

Може да се отбележи, че ако някой разглежда живота от тази гледна точка – човек трябва само да го наблюдава обективно и спокойно, без фанатизма на противопоставянето – тогава човек открива, че около двадесет и осемгодишна възраст с душата се случва нещо, което по определен начин наистина е вярно за много хора, така че може да се каже: След четири пъти по седем години живот нещо важно е доведено до своя край. Четири пъти по седем години живот, двадесет и осем приблизително, макар и не съвсем точно, е и времето, необходимо на Сатурн за неговата орбита. През това време той обикаля кръг, състоящ се от четири части, преминавайки по този начин през целия кръг, през знаците на зодиака, и неговият ход тогава съответства по определен начин на хода на човешкия живот от раждането до двадесет и осемгодишна възраст. И човек може да го раздели допълнително, като раздели тези двадесет и осем години на периоди, всеки от които трае седем години, точно както се разделя кръгът на четири части. Това показва как всъщност орбитата на звезда в необятната вселена съдържа нещо, което се проявява по подобен начин в човешкия живот.

По много подобен начин ритмичните модели в човешкия живот могат да бъдат демонстрирани и за други явления, случващи се в небесата. След като бъде изучена и доразвита засега малко забелязаната, изключително изобретателна, но все още в начален стадий на развитие доктрина на берлинския лекар *Флис* относно чудния цикъл на раждане и смърт, ще стане ясно как ритмичните раждания и смърти са в живота на човечеството. Но всичко това е едва в началото на научните изследвания. Тогава ще стане очевидно, когато движението на звездите бъде свързано с човешкия живот, че

Не е нужно нищо повече от това да се гледа на движението на звездите като на небесен часовник, а на човешкия живот като на ритъм, който се развива независимо, но въпреки това в известен смисъл е определен от звездите. Човек може да си представи как, дори и да не търси причините в звездите в научен смисъл, все пак може да мисли, че човешкият живот се развива в подобен ритъм поради вътрешен афинитет. Например, ако често излизаме отвън сутрин или гледаме през прозореца и след това винаги виждаме един и същ човек да минава по едно и също време – някой, за когото знаем, че отива на работа или нещо подобно – ние поглеждаме часовника и знаем, че този човек минава всеки ден в този конкретен час. Тогава неразумно ли е, знаейки това, да вземем часовника и да кажем: Ако стрелките на часовника са *в това* положение, можем ли да очакваме този човек да мине? Дали стрелките на часовника са причината, дали те са определящият фактор за човека, който минава? Причините се крият съвсем другаде, но може да се предположи, въз основа на специфичния ритъм, че въпросният човек ще мине отвън в този конкретен час. Следователно, няма нужда да се търсят причините в звездите. По този начин човек може да види в звездите световен часовник, който показва ритъма, според който се развива човешкият и националният живот.

Тук се крият неща, които дори днес ще предоставят важни перспективи за размисъл върху живота, а хуманитарните науки, тъй като могат да действат с много по-дълбоки средства, имат възможността да посочат тези по-дълбоки връзки. Сега ще разберем и защо Тихо Брахе, Кеплер и други, така да се каже, са предшестваха...

Кеплер най-вече, Тихо Брахе по-малко. Защото всеки, който се задълбочи в особения вътрешен живот на Тихо Брахе, ще открие, че той не е бил чак толкова далеч от този на Нострадамус. Но при Нострадамус виждаме напълно, че той не е нужно да пресмята, а по-скоро седи в своята отворена стая и оставя звездното небе да действа магически върху него. Той отдава способността си да прави това на особено благоприятни генетични предразположения в организма си, които не му пречат. Но тогава, както казва той, той се нуждае от нещо друго: спокойна, безмятежна душа, която изключва всичко останало, което го е заобикаляло в живота, която премахва всички мисли и движения, особено всички тревоги, възмущения и проблеми от обикновения живот, всички спомени от ежедневието. Чиста и свободна, душата трябва да се изправи срещу своите звезди. Тогава, в душата, в ума на Нострадамус – човек може да го види съвсем ясно, духовно – това, което той провъзгласява, възниква в образи. Той го вижда сякаш в картини, в сцени пред себе си. И ако той би говорил с астрономически термини и би предсказал съдбата на човек, например, че Сатурн или Марс е вреден, той няма да мисли директно за физическия Сатурн или Марс, когато прави предсказания за съдбата, а по-скоро би си помислил: Този човек има войнствен характер, войнствен темперамент, но в същото време нещо меланхолично, което може да го изложи на определени мрачни настроения, които могат да засегнат дори физическото му аз. – Това вижда той. Той оставя тези неща да работят заедно в ума му и тогава у него възниква образ на бъдещите събития на въпросния човек; там се появява склонността към меланхолия и войнственост-

Човешкото настроение се обединява от Сатурн и Марс. Това са просто символи. Когато споменава Сатурн и Марс, той има предвид, че в човек *има* нещо, което се стреми към това, което му се представя като сцена, образ, който може да се сравни с опозицията или съвпадението на Марс и Сатурн в небето. Но това е само средство за изразяване, само символ за това, което иска да каже. За Нострадамус съзерцанието на хармонията на звездите предизвиква настроение *на* ясновидство, което му позволява да вижда по-дълбоко в душите, отколкото е възможно иначе.

Това означава , следователно, че виждаме в него човек, който чрез определено поведение може да събуди вътрешните сили на човешката душа, които иначе спят вътре. Следователно, това е настроение на преданост, на благоговение към божественото, което той предизвиква в себе си, когато тревогите и безпокойствата са напълно утихнали и склонността на душата към външния свят също е изчезнала. Тогава той напълно е забравил себе си, не е осъзнат за себе си и тогава може да каже, че в такива моменти това, което винаги е било негово мото, се потвърждава в душата му: „Бог е, който говори тук чрез устата ми. Ако това, което мога да кажа, те докосва, о, човешко същество, тогава го приеми като изречено ти по благодатта на твоята божественост!“ Това благоговение е от съществено значение! В противен случай дарът на пророчеството не е нищо истинско. Тази нагласа обаче гарантира от самото начало, че този, който го притежава, не злоупотребява с този дар на пророчеството по неморален или някакъв неблагоприятен начин.

В Тихо Брахе виждаме един вид преход между образа на Нострадамус и този на Кеплер. Когато човек изучава душата му, Тихо Брахе изглежда като някой, излязъл от предишно състояние.

Животът му напомня за възгледите, които някога е имал, подобно на това как са били прилагани пророческите практики в Древна Гърция. В него има нещо като в душата на древен грък, който желае да види хармония в света навсякъде. Това се превръща в състояние на ума. И за него това мислене е сякаш астрономическите изчисления са просто патерица, показваща, че той намира в душата си силите, които позволяват на образите на бъдещи или минали събития да се издигат от по-ранни причини. Кеплер вече е математически ум, по-научно абстрактен ум в смисъл, че умовете на нашето време са в още по-голяма степен. Следователно той вече е повече или по-малко зависим от простото изчисление, което, разбира се, също е правилно, защото според опита, придобит чрез ясновидство, небесните съзвездия са в съответствие с човешкия живот. И все повече и повече астрологията се превръщаше в просто изчисление. Дарбата на пророчеството, каквато Нострадамус все още притежаваше, все повече се губеше. Ще видим прехода по-нататък в лекцията „От Парацелз към Гьоте“. Дарът на пророчеството беше абсорбиран в абстрактно знание, в чисто интелектуално, астрологично пророчество и можем да кажем: Когато дарът на пророчеството беше просто астрологично пророчество, той вече беше замислен интелектуално, рационално.

Колкото по-назад се връщаме , толкова повече ще откриваме, че древните пророци са черпили от дълбините на душите си това, което са имали да кажат за живота на своя народ. Това е било вярно и за еврейските пророци: директно от връзката им с техния Бог, от факта, че са били освободени от собствените си личности и дела, те са били отдадени на великите събития на своя народ и са могли да предвидят какво предстои за техния народ. Така

Точно както днешният педагог, който може да предвиди, че у детето ще се появят качества, които неминуемо ще се повторят в зряла възраст, може да вземе това предвид, така и еврейският пророк възприема душата на своя народ като единно цяло. Това, което е съществувало като причини в древността, е било отложено в душата им и е действало по такъв начин, че той е възприемал следствията сякаш в грандиозно предчувствие. Но какво значение има това за човешкия живот? Какъв е смисълът на това пророчество?

До този извод стигаме, когато осъзнаем, че има велики личности, до които винаги ще проследим историческия поток на събитията. Въпреки че хората винаги предпочитат да изравняват условията, защото е неприятно, когато една личност се откроява над другите – днес желаем равенство във всички способности, днес искаме да отречем, че определени личности притежават повече власт от други – въпреки това има такива велики, по-напреднали лидери в историческото развитие на човечеството. В историята на човешкото развитие има два вида лидери. Днес вече е стигнало до точката, в която най-голямото събитие в човешкото развитие, или всъщност всяко голямо събитие, се разглежда така, сякаш не произлиза от една-единствена личност, а по-скоро сякаш е възникнало спонтанно от идеи. Така днес съществува богословска школа на мисълта, която все още се нарича християнска, но твърди, че не е нужно да е имало нито едно човешко същество на име Христос Исус. Да, един от тези богослови дори каза, когато му беше посочено, че световната история се прави от хората, че това е толкова очевидно, колкото гората да е съставена от дървета, но не това беше въпросът; по-скоро беше точно както дърветата...

Хората създават гори и по този начин създават световна история. Никой не се откроява над останалите. Но дали изразът „Гората се състои от дървета“ наистина отразява какво всъщност представлява историята? Човек може само да се удивлява колко малко логика изразява, защото човекът, който прави твърдението, трябва само да вземе предвид, че гората, такава каквато съществува, се дължи на действията на един човек или на много хора. Трябва да възникне въпросът дали гората не е възникнала от засаждането на едно или две семена, от които би могла да изникне цялата гора. Разбира се, гората се състои от дървета; но първо трябва да се проучи дали не е възникнала от едно или две засети семена. По подобен начин в човешката история трябва да се изследва дали събитията от човешкото развитие не могат да бъдат проследени до този или онзи отделен човек, който е оплодил семената на останалите.

Всеки, който гледа на световната история по този начин, ще осъзнае, че тези, които насочват хода на човешкото развитие, притежават излишна енергия. Дали използват тази енергия за добро или за лошо е друг въпрос. Хората оказват влияние върху околната си среда чрез тази излишна енергия. Излишната енергия, от която човек не се нуждае за собственото си благополучие, може или да бъде изразена чрез действие, или може да няма непосредствена употреба в действие. При хората на действието виждаме как енергията, която притежават, се изразява директно чрез дела. Има обаче хора, които не са предразположени да изразяват енергията си чрез действие или когато се опитват да я изразят, винаги възниква пречка. Тук имаме интересния случай с Нострадамус. Той е лекар, евреин и работи по благотворен начин.

Чрез работата си той прави добро на много хора. Но хората често не могат да понасят, когато някой прави добро. Затова той си е спечелил врагове и е бил обвинен, че е калвинист. Да бъдеш едновременно евреин и калвинист са били две невъзможни неща тогава и затова се е случило така, че той е бил принуден да се оттегли от обширната и всеотдайна работа, която е развил като лекар, и да се откаже от професията си. Но дали силите, които е вложил в тази вълнуваща работа, вече не са били в него, когато се е оттеглил? Същите тези сили все още са били в него. Във физиката вярваме в запазването на енергията. Просто приложете това, по разумен начин, към силите на душата. В случая с Нострадамус, силите му, когато е прекратил работата си, са поели по различен път. Но ако е останал лекар, те няма да имат друг ефект в бъдеще. Или няма ефект в бъдеще, ако човек излекува човек, който иначе би могъл да умре? Не продължава ли човек просто дейността си в бъдещето, докато нещата се развиват? Защото къде е краят на това, което човек постига? Потокът от действия продължава. Ако, подобно на Нострадамус, се оттеглим от дадена дейност, потокът от действия внезапно се прекъсва. Той престава да съществува. Но енергиите остават. И енергиите, които остават в душата, се трансформират, така че това, което иначе би могло да се появи като най-далечни последици от действията на човек в бъдеще, се проявява като дар на пророчеството и се явява пред него в образ. Виждаме действията му трансформирани. И не е по-различно с другите пророчески натури от всички времена, нито с древните еврейски пророци. Древните еврейски пророци са били мъже – както показва библейската история – тясно свързани с всичко, което е пребивавало в душата на техния народ.

в сили, които течаха в потока на пръста от миналото към бъдещето; не *бяха привързани* към собствената си душа, не към личното. Нито пък бяха натури, които се изразяваха в дела, а по-скоро такива, които притежаваха излишни сили в себе си, сили, които се проявяваха от самото начало като силите на Нострадамус след трансформацията им. Следователно, това, което иначе би се изразило като дела, им се разкри в мощни образи на сънища. Дарбата на пророчеството е пряко свързана с порива за действие, проявявайки се само като метаморфоза на порива за действие, на излишните сили в душата.

Следователно, дарът на пророчеството в никакъв случай не е неразбираем; по-скоро той може да бъде напълно интегриран в логическото мислене на самата наша естествена наука. От това обаче виждаме също, че именно такъв дар на пророчеството ни води отвъд непосредственото настояще. И как е възможно нещо, което е предназначено да има ефект отвъд непосредственото настояще, да има ефект? Само този, който притежава идеали, може да има ефект отвъд непосредственото настояще. Идеалите обаче първоначално са нещо абстрактно. Човек си ги представя и вярва, че те биха могли наистина да съответстват на нашето настояще. Но който желае да действа от свръхсетивния свят и да постигне това, което му действа от свръхсетивния свят, не се заема с абстрактни идеали, а се стреми да проникне в причините, които се намират във времето, и се пита: Как тези причини се проявяват във времето? – И той не позволява това да повлияе на интелекта, а по-скоро на дара му на пророчеството. Истинското разбиране на миналото, ако не е придобито чрез разум, а по-скоро е основано на по-дълбоките сили на душата, винаги поражда в душата образи на бъдещето, *които* са повече или по-малко точни. Това е вярно и днес: за онези, които правилно упражняват дара си на пророчество,

Когато се задълбочава в хода на човешкото развитие в праисторически времена, възниква образ, който стои като конкретен идеал, появяващ се по такъв начин, че човек може да каже: Живеем във време, в което човечеството се намира в преход; определени сили, които досега са били само смътно присъстващи в душата, стават все по-очевидни. И в едно бъдеще, което със сигурност не е далечно, нещо друго ще присъства в душата, нещо като нова душевна сила, чрез която стремежът към познаване на свръхсетивния свят ще се утвърди, точно както разумът, интелектът и въображението съществуват за човечеството днес. Вижда се нещо като ново чувство, приближаващо се към душата.

Но ние вече можем да видим появата на тази нова духовна сила. Когато подобна стимулация, предизвикана от минали събития, ни въздейства и поражда образи за това, което трябва да се случи в бъдеще, тогава ние не сме водени от импулсите на фанатик, а от импулси, произтичащи от реалността и ни казват защо правим това или онова по отношение на духовното развитие на настоящето. Това е по същество смисълът на всяко пророчество. То показва как смисълът на пророчеството може да бъде постигнат, дори когато образите, които един гадател извиква за бъдещето, не са напълно точни. Тези, които са способни да наблюдават скритите сили на човешката душа, знаят, че може би могат да възникнат напълно фалшиви образи за това, което ще се случи в бъдеще, но те също така знаят защо тези образи са или могат да бъдат двусмислени, така че нищо особено конкретно не се казва относно случилото се, когато се казва: „Той посочи това или онова, но това е гъвкаво, това е двусмислено!“ Такива образи наистина могат да бъдат двусмислени. Но това, което има значение -

Следващото е, че такива импулси съществуват в човечеството, импулси, които се отнасят до всичко, което се простира в бъдещето и действат върху това, което вече е налице в нас, така че спящите сили в нас се пробуждат. Тези пророчества може да са повече или по-малко точни в своята образност; но това, което има значение, са силите в нас, импулсите, които се пробуждат – това е, което има значение!

Следователно, смисълът на пророчеството се крие не толкова в задоволяването на любопитството чрез предсказания за бъдещето, колкото в насърчаването на осъзнаването, че човечеството може да бъде сигурно за последиците от причините в бъдещето. Макар че може да има недостатъци и други подобни, е необходимо да се признае, че положителните аспекти на пророчеството също съществуват и имат значение за човешкия живот, че човек може да знае, че човешкият живот е налице дори в голям мащаб, че човечеството не живее сляпо ден за ден, нито сляпо в далечно бъдеще, а по-скоро, че може да си поставя свои собствени цели и импулси от светлината на знанието. Гьоте, който е казал толкова много прекрасни неща за света, е бил прав, когато е написал следните думи:

Който познава миналото, ще познава и бъдещето; и двете се свързват с днешния ден чисто, като нещо завършено.

Той казва това в една красива поговорка от „Пророчествата на Бакис“.

Така виждаме, че фундаменталният смисъл на пророчеството се крие не толкова в задоволяването на любопитството или жаждата за знания, а по-скоро в импулсите, които то може да ни даде, за да действваме към бъдещето. И само защото в

Тъй като интелектуалното разбиране, което не разпалва импулсите на волята, е надценено в наше време, то води до нежелание да се формира обективна преценка за пророчеството. Но духовната наука ще ни доведе до точката, в която ще разпознаем: Да, имаше много тъмни страни както на древните, така и на съвременните пророчества, но в това пророчество – в стремежа, в осъзнаването за получаване на ключ към хода на бъдещето – се крие важно ядро, не образувано просто за знание или любопитство, а съществено като огън за нашата воля. И дори онези, които искат да съдят за всичко, което се случва в човек, единствено по това дали може да бъде трезво, интелектуално схванато, трябва да разпознаят от такова вникване в световните дела как пророчеството произлиза от линия на знание, която има за цел да разпали развитието на волята. И сега, след като заявихме какво може да се каже срещу всички атаки срещу пророчеството и се съгласихме какво е ядрото и значението на пророчеството, може да се каже с известно основание: В тази област се крият много от онези неща, за които академичната мъдрост не може дори да мечтае.

Това е вярно. Но именно в светлината на такова разбиране ще се разкрият и много факти, които доказват другото твърдение: че интелектуалните прозрения, колкото и правилни да са, понякога са практически безполезни, защото не могат да развият волеви импулси. Точно както е вярно, че съществуват много неща, за които академичната мъдрост не може дори да мечтае, така е вярно и че голяма част от това, което се появява в областта на разширяващите се научни изследвания, изучаването на разума, разкрива много за нещата на небето.

и не може да се намери на Земята. Тези прозрения избледняват, не водят до нищо, ако не се развиват от това, което е знание в човешкия живот, към това, което е било не само в началото, но и това, което е най-важно и значимо в настоящето и в бъдещето: човешка ефективност, човешко действие!

ОТ ПАРАЦЕЛЗ ДО ГЬОТЕ

Берлин, 16 ноември 1911 г.

Беше един прекрасен септемврийски ден тази година, когато работата ми ме отведе през Цюрих. И тъй като имах свободен ден между работните дни, пътувах с приятели до Айнзиделн, град близо до Цюрих. Това е бенедиктинско абатство, основано в ранното Средновековие, което е постигнало известна известност чрез различни обстоятелства. Този септемврийски ден беше това, което в католическите региони е известно като ден за поклонение, поклоннически фестивал. Айнзиделн се готвеше да посрещне голям брой поклонници и се готвеше за оживената атмосфера, типична за католическите места за поклонение. Аз самият също исках да направя нещо като поклонение по това време, но не директно до Айнзиделн, а по-скоро оттам до съседно място. Взехме карета и казват, че отиваме до „Дяволския мост“. След доста неравен път, нагоре и надолу, най-накрая се стига и се намира сравнително модерен хан, построен сравнително наскоро. На хана е поставена плоча с надпис: „Родно място на лекаря и естествоизпитател Филип Теофраст Бомбастус фон Хоенхайм, наричан *Парацелз*, 1493-1541 г.“

Това беше първоначалната цел на моето поклонение: родното място на известния, може да се каже и в много отношения скандален, Теофраст Бомбастус Парацелз

фон Хоенхайм. Отначало , на едно любопитно място, където се пресичаха много пътеки, видяхме наистина буйно поле от растения, богати на цветя, а в момента, в който бяхме там, мястото беше особено населено и със стада говеда, толкова често срещани в Швейцария. Човек можеше да усети нещо съвсем специално чрез уникалния характер на природата, подобно на което едва ли може да се намери някъде другаде в Европа, освен в алпийските региони. Природата там има нещо такова, сякаш растенията имат свой собствен език, сякаш искат да ви кажат нещо, сякаш могат да станат доста приказливи. Мястото там е също така идеално пригодно да се преплете с това, което духът на природата може да ви каже.

И пред съзнанието ми изникна образът на момче, което през първите девет години от живота си е израснало сред тази природа, което наистина е било родено в къща, която някога е стояла там и която след това е била заменена от гореспоменатата нова. Защото през петнадесети век старият лекар Бомбаст фон Хоенхайм е живял на това място, а синът на този Бомбаст фон Хоенхайм е бил бъдещият Парацелз. Човек лесно би могъл да си представи себе си в присъствието на момчето, за което е добре известно колко тясно е свързано с цялата природа от най-ранното си детство. Човек би могъл да си представи момчето в тази природа, би могъл да си го представи как води своите интимни, детски разговори с растенията. В известен смисъл външната конфигурация със сигурност все още показва какво е карало това момче Парацелз да си казва безброй пъти от ранна сутрин до късна вечер, с изключение на онези пъти, когато е придружавало баща си в пътуванията, които последният е предприемал до съседните села.

И може да се счита за сигурно, че още като малко момче, сред природния свят на онова време, бащата е успял да обмени много интересни мисли по интригуващите въпроси, които детето вече е било способно да задава за това, което природата разкрива директно в опита. Много от това, което по-късно е узряло у това момче, за което можем да научим от живота на Парацелз, ни се явява в детска форма, когато имаме пред себе си образа на стария, честен, но много знаещ лиценциат, стария Бомбаст фон Хоенхайм, водещ за ръка любознателното, опиянено от природата момче.

Докато този образ се извисяваше в съзнанието ми, трябваше да си припомня друг образ, един, който бях имал преди много години, когато стоях в Залцбург пред къща, където плакетка показваше, че Теофраст Бомбастус Парацелз фон Хоенхайм е починал в тази скромна къща на четиридесет и осем години. Между тези два образа този богат на събития, този напълно уникален живот се нареди за мен.

Ако се задълбочим малко повече в живота на Парацелз, ще открием, че в душата му, макар и все още силно пропита с характера на XV и XVI век, се заражда отново дълбоко разбиране на природата, което след това се превръща в неговата медицинска наука и философия, неговата теософия. Това дълбоко разбиране на природата не може да се измери с това, което днес сме придобили по отношение на външното познание за природата чрез експеримент, разум и интелект, а по-скоро извира от по-дълбоки духовни сили, ясновидски духовни сили, за чиято истинска природа вече успяхме да загатнем в лекциите, дадени в този цикъл*. Но какво е събудило тези по-дълбоки сили на душата у Парацелз и какво му е дало

Това, което му е позволило да вижда отвъд повърхността на природата, отвъд това, което само външните сетива и интелект могат да възприемат, наистина е било породено от дълбоката му връзка с природата, от чувството за родство между всичките му духовни сили и това, което поклъва, цъфти и никне в природата. Дори когато деветгодишното момче се премества с баща си в Каринтия и е поставено в подобна жизнена природна среда, то може да усеща родство с всичко, което живее като дух в природата. И Парацелз, докато расте по този начин, напредва все повече в развиването на уникален, индивидуален и личен поглед върху природата. Как би могло да бъде иначе! Всичко, което се вкоренява в ума му, е тясно свързано с неговите собствени специфични сили и способности, с начина, по който се отнася към нещата, как те му говорят. Затова през целия си живот той е поставял особен акцент върху това да бъде толкова тясно свързан с природата. И когато е искал да подчертае пред онези, които са станали негови врагове, как вътрешното му същество е свързано с природата, вероятно е посочвал това често по-късно. Ето неговите думи: „Чуйте как се защитавам: не съм фино изтъкан от природата, нито е обичайно в моята земя да се придобива нещо чрез предене на коприна. Не сме отгледани със смокини, нито с медовина, нито с пшеничен хляб; а сирене, мляко и овесен хляб - това не може да бъде фини другари. Тези с меки дрехи и тези, отгледани в женски стаи, и ние, които израстваме в борови шишарки, не се разбираме добре. Затова дори онзи, който се смята за доста фин и мил, може да бъде оценен като груб. Така е и с мен, че това, което аз смятам за коприна, другите наричат кепър и кепър.“

Той вярваше, че е по природа подобен на този на хората, които не са отделили цялото си същество от почвата на естественото съществуване, а са тясно свързани с тази почва и от тази връзка е черпил силата и мъдростта си. Затова неговото мото през целия му живот става: „Никой не трябва да бъде слуга на друг, ако може да остане сам за себе си.“ Това прониква в цялото му същество; то ярко разкрива душата на този човек. Следователно можем да разберем, че когато по-късно идва в университета, той просто не може да се адаптира към начина, по който това, което знае за медицината, привидно естествено стимулирано само от разговори с природата и с баща му, сега се преподава. В началото той наистина не може да го усвои.

За да разберем какво е трябвало да изтърпи, трябва да погледнем как се е практикувала медицината по това време. Преди всичко, важното е било какво е написано в древните традиции и документи на старите лекари *Гален*, *Авицена* и други. Лекторите са били заети предимно с коментиране и тълкуване на написаното в книгите. Това е било дълбоко отвратително за младия Филип Теофраст Бомбастус фон Хоенхайм и той е чувствал преди всичко, че има огромна пропаст между духовната дейност и проникателността, които могат да бъдат интуитивно разпознати директно от природата, и това, което се е откъснало от нея като учени същества, като просто интелектуални понятия и идеи. Затова той е искал да следва различна школа на мисълта. И той наистина е следвал старателно тази различна школа. Скоро виждаме как Парацелз напуска всички университетски институции и се скита из всички страни на Европа, не само из цялата германска и австрийска...

не само през германските земи, Трансилвания, Полша, Унгария, Италия, Испания и Португалия, но и през Франция, Англия, Холандия, Прусия, Литва, до Дания, Норвегия и Швеция, с намерението да научи навсякъде за начина – по думите на Гьоте – „природата живее в творението“. Защото това, което той наистина си представяше, беше следното: цялата природа наистина е единно цяло, но тя говори на много езици и именно като се научи да разпознава как едно и също нещо променя формата си, получава различни форми в най-разнообразни региони и среди, човек прониква до същността на вътрешното единство, до това, което, за разлика от всичко, което е просто възприемаемо от сетивата, е основният духовен елемент. Но той не искаше само да научи как всяка руда, всеки метал извира от обкръжението си според конфигурацията на планината и мястото си на произход, за да разбере как природата живее в творението; той не искаше само да научи как растенията приемат различни форми в зависимост от климата и околната среда; но имаше предвид и нещо друго. Той си каза: Целият човешки организъм е свързан със своята среда. Това, което човек представлява, както физически, така и духовно, не може да се схване навсякъде като едно и също същество; най-малкото, човек не може истински да разбере човек, като го наблюдава само на едно място. — Затова Парацелз е обиколил най-разнообразните региони на земята, достъпни за него, за да възприеме навсякъде, с дълбоко духовно проникващия си поглед, как човечеството е свързано с природата, в зависимост от това как то се оставя да бъде повлияно от различните условия на климата и местоположението. И само когато човек измери тази повсеместна различност, той стига до

до това, което Парацелз е имал предвид под просветление за здравето и болестите. Следователно, той никога не се е задоволявал с това да учи за някаква конкретна форма на болест само на едно място, а по-скоро е разсъждавал: Фините вещества, които съставят човешкия организъм, се различават в зависимост от това дали човек живее например в Унгария, Испания или Италия, и никой не може истински да разбере човек, който не може да наблюдава тези фини вещества с око, проникващо до самите дълбини на материята. И когато е бил обвинен в това, което той наричал своя „гимназия“, това, което другите наричали неговото скитничество, той е възразил, че божественото не идва при някой, който седи на печката. Той е бил ясен, че човек трябва да отиде там, където, в най-разнообразни форми, божественият дух тъче и работи във формите на природата. Така в него се е развило знание, което в най-висшия и красив смисъл наистина може да се нарече ясновидско и индивидуално, знание, което той е могъл да притежава само чрез дълбоката си връзка с природата.

Но Парацелз също така чувствал, че това знание е толкова тясно преплетено с това, което съставлява неговото собствено вътрешно същество, че все повече осъзнавал, че само чрез интимна форма на *изразяване* може да се изясни това, което е научил директно във висшата школа на природата. Той наричал природата своя „книга“, а различните региони на земята – „отделните страници“ на тази книга, които човек чете, като стъпва върху тях. И постепенно се изпълвал с презрение към онези, които са изучавали само древния Гален, Авицена и т.н. и които чрез книгите на хората са се дистанцирали от книгата, която е била разстлана пред него в различните си страници като „книга на природата“. Но той също така чувствал, че това, което е имал толкова...

Това, което беше научил в това свое възвишено училище, можеше да бъде облечено само в думи. Затова той чувстваше нужда да не се изразява на език, който беше станал чужд на непосредствения живот на душата – на латински, езикът, на който тогава се представяше всичко, което се практикуваше в университети от току-що споменатия вид. Той не чувстваше нужда да се изразява на този език, който, подобно на науката, която го използваше, беше чужд на непосредствената природа, защото вярваше, че не може да успее да изкриви и формулира думите по такъв начин, че те да могат директно да изразят това, което произтича от цялото битие. Затова той имаше дълбока нужда да изрази това, което искаше да изрази на родния си език. Тези неща водеха до двойни последици. Първо, той не притежаваше високо ниво на самочувствие по отношение на стойността на знанията си поради суета или арогантност, защото беше по същество смирен човек по отношение на това, което се събуждаше в душата му от величието на природата. Така, тъй като това, което говореше от природата, се отразяваше в душата му като в огледало, той казваше: Човек всъщност не може да научи нищо от всички други клонове на медицинската наука; по-скоро, при обновяването на медицинската наука, човек трябва отново да се обърне директно към природата. Оттук и неговите горди думи: „Който търси истината, трябва да следва моята монархия. Следвайте мен, не аз вас; вие следвайте мен; Авицена, Гален, Разес, Монтаняна, Мезу, следвайте мен, а не аз вас.“ Вие от Париж, вие от Монпелие, вие от Швабия, вие от Майсен, вие от Кьолн, вие от Виена и всичко, което лежи на Дунав и Рейн, вие, острови в морето: вие Италия, вие Далмация, вие Сарматия, вие Атина, вие гърци, вие араби, вие израилтяни. Следвайте ме и аз няма да ви последвам...

Аз ще бъда Монарха и Монархията ще бъде моя, и аз ще водя Монархията и ще препасам чреслата ви!

Не от арогантност или гордост, а от осъзнаването как природата говори чрез него, той каза: Монархията е моя! - Под това той имаше предвид монархията на научните и медицински знания на своето време.

Другото следствие беше, че поради начина си на мислене и знанията си, той скоро влезе в конфликт с онези, които тогава бяха официални представители на неговата област. Първо, те просто не можеха да толерират използването на немски език, за да изрази това, което според тях може да се изрази само на латински. Той беше пълен новатор в това отношение. Освен това, те не можеха да разберат защо пътува по света в търсене на знания. Преди всичко, те не можеха да схванат, че някой, толкова дълбоко свързан със самата същност и механизми на природата, колкото него, притежава живо чувство за това как човечеството, където и да отиде, в своето духовно развитие и в разцвета на своето физическо развитие, е навсякъде цвят, плод на естественото съществуване в този конкретен регион. Те разбираха, че човек трябва не само да наблюдава как цъфтят растенията и как животните процъфтяват, но и как в душите на тези, които са пряко преплетени и взаимосвързани с природата, се изразява това, което идва от останалата част от съществуването. Следователно, Парацелз е отдавал известна стойност на хората, които като земеделци, овчари или дори земеделци са работили по-директно с и в природата. Той беше убеден, че това, което се вмъкваше в техните прости знания, съдържаше нещо от истинско разбиране на природата, от което можеше да се учи, така че той, така да се каже, се учеше от скитници, като скитник. Затова той казва за себе си: „Следвам изкуството на...”

Рискувах живота си и не се срамувах да се уча от скитници, палачи и стригачи. Моите учения бяха изпитвани по-строго от среброто в бедност, страх, война и лишения. – Това не можеше да му бъде простено. И когато по-късно беше назначен в Базелския университет – почти по погрешка от страна на неговите колеги – един от учените на гилдията отбеляза с ужас, че Парацелз не ходи по улиците по начина и облеклото на професор, както беше прието за тях, а като скитник, като каруцар! Това не можеше да се позволи; то опозори репутацията на цялата професия.

Така се случило, че където и да искал да приложи наученото от великата книга на природата, той се сблъсквал с противопоставянето на колегите си и понасял това, което трябва да понесат онези, които най-много страдат от завист и съпротива. Но това, което най-малко му било прощавано, било, че чрез дълбоките си прозрения за природата той постигал успех там, където другите дори не можели да си представят успех или където били приложили всичко по силите си и не постигнали нищо. Вярно е, че когато се сблъсквал със съпротива тук-там, той не се въздържал с груби думи от гордите си убеждения, но като се имат предвид обстоятелствата, при които работил, човек знае, че това било напълно заслужено. Където и да бил принуден да обсъжда един или друг медицински въпрос с този или онзи колега, нещата се оживявали. Например, другите говорили на латински, който той разбирал доста добре, а след това той им отвърщал на немски, което смятал за доказателство, а те – за глупост. И това е картина на целия начин, по който се е сблъсквал със съвременниците си.

Това, което той е придобил като прозрение, можем, ако желаем накратко да го очертаем, да представим по следния начин. Той казва: Човекът, такъв какъвто стои пред нас като здраво и болно същество, не е изолирано същество, един-единствен вид, а е поставен в рамките на цялата велика природа. И това, което се случва в човека като здраво или болно явление, може в известен смисъл да се прецени само ако се познават всички влияния, които произтичат от големия свят, от макрокосмоса, за да привлекат човека в неговите сфери. – Така човекът първоначално му се е явявал като изолирано същество в целия голям свят, в макрокосмоса. Това е един от начините, по които той е гледал на човека. И тогава си е казал: Който иска да прецени как всички явления, които иначе се случват навън във вятъра и времето, в изгрева и залеза на звездите и т.н., проникват, така да се каже, в човешката природа и играят роля в нея, трябва да придобие дълбоко познание за всичко, което се случва навън във великата природа. Тъй като Парацелз не се е ограничавал до специфични знания за човека, а е оставял ясновидския си поглед да се скита из целия макрокосмос, обхващащ физика, астрономия, химия и всичко, до което е можел да се докопа, човекът за него е бил част от макрокосмоса.

Въпреки това, той е разглеждал човека и като силно независимо същество, тъй като той преработва веществата на макрокосмоса и чрез начина, по който ги преработва, живее или във връзка с макрокосмоса, или в противовес на него. Доколкото човекът е част от макрокосмоса, Парацелз *го смята за най-нисшето, най-примитивно, чисто физическо-телесно човешко същество. Но доколкото човекът въпреки това притежава известна степен...*

в определен цикъл от вещества и сили в рамките на неговата организация, нещо, което той наричал „Архей“, нещо като вътрешен майстор и строител, нещо, което той наричал още „вътрешен алхимик“. И той обръща внимание на нещо, което може би вече не се счита за особено важно днес, но което той разпознава като дълбоко мистериозно и просветляващо: как този вътрешен строител, този вътрешен алхимик, трансформира външни вещества, които нямат никаква прилика с това, от което човек се нуждае като вещество вътре, как превръща млякото и хляба в плът и кръв. Това му се струвало като голяма загадка. В него се изразявало това, което той виждал като действащ вътрешен алхимик, който или се интегрира хармонично във вселената, или ѝ се противопоставя. За него това бил човекът във втори смисъл, който може да има такъв вътрешен алхимик в себе си, който или превръща веществата в отрови, които разрушават организма, или в средства, които развиват и разгръщат организма по съответния начин.

След това той разграничил трето: това, което човекът е отделен от целия външен свят. Тук Парацелз открил нещо, за което вече можело да се загатне тук: че човекът, в цялата си организация, е такъв, че във взаимодействието на сили и органи съществува малък свят, микрокосмос, отражение на по-големия свят. Забележете добре: това е нещо различно за Парацелз от първата точка. Според първата точка човекът, доколкото теченията на природата протичат през него, е част от природата. Доколкото, според третата му точка, отделните части на природата се съчетават—

В кръвоносната и сърдечно-съдовата система, нервната и мозъчната система, както и във взаимодействието между кръвта и сърцето, както и между нервите и мозъчната система, той открива отражение на това, което е изобразено в природата, сякаш фигуративно представено, във взаимоотношенията между слънцето и луната. А в другите органи той открива вътрешно небе, вътрешна световна структура. Външната световна структура е за него като велик символ, който се повтаря в човешкото същество като миниатюрен свят. И в разстройството, което може да възникне в този миниатюрен свят, той вижда трети начин, по който човек може да се разболее. Той вижда четвърти аспект в това, което присъства в страстите, емоционалните импулси, желанията и влеченията, които надхвърлят определена граница – например гняв и ярост – които след това имат реципрочно въздействие върху физическата организация. И накрая, той вижда пета гледна точка, която дори не се признава днес, в начина, по който човекът е в съответствие с хода на света и как причините за болестите могат да произтичат от целия ход на духовното развитие.

По този начин Парацелз развива пет перспективи, които не произтичат от теоретичен подход, а по-скоро от това, което той възприема като човешка природа, от прякото му наблюдение на връзката между човечеството и природата. Като се фокусира, от една страна, върху това как човечеството е разположено в природата и като позволява на начинът, по който отделните елементи взаимодействат, да работи не интелектуално, а с ясновидска проникателност, Парацелз успява да се свърже с болния човек по много специален начин. Това е неговата отличителна черта: той се обръща не към един аспект на душата, а към всички нейни аспекти.

си във връзка с целия свят. Оттук и красивата му поговорка: Чрез ума се учим да разпознаваме Бог Отец в света; чрез вярата се учим да разпознаваме Христос Сина; и чрез въображението се учим да разпознаваме Духа.

Точно както разбирането за здравия и болния човек произтича от тези три посоки, така и той искаше да представи човека на душата му. Но той не искаше да гледа само човека; той искаше да види как отделните неща в природата са свързани едно с друго и от своя страна с човечеството. Чрез това нещо уникално можеше да му се разкрие: когато стоеше пред болен човек, той виждаше как природата действа от току-що споменатите перспективи; интуитивният му поглед, издигащ се от дълбините на душата му, разкриваше неравномерността на веществата, неравномерността на органите. Той имаше целия човек пред себе си. Той не можеше да облече в абстрактни думи това, което възникна пред него, това, което преживя в присъствието на болния човек, не можеше да го облече във формула; но се потапяше в другия, в болния човек. Не се нуждаеше от име за болестта; по-скоро, потапяйки се в нея, нещо съвсем ново му отвори очите: как да комбинира веществата, как да комбинира материалите, които познаваше от природата, за да намери лекарство за тази болест. Но той се потопи не само в психологическата сфера, но и в моралната, интелектуалната и духовната. Наречете го скитник, ако искате, помислете какво е правил, може би шарлатанин, подчертайте как е бил беден, как е трябвало да натрупа дългове и т.н. Но не забравяйте как той също...

който притежаваше безкористността да се слее напълно с болестта, с която се сблъскваше.

Следователно Парацелз можел да каже: Дори и да е използвал всичко, което природата му е давала за болните, най-важното лекарство се е състояло преди всичко от любовта. Не веществата лекуват, казвал той, а любовта. И любовта също е действала от него към болните, защото се е виждал напълно в хармония с природата на другия човек. Второто нещо, което сигурно е произлязло от особено интимната му връзка с природата, е, че във всеки отделен случай той е виждал лекарствата, които е прилагал, като ефективни; виждал е как те разгръщат силите си в човешкия организъм. От това произлиза второто нещо: уверената надежда. Той е наричал любовта и надеждата най-големите си лечебни сили и никога не е ходил на работа без любов и надежда. Той е бил човекът, който се е скитал като скитник, напълно пропит от най-безкористната любов. Правейки това обаче, той често е имал странни преживявания. Любовта му е стигала дотам, че е лекувал в пълна степен онези, които са нямали пари. Но е трябвало и да се прехранва. Някои хора често са го мамели с хонорара му; е, тогава той просто е продължавал напред, без да се интересува от това. Въпреки това е имал сблъсъци с околните. Например, с него се случи следното. Когато беше в Базел – защото по-късно беше назначен за градски лекар там, почти по погрешка – той извърши много известни лечения. Веднъж беше повикан при каноник Лихтенфелс, който имаше болест, *която* никой не можеше да излекува. Парацелз беше уговорил такса от сто талера, ако го излекува; каноникът се съгласи. След това Парацелз му даде лекарството и след три или четири приема болестта беше излекувана.

Тогава каноникът отбелязал, че ако всичко е минало толкова лесно, нямало да плати и стоте талера – и Парацелз останал с празни ръце. За да го накара да се изложи, той дори съдил каноника, но базелският съд отсъдил не в негова полза: той трябвало да си плати хонорара. Говорело се , че разпространявал гнусни листовки срещу двора и особено срещу каноника. Това предизвикало негодувание. Тогава един приятел му посочил, че присъствието му в Базел е несигурно. И затова той избягал от Базел под прикритието на тъмнината. Ако беше напуснал градските порти половин час по-късно, щеше да бъде затворен.

Всеки, който познава уникалния живот на този човек, разбира дълбоко трогателното впечатление, произтичащо от портрета, направен през последните години на Парацелз: портрет, който ни показва лице, в което е изразена голяма част от духовното. Много е било преживяно и много е било преживяно, но в същото време животът е взел своето отражение върху тази душа и това тяло. В този страдащ, сравнително млад мъж със старчески черти, бръчки и плешивост, може да се види, от една страна, борбата и стремежът, същността на цялата еволюция на неговото време, която се е крила в Парацелз; и от друга страна, как е трябвало да понесе трагедията на човек, който така се е изправил срещу своята епоха. И дори да е само легенда, дори да не се приема буквално, това, което се казва, че се е случило в Залцбург, че залцбургските лекари веднъж решили да подбудят един от слугите му да хвърли Парацелз от височина, който по този начин е срещнал смъртта си и след това е бил внесен в къщата си – дори и да не е вярно, все пак трябва да се каже: животът на Парацелз е бил такъв, че човек дори не е могъл да му разцепи черепа.

Той имаше нужда от това; животът беше толкова суров, толкова горчив за него, че напълно разбираме ранната му смърт. Ако искахме да имаме по-жива картина за него, той щеше да трябва да бъде описан с много повече подробности и черти.

Човек като Парацелз е направил дълбоко впечатление на всички, които са търсили пътя към духовния свят през следващата епоха. И всеки, който е запознат с живота на Гьоте, усеща, че Парацелз, с когото се е запознал рано, също е оставил голямо впечатление на *Гьоте*. Защото в Гьоте е имало нещо, което, подобно на Парацелз, би могло да се опише като дълбока връзка с околната природа. В друг случай вече подчертах как Гьоте, като седемгодишно момче, е демонстрирал дълбоката си връзка с природата, като си е построил олтар, отхвърляйки всички религиозни обяснения за природата, които е получил от заобикалящата го среда. Той взема пюпитрата на баща си, поставя върху нея камъни и растения от бащината си колекция, чака сутрешното слънце да изгрее, събира лъчите му с лупа, поставя отгоре конус с тамян и го запалва с лупата, за да запали жертвен огън, запален от самата природа, като по този начин принася жертва на бога на великата природа. Тази дълбока връзка с природата се появява толкова рано в творчеството на Гьоте и по-късно се разгръща в неговите велики, дори ясновидски, идеи за природата. И виждаме този начин на мислене да продължава да действа в прозаичния химн „Към природата“ у Гьоте, който вече е във Ваймар: „Природа! Ние сме обгърнати и прегърнати от нея – неспособни да излезем от нея и неспособни да проникнем по-дълбоко в нея. Непоканена и непредупредена, тя ни въвлича в цикъла на своя танц и ни носи, докато не се изморим и не паднем от прегръдките ѝ...“

Виждаме и много прилики между Гьоте и Парацей по други начини. Виждаме как той е станал истински изследовател на природата в ботаниката и зоологията, как по време на своето италианско пътешествие се е стремил да разбере същността на природните обекти, като наблюдава как индивидът се проявява в своето многообразие. Красиво е как той вижда невинния подбел, който е познавал от Германия, да се разкрива по преобразен начин. Там той научава как външните форми могат да изразяват една и съща същност по най-разнообразни начини. Така виждаме как той – търсейки единство в многообразието навсякъде – е искал да разпознае единното като дух. И значимо е изявлението, което Гьоте отправя към Кнебел във Ваймар от Рим на 18 август 1787 г.: „След това, което видях от растения и риби близо до Неапол и в Сицилия, ако бях с десет години по-млад, бих бил много изкушен да направя пътуване до Индия, не за да открия нещо ново, а за да видя това, което съм открил, по свой собствен начин.“ Той се стреми интуитивно и духовно да възприеме това, което се разгръща в света на сетивата. Парацелз се фокусира върху духа в природата, а Гьоте се фокусира върху духа.

Не е чудно тогава, че когато Гьоте се запознава с живота на Парацелз, този парацелзиански живот, наред с фаустовския, ярко се очертава в душата на Гьоте. Ако позволим на живота на Гьоте да ни въздейства особено, тогава неговият Фауст стои пред нас не само като Фауст от шестнадесети век, който в известен смисъл е един вид съвременник на Парацелз, но самият Парацелз стои пред нас, тъй като е повлиял на Гьоте. В образа на Фауст имаме нещо, в което Парацелз е играл роля. Нека разгледаме например отговора на въпроса: Защо Гьоте е бил толкова пленен от Фауст?

Легендата за Фауст ни разказва , че той за известно време е оставил Библията настрана, станал доктор по медицина и искал да изучава силите на природата. При Парацелз виждаме, че той е останал верен на Библията и дори е бил добре запознат с нея, но също така виждаме как е „оставил настрана“ старите медицински авторитети – Гален, Авицена и т.н. – дори ги е изгорил веднъж, и е отишъл директно към книгата на природата. Това е черта, която е направила голямо впечатление на Гьоте. Освен това, не виждаме ли подобна черта, когато Фауст превежда Библията на своя „любим немски“, така че произлизащото от нея да може да се влее директно в душата му, и когато Парацелз превежда това, което за него е естествена наука, на любимия му немски? И бихме могли да цитираме много други черти, които биха показали как нещо от възкръсналия Парацелз е живяло в Гьоте, когато е създал образа на Фауст. Да, може да се каже: Във „Фауст“ – Гьоте просто го е превърнал в идеал – виждаме какво често се е случвало между Парацелз и неговия почтен баща, когато са излизали заедно, както Фауст разказва за взаимодействията си с баща си. Накратко, Парацелз може да се появи пред очите ни, когато Фауст, като фигура от творчеството на Гьоте, от изкуството на Гьоте, ни въздейства.

Имайки тези две фигури една до друга, ние се сблъскваме с нещо, което по не по-малко особен начин показва как Гьоте е успял да създаде нещо съвсем различно както от фигурата на Фауст, така и от фигурата на Парацелз от шестнадесети век. Нека разгледаме Фауст на Гьоте: той е недоволен от това, което различните науки – медицина, теология и т.н. – могат да му предложат. Гьоте обаче не може да изобрази този Фауст по такъв начин, че това непосредствено потапяне в живота вътре...

Природата стои пред нас. Не че Гьоте не би могъл да го направи, но сигурно е имало нещо, което му е попречило да го направи. Защо не го е направил?

Това, което е поразително на пръв поглед, и това не е просто външно обстоятелство или факт, е, че Парацелз е починал с вътрешно хармонична душа, преплетена с духа на природата, приблизително на същата възраст, на която можем да си представим Фауст, когато казва думите:

Сега, уви!, имам философия,
Право и медицина,
И за съжаление, теологията също!
Учи старателно с голямо усилие...

И това, което Фауст преживява след това, той го преживява на възраст, която Парацелз никога не е достигал във физическия свят. Така Гьоте ни представя един вид Парацелз от възрастта, в която Парацелз е починал, но Парацелз, който не е могъл да се вживее в живия дух на природата.

И как ни представя това? Въпреки че показва, че Фауст е открил дълбоко разбиране за природата, дори някакво родство с нея, това е различно от подхода на Парацелз. Усещаме това, когато Фауст казва следните думи на духа в природата:

Възвишени Духу, ти ми даде, даде ми всичко,
което поисках. Не обърна напразно лицето си
към мен в огъня. Ти ми даде славната природа
като мое царство, силата да я усетя, да ѝ се
наслаждавам. Ти не просто допускаш студени,
страхопочитателни посетители, но ми даваш да
се вирам в дълбоката ѝ гръд като в гърдите на
приятел.

Ти водиш редицата от живите.
Минавайки пред мен и учейки ме на братята ми
Познат в тихия храст, във въздуха и водата.

Фауст, след като преди това е бил отделен от природата, по определен начин расте заедно с нея. Но не може да се докаже, че Фауст прониква в детайлите на природата толкова живо, колкото Парацелз; не може да се докаже, че това се случва директно, сякаш той говори на възвишения дух на природата. Гьоте не може да ни покаже как Фауст би се слел с природата, а по-скоро трябва да ни покаже чисто вътрешно развитие на душата. Фауст трябва да претърпи чисто духовно и интелектуално развитие, за да достигне до дълбините на творението на природата и творението на света. Така, в този път на Фауст, въпреки многобройните му прилики с Парацелз, виждаме, че всичко, което Фауст преживява, се преживява в морала, интелектуалния живот, живота на емоциите, а не, както при Парацелз, където нишките на чувството се простират директно в природата. И трябва да се стигне до това, че Фауст може да се издигне до безкористност, до дълбока любов към духовното в края на втората част, не като расте заедно с природата, а като се дистанцира още повече от нея. Гьоте кара Фауст да ослепее:

Нощта сякаш прониква все по-дълбоко и по-
дълбоко, само вътре свети ярка светлина.

Фауст се превръща в мистик, личност, чиято душа се развива във всяка посока, която вижда себе си противопоставена на всички съпротиви на душата чрез силите на Мефистофел. Накратко, Фауст трябва да намери чистота в душата си.

За да се развива, човек трябва да събуди духа в душата си. След това, когато този дух се събуди вътрешно, а не, както при Парацелз, чрез пряко взаимодействие с природата, дори при Фауст сетивото е унищожено от неговата слепота, от неспособността му да вижда физически.

Вътре грее ярка светлина.

Фауст осъзнава – както научаваме от заключението на поемата – че когато човек развива вътрешните си духовни сили, духът, който управлява природата, също събужда тези вътрешни духовни сили. И когато този дух е достатъчно развит, тогава човек получава директен достъп до това, което като духовно прониква както в човечеството, така и в природата. Така заключава Фауст.

По този начин , за да може неговият „Фауст“ да достигне същата цел като Парацелз, Гьоте кара Фауст да премине през вътрешно, духовно пътешествие. Размишляването върху причините за това води до осъзнаването как силите на времето обуславят последователните епохи на развитие, на самия исторически живот. Това води до разбирането за значението на смъртта на Парацелз, настъпила малко преди големия катаклизъм, предизвикан във външната естествена наука от делото на Коперник. Животът на Парацелз все още попада в епохата, когато се е смятало за правилно, че земята е неподвижна в света, че слънцето се върти около нея и т.н.; това разбиране все още резонира в Парацелз. Едва след смъртта му се появява съвсем различен поглед върху слънчевата и космическата система. Земята е, съвсем буквално, изтръгната изпод краката на човечеството. Всеки, който приема коперниковата световна система за даденост днес, няма представа за бурята, която избухна, когато...

Земята беше „задвижена“. Може да се каже, че земята под краката на хората буквално се разклати. Това означаваше също, че когато човек достигне висотата на образованието си, духът вече не се влива в душата по непосредствения си път, като аромат, както е било при Парацелз. Ако Коперник беше останал ограничен до това, което сетивата възприемат, никога нямаше да формулира своята световна система. Като не вярваше на сетивата, той успя да установи своята световна система, като надхвърли сетивното възприятие чрез интелект и разум. Такъв беше ходът на развитие. Човечеството трябваше да развие своя ум и разум директно. И времената от шестнадесети век насам не са минали без резултат.

Издигайки своя „Фауст“ от фигура на Парацелз от XVI век до фигура на Фауст от XVIII век, Гьоте е трябвало да признае, че човечеството вече не може да се свърже с природата по такъв пряк и примитивен начин, както Парацелз. Следователно, Фауст се превръща във фигура, която не може да открие силите на съществуването, смисъла на битието, чрез пряка връзка с природата, а по-скоро чрез скритите сили от дълбините на душата. Но в същото време ни се разкрива същественият момент: че потокът на съществуването не минава покрай човечеството безсмислено. Парацелз, като велика, извисяваща се фигура, е син на своето време. И във „Фауст“ Гьоте поетично създава образ, фигура, *която* в известен смисъл прави син на своето време, някой, който се е научил да използва разума и интелекта в рамките на естествените науки на своята епоха и който е способен да развива и мистичното. Следователно, трябва да се каже: В това, че Гьоте се е чувствал принуден да не създава...

Съпоставянето на фигурата на Парацелз с друга фигура разкрива целия повратен момент в развитието на европейското човечество от XVI до XVIII век. Значението на такъв повратен момент е очевидно дори при най-великите гении и в това се крие разликата между тези две фигури. И за всеки, който иска да разбере Гьоте, е изключително интересно да разгледа творчеството му през образа на Фауст, защото неговият Фауст го озарява повече от всеки друг негов герой.

Ако разгледаме духовната наука или антропософията от гледна точка на тези наблюдения, тя може да се почувства тясно свързана с Гьоте, но по друг начин може да се почувства тясно свързана и с Парацелз. Как така? Парацелз е успял да получи най-дълбоките прозрения за природата от развитите сили на душата чрез директен контакт с нея. Но времето, в което някой, който напредва с еволюцията, може да стигне до основите на съществуването, както Парацелз е направил, е отминало от Коперник, Галилей, Джордано Бруно и Кеплер. Настъпило е друго време. Гьоте, във „Фауст“, е изобразил типа на това време, в което човек трябва да работи със скритите сили на душата, за да могат висши сетивни сили да се издигнат от дълбините на душата. Точно както очите виждат цветовете, точно както ушите чуват звуци, така и тези висши сетива ще възприемат това, което присъства като дух в околната среда, и това, което не може да се възприеме като дух с обикновените сетива. По този начин, съвременният човек трябва да изпита по-дълбоките сили на душата не чрез единение с природата, както при Парацелз, а като се отвърне от природата. Но когато той започне да извлича тези по-дълбоки сили от душата си, когато развие разбиране...

То може да се развие и за онова, което живее и диша невидимо зад видимото, зад сетивната сфера на природата, като духовно и свръхсетивно. Когато човек разработи фаустовското в себе си, тогава фаустовското в крайна сметка се превръща в ясновидско прозрение за природата. И по определен начин, с разгръщането на вътрешния дух, всеки човек може да изпита – не е нужно да ослепява за това – че дори и да не може да повярва, че е разрешил загадките на света чрез това, което го учат очите и външните му сетива, той въпреки това може да каже: „Ярка светлина свети вътре!“ И това е нещо, което може да ни доближи до духа, който управлява всички неща.

По този начин, пътят от Парацелз до Гьоте е изключително интересен, когато човек види във фигурата на Фауст, от душата на Гьоте, това, което е съществено за Парацелз, а също и за Фауст: че човек не може да проникне в дълбините на света и законите, с които е свързан вечният, безсмъртен дух на човека, чрез външните сетива, а само чрез пряко единение с природата, както при Парацелз, или чрез развитие на висшите сетива, както Гьоте, макар и само поетично, подсказва в продължението си на фигурата на Фауст от шестнадесети век. Така принципът, който Гьоте тогава подчертава за своя Фауст с думите, става все по-важен за Парацелз:

Мистериозен посред бял ден
не може да бъде лишена от завесата,
И това, което тя може да не разкрие на ума ти,
Не можеш да я принудиш да направи това с лостове и
винтове.

Това не означава – нито в парацелзианския, нито в гьотеанския смисъл – че човек не може да възприеме духа на природата.

Не става въпрос за това, че човек би могъл да изследва , а по-скоро за това, че духът в природата се разкрива на духа, пробуден в душата, но не на инструментите, които създаваме в лабораторията, не на лостове и винтове. Затова Гьоте казва: „Това, което природата не ще разкрие на твоя дух, не можеш да го изтръгнеш от него с лостове и винтове.“ Но тя може да го разкрие на духа. Това е правилното тълкуване на думите на Гьоте. Защото Гьоте, създавайки отражение на Парацелз във „Фауст“, е бил напълно съгласен с Парацелз и Парацелз, заедно с Гьоте, сигурно е приел това дълбоко твърдение за валидно:

Който иска да разпознае и опише нещо живо, първо се опитва да прогони духа, след това има частите в ръката си, но за съжаление, липсва само духовната връзка!

И Гьоте добавя, именно когато за първи път е замислил „Фауст“, тъй като самият той е бил все още младежки жизнерадостен и не е принадлежал към „чистите и свръхизтънчени“ в смисъла на Парацелз:

Химията го нарича *Encheiresin naturae*, то се пробива като магаре и не знае как.

По-късно той промени това на:

Тя се подиграва на себе си и не знае как.

както сега го намираме във „Фауст“. Това обаче означава, че никой, който се обръща към природата без развити висши когнитивни способности, не може да разбере причините за съществуването ѝ, нито може да разбере как безсмъртният дух на човека взаимодейства с нея.

и зависи от това как той прилича на него или, по думите на Якоб Бьоме, откъде „произхожда“.

Ако проследим пътя от Парацелз до Гьоте , както се опитахме да го очертаем днес, ще открием, че Парацелз и Гьоте са били живи защитници на другия принцип, а не на принципа на онези възгледи за природата и света, които са искали да обяснят с поговорката на Гьоте:

Който иска да разпознае и опише нещо живо, първо се опитва да прогони духа, след това има частите в ръката си, но за съжаление, липсва само духовната връзка!

Не! Парацелз и Гьоте подхождат към природата, и към човешката природа, по такъв начин, че за тях важи следното:

Който желае да разпознае и разбере нещо живо, трябва да се стреми да намери духовната светлина в неговата същност. Там той държи частите в ръката си и никога няма да прецени погрешно истината за нещата в тяхната духовна връзка.

СКРИТИТЕ ДЪЛБИНИ НА ДУШЕВНИЯ ЖИВОТ

Берлин, 23 ноември 1911 г.

Когато се усети земетресение в който и да е регион, когато самата земя трепери под краката на хората, повечето хора, които го преживяват, изпитват известен страх и тревожност, чувство на ужас. Ако изследваме причините за подобно чувство на ужас, те вероятно се крият предимно там, където можем да кажем, че хората не само се сблъскват с непознатото, с нещо, което идва отнякъде, без да могат правилно да го обяснят, без да са го очаквали, но това чувство на ужас произтича от нещо друго, от усещането, което хората имат в този момент, докато събитието все още продължава, за това колко далеч може да стигне то и какво друго може да се издигне от непознатите дълбини.

Такова чувство, дори и човек да не го възприема винаги по този начин в обикновения живот, често може да се почувства във връзка с това, което спи в дълбините на душата, противно на всяко съзнателно съществуване, на всяко съзнателно въображение и усещане, и което понякога изригва доста бурно от скритите ни дълбини на душата. Това, което възниква там по отношение на импулси, желания, но също и необясними настроения и задръжки на битието, което често се намесва в съзнателния ни живот толкова разрушително, колкото земетресение, е това, което...

Почти винаги, дори когато човек вярва, че наистина е разбрал себе си, той се сблъсква с неясно очакване: Какво друго би могло да се издигне от подземните дълбини на душата ми ? Защото всеки, който се потопи малко по-дълбоко в собственото си същество, скоро забелязва, че цялата умствена дейност, която се случва в съзнанието – особено тази, която се контролира от момента на събуждането до момента на заспиването – е нещо като вълните, плискащи се по повърхността на морето, но които първоначално трябва да проследят силата на своето възходящо движение, дори самия начин, по който играят, обратно до дълбини, непознати за обикновеното възприятие. Така е и с човешката умствена дейност. Само това би трябвало да даде повод на онези, които многократно повдигат възражения, основани на това, което те наричат външна емпирична наука, срещу представянията на духовната наука, дадени тук в тези лекции. Ако хуманитарните науки са принудени да виждат човека не като просто същество, както толкова често е изобразяван, тогава тази сложност на човешката природа, която човек може да осъзнава всеки ден, би могла да послужи като външно доказателство чрез самия живот.

Духовната наука не бива да схваща човешките същества като съставени единствено от това, което външното око може първоначално да възприеме, или от това, което външната анатомична и физиологична наука може да наблюдава и анализира, и което може да бъде контролирано чрез научни методи. По-скоро духовната наука трябва да противопостави всичко, което може да бъде установено и контролирано чрез външно възприятие и външна наука – т.е. физическото тяло на човешкото същество – на техните висши, свръхсетивни членове. От тях,

Трябва да се каже, че те могат да бъдат възприети само чрез онова знание, което вече беше очертано тук в лекцията „Смърт и безсмъртие“ и другаде, и което ще бъде обсъдено по-нататък в следващите лекции. Тук духовната наука, основавайки се на своите непосредствени наблюдения, трябва да противопостави онези изследователски открития, които не могат да бъдат получени в сетивния свят, а са достъпни само за това, което с право може да се нарече ясновидско съзнание, на външното, видимо физическо тяло – не бива да се обиждаме от дума, която, както другите, служи само за обозначаване – на това, което може да се нарече етерно тяло или жизнено тяло като следващ свръхсетивен член на човешкото същество.

И ако духовната наука стои стриктно на основата на външната наука, а именно, че във физическото тяло на човека се намират сили и вещества, които присъстват и в неговата физическа среда и са също толкова ефективни както в това физическо тяло, така и във физическата среда, тогава духовната наука трябва също да подчертае, че първоначалната ефикасност на тези физически сили и вещества се проявява истински в това физическо човешко тяло едва когато човекът е преминал през портата на смъртта. През целия си живот, който човекът прекарва във физическия свят, тези сили и вещества се съдържат във висшите сили на етерното или жизненото тяло, което е, така да се каже, борецът срещу разпадането на физическите сили и вещества. Това разпадане настъпва веднага, когато в момента на смъртта етерното тяло се отделя от физическото тяло на човека. Както скоро ще можем да видим сами в днешната дискусия, това в никакъв случай не е пара-

доксон, когато се говори за такова висше тяло на човека в контраст с физическото тяло, защото в живота разделенията са навсякъде очевидни, двойствеността на човека е навсякъде очевидна, доколкото той има това физическо тяло, което съдържа всичко, което има другата физическа среда, и доколкото това физическо тяло е артикулирано от етерното тяло или жизненото тяло.

Но тогава тази духовна наука трябва да е ясна, че всичко, което се случва в нашия съзнателен живот, трябва да бъде рязко противопоставено на всички дейности и сили, които остават в човек, дори когато съзнанието, както при спящ човек, е престанало в нормалния живот. Защото би било логически абсурдно да се твърди, че всичко, което се случва през деня в приливите и отливите на душевния живот, от сутринта нататък, когато човек се събужда, възниква с пробуждането и изчезва безследно всяка вечер със заспиването. В това, което виждаме пред себе си в човек, когато е настъпил сън, ние със сигурност имаме физическото тяло и всичко, което поддържа неговата активност във физическия свят - тоест физическото тяло и етерното или жизненото тяло - но ние строго сме отделили от това това, което сега наричаме астрално тяло, действителният носител на съзнателните явления. Вътре в това обаче, което е носител на съзнателните явления, ние трябва, ако искаме да разберем правилно психическия живот, да разграничим отново това, което е, така да се каже, постоянно в нашата власт, което може постоянно да бъде контролирано от силата на нашия вътрешен мисловен живот и нашите волеви решения. Трябва рязко да го разграничим от това, за което би могло да се каже, че

То извира от подземните дълбини *на нашия* вътрешен живот и му придава темперамент, оцветяване и характер, върху които нямаме контрол, но въпреки това не се управлява от нас. Следователно, трябва да правим разлика между всичко, което изпълва вътрешния ни живот в по-широк смисъл, това, което действително живее непрекъснато в нас от най-ранните ни детски дни до най-старите ни дни, това, което ни прави надарени и ненадарени, добри и зли, това, което ни прави хора, които имат естетическо чувство и усет за красота или които нямат чувство за красота, но което не е свързано с това, което можем да си представим като обхванато от нашето интелектуално съзнание, от нашия свят на усещанията и от нашия свят на волята: трябва да го различим от нашия друг съзнателен вътрешен живот. Следователно, когато говорим в духовната наука, ние разграничаваме две части по отношение на нашия психически живот: разширен или, както е станало обичайно напоследък, защото вече не може да се отрече, подсъзнателен психически живот и това, което е нашият съзнателен психически живот, който вече играе роля в това, което контролираме с мисли, импулси на волята, с вкусове и други преценки.

Каквото и да мисли човек за другите необходими от разделянето на човека на тези четири члена на неговото същество, трябва поне да признае, че това е необходимо за разглеждането на живота, защото опитът подкрепя разграничаването на тези четири члена на човешкото същество. Ако човек подходи към това, което животът предлага от всички страни и без предразсъдъци, навсякъде ще намери доказателства за това, което току-що беше изразено от духовната наука и което на пръв поглед може да звучи като просто твърдение. Това се представя...

Това става особено ясно, когато човек изследва по-подробните доказателства от духовната наука. Там човек открива преди всичко, че духовната наука, основавайки се на своите открития, трябва да припише на етерното или жизненото тяло не само онези сили, които вътрешно проникват в организма, така че той превръща една просто физическа структура в това тяло, което е носител на нашия душевен живот. В това етерно тяло ние откриваме не само тези организиращи сили, но, както показват резултатите от духовната наука, откриваме всичко закотвено в него, което трябва да считаме за част от нашата памет, което съставлява нашите спомени. Защото не бива да търсим носителя на паметта в това, което преди се наричаше астрално тяло, а в етерното тяло, което е по-малко тясно свързано с нашия душевен живот, което е по-тясно свързано с физическото тяло, с което е толкова силно свързано в обикновения живот, че остава с него дори когато в обикновения живот човекът, с егото и астралното тяло, напуска физическото тяло и потъва в подсъзнанието, както в съня. Следователно, в смисъла на духовната наука, ние трябва да търсим паметта и всичко, което носим в себе си – което не винаги е истински присъстващо в съзнанието ни, а трябва да извлечем от скритите дълбини на душевния си живот – в етерно тяло, лежащо под физическото ни тяло. Ако това е така, тогава, ако имаше някакво основание да се схваща етерното тяло като носител на паметта, независимо в известен смисъл от физическото тяло, то би трябвало да докаже своята независимост в обикновения живот, например независимостта на паметта от физическото тяло.

Ако току-що описаните предположения на духовната наука са верни, какво би трябвало да се появи по отношение на това как сме свързани с външния свят, как нашето его получава съзнателните впечатления от психическия живот и външния свят? Във връзка с всичко това, ние, като човешки същества във физическия свят, трябва първо да разгледаме нашите сетивни органи, които са външни физически органи, и нашия интелект, който е свързан с инструмента на мозъка. Следователно можем да кажем: Всичко, което човек има като свой мироглед, като сбор от това, което живее в ежедневно то си съзнание, е свързано с външното тяло, със здравето и болестта на това външно тяло, но преди всичко със здрави, добре развити сетивни органи и добре развит мозък. Има ли право да се каже, че това, което спи в нас, като в скрити дълбини на душата, и което може да бъде извадено най-малко само чрез спомен – тоест това, което принадлежи на паметта – не е свързано с външна организация в същата степен, както съзнателният ежедневен живот, а по-скоро се намира по-вътре, под прага на това, което е свързано със сетивата и мозъка? Има ли нещо, което оправдава да се говори за независимост на паметта? Ако е така, тогава би могло, с известно основание, да се каже също, че в рамките на това, което представлява физическата телесна организация, етерното тяло на човешкото същество има независимо съществуване, съществуване, което може да бъде вътрешно неувредено, защото е независимо от външните увреждания на физическата телесна организация. Въпросът, който можем да зададем на живота, е интересен: Дали обикновените процеси на съзнанието, в които сме обвързани със здравето на мозъка, протичат напълно успоредно на процесите на паметта?

Паметта независима ли е или в известен смисъл изглежда автономна, така че когато физическото тяло вече не може да бъде носител на възприятия, то се оказва независима памет? Нека попитаме живота какъв отговор има той. Тук стигаме до забележителен факт, който всеки може да провери, защото може да се намери в литературата. Всички неща на духовната наука първо се извеждат от ясновидското съзнание. След това обаче те първоначално са хипотези за други хора. Но по отношение на това, което се представя като резултат, животът може да бъде поставен под въпрос дали може да бъде обоснован от самия живот.

Като пример трябва да се посочи една личност, известна на всички с трагичната си съдба : *Фридрих Ницше*. След дълъг период на подготовка за окончателната катастрофа на болестта си, той преживява бързото настъпване на лудостта. Той е доведен от Торино от своя приятел *Овербек*, който тогава е професор в Базел и умира преди няколко години, и е доведен в Базел при трудни обстоятелства. Сега, интересната книга на *Бернули ни разказва* следното. Ще пропусна отделните епизоди от преместването от Торино в Базел и ще се съсредоточа само върху факта, който особено порази Овербек. Ницше не е имал особен интерес към случващото се около него и това, което попада в сферата на обикновеното му съзнание, едва ли е изразходвал внимание или воля за случващото се. Той също така се е оставил без затруднения да бъде откаран в болницата и там е срещнал стар познат, който е бил и директор на тази болница. Когато Ницше, който вече не се е интересувал от външния свят, чул името му, нещо се появило.

Той стигна до леглото му и – за голямо учудване на приятеля си Овербек – веднага възобнови разговор, който беше водил с този лекар преди много години. Той го продължи точно оттам, откъдето го беше прекъснал седем години по-рано! Паметта му функционираше толкова вярно, докато инструментът на външното възприятие – мозъкът, интелектът, обикновеното съзнание – беше унищожен, че той подмина безразлично и невнимателно това, което би могъл и би трябвало да възприеме и наблюдава, ако всичко, принадлежащо на ежедневно съзнание, беше останало непокътнато. Тук виждаме ясно как това, на което сега с право трябва да приписваме известна независимост, сега продължава да функционира по отношение на унищожения организъм. Но нека продължим по-нататък. Тук, в един експеримент, който самата природа ни е представила по такъв верен начин, можем да разпознаем как стоят нещата, ако само притежаваме всеобхватна способност за наблюдение. Когато Ницше е преместен в Йена и Овербек и други го посещават, става ясно, че с него може да се говори за всичко, което е изследвал и преживял в по-ранни години, но никога за това, което се случва около него в непосредственото настояще, чието наблюдение и възприятие е обвързано с това, за което физическото тяло е инструмент. За разлика от това, това, което в духовната наука трябва да се нарече самостоятелно функциониращо етерно тяло, което е носител на паметта, е останало присъстващо по независим начин и във висока степен. И към това биха могли да се добавят безброй примери. Разбира се, това е вярно: всеки, който иска да мисли по чисто материалистичен начин, може да каже, че определени части на мозъка са останали непокътнати, които са именно носителите на паметта -

не са факти. Но всеки, който повдигне подобно възражение, скоро ще види, че то не може да бъде достатъчно пред лицето на реалния опит, на безпристрастното наблюдение на ежедневието. Така виждаме, така да се каже, етерното тяло или жизненото тяло, стоящо зад физическото тяло, което разпознаваме чрез духовната наука като носител на паметта.

Ако разгледаме човечеството от друга гледна точка, от гледна точка на неговия вътрешен живот, тогава виждаме, че в ежедневието хората наистина осъзнават как вълните се издигат от непознати дълбини, вълни, за които иначе не са толкова осъзнати, когато изследват вътрешния си живот, колкото и за това, което контролират с интелекта, чувствата и импулсите на волята си. Сред нещата, които ни показват как непознатите дълбини на нашата душа – доколкото тази душа е по-широка от нашето съзнание – си проправят път нагоре в съзнанието, стои вече споменатият тук живот на сънищата, който е толкова важен за пълното ни разбиране на човечеството. Сънищата, в своята хаотична природа, в своите приливи и отливи, които изглеждат напълно беззаконни, въпреки това притежават фина вътрешна, интимна закономерност и те са, както ще видим скоро, нещо от това, което се разиграва в подсъзнателните области на психиката и, така да се каже, просто се издига нагоре, докосвайки горните области, но не позволявайки си да бъде наложено под човешки контрол. Никога няма да е моят начин да представям нещо просто въображаемо в тези лекции, а само, както се прави в естествените науки, това, което е заимствано от живота, опита или хуманистичното експериментиране. Че съществува наука за сънищата, точно както има физика и химия, едва ли е известно на хората в по-широките кръгове, но тази наука за сънищата е разкрила безброй неща за нещата.

извадиха на повърхността онези, които съществуват в скритите дълбини на нашия вътрешен живот. Нека започна с един много прост сън, който може да ни се стори странен, но който е характерен за някой, който иска да проникне по-дълбоко в скритите дълбини на душата.

една селянка сънувала, че отива към града, а после към църквата. Тя сънувала с живи подробности как пристига в града, как влиза в църквата, как проповедникът стои на амвона и проповядва. Тя ясно чула проповедта на свещеника. Била доста изумена от това колко пламенно и дълбоко проповядвал свещеникът. Но това, което ѝ направило особено дълбоко впечатление, било как свещеникът разперил ръце. Този жест на неопределеното, който прави още по-дълбоко впечатление на много хора от определеното, направил много дълбоко впечатление и на жената. Тогава се случило нещо странно. В съня фигурата на проповедника и гласът му внезапно се променили и накрая, след като сънят преминал през много междинни фази, станало ясно, че нищо не е останало от красивите по-ранни думи на проповедника. Той вече не говорел както преди; гласът му се бил превърнал в пеење на петел, всъщност самият той се бил превърнал в петел с крила. Жената се събужда: отвън, през прозореца, петелът пее!

Този сън ни разкрива много, когато обмисляме подобен въпрос. Първо , той ни показва, че не можем да разчитаме на обикновените представи за времето, когато искаме да обясним съня. Това, което представите за времето изразяват, когато погледнем назад в будния живот, не може да се счита за авторитетно за съня. Защото несъмнено е, както ще ви стане много ясно от вашите собствени преживявания в сънищата, че сънуващият е...

съня като за дълъг период, защото е сънувала как върви стъпка по стъпка към града, влиза в църквата, проповедникът се качва на амвона, слуша проповедта и така нататък. Във физическия свят това би отнело много време. Петелът със сигурност не е пеел толкова дълго. Но тя е била събудена от пеенето на петела. Това, което пеенето на петела е предизвикало във вътрешния живот на жената, се допълва от ретроспективните образи от съня, от картините от съня. Тя гледа назад към свят, който вярва, че е преживяла. Този свят е изпълнен с образи, заимствани от нейния обикновен живот. Но спусъкът, външната причина: пеенето на петела, се е случило бързо. Ако го разгледаме външно, бихме стигнали до време като причина за това, което жената е преживяла в душата си, което би било доста кратко в сравнение с времето, през което жената си представя, че преживяванията ѝ от съня се простират.

Ако духовната наука ни казва, че от заспиването до събуждането човек не е във физическото и етерното си тяло, а по-скоро, с астралното си тяло и егото си, е извън него в свят, невидим за невъоръжено око, свят отвъд сетивността, тогава трябва конкретно да си представим, че тази жена е била откъсната от този живот от пеенето на петела. Би било напълно несъстоятелна идея човек да мисли, че в този свят, в който е от заспиването до събуждането, няма да има преживявания, точно както във физическия свят. Но тези преживявания трябва да са чисто психически по природа. Когато жената се събужда, пеенето на петела играе роля в нейното пробуждане и при събуждането си тя поглежда назад към преживяното. Не трябва обаче да тълкуваме образите, които тя...

Вместо да интерпретираме всичко, което сънят ѝ представя, като нещо, което е действително преживяла по време на сън, трябва да разберем – само тогава можем наистина да схванем пълния спектър на съня – че жената всъщност е неспособна да вникне в преживяното до сутринта, до момента на събуждането. Но с приближаването на момента на събуждането, сблъсъкът между съня и будния живот ѝ изяснява, че е преживяла нещо, а не това, което е преживяла. И това я подтиква да проектира образи в съня си, образи, които сега са символични, алегорични преживявания от дневния ѝ живот. Сякаш жената комбинира образи, които често е виждала през деня си, представя ги и по този начин, така да се каже, прикрива преживяванията си от съня. Следователно, това, което се появява като времева линия, не е това, което всъщност се е случило, а по-скоро тези идеи, които са спуснати като завеса пред света на сънищата, се появяват в собственото си времево измерение, надарени с времето, което образите трябва да притежават, за да бъдат преживени като външни физически възприятия. Следователно трябва да кажем, че образите в сънищата в много отношения са по-скоро прикриване, забулване на това, което човек преживява насън, отколкото разкриване на същото. Важно е да се разбере, че макар сънят, чрез образите, които човек поставя преди сън, да е нещо, което се случва, той не е отражение на случващото се, а по-скоро указател към нещо, преживяно насън. Като доказателство за това може да се види, че тези сънища, които човек преживява, варират значително в зависимост от вътрешния му живот. В човек, измъчван от този или онзи аспект от ежедневните си дейности или от гузна съвест, ще възникнат различни образи в сънищата.

отколкото в случая с някой, който по време на сън може да се потопи в това, което душата му, когато навлезе в свръхсетивния свят, може да отнесе със себе си под формата на удовлетворения и блаженство от нещо, постигнато в благоприятен смисъл, или от неща, които придават смисъл на живота. Качествата, а не самите преживявания, показват, че те са нещо, което се случва в скритите дълбини на душата. В частност обаче сънят става предател на скритите дълбини на душата, когато го видим да се проявява по следния начин. Нека разгледаме един сън, който вече представих тук във връзка с други неща, като предател на скритите дълбини на душата. В този случай следният сън се повтаряше ритмично и периодично у човек, предизвикан от младежко преживяване.

Въпросният човек е демонстрирал известен талант за рисуване, когато е бил още ученик; затова учителят му е дал особено труден проект за рисуване точно когато е бил на път да завърши училище. Докато ученикът обикновено е копирал няколко рисунки за дадено време, той не е успял да завърши тази, защото е бил педантичен към детайлите през цялата година. Той рисувал и рисувал, но останал недовършен. Така, с приближаването на решаващия край на учебната година, е била завършена само сравнително малка част от работата, към която е трябвало да се добави много друго. Можем да си представим, че ученикът, знаейки, че няма да завърши работата си, е изпитвал известна тревожност или страх. Но тази тревожност, която е изпитвал по това време, е била нищо в сравнение с тревогите, които сега редовно се появявали отново като сънища след определен брой години! След няколко години, по време на...

Когато сънят не се сбъднал, човекът сънувал, че е студент, неспособен да завърши рисунката си и се плаши от нея. Страхът от съня ставал все по-силен, докато не се събудил. И след като сънят се сбъднал, той можел да се повтори след седмица. След това сънят изчезвал за години, връщал се, повтарял се след седмица, после изчезвал отново и така нататък.

Разбирането на това забележително преживяване на сън идва само когато човек разгледа останалата част от живота на този човек. Като ученик той притежавал известен талант за рисуване, който се развивал постепенно през целия му живот, на етапи и стъпки. Внимателното наблюдение разкрило, че този човек постоянно е подобрявал уменията си за рисуване и е ставал по-умел, когато подобно преживяване на сън го е предшествовало, предвещавайки растежа на неговите артистични способности. По този начин винаги може да се каже: преживяването на сън се е случило и след това този човек се е почувствал изпълнен с уникална способност за по-голямо артистично изразяване. Това е изключително интересно преживяване, което може да играе роля в житейската реалност на човек. Как тогава хуманитарните науки могат да обяснят подобно преживяване?

Ако се обърнем към казаното в последната от тези лекции , че в човешкото същество живее свръхсетивна централна същност, която непрекъснато работи върху преобразуването на вътрешните сили, но също и върху преобразуването на външната физиономия, ако вземем предвид, че такава централна същност е свръхсетивна същност

присъства в човешките същества и е в основата им, тогава трябва да кажем : През целия живот това централно ядро на битието работи върху човешкото тяло, върху цялата организация, защото това е необходимо, ако човек иска непрекъснато да развива нови способности, които са, така да се каже, свързани с външни умения. Това централно ядро на битието преработи физическата организация по такъв начин, че човешкото същество стана все по-умело, все по-възприемчиво към формите, към всичко, което съставлява, сред способностите, което му позволява да схване нещо графично и да го изрази чрез форма.

Централната същност на човека работи в тялото. Докато тази вътрешна същност работи в тялото, докато нейната активност се влива в тялото, тя не може да се издигне до съзнание. Всичките ѝ енергии се насочват към трансформацията на телесната организация, която след това се проявява като способности – в този случай като знаци. Само когато се достигне определен етап и човекът е реорганизиран дотолкова, че може да внесе тази реорганизация в съзнанието, когато стане способен съзнателно да упражнява новопридобитите си способности, само в момента, в който централната му същност се издигне до съзнание, човекът може да знае какво се случва вътре в него, какво работи там долу в скритите дълбини на душевния му живот. Но в нашия случай има преход. Ако човек е напълно несъзнателен, че по време на периоди на външна стагнация, неговото същество работи върху артистичните му способности, всичко остава скрито в дълбините на вътрешния му живот. Но когато дойде време това същество да се издигне до съзнание, тогава...

Това се проявява в особеното преживяване на съня, което приема тази форма, защото означава, че вътрешното ядро на битието е достигнало до определено заключение по отношение на артистичните способности. По този начин, този сън винаги е доказателство, че нещо е постигнато. До момента, в който се случва сънят, душевните сили са работили в скрити дълбини в тялото, за да кристализират постепенно способността. Но след това, преди тези сили да могат да се разкрият чрез съзнанието, след като са се втвърдили до тази степен и преди физическата организация за тази способност да е завършена, настъпва преход. Първоначално тя не се издига напълно в съзнанието, а по-скоро се прелива в полусъзнанието на съня. Чрез съня скритите аспекти на живота на душата пробива в съзнателните части на този живот. Следователно, след съня винаги има по-нататъшен напредък на индивида по отношение на тази способност, която се изразява толкова характерно и символично в съня.

Така виждаме как централната същност на човека може да действа на подсъзнателно ниво в основите на сетивната и свръхсетивната организация на тялото. След това виждаме как, когато човекът я е довел до определена степен в съзнание и вътрешната същност е близо до завършване на работата си, едва тогава тя се изразява в съновидение и тази дейност се трансформира в силите, които се проявяват в съзнателния живот. По този начин имаме съответствие между това, което е подсъзнателно, и това, което се случва в съзнателния живот, и виждаме също защо толкова много неща не могат да проникнат в съзнателния живот. Защото това, което човек все още трябва да развие своите органи, не може да проникне в съзнанието.

така че да трансформира способностите, които след това трябва да се превърнат в инструменти за съзнателен живот. По този начин можем да кажем, че през целия живот може да се наблюдава как централната същност на човешкото същество работи в организма. Когато човек се развива постепенно през детството, отвътре навън, това е същата вътрешна същност, която работи върху него, преди да възникне его-съзнанието, до степен, в която човекът може по-късно да си спомни – същата същност, която продължава да работи върху него и по-късно. Цялостността на човешкото същество е в състояние на постоянна трансформация. Това, което човек преживява във вътрешния си живот, понякога го преживява по такъв начин, че не го осъзнава, но въпреки това е творчески активно в него; друг път то прекратява творческата си дейност, но вместо това се издига до нивото на съзнателна дейност. Тази връзка съществува между това, което имаме в горните области на съзнанието, и това, което се крие в нас в подсъзнанието, в скритите дълбини на нашия вътрешен живот.

Тези скрити дълбини на душата често говорят по начин, който наистина разкрива съвсем различен език, съвсем различна мъдрост от всичко, за което човек може дори да мечтае в съзнателния си ум. Че човешкото съзнание не трябва да се разбира като съвпадащо с това, което наричаме разум на нещата, което човешкото съзнание, така да се каже, отразява, може да се изведе от факта, че рационалната дейност, действието на разума, се изправят пред нас дори там, където не можем да предположим просветление от разума в същия смисъл, както е при хората. Ако сравним хората с животните в това отношение, ще открием, че хората не притежават рационална дейност спрямо животните, а по-скоро различен вид.

Осветяването на тази рационална дейност от съзнанието. Когато наблюдаваме бобъра или осата в действие, виждаме в това, което тези животни постигат – по този начин можем да обхванем целия хоризонт на животинското сътворение – че разумът е на работа и че той е по същество същият разум, който хората използват, когато от своето съзнание осветяват част от тази рационална дейност на света. Хората могат да осветят само част от рационалната дейност на света от своето съзнание, но една далеч по-всеобхватна рационална дейност прониква в нашия подсъзнателен психически живот. Там не само подсъзнателните изводи и формирането на понятия се извършват от разума, към което е посочил дори естествоизпитател като Хелмхолц, но и без човешка намеса се постигат изкусни, мъдри неща чрез разума.

Една глава, към която бих искал да насоча вниманието тук, за която вече споменах, е това, което бих искал да нарека главата „За философа и човешката душа“, и мисля по-специално за онези философи, които са били предимно песимистично настроени през деветнадесети век. Философът се занимава предимно с това, което наричаме разум, съзнателна интелектуална дейност, и той не допуска нищо друго освен това, което може да провери с интелектуална дейност. Ако разгледаме философи като Шопенхауер, Майнлендер и Едуард фон Хартман, ще открием, че те изхождат от идеята, че в сравнение с това, което човек знае, като е способен да обхване света с явния си психически живот, злините, болките и страданията далеч надвишават радостите и щастието. И *Едуард фон Хартман* проведе интересен числен експеримент, в който показва по наистина гениален начин как болката и

Страданието преобладава. Той обобщава в изваждане всичко, което хората трябва да преживеят като страдание и болка, и поставя като умаляващо всичко, което хората могат да преживеят като радост и щастие. Ако сега той извади страданието и болката от щастието и радостта, тогава в неговото изчисление болката и страданието преобладават. Така философът, чрез действие на разума, естествено казва с известно основание: Ако болката и страданието преобладават в света, тогава животът може да се разглежда само песимистично. – По този начин разумът извършва това изчисление във философа и стига до преценката, основана на съзнателния живот, че светът, до известна степен, трябва да се счита за лош.

„Философия на свободата“, посочих , че това изчисление на интелекта, това „изваждане“, е напълно неприложимо. Защото кой го извършва, дори и да не е философът, а човекът в живота? Винаги проявеният, съзнателният живот на душата. Но, забележително, съзнателният, проявен живот на душата не определя стойността на съществуването и неговите удоволствия. Защото самият живот ни показва това. Колкото и да извършва човек подобно изчисление, той не стига до заключението, че животът няма стойност. От това човек трябва да разбере – казах преди, че изчислението на Едуард фон Хартман е гениално и правилно – че когато човек извършва това изчисление, той не може да извлече резултат от него в съзнателния си живот. Роберт Хамерлинг вече изрази идеята в своята „Атомистика на волята“, че нещо трябва да не е наред с това изчисление, защото във всяко живо същество, включително и в хората, дори ако болката преобладава, все още има удоволствието от съществуването, а не удоволствието от разрушението.

Съществуване. И така, човек не прави заключението от примера с изваждането, а от нещо друго, че животът наистина има стойност. Сега, в моята „Философия на свободата“, аз демонстрирах, че примерът с изваждането не е приложим, защото човешката психика, в дълбините си, извършва съвсем различно изчисление. Не пример с изваждане: това би било извършено от съзнанието. Подсъзнателната психика извършва пример с деление: тя дели количеството удоволствие на количеството страдание, на количеството болка. Сега, всички знаете, че ако извадите - ако приемем, че количеството болка е равно на осем, а количеството удоволствие също е равно на осем - резултатът, тоест стойността на съществуването, в този случай би бил „нула“. Но ако не изваждате, а делите, изчислението би било: осем делено на осем е равно на едно. Все още получавате едно като резултат, а не нула. И така, дори знаменателят да е колкото и да е голям, стига да не е „безкраен“, радостта от съществуването все още остава като резултат. Това разделяне се извършва от индивида в скритите дълбини на душата му и това, което след това се издига и става осъзнато, е това, което индивидът, в своя съзнателен, проявен душевен живот, възприема като ценност на съществуването, като ценност на удоволствието. В този момент показах, че този особен феномен на индивида, който, макар иначе да се радва на здрава природа, въпреки това изпитва радост от съществуването, наслада, желание за света, дори пред лицето на непреодолима болка, може да бъде разбран само чрез факта, че той осъществява в дълбините на душата си това, което тогава можем научно да разберем като пример за разделяне.

Така виждаме как душата, в дълбините си, е калкулатор и как животът, в своите проявления, показва, че човекът

Разумът царува върховно в подсъзнанието . Точно както при бобъра, например, когато строи, преобладава разумът, който изобщо не достига до животинското съзнание, което не може съзнателно да обясни, или както е при осата, така и разумът царува в дълбините на човешката душа и прониква, подобно на силата в морето, която тласка вълните нагоре, в съзнанието , което е много по-малка сфера на съществуване от тази, която съществува в необятния хоризонт на душевния живот. Там осъзнаваме как човек трябва да вижда себе си в голям мащаб като плуващ в морето на душата и съзнанието и как само част от живота на душата му е истински осветена от съзнанието, което със своето свръхсъзнание се носи в подсъзнанието.

Можем да видим и в ежедневието как хората постоянно си спомнят какво действа дълбоко в тях и какво прави живота различен за един или друг човек в сравнение с външни събития. В дълбините на душите ни неща могат да действат без нашето съзнателно осъзнаване – неща, които сме преживели отдавна, отдавна, неща, за които сме забравили във външното си съзнание, но които въпреки това продължават да имат ефект. Те се разкриват на духовния изследовател като продължаващи да съществуват в централното същество на човека и като ефективни, дори и да не се проявяват според модела на съзнанието. Може да се случи следният случай: Нещо може да присъства дълбоко в душата на човек, което е преживял като дете и което го е засегнало дълбоко. Знаем, че като деца хората могат да бъдат особено възприемчиви към възприемането на несправедливостта в обкръжението си. Сега нека предположим, че детето, на седмата или осмата си година, е преживяло това чрез родителите си –

Едно дете може да преживее несправедлива осъдителна преценка, било то от родителите си, било то от средата си, след като е направило нещо. В по-късен етап от живота си, съзнателната психика може да покрие това преживяване като повърхностен слой. То може да бъде забравено от съзнанието, но не и неефективно в несъзнателните дълбини на психиката. Да предположим, че такова дете порасне и например преживее друга несправедливост в училище на шестнадесета или седемнадесета година. Друго дете, което не е имало това първо преживяване, може да порасне и да бъде изложено на несправедливост от същия вид. То се прибира у дома, оплаква се, че е преживяло тази несправедливост, плаче, може би дори проклина учителите, но нищо повече не се случва; случката отминава, сякаш никога не се е случвала, изчезвайки в подсъзнателната психика. Но другото дете, което е израснало, преживяло несправедливост на седма или осма година, за която е забравило във външното си съзнание, може да преживее точно същото. Но сега случката не остава незабелязана; вместо това това дете се самоубива. Каква е причината? Причината се крие във факта, че макар може би едно и също нещо да се е случвало в съзнанието и на двете деца, то трябва да се търси в това, което се издига от скритите дълбини на подсъзнанието във видимата психика.

В безброй случаи можем да наблюдаваме как нашият подсъзнателен вътрешен живот влияе върху нашия съзнателен живот по този начин. Нека разгледаме следното, което срещаме отново и отново, но за съжаление не се наблюдава правилно. Има хора, които през по-късния си живот проявяват характеристика, която би могла да се нарече копнеж. Той избухва. И когато ни питат за какво копнеят, те казват:

Това, каза той, е наистина чудовищното нещо: те не знаят за какво копнеят. И всичките удобства и утеха, които човек може да събере, всички неща, които иначе биха могли да утешат човек, не могат да го утешат; копнежът остава, независимо какво се опитва. Ако след това човек се върне в по-ранния живот на такива хора, използвайки същите методи, използвани в естествените науки, методите на наблюдение, ще забележи, че много специфични ранни преживявания са причинили този копнеж. Тогава ще открием - всеки, който прави наблюдения в такива области, може да се убеди в това - че в ранната си младост тези хора винаги са били насочени, що се отнася до вниманието и интереса им, към нещо много специфично, което всъщност не е свързано с най-дълбоката същност на душата им; те са били насочени в сфера на умствената дейност и вниманието им е било пленено от нещо, за което душата им не е копнеела. Следователно, всичко, което биха искали да постигнат в душата си, е останало отказано за тези души. Вниманието е било насочено към нещо съвсем различно от това, към което е било насочено; то буквално е обърнало фокуса си. Следователно, по-късно се проявява следното. Тъй като вниманието и интересът преди това са били незадоволени, тъй като индивидът винаги е имал този импулс, за който нищо не е било предлагано, това, което някога е било много последователни преживявания, сега се е превърнало в склонност, импулс, нещо, което действа като страст, като инстинкт, нещо, което се проявява като копнеж, неясен копнеж за нещо. Преди би било възможно да се задоволи този импулс; сега това вече не е възможно. Защо? Защото в потока на психическия живот са се случвали само онези събития, към които е било насочено вниманието и на които душата не е могла да откликне —

Д-р изпитваше мъка. Сега такива представи са се затвърдили, че хората нямат разбиране за това, което някога е било подходящо за тях . Преди не им е било показвано разбиране за това, което живее и се движи в дълбините на душата; сега са се отучили от това, сега вече не може да се намеси. Остава това, за което може би никога не са били подготвени.

Така виждаме как, наред със съзнателния живот на човек, в душата тече и несъзнателен поток и наблюдаваме това в безброй случаи в ежедневието. Обаче, как съзнателният душевен живот може отново да се спусне в несъзнаваното и как човек въпреки това може да се намеси в несъзнаваните дълбини на душевния живот, се показва от други явления. Тук стигаме до главата от духовната наука, която ни показва как душевният живот се простира надолу до етерното тяло, което обаче работи върху физическото тяло, където човекът се спуска, така да се каже, в собственото си подсъзнание. Но какво намират там? Те намират това, което води собствения им живот отвъд тесните граници на индивида, това, което ги свързва с цялата вселена, защото ние сме свързани с цялата вселена както чрез физическото тяло, така и чрез етерното тяло. Когато душевният живот се излее в етерното тяло, тогава можем да живеем своето съществуване в необятността на света; тогава се случва това, което можем да наречем първи знак за взаимосвързаността на човечеството с целия свят, за това, което вече не е самото него, а по-скоро това, което е светът. Тогава проникваме в човешкия живот на въображението. И когато човечеството се спуска още по-надолу, то разширява още повече вътрешното си същество и прониква отвъд това, което иначе ограничава човечеството като обикновените условия на времето и пространството.

Той преживява как неговото физическо и етерно тяло са затворени в цялата вселена и зависят от нея. Така това, което се намира извън човека, осветява неговото съзнание, когато той се спуска във физическото тяло. След като сме видели как скритият живот на душата може да изгрее в човешкото съзнание, ние, от друга страна, трябва да се спуснем със съзнанието си в скритите дълбини на този душевен живот. Достигахме тези дълбини, като първо се спускаме чрез въображението, стига то да е истинско, реално въображение – както го разбира например *Гьоте* – а не просто фантазия. И ако се спуснем още по-надолу, стигахме до това, което наричаме ясновидски сили, които не се ограничават до това, с което човек иначе разполага по отношение на времето и пространството, а се простират до космически сфери, които иначе са невидими.

Спускайки се в скритите дълбини на душата, ние проникваме в царството на въображението и по-нататък в царството на ясновидството и областта на скритите аспекти на съществуването. Скритите дълбини на собствената душа са точките на преминаване. Само прониквайки в тях, ние достигахме до скритите дълбини на съществуването, които, като духовни и свръхсетивни сфери, вече не са възприемаеми за обикновеното съзнание и които лежат в основата на нещата на възприятието. Чрез въображението – когато човек не просто се занимава с въображаема дейност, а по-скоро, от място на дълбоко преживяване, от споделено съществуване с нещата, ги създава по такъв начин, че цялостен образ замества простото външно възприятие – човекът се чувства много добре и истинският творец винаги ще поддържа това, как расте заедно с нещата, как може би не нарича това, което изразява чрез въображението, същност на нещата, а

Въображението е пътят, по който човек може да проникне до това, което е по-дълбоко от това, което интелектът и външната наука могат да схванат. Следователно, един философ – и той направи нещо доста гениално, правейки това – *Фрошамер, по едностранчив начин* , определи това, което е в основата на света, това, което е творческо, като „творческо въображение“ в нещата. Така, когато човек се спусне от обичайния си съзнателен психически живот в подсъзнателните сфери – и който не би признал, че животът във въображението принадлежи на подсъзнателните сфери *на* психическия живот – след тези философски дискусии, той би се свързал по-тясно със същността на нещата, която е самотворческа в нещата като въображение, отколкото чрез чистия интелект. Въпреки че този възглед е силно едностранчив, все пак може да се каже за тази идея за въображението като творческа световна сила, че то е в по-голяма хармония, отколкото просто интелектуална интуиция, с това, което също мистериозно се проявява другаде по света. Когато човекът, с това, което може да създаде с интелекта си, премине към света на хилядите възможности, към света на въображението, за разлика от просто стоте възможности на интелекта, той чувства, че макар да се отклонява от това, което трябва да доминира в ежедневието, той все пак прониква в света на това, което се представя в дълбините на душата като всеобхватна възможност, в сравнение с която преживяването на повърхността изглежда само като малък фрагмент. Или не лежат ли милиони възможности в дъното на съществуването, за разлика от просто хилядата реалности, които се разпростират на повърхността на съществуването и които ние възприемаме? Достатъчно е да погледнем какво се произвежда в морския живот като микроби на рибите, какво като...

безкрайно разнообразна гама от възможности и как това се сравнява с проявленията на живота, които след това се появяват от него, и човек ще види колко семена, които животът извиква, са възможни. И колко от тези семена се превръщат в реалност? Там става ясно колко по-богат е животът в подземното царство в сравнение с това, което тогава може да се види на повърхността. Не е по-различно, когато човек се спусне от това, което интелектът му може да схване, в царството на въображението. И точно както когато се спускаме от царството на външната реалност в царството на безкрайните възможности, така е и когато се спускаме от света на разума в магическото царство на въображението.

Но е едностранчиво да се прави паралел между творческата сила на света и въображението, защото макар въображението да позволява на човека да се спусне, той не се спуска достатъчно дълбоко, за да навлезе в реалността на свръхсетивния свят от тези дълбини. Той може да го направи само когато развие ясновидските сили, които откриваме, когато съзнателно се спускаме от повърхността на душевния живот в неговите скрити дълбини – тоест в силите, които иначе се раздвижват само несъзнателно. Това също вече беше загатнато тук: как човек може съзнателно да се спусне в подсъзнателните сфери. Ако човек желае да се спусне по този начин, той трябва за тази цел да превърне собствената си душа в инструмент, сечиво, *така* че тя да стане също толкова изкуствен инструмент за възприемане на необятността на ума, колкото инструментите и други подобни, които химиците и физиците използват в своите лаборатории за външни явления. Душата трябва да се превърне в инструмент, нещо, което не е в ежедневието.

ще бъде. Но тогава е вярна поговорката на Гьоте:

Мистериозен посред бял ден
не може да бъде лишена от завесата,
И това, което тя може да не разкрие на ума ти,
Не можеш да я принудиш да направи това с лостове и
винтове.

Не с инструменти и експерименти, основани на лостове и винтове – тоест, с външни средства като цяло – човек може да проникне в духа. Но ако съзнателно освети това, което иначе се намира в скритите дълбини на душата, така че това, което иначе е обгърнато от мрак, да излезе наяве, тогава човек може да проникне в онези духовни сфери, където човешката душа, като нещо вечно и безкрайно, живее с творческите същества, които са също толкова безкрайни, колкото и самата душа. И само чрез преживяване на интимни преживявания в себе си, душата може да се превърне в такъв инструмент.

Вече беше посочено тук, както е обяснено подробно в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове?“, как човек може да постигне чрез медитация и концентрация това, което душата съзнателно води надолу в скритите дълбини на вътрешния си живот. Ако по този начин човек стане способен, чрез силен акт на воля, да изключи това, което сетивата възприемат, ако стане способен да потисне това, което иначе си спомня в живота – какви са тревогите, безпокойствата, вълненията и т.н., които обикновено му представя развълнуваният ум – тогава той може да остане в себе си с празния си вътрешен живот. Всички спомени за външно възприятие се изтриват, както е при съня. Но в съня...

Силите , които управляват скритите дълбини на душата, не са достатъчно силни, за да проникнат със съзнанието, или по-скоро душата все още не е достатъчно силна, за да освети съзнателно тези скрити дълбини. Човек може да постигне това само като насочи волята си към подсъзнанието, като се отдаде например на определена идея или комплекс от идеи - да речем, на това, което подсъзнанието обикновено прави. Това трябва да бъде напълно потопено във волята. Волята трябва да бъде решаваща за това, което мислим, и нищо друго не е решаващо освен това, в което човек се впуска чрез волята си. В медитацията човек визуализира концепция чрез волята си. Ако за толкова дълго време не мисли за нищо, не гледа нищо и не помни нищо друго освен това, което си е представил; ако е способен да стане едно с волята си и волята извежда мисли в хоризонта на съзнанието; и ако е способен здраво да схване тези идеи в съзнанието си и да обедини всички душевни сили, които иначе са разпръснати, в един единствен фокус на внимание; Ако постави волята в центъра и има способността да предотврати подобна идея да му действа сугестивно – тоест, ако винаги остава господар на себе си и не е подвластен на подобна идея, а винаги може да я потуши, когато пожелае – накратко, ако доведе душата си до тази точка и по този начин постигне такова силно вътрешно разгръщане на волята, тогава е направил първа крачка. Но не идеите за външния свят имат най-силно въздействие, а по-скоро онези идеи, които наричаме символични, фигуративни. Да вземем например идеята, която човек има за „светлина“ или „мъдрост“, която се намира в душата.

Ако волята на човек надделее, тогава наистина може да се постигне много, като тези идеи се вложат в съзнанието му чрез силата на волята, но човек няма да стигне далеч. Различно ще бъде обаче, ако човек си каже, че мъдростта е представена от символа на светлината, или любовта от символа на топлината - тоест, ако избере символични изображения, които живеят директно в самата душа; накратко, ако се откаже от идеи, заимствани от външния свят, и вместо това разгледа онези идеи, които сам е създал, идеи, които дори не са еднозначни, а многостранни, и им се предаде. Тогава, от материалистична гледна точка, може да се каже, че такъв човек е фантазьор на практика, защото тези идеи не означават нищо. Но те не е нужно да означават нищо; по-скоро те трябва да служат само като възпитатели за душата, за да може тя да се спусне в скритите си дълбини. Когато човек, чрез строга дисциплина, трансформира душата си от нейното ежедневно състояние, където външни сили, независимо дали отвън или от скритата сфера на душата, упражняват своето влияние, за да въведат идеи, в състояние, където всичко е подчинено на съзнателната воля, където позволява на целия си живот от идеи да се разгърне навътре с мощни сили, тогава той живее в истинска медитация, в истинска концентрация; тогава душата му става нещо различно чрез такива практики. Тези, които преминават през това, могат да наблюдават как душата им се спуска в други сфери. Ако опишем какво може да изпита такъв практикуващ, такъв медитатор, веднага ще стане ясно, че той достига до истинската, вътрешната, централната същност, свръхсетивното, вътрешно ядро на човешкото същество. След това може да се прояви следното преживяване.

Хората могат да стигнат до определена точка

Той достига до място на възприятие: идеите, които развива там, правят нещо с него, трансформират нещо в него. Той престава просто да знае нещо за мислите, за душевен живот, който е притежавал преди това, а вместо това възприема нещо, което иска да се разпростре от душевния живот в необятността на света и от простора на пространството му действа по формиращ начин. Човекът се чувства сякаш слят с пространството, но винаги под пълния контрол на съзнанието. Сега, към това преживяване, което е изключително важно и никога не бива да се пренебрегва, ако реалността на външния свръхсетивен свят трябва да бъде преживяна експериментално, се добавя нещо друго. Човекът осъзнава: нещо се случва вътре във вас, но вие не можете да си представите какво се случва вътре във вас по начина, по който си го представяте в обикновения живот; не можете да схванете какво се случва вътре във вас с острите контури на мисълта; имате в себе си преживяване, което е богато, което е многостранно, но не можете да го внесете в съзнанието си. Сякаш човек би срещнал съпротива, когато се опитва да внесе това в обикновеното съзнание. Те трябва да осъзнаят, че зад тях стои разширено съзнание, но усещат съпротива, сякаш не могат да използват обикновения инструмент на тялото си. Тогава човек осъзнава как вътрешно е нещо различно от това, което съзнателно знае. Осъзнава, че влага сили в етерното тяло, но физическото тяло лежи в него като тежък блок, че не се поддава. Това е първото преживяване. А по-късното преживяване, когато повтаряме упражненията отново и отново, е, че физическото тяло започва да се поддава, така че сме способни да преведем преживяното в понятията на обикновения живот, което в началото не беше...

преведено, но можело да бъде преживяно само в по-дълбокия, скрит живот на душата.

Всичко, преживяно в духовните сфери и съобщено в духовната наука, е облечено в идеите и логическите понятия на обикновения живот. Но както се изправя пред нас, то не се постига чрез логически изводи, нито чрез някаква външна преценка на нещата, а по-скоро чрез свръхсетивния опит, чрез осветяване на скритите дълбини на човешкото съзнание. И едва тогава, след като бъде преживяно в свръхсетивната област, то се свежда до обикновеното съзнание от този, който по този начин е направил собствената си душа инструмент за възприемане на свръхсетивното, като е довел в душата си това, което сега преобразява организма му, чак до физическите и етерните сили, така че да може да бъде обяснено с обикновени понятия и съобщено на външния свят. Духовната наука се съобщава „логически“.

Ако разгледаме това, което притежаваме от гледна точка на подсъзнателните душевни сили, можем да кажем: Изследователят на душата вижда какво се случва. Той вижда, както в примера, споменат по-рано, когато казахме, че преживяването на сън се повтаря, как психичното ядро първо работи в човека. Когато след това се появят артистичните способности, резултатът от тази работа става очевиден в съзнанието на човека. По този начин първо виждаме работа, извършвана в подсъзнанието, след това трансформация и изява в съзнание на това, което работи в подсъзнанието. Съзнателно се потапяйки в това състояние, човекът първо живее в своето съзнание в медитация и концентрация. Там силата на волята, която се основава на медитация и концентрация –

Става въпрос за трансформацията на етерното и физическото тяло. Ние самите внасяме в ежедневното съзнание това, което преживяваме свръхсетивно. Следователно е възможно чрез духовно експериментирание да доведем до непосредствено възприятие това, което наблюдаваме в живота, но само когато човек се спусне в скритите дълбини на душата си.

Това, което описах тук като изкуствено обучение и като единственото правилно обучение за съвременния човек, ако желае да постигне ясновидски способности чрез обучение, се проявява естествено и у онези, които са благоприятно предразположени към това, което би могло да се нарече работа от сърцевината на душата им. Човек може също така, по силата на естествената си предразположеност, да привлече определени сили надолу в скритите дълбини на душата си. Тогава се получава един вид естествено ясновидство. Такова ясновидство, подобно на самоосъзнатото ясновидство, описано по-горе, може да доведе до посоченото. Когато човек проникне в дълбините на душата си и осъзнае как това, което е вложил в етерното си тяло чрез медитация и концентрация, влияе на физическата му организация, той вече не остава в пространствените и времеви ограничения, в които иначе съществува, когато остава единствено във външното възприятие. Вместо това, той прониква в пространството, времето и всичко останало в сетивния свят, а също така достига до духовната сфера, която е в основата на сетивното възприятие. Когато наблюдаваме човек с обучено ясновидско съзнание да прониква в същността на нещата, това може да се случи до известна степен и чрез естествено предразположение. В лекцията на тема „Значението на пророчеството“ беше демонстрирано, използвайки Нострадамус като пример, как подобно осъзнаване може да се случи чрез естествена предразположеност .

Разгръщането на ясновидските сили се случи. Как това се отразява на живота, как работи всичко това като цяло, какво е разширеното съзнание, какви са действията на душевните сили, които се намират извън обичайните граници на съзнателния душевен живот - това може да се намери в книга, към която бих искал да се позова тук. Тя красиво илюстрира как действието на скритата душа и духовните сили изглежда за външната наука, както и връзката между тези духовни сили, постигната без специално обучение, и това, което е представено в моята книга за връзката на човечеството с висшите светове. Ще намерите това представено в книгата „Мистерията на човека в светлината на психическите изследвания: Въведение в окултизма“ от *Лудвиг Дайнхард*, която представя двата метода за свръхсетивно изследване: и този, който се придържа към външната наука, и този, който се придържа към това, което може да се постигне чрез истинско обучение, медитация, концентрация и т.н., по отношение на проникването в свръхсетивните светове. Но всеки, който иска да се задълбочи в преживяванията на душата, трябва да се обърне към представеното в моята книга „Как да постигнем познание за висшите светове?“.

Така виждаме как *душата навсякъде проявява онзи забележителен, подобен на земетресение прилив на сили*, които царуват там долу в дълбините. От друга страна, това показва и как духовната наука е призвана да посочи как човешките същества могат да проникнат в собствения си душевен живот, в скритите дълбини на съществуването, дори експериментално – но само чрез експеримента, който трябва да проведат със собствения си душевен живот. Но ние можем да проникнем в тези дълбини само като прекосим тези скрити дълбини на душата и първо се овладеем там.

Дори в скритите дълбини, в духовното подкоремче , в царството на вечното и безсмъртното във външния свят. Духовната наука продължава през скритите дълбини на душата до скритите дълбини на външния свят, космическото, вселената. Това е същността на процеса, на методите на духовната наука.

Когато погледнем на нещата по този начин, думите на Гьоте, изречени в отговор на погрешно разбиране възглед на *Халер* за природата, се оказват верни в един много специален смисъл . Когато Халер казва: „Никой сътворен дух не прониква във вътрешността на природата; блажен е онзи, на когото тя разкрива само външната си обвивка!“, Гьоте, като човек, който чрез естествена предразположеност е проникнал до самите граници на ясновидството, е осъзнавал, че има връзка между съзнателния човешки живот и проникването в скритите дълбини на душата, а оттам и в скритите дълбини на космоса – познавайки това чрез собствения си живот, чрез живота си с външния свят, със самата природа – той говори в контраст с думите на Халер, които позволяват само познание за външния свят и се фокусират върху разпознаването на повърхността:

„В сърцето на природата —“

О, филистимецо!

„Никой сътворен дух не може да проникне.“

Аз и братята и сестрите
ти такава дума?

Не помни!

Мислим: място по място

Вътре ли сме?

„Благословени! За когото и да са те“

Външната обвивка сочи пътя!

Ще повторя обществения транспорт в
продължение на шестдесет години;
Проклинам го, но тайно;
Кажи ми хиляда хиляди пъти:
Тя дава всичко щедро и с готовност;
Природата няма нито ядро
Все още черупката,
Тя е всичко едновременно;
те проверява през повечето време,
Независимо дали си ядрото или черупката!

Наистина можем да кажем, че много неща в света са загадъчни и че с това, което прониква в съзнанието ни, човек притежава едва ли повече от черупката на вътрешния си живот. Но виждаме, ако само възприемем правилните методи, как човек наистина може да проникне през черупката на живота до сърцевината на душата си и че когато проникне в дълбините на душата си, едновременно с това има перспективата да проникне в живота на вселената. Затова можем с право да кажем заедно с Гьоте:

трябва да смяташ едно нещо за всичко!
Нищо не е вътре, нищо не е отвън:
защото това, което е вътре, е отвън.

Но човекът първо трябва да открие собственото си скрито вътрешно „аз“! Така духовната наука, като по свой собствен начин сочи към скритите дълбини на душата, е способна да събуди у човека съвсем различни чувства от чисто външната наука. Тя може спокойно да признае: Когато погледнем към света, виждаме загадка след загадка. И тези загадки често могат да ни настръхнат, когато открием собственото си вътрешно „аз“ толкова загадъчно и когато осъзнаем как възникват силите на това вътрешно „аз“ —

Виждаме себе си в това, което трябва да преживеем директно , или когато човек стои с тревожно очакване пред това, което непознатото може да се превърне и да ни даде. Виждаме хора, изправени пред загадка след загадка във връзка с външния свят. Но ако правилно сравним външния живот с вътрешния, усещаме, че скрити сили действат там долу, в нашия собствен вътрешен душевен живот, сили, които не проникват в тясната сфера на обикновеното съзнание, а подобно на сили, които се издигат на повърхността по време на земетресение, се издигат нагоре в проявеното съзнание като подземни душевни сили. Но ако, от една страна, видим как можем с надежда да приемем сигурността, че човек може да слезе в дълбините на собствената си душа и да разреши там загадка след загадка, тогава получаваме и надеждата за това, което духовната наука обещава допълнително: че не само скритите загадки на душевния живот могат да ни бъдат разкрити, но че, преминавайки през душевния си живот и отключвайки портала към духовния свят, загадка след загадка може да бъде решена за човешката душа и нови перспективи могат да се отворят чрез разкриването на необятния свят отвъд. Така, ако човек има смелостта да схване себе си като загадка и ако се стреми да издигне душата си като инструмент на възприятие, той напредва към надеждата и увереността, че дори в духовната сфера на света, големите загадки ще бъдат все повече разрешавани за него, за негово удовлетворение и за сигурност на живота му.

ЩАСТИЕТО , НЕГОВАТА СЪЩНОСТ И НЕГОВИЯТ ВЪНШЕН ПРОЯВ

Берлин, 7 декември 1911 г.

Сред онези прозрения на духовната наука, които са най-малко очевидни за по-широките кръгове от нашите съвременници, несъмнено са тези, отнасящи се до повтарящите се земни животи и освен това, предаването на причини, посети от човек в един земен живот, към други земни животи – накратко, това, което наричаме закон за духовната причинност или закон за кармата. Че човечеството днес трябва да реагира с отричане и съмнение на тези прозрения е разбираемо, предвид всички преобладаващи модели на мислене в настоящия ни живот. И вероятно ще отнеме, докато тези модели на мислене се променят, докато се появи по-общо приемане на самоочевидния характер на тези много фундаментални истини на духовната наука. Но безпристрастният поглед върху живота, непредубеденото възприятие на това, което изглежда толкова озадачаващо пред очите ни в ежедневието и което може да бъде обяснено само ако го основаваме на гореспоменатите истини, все повече ще води до промяна в навиците на мислене, а след това и до признаване на правдоподобността на тези велики истини.

Сред явленията, които можем да включим в тази област, несъмнено са тези, които обикновено се обобщават под толкова двусмислени имена като човешко щастие или нещастие. Това изисква-

Ако бяха изречени само тези две думи, чувството веднага би резонирало в човешкото сърце, че е казано нещо, което би могло много ясно да насочи вниманието към границите, очертани между разбирането на човек и случващото се в света. Това, както и други подобни чувства, резонира в душата като преценка на чувството: преценка, която води до незаличим копнеж да се знае нещо за онези необясними връзки, които от определена перспектива на просветлението човек може многократно да отрича, но които напълно необузданият стремеж на човешкото разбиране въпреки това трябва да признае. Трябва само да си припомним загадъчната природа на щастието или нещастията, особено на последното, за човешкия живот, за да разберем казаното – загадка, която наистина не може да бъде разрешена с никакъв теоретичен отговор, но която ясно показва, че за да се отговори на нея, е необходимо повече от теория, от всичко, което може да се нарече абстрактна наука във външния смисъл. Защото човешките същества – кой би се съмнявал? – имат непосредствен, вроден стремеж да бъдат в определена хармония със заобикалящата ги среда, със света. И какво богатство от раздори може да се изрази във факта, че понякога човек не може да каже нищо друго за себе си или че неговите близки не могат да кажат нищо друго за тях, освен че са преследвани от нещастие през целия си живот! От такова признание произтича едно „Защо?“ с дълбоко, широкообхватно значение за всичко, което имаме да кажем за ценността на човешкия живот, за ценността и на онези сили, които стоят в основата на този човешки живот.

Робърт Хамерлинг, важният, но за съжаление твърде

Малко ценен поет от деветнадесети век, той написа кратък трактат „За щастието“ сред прозаичните си есета и започна това, което има да каже, със спомен, който, както казва той, многократно му се натрапваше, когато размишляваше върху въпроса за щастието. Чул е тази история – легенда или нещо друго, няма значение – разказана във Венеция: „На семейна двойка се родило момиче. Жената починала от усложнения при раждане. В деня, в който се родило това дете, бащата чул, че всичките му притежания са били загубени при коработрушение, и бил ударен от удар, така че починал в деня на раждането на детето. Така детето било сполетяно от нещастieto да бъде сирак още от първия ден, в който навлязло в земния си живот. Първоначално било осиновено от богат роднина. В завещанието си тя завещала на детето голямо състояние. Но тя починала, когато детето било още много малко.“ И ето, когато завещанието било отворено, била открита формална грешка; то било оспорено и детето загубило цялото състояние, което ѝ било обещано. Тя израснала в бедност и мизерия и по-късно била принудена да работи като прислужница. Тогава един много мил, добър млад мъж се влюбил в детето и момичето го обожавало. Но след като връзката продължила известно време и момичето, което трябвало да си проправя път през живота сред нещастия и най-трудни обстоятелства, вече можело да се надява на някакво щастие, се оказало, че любимият ѝ е от еврейската вяра и следователно бракът е невъзможен. Тя горчиво го упрекнала, че ѝ е предал, но не можела да го пусне. Винаги така става.

Този живот се разви в странно взаимодействие. Младият мъж също не можеше да се откаже от момичето и ѝ обеща, че когато баща му почине, което вярваше, че няма да закъснее, ще бъде кръстен и бракът ще може да бъде консумиран. Наистина скоро беше повикан на болничното легло на баща си. Сред всички болки, които нашето нещастно момиче трябваше да понесе, сега се добави и мъката от болестта ѝ, тежка болест. Междувременно бащата на младоженеца ѝ беше починал далеч. Младоженецът ѝ беше кръстен. Но когато пристигна, момичето вече беше починало от моралните страдания, които беше преживяло, съчетани с физическите ѝ страдания. Той намери само мъртвата си булка. Сега го сполетя най-горчивата мъка. Непреодолимо желание го обзе и той не можеше да направи нищо друго - трябваше да види момичето още веднъж, въпреки че беше погребано. В крайна сметка успя да уреди да бъде изкопано. И ето, то лежеше в такова положение, че човек можеше ясно да види: беше погребано живо и се беше обърнало в гроба, когато се събуди!

Тази история , казва Хамерлинг, винаги му е идвала на ум, когато е възниквала темата или когато е трябвало да мисли какво може да бъде човешкото нещастие и как понякога може да изглежда, че човек е преследван от нещастие от раждането до смъртта, не само, но дори и отвъд гроба, както в този случай. Разбира се, историята може да е легенда, но това е без значение, защото всеки от нас ще си каже: В този момент – събитието може да е истина или не – събитието може да е възможно и може да се е случило по този начин, дори и да не се е случило в действителност. Но

Това ни илюстрира с абсолютна яснота големия , тревожен въпрос: Как можем да отговорим на „Защо?“ относно стойността на един живот, толкова преследван от нещастия? Това обаче насочва вниманието ни към факта, че може да е напълно невъзможно да говорим за щастие или нещастие, ако дори вземем предвид отделния човешки живот. И погледът отвъд този индивидуален човешки живот, поне, може да се окаже предизвикателство по отношение на нашите мисловни модели, когато сме изправени пред живот, който изглежда толкова преплетен със света, че никаква представа за стойността на човешкия живот не е съвместима с това, което този живот трябва да изтърпи между раждането и смъртта. Тук сякаш наистина биваме показани отвъд границите на раждането и смъртта.

Но ако сега разгледаме по-внимателно думите късмет или нещастие, веднага ще видим, че те са фундаментално приложими само в определена сфера; че докато много неща в света извън човечеството могат да ни напомнят за особената хармония или дисхармония между човечеството и света, едва ли можем да говорим за късмет или нещастие в подобни, аналогични явления извън човечеството. Нека предположим например, че дори един кристал, който би трябвало да образува правилни форми според определени закони, може да бъде възпрепятстван да се развие напълно от близостта на други кристали или от други природни сили, действащи в близост до него, като по този начин му е възпрепятствано да образува онези ъгли и ръбове, които би трябвало. Следователно, всъщност има много малко добре оформени кристали в природата, които отговарят на вътрешните си закони. Или, ако разгледаме растението—

Ако вземем предвид, че растенията се стремят към развитие, трябва да кажем, че и те притежават вроден вътрешен закон за формиране. Но колко растения можем да кажем, че *не успяват* да развият напълно силата на вътрешните си импулси пред лицето на вятъра, времето и други фактори на околната среда? И можем да кажем същото за животните. Всъщност можем да отидем още по-далеч и е нужно само да разгледаме неоспоримия факт колко много зародиши на живи същества загиват в развитието си и никога не достигат истинска зрялост, защото им липсват външните условия, за да се превърнат в това, към което са предразположени. Помислете за огромния брой зародиши само в морето, които биха могли да се превърнат в морските същества, населяващи тези води, и колко малко от тях всъщност се развиват. В известен смисъл бихме могли да кажем: Виждаме ясно, че съществата, които срещаме в различните сфери на природата, притежават вътрешни формиращи сили и закони, но че тези вътрешни формиращи сили и закони намират своите препятствия и ограничения в средата си и в невъзможността да се хармонизират с нея. — И как бихме могли да пренебрегнем факта, че нещо подобно наистина действа, когато говорим за човешко щастие или нещастие? Там виждаме как хората не могат да превърнат възможността за себепознание в реалност, просто защото препятствие след препятствие стоят на пътя им. Или можем да видим, че човек, подобно на кристал — това е само метафора — който е толкова щастлив, че може свободно да развива своите ръбове и ъгли във всички посоки, би могъл да каже: Нищо не ме спъва; външни обстоятелства идват при мен; пътят ми се разгръща.

Към света те ми помагат да развия това, което е присъщо на моята вътрешна същност! – И само в последния случай човек обикновено говори за късмет. Всяка друга ситуация или го оставя безразличен, или го принуждава да говори директно за нещастие. Но ако не искаме да говорим само фигуративно, без да се изпадаме във фантастичното, със сигурност не можем да говорим за нещастieto на кристалите, растенията или дори на безбройните семена, които загиват в морето, преди дори да могат да се появят. Чувстваме, че трябва да се издигнем в човешкия живот, за да имаме някакво оправдание да говорим за нещастие или щастие. И скоро забелязваме в човешкия живот, че има граница, отвъд която вече не можем да говорим за щастие или нещастие, въпреки че външните сили, които движат човек, първоначално могат да бъдат разрушителни, възпрепятстващи и спъващи за непосредствения му живот. Или говорим – можем да усетим, че не го правим – когато видим великия мъченик, който има някакво важно послание да предаде на света, говорим ли с известно оправдание например за нещастие в случая с Джордано Бруно, защото е бил обречен на смърт чрез огън? Усещаме, че в самото човечество има нещо, което прави невъзможно да се говори само за нещастие или, ако каузата е успешна, за късмет. По този начин виждаме щастieto или нещастieto като ограничени в човешката сфера и в нея - в по-тясно дефинирана област.

Ако сега се обърнем към самия индивид, където той преживява живота си в контекста на щастieto и нещастieto, се оказва, че по същество...

Това щастие или нещастие е трудно за разбиране концептуално. Помислете за Диоген – макар че това може да е базирано на легенда, възможно е да се е случило по този начин – как Александър го моли да поиска услуга, късмет. И ето, Диоген, за разлика от много други в тази ситуация, изисква Александър да се махне от слънчевата му светлина. Тогава това е, което му е липсвало за щастието му в този момент. Как биха могли другите да интерпретират това, което им е липсвало за собственото им щастие в този момент? Но нека продължим. Може ли някой бегло да повярва, че щастието на търсеция удоволствия, който смята живота си за щастлив само когато всичките му желания, произтичащи от неговите страсти и стремежи, могат да бъдат задоволени, понякога чрез най-обикновените удоволствия – че това, което такъв човек нарича щастие, би могло да бъде и щастие за аскета, който очаква съвършенството на своето същество от него и смята живота за достоен за живеене само като се лиши от всичко възможно, дори като се подлага на определени болки и страдания, които иначе не биха му били причинени от обикновеното щастие или нещастие? Колко различни са представите за щастие и нещастие за един аскет и за търсеция удоволствия ! Но можем да отидем още по-далеч, за да покажем как всяка концепция за щастие, която се стреми да бъде универсална, се изплъзва от хватката ни. Трябва само да помислим колко нещастен може да бъде човек, който без причина, без каквато и да е скрита реалност, става доста ревнив. Да вземем човек, който няма абсолютно никаква причина да ревнува, но който вярва, че има всички възможни причини да ревнува. Той е в

в най-дълбокия смисъл на думата – и за него няма абсолютно никаква външна причина. Но степента, интензивността на нещастieto изобщо не зависи от никаква външна реалност, а единствено от начина, по който въпросният човек, в този случай изцяло базиран на илюзия, се отнася към външната реалност в живота си.

Че не само нещастieto, но и щастието може да бъде силно субективно, че то ни насочва, така да се каже, с всяка стъпка от външния свят към вътрешния, е показано в една много красива история, която *Жан Пол* ни разказва в своите „Flegeljahre“ (Години на безразсъдство) в началото на първия том, в която човек, който иначе живее в Централна Германия, си представя щастието, което би било за него, ако можеше да бъде пастор в Швеция. Това е наистина очарователен пасаж, как той си представя да седи в енорийския си дом и да преживява деня, когато вече се стъмва в два часа следобед. Как хората биха ходили на църква, всеки със собствена светлина, където тогава възникват образите, които някога е имал като дете, когато всеки от братята и сестрите му също е идвал със собствена светлина, как се наслаждава на въображаемия образ на хората, които вървят на църква през тъмнината, всеки със собствена светлина. Или когато си представя себе си в други ситуации, просто защото те му напомнят за определени природни явления – например, той си представя себе си в Италия, трябва само да си представи как вижда портокалови дървета и т.н. Всичко това го изпълва с настроение на най-прекрасно щастие, но нищо от това не е реалност; всичко е просто сън.

Несъмнено с тази мечта за пастор в Швеция, Жан Пол посочва дълбоки връзки между щастието или

посочва въпросите за нещастieto, като показва как фундаментално въпросът за щастieto или нещастieto може да бъде пренасочен от външния свят към човешкото вътрешно „аз“. Любопитно е, тъй като щастieto и нещастieto могат да зависят изцяло от човешкото вътрешно „аз“, че ние виждаме понятието за щастие като обща, флуидна същност. И отново, когато погледнем какво хората обикновено наричат своето щастие или нещастие, откриваме, че в безброй случаи те със сигурност не свързват това, което описват като такова, с вътрешното си „аз“, а с нещо външно. Всъщност, бихме могли дори да кажем: Особеността на човешката нужда от щастие е дълбоко вкоренена във факта, че хората постоянно изпитват желание да не бъдат сами с мислите, чувствата и цялото си вътрешно състояние, а да бъдат в хармония с това, което е активно и динамично в тяхната среда. - Хората по същество говорят за щастие, когато не искат успехът и въздействието им да зависят единствено от тях, а по-скоро когато ценят конкретно факта, че това не зависи от тях, а от нещо друго. Трябва само да си представим – без съмнение, най-малкото и най-голямото тук принадлежат заедно – щастieto на комарджията. Можем съвсем лесно да свържем щастieto на комарджията, може да се каже, парадоксално, с удовлетворението, което някой получава от ново прозрение. Защото това, което сме придобили, ни предизвиква чувството, че нашето мислене, нашият вътрешен живот, е в хармония със света; че сме интернализирали това, което е външно, че не стоим тук сами със света, който ни гледа като загадка, а че вътрешният свят откликва на външния. Че има жизнена, интимна връзка с външния свят, че

, че външният свят отново проблясва навътре и се отразява, че външният свят има нещо общо с вътрешния свят, за което хармонията е доказателство – това е по същество удовлетворението, което извличаме от това знание. Когато анализираме удовлетворението на печелившия играч, не можем да не си кажем – дори ако мисълта, на която се основава удовлетворението му, не му хрумва – че то не би могло да съществува, ако той самият е можел да предизвика това, което се случва. И удовлетворението се основава на факта, че нещо се случва извън него без неговата намеса, че светът, така да се каже, го взема предвид – че поражда нещо, което му е от полза, че светът във всеки отделен случай показва, че той не е отделен от него, а че има специфичен контакт, специфична връзка с него. И нещастieto, което играчът изпитва, когато губи, се основава основно на факта, че такова чувство не съществува за него, но нещастieto предизвиква у него чувство, сякаш е изключен от света, сякаш той не го взема предвид, сякаш контактът с него е бил прекъснат.

Накратко, виждаме колко погрешно е, че когато хората говорят за щастие или нещастие, имат предвид само нещо, което може да се съдържа в самите тях, а по-скоро, в най-дълбокия смисъл, те имат предвид именно това, което може да установи връзка между тях самите и света. Следователно, в нашата просветена епоха, хората рядко са толкова лесно суеверни, толкова гротескно суеверни, за нещо, колкото за това, което наричаме щастие, за очакването си за някакви сили или елементи, които се намират извън тях и би трябвало да им се притекат на помощ. Когато такова нещо съществува в човек, той може да стане доста суеверен.

Някога познавах един много просветен немски поет. През въпросния период той пишеше драма. Той знаеше предварително, че тази драма няма да бъде завършена до края на определен месец. Но той имаше суеверието, че драмата може да бъде успешна само ако бъде изпратена до съответното театрално ръководство преди началото на следващия месец. Той суеверно вярваше, че ако бъде изпратена по-късно, ще бъде неуспешна. С наближаването на последните дни на месеца, аз случайно вървах по улицата – от разговорите си с него знаех, че е далеч от завършена работа – когато го видях да се втурва с колелото си към пощата. Изчаках и когато отново излезе, ми каза: „Вече изпратих драмата си на театъра.“ След това го попитах: „Завърши ли я?“ Той отговори: „Все още трябва да работя върху последните действия.“ Но я изпратих сега, защото вярвам, че може да бъде успешна само ако пристигне преди края на този месец. Написах му също, че ако пристигне, трябва да ми я върнат. Тогава ще я довърша. Но то трябва да бъде изпратено до този момент! Тук виждаме как човек, така да се каже, не се уповава на собствените си способности, а по-скоро очаква помощ отвън, очаквайки, че това, което ще се случи, няма да бъде постигнато единствено чрез собствената му компетентност или сила, а че светът извън него ще му се притече на помощ, че ще знае нещо за него, така че да не остане сам с това, което е като индивидуална душа.

Всичко това само ни доказва, че по същество понятието за щастие в неговата всеобхватност наистина ни се изплъзва, когато се опитваме да го схванем. И ни се изплъзва.

Това е очевидно и когато човек погледне литературата на онези, които са писали за щастието, тъй като обикновено по тези въпроси пишат хора, които по някакъв начин се занимават с писане. Всеки знае от самото начало, че човек може истински да говори само за нещо, с което има жива, а не просто теоретична връзка. Тези, които пишат за щастието като философи или психолози, по същество са в жива връзка само с онзи аспект на щастието или нещастията, който самите те са преживели. Един фактор, който тежи изключително много, е, че самото знание, както ни се сблъсква във външния свят, че знанието, когато се приема в определен по-висш смисъл, по своята същност представлява вид щастие. Всеки, който някога е изпитвал това вътрешно блаженство, което знанието може да донесе, ще признае това и това по същество се потвърждава от факта, че най-изявените философи, от Аристотел до нашето време, винаги са описвали притежанието на мъдрост, на знание, като особен вид щастие. Но от друга страна, трябва да се запитаме отново: Какво означава такъв отговор на въпроса за щастието за някой, който, с малки изключения, работи седмици наред в тъмна мина, или за някой, който е погребан жив в мина и може би живее дни наред в най-ужасяващи условия? Какво общо има подобно философско тълкуване на щастието с това, което живее в душата на човек, който трябва да изпълнява ниска, може би отвратителна работа в живота? Животът дава странен отговор на въпроса за щастието. И можем да намерим в изобилие

И често виждаме как отговорите на философите, по странно гротескен начин, често се дистанцират от това, с което се сблъскваме в ежедневието, ако разглеждаме живота само в истинската му форма. Но животът ни учи и на други неща за щастието. И от току-що представените перспективи, самият живот ни се струва като любопитно противоречие в концепцията за щастие. Нека ви дам един пример сред многото.

Нека за момент да предположим, че човек с, да речем, по-високи идеали, дори и с отлична способност за въображение, е принуден да върши черна работа. Той е принуден да прекара почти целия си живот като обикновен войник. Говоря за случай от реалния живот, който наистина не е легенда, а по-скоро за случая на една изключително забележителна личност, *Йозеф Емануел Хилшер*, роден в Австрия през 1806 г. и починал през 1837 г. Той е принуден да служи като обикновен войник през по-голямата част от живота си, постигайки само ранг на квартирмайстор, и въпреки блестящите си таланти, не е успял да се издигне над този ранг. Този човек е оставил след себе си значителен брой стихотворения, не само формално свършени, но и дълбоко пропити с вътрешен живот, както и отлични преводи на английския поет Байрон. Този човек е притежавал богат вътрешен живот. Представете си резкия контраст, който е съществувал в живота му между външното щастие, което е изпитвал всеки ден, и това, което е понасял вътрешно. Стихотворенията в никакъв случай не са пропити от песимизъм; те са пропити от сила и изобилие. Те ни показват как този живот, въпреки многото разочарования, които неизбежно носи, може до известна степен да доведе до безкрайност.

по-нататък и стигна до вътрешно блаженство. Жалко е, че човечеството толкова лесно забравя подобни явления. Защото, ако си припомним подобно явление, би ни станало ясно, понеже нещата се различават само постепенно, че може би все още има възможност, дори когато външният живот на човек изглежда напълно лишен от щастие, да създаде състояние на щастие от най-съкровената си същност.

Сега, от гледна точка на хуманитарните науки, особено ако човек настоява да се придържа към подвеждащи или опростени представи, би могъл дори фанатично да се бори срещу щастието или фанатично да се опитва да обясни живота единствено чрез идеята за прераждането и кармата. Един пример за фанатично осъждане на щастието би бил някой, който се обръща към хуманитарните науки с неразбран материал и твърди, че всяко желание за щастие и удовлетворение е просто егоизъм и че хуманитарните науки всъщност се опитват да водят човечеството отвъд егоизма. Самият *Аристотел* е намирал за фундаментално нелепо да твърди, че един добродетелен човек може по някакъв начин да бъде доволен сред необяснимо страдание. Защото щастието не е нужно да се разбира само като удовлетворение на егоизма; дори ако щастието първоначално представлява само удовлетворение на егоизма, то не е нужно да е безполезно за цялостното благополучие на човечеството. Защото щастието може да се разбира и като привеждане на душевните ни сили в определено хармонично състояние, позволявайки им да се разгърнат във всички посоки, докато нещастieto създава дисхармонични настроения в душевния ни живот и ни пречи да реализираме пълния си потенциал и...

си . – По този начин можем да разглеждаме щастието, дори ако първоначално се търси само като удовлетворение на егоизма, като хранител на вътрешна, хармонична душевна сила. От една страна, можем да се надяваме, че който получи такава вътрешна, хармонична душевна сила чрез щастието, постепенно ще преодолее егоизма си, докато човек вероятно ще се затрудни да се измъкне от егоизма, ако е постоянно измъчван от нещастия. А от друга страна, може отново да се каже: Ако човек се стреми към щастие и го получава като удовлетворение на егоизма, тогава, като приведе силите си в хармония, той може да работи благотворно за себе си и за другите. – По този начин човек не бива просто да се бори срещу това, което може да се нарече щастие. Но от друга страна, мнозина, които вярват, че вече са се обърнали към духовната наука, след като са възприели едно или друго нещо само отдалеч, правят друга грешка, като казват: Ето пред мен има нещастен човек, а ето го и щастлив. Когато мисля за кармата, за причинно-следствената връзка на един живот с друг, мога лесно да обясня как някой, който е нещастен, е причинил това нещастие в предишен живот и как някой, който е щастлив, е причинил собственото си щастие в предишен живот. — Подобно твърдение е донякъде подвеждащо, защото е вярно в известен смисъл. Но кармата, тоест законът за причинно-следствената връзка на един земен живот с друг, не трябва да се разбира като просто обяснителен закон, а по-скоро като нещо, което прониква в нашата воля и ни кара да живеем в съответствие с този закон. Само тогава обаче този закон е оправдан пред самия живот.

Оправдано е, ако подобрява и обогатява живота . Що се отнася до щастието, ни стана ясно, че хората първоначално генерират жаждата за щастие от желанието да не бъдат сами, а да имат някаква връзка с външните обстоятелства на света, така че тези обстоятелства да ги вземат предвид. От друга страна, ни стана ясно също, че щастието може да бъде нещо, което, в пълно противоречие с външните факти, може да бъде постигнато само чрез човешки възприятия, чрез това, което човек преживява във връзка с външните факти.

Къде можем да намерим разрешение на това привидно противоречие, не чрез абстракции и теории, а чрез самата реалност ? Можем да намерим разрешение на това привидно противоречие, ако насочим интелектуалния си поглед към това, което бихме могли да наречем вътрешна същност на човечеството, към това, което казахме в предишни лекции, работи върху външния човек, оформя дори физическото тяло, но също така поставя човека на неговото място, на неговото положение в света. Ако се съсредоточим върху тази вътрешна същност на човечеството и се запитаме: Как тази вътрешна същност може да допринесе за щастието или нещастieto на човечеството? - Най-лесно ще намерим отговор, ако вземем предвид, че такъв фундаментален аспект от съществуването на човек може да бъде повлиян от различни щастливи обстоятелства, така че човекът трябва да си каже: Аз възнамерявах това или онова, аз исках това или онова, аз също насочих интелигентността и мъдростта си по такъв начин, че това или онова може да се случи, но сега виждам от случилото се, че резултатът далеч надхвърля това, което възнамерявах чрез интелигентността си, това, което предварително определих или това, което можех да предвидя.

Кой човек, особено на отговорни позиции в света, не би си казал безброй пъти, че въпреки че е положил значителни усилия, постигнатият от него успех е напълно несъразмерен на вложените усилия. Какво може да заеме човек, ако не схващаме същността на човечеството като нещо, което съществува само веднъж, а като нещо в процес на пълно развитие, ако го разбираме в смисъла на духовната наука, ако го разбираме като това, което оформя не просто един живот, а много животи, което следователно се стреми да оформи единствения живот в нашето непосредствено настояще точно такъв, какъвто е, и си казваме, че когато тази вътрешна същност премине през портата на смъртта, тя след това преминава през свръхсетивен свят, за да бъде активна в ново съществуване във физически живот, когато му дойде времето – каква позиция може да заеме човек, който разбира своята централна същност по този начин, който се вписва в такъв мироглед, по отношение на успеха, който е постигнал по описания начин? Той никога няма да си каже: „Значи късметът беше на моя страна, затова съм доволен, радвам се, че макар да исках само малко със силите, които задвижих, по-голямото благо ми дотече чрез късмета!“ – Такъв човек, който сериозно вярва в кармата и повтарящите се земни животи и иска да уреди живота си според кармата, никога няма да си каже това, а по-скоро ще си каже: „Този успех е тук. Но аз самият доказах, че съм слаб пред лицето на този успех. Няма да се задоволя с този успех, а ще се науча от него да увеличавам силите си, ще насоча семена във вътрешното си ядро, които ще го водят към все по-високи съвършенства.“

Незаслужен успех, моят късмет ми показва какво ми липсва. Трябва да се уча от него. – Няма друг отговор, който може да се даде на някой, който се изправя срещу късмета на успеха и който, в правилния смисъл, гледа на кармата и вярва в нея. Какво прави той с него? Такъв късмет – и тук късметът не се има предвид в обикновения смисъл, а по-скоро като нещо, което просто пада в скута на човек – не го прави нещо, което човек приема като последна дума, а по-скоро нещо, което се превръща в начало, първа стъпка, от която човек се учи и което хвърля светлина върху следващите етапи на развитие в неговото съществуване.

Но какъв е контрастът с това, което току-що споменахме? Нека си го представим правилно. Именно като разглежда успеха като начало, като причина за по-нататъшно развитие, човекът, който вярва в прераждането и кармата или духовните причини, ще получи семената за своите усилия. Обратното би било, ако, обратно, не приемахме просто нещастieto или провала като нещо, което ни се случва, казвайки, че просто ни се е случило. По-скоро тези, които гледат на човешкия живот отвъд индивидуалните преживявания, го приемат като край, като нещо окончателно, като нещо, чиито причини трябва да се търсят в миналото, точно както последиците от успеха, който се случва като късмет, трябва да се търсят в бъдещето, бъдещето на нашето собствено развитие. Ние виждаме нещастieto като следствие от нашето собствено развитие. Как така?

това чрез сравнение, което ни показва, че не винаги сме правилните съдии за причините на живота.

Да предположим, че един мъж е живял безгрижно и безделно с кесията на баща си до осемнадесетгодишна възраст, но според собствената му преценка е живял наистина щастлив живот. Когато навършва осемнадесет години, баща му губи богатството си. В резултат на това синът е принуден да спре да живее мързелив и безделен живот и вместо това да научи истински занаят. Това първоначално му носи всякакви страдания и болка. „О, голямо нещастие“, казва сега синът, „сполетя ме!“ Единственият въпрос е дали е в правилната позиция да прецени съдбата си. Ако сега научи истински занаят, може би ще може да каже на петдесет години: „Да, тогава трябваше да смятам за голямо нещастие, че баща ми загуби богатството си. Сега мога да го видя само като нещастие за баща ми, не за себе си; защото може би щях да остана нищожество през целия си живот, ако това нещастие не ме беше сполетяло. Но тъй като се случи по този начин, аз станах истински човек и това, което съм сега.“

И така, нека се запитаме: Кога човек е истински съдия на съдбата си? На осемнадесет, когато го сполети нещастieto, или на петдесет, когато погледне назад към нещастieto си по онова време? – И нека предположим, че те се замислят още повече и се запитат за причината за нещастieto си по онова време. Тогава биха могли да се запитат: Да, нещастieto изобщо не е било нужно да ме сполети тогава . Външно отначало изглежда, че нещастieto ме е сполетяло, защото баща ми е загубил богатството си. Но нека предположим, че от най-ранно детство съм бил такъв, че съм притежавал огромен плам за учене, че съм постигнал огромно количество без външна принуда, така че нямаше да ме притесни, ако баща ми беше загубил богатството си.

Тогава преходът щеше да бъде съвсем различен; тогава нямаше да ме сполети никакво нещастие. Изглежда причината за моето нещастие се крие извън мен. Всъщност мога да кажа, че по-дълбоката причина се крие в мен. Защото начинът, по който бях, доведе до факта, че животът се превърна в нещастие, болка и страдание за мен тогава. Сам си причиних нещастieto.

Когато такъв човек си каже това, той вече до известна степен е схванал как всичко, което ни се изправя външно, всъщност е причинено от нещо вътре в нас и как можем да разберем това, което ни се изправя, като причинено от нашето собствено развитие. Всяко нещастие може да ни се представи по такъв начин, че да си кажем, че сме поставени в него поради несъвършено състояние вътре в нас; нещастieto ни посочва, че нещо в нас все още не е толкова съвършено, колкото би трябвало да бъде. Тук имаме обратния случай на успеха: нещастieto, разбираемо като следствие, като край на това, което самите ние сме причинили в по-ранни етапи от нашето развитие. И ако не се изправим пред нещастieto просто с душите си, като го оплакваме и обвиняваме само външния свят, а вместо това погледнем към вътрешната си същност и искрено вярваме в неговата причинност чрез различни земни животи – тоест в кармата – тогава отново виждаме нещастieto като покана да се стремим към все по-голямо съвършенство, да се учим през живота, да гледаме на живота като на училище. Тогава, когато го разглеждаме по този начин, кармата и това, което наричаме закон за повтарящите се земни животи, се превръща в сила за живот, нещо, което може да направи живота по-богат и по-смислен.

Сега може да възникне въпросът: Може ли самото познание на закона за кармата по някакъв начин да подобри живота, да го направи по-богат и по-смислен, може ли може би в известен смисъл дори да превърне нещастieto в щастие? Колкото и странно да изглежда на мнозина днес, бих искал да направя една забележка, която би могла да бъде важна за цялостното разбиране на щастieto или нещастieto от гледна точка на духовната наука. Нека си припомним още веднъж легендата, разказана от Хамерлинг, за момичето, преследвано от нещастieto до смъртта си и дори отвъд гроба, тъй като е погребано жива. Разбира се, всеки, който не се е задълбочил в силите, които могат да предоставят подобно знание, ще го намери за парадоксално. Но нека предположим, хипотетично, че това момиче, чрез нещастieto си, е било поставено в среда, която би позволила духовно-научен мироглед до такава степен, че индивидът да може да си каже: В мен живее централна духовна същност, която надхвърля раждането и смъртта, която в това, което е в този живот и на което е способна във външния свят, разкрива последиците от минали земни животи и допълнително придобива сила за бъдещи земни животи. — Нека предположим, че подобно прозрение е било сила на душата на това момиче — напълно е възможно такива идеи да са съществували — тогава такава идея засилва вярата във вътрешната сила на нашата централна същност. И може би може да се каже: Доколкото тази сила, която произлиза от духовно-психическата сфера, действа във физическото от същността, както ще бъде показано от други перспективи в следващите лекции, доколкото силата, която човекът може да осъзнае там, в душата на това момиче...

здравето му беше в състояние да го повлияе, може би силата на тази вяра би могла да го поддържа, докато мъжът се завърне след смъртта на баща си. Това може да изглежда парадоксално за някои, които не разбират силата на знанието, произтичащо от истинската реалност и следователно не е абстрактно и само теоретично, а по-скоро действа като зародишна сила в душата.

Но тук виждаме, че може би няма нужда от утеха по въпросите за щастието за онези хора, които наистина са поставени през целия си живот в работа, която никога не може да ги задоволи, чиито житейски изисквания са отхвърляни през целия им живот. Осъзнаваме обаче, че с такава силна вяра в централната човешка същност, която знае, че този индивидуален човешки живот е един сред многото, наистина може да има нещо като пробуждане на сила. В душата ми, чрез връзката ми със света като цяло, в който се намирам поставен, и чрез духовното схващане на това, аз получавам прозрение за това, което първоначално ми се струва във външния свят като мое щастие или мое нещастие, като добра или лоша съдба на моя живот. Обикновената утеха не може да ни помогне да преодолеем нещастията, когато то наистина ни сполетява според собственото ни възприятие. Това, което трябва да ни помогне да преодолеем, е това, което ни позволява да видим това, което директно ни сполетява, по такъв начин, че да го видим поставено във веригата на съществуването. Тогава си казваме: Да разглеждаме индивида означава да разглеждаме само привидността, а не реалността, точно както е да разглеждаме привидностите, когато някой, който е бил безделен до осемнадесетата си година, след това преживява описаното нещастие.

и трябва да работи , разглеждайки го като истинско нещастие, а не като причина за по-късното си щастие. Така, ако схванем тези неща по-дълбоко, наистина биваме водени да си кажем: Именно в случаите на късмет ни става ясно как един поглед върху живота от определена перспектива може да ни предложи само нещо повърхностно и как това, което ни сполетява като щастие или нещастие, изглежда само повърхностно, когато го разглеждаме ограничено, но че смисълът и същността му стават очевидни едва когато го разглеждаме в контекста на цялостта на човешкия живот. Ако виждахме тази цялост на човешкия живот като изчерпана в границите между раждането и смъртта, тогава човешки живот, който никога не може да намери удовлетворение във връзка с обикновените човешки обстоятелства и други форми на труд, никога нямаше да ни се стори разбираем. Да стане обяснимо, обяснимо в действителност, както често се изразява с онази фраза, която обаче само хуманитарните науки могат да потвърдят за истинска човешка съдба, може да се случи само когато знаем: Ако нещо ни е разбираемо, то вече няма власт над нас. А за тези, за които успехът е просто тласък за развитие нагоре, нещастиято също се превръща в покана за по-нататъшно развитие. Привидното противоречие тогава се разрешава от само себе си, когато променим гледната си точка за живота от идеята, че възприемаме щастиято или нещастиято единствено като външно наложено, към начина, по който трансформираме тези преживявания в себе си и какво правим от тях. Научихме ли се от закона за кармата не просто да получаваме удовлетворение от успеха, а да го приемаме като покана за по-нататъшно развитие?

Като разглеждаме това, ние също така започваме да разглеждаме провала и нещастieto по същия начин. Всичко се трансформира в човешката душа и това, което е просто привидност на щастие или нещастие, се превръща в реалност в човешката душа. Това обаче предполага много и е от съществено значение. Защото нека предположим, че някой е напълно против идеята за повтарящи се земни животи и че вижда как някой страда само от плод на въображението си, например, от неоправдана ревност, или как друг се отдава на мечтано щастие, или, от друга страна, как някой развива вътрешна реалност единствено от въображението си, тоест от просто привидност, а не от реалния свят на фактите – нещо, което е наистина много реално за вътрешното „аз“. Тогава такъв човек би могъл да си каже: Не би ли било най-невероятната неадекватност по отношение на вътрешния живот на човек спрямо външния свят, ако този факт се изчерпи в този единствен човешки живот? Несъмнено, когато човек премине през портата на смъртта, това, което той свързва тук с понятието за реалност, това, което живее в него като ревност или като илюзия за щастие, се угасва. Но това, което се е съединило с душата им като удоволствие и болка, това, което се е проявило като ефект в емоциите, се е превърнало в сила в душата им; то живее живот в душата, който е свързан с по-нататъшното им развитие в света. И така, чрез тази трансформация, ние виждаме как човечеството е наистина призвано да развие своята реалност от привидността.

Но с това стигнахме и до обяснение на казаното в началото, защо човекът наистина е толкова против щастieto си, че

Той не може да свърже това щастие със своето его, със своята индивидуалност. Защото, ако не може да го свърже директно с егото си като външни събития, които го приближават и обогатяват съществуването му, тогава той може да го трансформира в себе си, така че това, което първоначално е просто външна привидност, да се превърне във вътрешна реалност. По този начин човекът се превръща в трансформатор на външната привидност в битие, в реалност. Но ако сега погледнем към заобикалящата ни среда и си кажем: Ето как кристалите, растенията и животните не могат да живеят напълно своите вътрешни закони на формиране, как са външно възпрепятствани! Видяхме как безброй семена трябва да загинат, преди наистина да могат да се появят – какво не е така тук, какво ни пречи да говорим за щастие или нещастие по начина, който описахме? Не е така, че нещо външно става вътрешно, така че външното наистина да се отразява във вътрешното и привидността да може да се трансформира в истинско битие. Само като притежава централна същност вътре, човек се откъсва от непосредствената външна реалност и преживява нова реалност. Тази реалност, преживявана вътрешно, се отличава от външния живот в обикновения живот, защото човек може да си каже: От една страна, живея в рамките на наследствената линия, нося в себе си това, което съм наследил от родителите, бабите и дядовците си и т.н. Но аз също така живея в това, което има само духовен произход и може да ми предложи нещо отвъд щастиято, което външният свят може да ми донесе. Само по този начин става ясно, че човек наистина принадлежи към два свята, външен и вътрешен свят. Ако някой иска да нарече това дуализъм, със сигурност може да *го направи* , но именно

Начинът, по който хората превръщат привидността в битие, в реалност, ни показва как самият този дуализъм е просто илюзия, тъй като външната привидност непрекъснато се трансформира във вътрешна реалност в нас. Освен това, животът ни показва как това, което преживяваме във въображението си, чрез „неправилно тълкуване“ на фактите, се превръща в реалност в нас.

Така виждаме как това, което трябва да се нарече щастие и нещастие, е тясно свързано с човешкото вътрешно „аз“. Но виждаме и колко тясно е свързано то с това човешко вътрешно „аз“, което, в контекста на миогледа, че човечеството съществува в поредица от повтарящи се земни животи от духовно-научна гледна точка, предполага. Ако разгледаме въпроса по този начин, можем да се запитаме: Не основаваме ли тогава всички външни признаци на щастие на вътрешното щастие и не считаме ли това щастие за нещо нетленно в нашето развитие? Цялото външно щастие, което ни сполетява, е толкова прекрасно характеризирано от легендата за Крез, където Солон казва на Крез, че никой не трябва да хвали собствения си живот като щастлив преди смъртта си, защото всичко, което ни сполетява по отношение на външното щастие, може да се промени. Щастието може да се превърне в нещастие. Какво никога не може да ни бъде отнето по отношение на щастието? Това, което правим от външните късметлийски удари, били те успехи или *неуспехи* . И по същество, човек може да приложи красивата и истинска народна поговорка към цялостната си връзка с щастието: че всеки е архитект на собствената си съдба. Хората са измислили много красиви и изключително точни поговорки за щастието и в тези поговорки може да се види дълбоката философия, присъща на гледната точка дори на най-простите хора. В това отношение тези, които

Тези, които се наричат най-образовани, могат да научат безкрайно много от тях. Понякога обаче тези истини ни се появяват в доста груба форма. Има например поговорка, която казва, че дори боговете се борят напразно срещу определена човешка черта. След това има една любопитна поговорка, която свързва именно тази човешка черта, срещу която се казва, че дори боговете се борят напразно, с късмета, казвайки, че глупакът има най-голям късмет. Не е нужно от това да се заключава, че боговете се стремят да подкупят точно тези хора с късмет поради липсата им на успех. Но можем да кажем: тя ни показва как тази поговорка разкрива ясно осъзнаване на вътрешната природа и необходимостта от интернализиране на това, което трябва да наречем връзката между човечеството и щастието в света. Защото нашата мъдрост, докато се отнася само до външни неща и техните взаимовръзки, в крайна сметка ще ни бъде от малка полза. Ще ни помогне мъдростта, която вече се е трансформирала във вътрешна мъдрост, като по този начин си възвърне качеството, което е притежавал първоначалният, примитивен човек, когато се изгради върху силния център на неговото вътрешно същество, което надхвърля раждането и смъртта и е обяснимо само когато го разглеждаме в светлината на повтарящите се земни животи. По този начин, всичко, което човек може да изпита като щастие от чисто външния свят, е по същество илюзията за щастие, отделна от това, което наричаме истинска същност на щастието, която възниква само в момента, в който човек може да направи нещо от външните факти на живота, да ги трансформира и да ги включи в своето развиващо се същество, което напредва от живот в живот. И тогава разбираме, когато човек в

В дълбините на физическото си страдание *Хердер* веднъж казал на сина си: „Дай ми една велика, красива мисъл и аз ще намеря утеха в нея!“ От това можем на практика да видим как *Хердер* е очаквал появата на една велика, красива мисъл в измъчен живот като източник на освежаване, като удар на късмета. Лесно е да се каже тогава, че човек трябва да бъде архитект на собственото си щастие. Но ако разгледаме светогледа на духовната наука, в онези аспекти, които засегнахме днес, в нейната мощна ефикасност – където тя не е просто теоретично знание, а обхваща нашата духовна и емоционална сърцевина, изпълвайки я изцяло с това, което надхвърля щастieto или нещастieto – ако схванем светогледа по този начин, тогава той може да ни даде тези велики мисли, каквито едва ли някой друг, мисли, които правят възможно човек, дори ако трябва да загине в нещастие, да бъде изпълнен в този момент с мисълта: Това е само част от живота!

Ето защо днес беше повдигнат този въпрос за щастieto, за да се демонстрира как ежедневиият, външен живот се подхранва и обогатява от истинските мисли за живота като цяло, които хуманитарните науки могат да ни предложат, и как тези мисли не просто се намесват в живота като теория, а пораждат силите на самия живот. И това е същественият момент. Ние не само трябва да предлагаме външна утеха на онези, които, изправени пред външно нещастие, би трябвало да се научат да го понасят чрез пробуждането на вътрешна сила, но трябва да можем да им дадем истинската вътрешна сила, която води отвъд сферата *на* нещастieto към сфера, към която те принадлежат, въпреки че животът сякаш му противоречи. Но само наука, която показва как, може да осигури това...

Човешкият живот се простира отвъд раждането и смъртта, тъй като е свързан с всичко, което съставлява блажените основи на нашия световен ред. Ако можем да очакваме такъв мироглед, тогава можем да кажем, че той изпълва със смисъл интуицията на най-добрите хора. С такъв мироглед човек може да възприема живота като стоящ в него като някой на кораб, разлюлян от бурните вълни, но намиращ в себе си смелостта да не гради върху нищо във външния свят по същия начин, както върху силата и същността на собственото си вътрешно същество. Може би размисли като днешните могат да бъдат подходящи за представяне на човечеството с идеал, който *Гьоте*, в известен смисъл, ни очертава, но който можем да схванем и отвъд интуицията, изпълнила Гьоте, като човешки идеал, който важи за всички: не обаче като нещо, което се осъществява пряко в индивидуалния живот, а като идеал за целия човешки живот, когато човек, във възходите и паденията на живота, се чувства сякаш на кораб, люлеещ се напред-назад по бурните вълни, и може да се довери на вътрешното си „аз“. Това трябва да доведе до гледна точка, която можем да характеризираме, с лека модификация на думите на Гьоте, по следния начин:

Човек стои на кормилото, корабът се движи от вятъра и вълните – но не от вътрешното му „аз“. Овладейвайки ги, той се взира в мрачните дълбини и се доверява, независимо дали успява или се проваля, на силите вътре в него!

ПРОРОК ИЛИЯ В СВЕТЛИНАТА НА УМСТВЕНАТА НАУКА

Берлин, 14 декември 1911 г.

Като една от най-ярките звезди на небосвода на духовното развитие на човечеството, пророк *Илия ни осветява от ранна древност*. Дълбоко, дълбоко отпечатани в човешките сърца и умове са чертите на характера, разказите за неговите дела и цялото му величие, както е описано в библейското повествование. И все пак, тази значима фигура изглежда неуловима за външната история. За духовната наука, от чиято гледна точка трябва да се предприеме днешното разглеждане на пророк Илия, обаче, именно тази фигура служи като знак за това как най-важните причини и импулси на човешкото развитие са не само онези дела и идеи, които са външно възприемаеми и могат да бъдат предадени чрез външната история, но и процесите в самата човешка душа, движещите сили и импулси от най-жизнен и фундаментален вид. За да представим този исторически осветляващ факт пред погледа си, трябва само да си припомним, че основата на християнството също дължи съществуването си на огромното мнозинство от едно вътрешно духовно събитие, което външно се проявява като събитието на пътя за Дамаск за апостол Павел. Човек може да спори колкото си иска относно външния факт: не може да се отрече, че основата на християнството

Това е тясно свързано с онова, което се е случило в душата и духа на апостол Павел по онова време и което е било изразено в пламенните думи и жертвоготовните, знаменателни дела на този основател на християнството. Но можем да покажем и на много други места, че човешките събития и историческото развитие в крайна сметка водят не до обикновените дела на историята, а до човешката душа, до човешкото сърце.

Днес ще разгледаме такъв пример. Предвид краткостта и схематичността *на* лекцията по тема, за която може да се каже толкова много, трябва да се остави на по-нататъшното ѝ разработване в съзнанието на индивида, за да се определи как представените днес точки, във връзка с личността на пророк Илия и неговото време, биха могли по някакъв начин да обосноват, обяснят или осветлят развитието на човешката история. Това, което ще разгледа тази лекция, обаче не е предназначено просто като представяне на личността и значението на пророк Илия, но и като своеобразен пример за това как духовната наука може да разглежда подобни въпроси и как духовната наука е способна да хвърли светлина, чрез своите средства, върху това, което ни е било съобщено по други начини за историческото развитие на човечеството. За да постигнем тази заявена цел, днес ще продължим по много специфичен начин. Намерението е първо да представим какво може да се каже за личността и значението на пророк Илия въз основа на изследванията на самите хуманитарни науки, с възможно най-малко разчитане на Библията, като се позоваваме само на Библията, където имена или

Характеристиките може да изглеждат полезни при излагане на предварителна гледна точка. Затова ще бъде направен смелият опит първо да се разкаже какво всъщност се е случило, а след това да се посочи как това събитие е отразено в библейския разказ. Случилото се ще бъде представено въз основа на изследвания, възможни в рамките на хуманитарните науки, самата основа, върху която вече е базирана тази лекционна поредица и лекциите от предишни години. За слушателите – а днес те са голям брой – които чрез години занимания с хуманитарните науки са добре запознати със силата и демонстративната мощ на хуманитарния метод, казаното, дори ако може да бъде само очертано, защото един задълбочен, демонстративен анализ би отнел много часове, може да бъде представено от самото начало като сигурен резултат от изследването. Моля обаче онези слушатели, които не стоят или не могат да стоят на такива основания, да приемат казаното за истинската история като хипотеза, подлежаща на проверка. И съм съвсем спокоен, че ако това изследване бъде проведено правилно и без предубеждения, то ще потвърди това, което ще бъде казано. Какво тогава имат да кажат хуманитарните науки за личността и значението на пророк Илия и неговото време?

Трябва да се пренесем във времето на древноеврейската античност, когато славната епоха на управлението на Соломон е отминала и Палестинското царство е трябвало да понесе многобройни трудности; достатъчно е само да си спомним филистимската криза и подобни събития. Трябва да се пренесем във времето, когато това, което преди е било обединено царство, вече е било разделено –

Изглежда, че се отнася до царството Юда и царството Израел. Трябва да си представим себе си във време – сега идва такава възможност, както ще се случи с много други, когато можем да се позовем на библейски имена, но само за яснота и разбиране – в което цар Ахав, син на Омри и един от наследниците на Йеровоам, царувал в Самария. Между цар Ахав, или по-скоро баща му, и царя на Тир и Сидон, е съществувал един вид съюз или братство, и този съюз е трябвало да бъде засилен от брака на Ахав с Йезавел, дъщерята на царския дом на Тир и Сидон. Имената са известни от Библията и за да не бъде твърде неясен, използвам библейски имена. Трябва да си представим себе си във време, когато за онези, които са запазили съответните способности, древното ясновидство, което наистина е било духовна характеристика на човечеството в древността, по никакъв начин не е изчезнало. Царица Йезавел е била надарена не просто с ясновидство, а с много специална ясновидска сила, която в никакъв случай не е била готова да използва единствено за добри и благородни цели. В нея виждаме един вид ясновидец, докато в цар Ахав виждаме човек, който при изключителни обстоятелства е притежавал това, което може да изплува от скритите сили на душата в съзнанието, нещо, което се е проявявало в много по-голяма степен в древността, отколкото в наши дни. Този цар Ахав не е имал необикновени предчувствия, а само от време на време видения, когато е бил изправен пред някаква конкретна дилема на съдбата.

През това време в тези региони се е чувало по най-разнообразни начини, че има велик и важен ум.

има . Това беше духът, който в библейския разказ носи името Илия. Много малко хора, живеещи в света, така да се каже, всъщност знаеха къде да търсят тази фигура, носеща името Илия, нито колко силно тази фигура е повлияла на съвременниците си. Може да се характеризира съществуването, като се каже, че в най-широките кръгове името на тази фигура и препратките към нея са били споменавани с известно чувство на страхопочитание, така че хората са знаели, че има нещо значимо в и зад този дух. Но как това се е проявявало в света и къде да го търси, всъщност не е било известно; никой нямал реална представа. Само няколко индивида, които биха могли да бъдат наречени посветени ученици на този дух, знаеха как всъщност стоят нещата, знаеха как да намерят човека във физическия свят, във външната реалност, който е носител на този дух. Цар Ахав не знаеше. Но той изпитваше много специфичен страх, един вид особен тръп, когато се споменаваше тази фигура. Защото човек свързваше, и всъщност трябваше да свързва, много специфични понятия с тази фигура. Цар Ахав в Самария беше този, който, особено чрез съюза си с Тир и Сидон, беше въвел определен вид религия в старото палестинско царство, религия, която се придържаше към външни церемонии, външни форми, към това, което се появяваше във външни символи – с други думи, вид езичество. Тези, които принадлежаха към такова езичество, сега трябваше да приемат това, което знаеха за индивидуалността на пророк Илия, с много особено чувство на страх. Защото от различните неща, които човек чу, можеше да каже: Със сигурност това идва от древните времена на древноеврейския вол-

Съществуваше това, което можеше да се нарече религия на Яхве; имаше вяра в *Бог*, в *духовно* същество на света, което управлява свръхсетивно, което се намесва в човешкото развитие и човешката история чрез своите свръхсетивни сили. Но също така се знаеше, че наближава времето, когато все по-значимо и задълбочено разбиране на същността на Яхве трябваше да се вкорени сред най-добрите от древния еврейски народ. Известно беше, че религията на Мойсей вече съдържаше, в зараждащата се си форма, всичко, което можеше да се опише като религия на Яхве, но тя беше разбрана по начин, който можеше да бъде разбран от народ, който беше горе-долу все още в детство или юношество. Религията на Яхве, погледът, насочен към свръхсетивния Бог, който може да се характеризира само с думите: Той няма прилика с нищо друго освен с онази невидима свръхсетивна област, която човекът възприема, когато разглежда себе си. Тази свръхсетивна област съществуваше, но беше разбрана по такъв начин, че хората се опитваха да си представят, така да се каже, как действа Бог Яхве, гледайки външните проявления на човешкия живот. Беше станало обичайно да се казва: Яхве действа по такъв начин, че възнаграждава хората, показва се мил към тях, когато плодородието и изобилието са очевидни във външния свят, когато животът иначе тече лесно. — Но също така беше станало обичайно да се казва, че Бог Яхве гори от гняв или се отвръща от хората, когато има трудности от война, глад или други подобни.

Времето, за което говорим сега, е също такова време на трудности, по-специално време на глад. И мнозина се бяха отвърнали от Яхве точно поради тази причина: те вече не можеха да вярват в делото Му, виждайки как се отнасяше с хората, когато...

Цареше ужасен глад. Ако можем да говорим за напредък в концепцията за Яхве , трябва да характеризираме този напредък по следния начин: Трябваше да се появи концепция за Бог, която, макар и старата концепция за Яхве, беше пронизана от по-висше разбиране за човечеството, толкова пронизана, че хората си казваха: Каквото и да се случи във външния свят, колкото и благословен да е човек, колкото и трудности и нещастия да го сполетят, тези външни неща по никакъв начин не са доказателство за *добротата* или гнева на Яхве. По-скоро онези, които имат правилната концепция, правилната преданост към концепцията за Яхве, които дори в най-големите трудности и нещастия не се колебаят в погледа си към невидимия Бог, които получават сигурност единствено чрез силите, които управляват душата им, и чрез никакви външни наблюдения или потвърждения: Той е!

Тази трансформация е трябвало да се случи в онази епоха. За да се случат подобни трансформации, винаги трябва да има индивиди, в чиито души първо протича такъв процес, в които, така да се каже, може да действа това, което трябва да се появи като нов импулс, нова сила в историята. Ако думата не е разбрана погрешно, може да се каже: Съдбата на народа е избрала този индивид, обозначен с името на пророк Илиа, за първи път да схване *понятието* за Яхве по такъв начин в собствената си душа. За да се случи това, е било необходимо в душата на този индивид от скритите дълбини и бездни да се възникнат много специални сили, сили, които преди това не са съществували в човешките същества, нито дори в учителите на човечеството. Един вид мистично посвещение от първи вид, чрез което е било получено знанието за такъв Бог.

Процесът на нахлуване в концепцията за Яхве е трябвало да се осъществи в същността на Илия. Следователно, за да се демонстрира това нахлуване на концепцията за Яхве по описания начин, е от огромно значение да се вгледаме в душата на човека, в когото духът е бил въплътен за първи път, духът, който чрез своето посвещение, чрез проникването си в скритите сили на душата, е трябвало да направи концепцията за Яхве възможна по начина, който е бил необходим за първия, доминиращ дух.

Такива личности, преживяващи това, което те смятат за значителен скок напред в собствените си души, първоначално са съвсем сами. Но те събират около себе си ученици. Това, което бихме могли да наречем велики религиозни или пророчески школи в Палестина, или посветителни или мистерийни школи на други народи, принадлежат към тази категория. Така пророк Илия, ако искаме да използваме това име, също е бил заобиколен от редица ученици, които са го гледали отдалеч, но по някакъв начин поне са знаели какво е заложено на карта, дори и да не са могли да видят много дълбоко в душата му. Други хора обаче не са знаели къде е човекът, в когото се случват подобни неща. Те са трябвало само да си кажат: Той е там, нещо се случва. Това, което бихме могли да наречем на нашия език един вид слух (ако терминът не се използва неправилно), се е разпространило. Слухът се е разпространил, че Пророкът е там, но никой не е знаел къде. Защото такива пророци, такива значими умове, са притежавали много особена сила. Това, което казвам тук, може да изглежда донякъде гротескно, когато се гледа само от наша гледна точка, но за тези, които познават особеностите на древните времена, то изобщо не е нужно да е гротескно. Тези личности притежаваха много специална сила, сила с голямо и дълбоко значение.

Ефективността на тези духове, която се проявява тук-там, не е само в чувство на ужас, но и в положителни аспекти, които те, така да се каже, внушават в душите, по такъв начин, че човек всъщност не може да различи местоположението на тяхната външна личност. Външната личност на такива духове понякога е доста незабележима. Учениците знаят това. Някъде, може би на най-невзрачно външно място, се появява външната личност.

И ето: по това време външната личност, която беше носител на току-що описания дух, беше, без Ахав, царят на Самария, да има и най-малка представа за това, всъщност негов съсед. Той беше в непосредствена близост до него. Но цар Ахав не знаеше нищо за това. Той търсеше личността, за която можеше да говори, както сега е характеризирана навсякъде, освен в обикновения собственик на малко имение, който беше в непосредствена близост до него. Защото къде се е намирала тази личност в определени моменти, защо понякога е отсъствала, царят не се замисляше за това. Йезавел знаеше, но първоначално не сподели тайната си с Ахав. Тя я запази за себе си по причини, които ще разберем по-късно. Сега личността, която всъщност е външният физически носител на Илия, е посочена и в Библията. Там той е наречен Навутей, така че според духовното изследване, ние трябва да видим в библейския Навутей, всъщност, физическия носител на духовната индивидуалност на Илия.

Това се случи по време на глад, когато мнозина гладуваха и по някакъв начин Навутей също преживя трудности. В такива времена, когато не само гладът е налице, както със сигурност е било по онова време, но и безграничното състрадание към гладуващите, към

трудности , условията са особено благоприятни за онези, които чрез своята съдба или карма са подготвени за тях, тези скрити душевни сили могат да влязат, давайки им възможност да се издигнат до посочената мисия. Нека сега изясним какво се случва в такава душа, с други думи, какво се е случило в душата на Навутей.

Това, което се случва, са преди всичко чисто вътрешни процеси; това е значително самообразование или саморазвитие на душата към по-високи духовни висоти. Това, което душата преживява вътрешно, придобивайки сили, чрез които зърва духовните светове, за да ги върне обратно надолу, това, което трябва да бъде вложено като импулси за развитието на човечеството, е изключително трудно да се опише, изключително трудно да се изрази с думи, защото дори онези, които преживяват подобни неща, не ги осъзнават напълно, особено не в онези древни времена, по такъв начин, че да биха могли да ги изразят с точни, ясно определени понятия. Човек претърпява ясновидско развитие на душата в различни етапи. В същество като Навутей това естествено предшества най-определеното вътрешно преживяване: „Силата, която сега трябва да влезе в човечеството, ще блесне в мен. Аз ще бъда нейният съд.“ - Но след това идва другото преживяване: сега трябва да направя всичко възможно, за да стана достоен за тази сила, да гарантирам, че силата може да ми говори по правилния начин, да придобия съответните качества, които ми дават способностите да преживея това, което трябва да преживея, за да мога да предам силата на моите събратя по правилния начин.

следователно трябва да премине през различни етапи. Когато се достигне съответният етап, за душата ѝ се случват определени неща, така да се каже.

Появяват се знаци, които не са сънища, а вътрешни преживявания, а не просто видения, защото се основават на реалността на развитието на душата. Появяват се образи, които са индикации: Сега сте достигнали точка в душата си, където можете да се осмелите да действате. Самите образи не е нужно да имат много общо с това, през което душата всъщност преминава. Те са просто символи, по същия начин, както символизируют сънищата . Въпреки това, те са в известен смисъл типични символи , точно както имаме определени сънища при определени обстоятелства, например сън за пламтяща пещ, когато сърцето ни бие. По този начин, определени преживявания, подобни на видения, се случват, когато въпросната душа е придобила една или друга степен на ясновидска сила. Именно с Навутей това се случи за първи път, той разпозна чрез такъв образ: „Ти си този, чрез когото трябва да се прогласи, че човек може и трябва да се довери на древния Бог Яхве, дори ако външният вид на историческите събития противоречи на това поради трудностите, които са го сполетели. Човек трябва търпеливо да чака, докато времената се подобрят отново, защото е в съответствие с постановлението на древния Бог Яхве да донесе както трудности, така и късмет. Но доверието никога не трябва да се колебае.“ Че това послание, което той трябваше да изрази, притежава непоклатима, убедителна сила в душата му, стана ясно за Навутей. То стоеше живо пред него като нещо повече от просто видение. Самият Бог стоеше пред душата му, както можеше да му се представи във видение, и му говори: „Иди при цар Ахав и кажи: Трябва да се доверим на Бог Яхве, докато той отново изпрати дъжд“ - тоест, докато се върнат по-добри времена. Този човек знаеше мисията си, знаеше, че сега трябва да се посвети на по-нататъшното развитие на силата на душата.

Той притежаваше потенциала да развие напълно това, което си е представял, и реши, с всички възможни жертви, да бъде сред онези, които са най-изложени на трудностите на времето, включително глада. Той със сигурност не гладуваше – подчертавам, че това не е препоръка за пост за постигане на духовно познание – за да се възнесе до по-висши светове; той гладуваше не по друга причина, освен защото другите гладуваха, не просто за да споделят съдбата си, а за да я споделят в още по-голяма степен. Душата му обаче беше отдадена в непрестанно вътрешно съзерцание на Бога, който му се беше разкрил по описания начин, и той никога не отклоняваше мислите си от този Бог. В духовната наука днес бихме казали: Цялата му медитация се състоеше в това съзнателно да постави тази мисъл в центъра на душата си. Че действа правилно, му се разкри отново в знак, във вътрешно видение, което беше повече от просто съноподобно преживяване, в това, че пред него, в цялата си яркост, стоеше образът на Бога, който живееше в душата му и му казваше: „Издържай, понесе всичко! Този, който храни човечеството, а и теб, ще ти даде това, от което се нуждаеш. Трябва да имаш безусловно доверие във вечното съществуване на душата!“ Образът изглеждаше така, сякаш той – отшелник, който представяше материята по-скоро в преносна реалност – отиваше до потока Крит, криеше се там и пиеше от водата на потока, докато имаше такава, и се хранеше с това, което Бог му изпращаше, това, което все още можеше да получи сред трудностите на времето. Изглеждаше му като образ на специална благодат от Бога, че гарваните му донесоха тази храна. Така в това лице той имаше утвърждение.

на това, което трябваше да преживее отново в себе си като най-важно нещо.

След това той трябваше да изпита по-високо ниво по отношение на скритите сили на душата. Ето, той се опита да се задълбочи още повече, както бихме казали днес, в онази медитация, от която беше започнал и която вече описахме. Тази медитация, това вътрешно преживяване, тогава придоби следния характер. Той си каза: Ако искаш да бъдеш равен на видението, което блести от един напълно нов образ на Бога, тогава трябва, фундаментално, вътрешно, дори в най-дълбоките сили на душата си, да се превърнеш в нещо съвсем различно от това, което си бил досега. Трябва действително да преодолееш и да се откажеш от душата, която живее във теб, и трябва, от по-дълбоките си душевни сили, да съживиш по нов начин това, което притежаваш, но което, като твое истинско аз, не може да остане такова, каквото е. Така, под влиянието на тази мисъл, той работеше интензивно върху душата си, във вътрешен труд, върху трансформация, върху преобразяване на собственото си аз, за да може тя да стане достойна да застане пред Бога, който му се беше разкрил. За пореден път му се яви видение, но нещо много повече от просто видение, но с много по-малка стойност, защото истинската стойност се крие във вътрешните механизми на душата. Яви му се видението, че неговият Бог, който му се е разкрил, го изпраща в Сарепта, където намира вдовица със син. Сега начинът, по който е предопределен да живее, му се явява, сякаш олицетворен в съдбата на тази вдовица и нейния син. Те едва имат какво да ядат, разкрива видението на душата му. Те възнамеряват да използват последното от това, което имат, и след това да умрат. Но сега той казва това, което по същество казва на своите собствени...

Ден след ден, седмица след седмица, в самотно съзерцание, душата му казваше на тази вдовица, сякаш в сън, сякаш във видение: „Не се тревожи, спокойно пригответи от брашното, което все още имаш, ястието, което ще бъде приготвено за теб и за мен. Уповавай се на Бог за всичко, което предстои, на Бог, който може да донесе както добро, така и лошо състояние, в когото човек никога не бива да се заблуждава!“ И ето, в сън, във видение му се яви, изразено във видението, че съдът с брашно и каната с олио не се изчерпват, а постоянно се пълнят отново. Цялото му състояние на ума беше изразено във видението, сякаш той сякаш беше станал готов за този човек, сякаш този човек се нанасяше в къщата на вдовицата и живееше на горния етаж на тази къща. Но вътрешната реалност е, че неговата собствена душа сякаш се издига на по-висок етаж, достигайки по-висок етап от своето развитие. Сега обаче той е изправен във видение пред смъртта на сина на тази жена. Това не е нищо друго освен символично отражение на това как той е преодолял, така да се каже, убил това, което е било неговото его. Подсъзнателните сили на душата му го питат: „Какво трябва да направиш сега?“ Той стои там, в известен смисъл, объркан. След това се овладява със силата, която се е вляла в него, и се потапя още повече в това, в което му е било дадено да се потопи. Става ясно, че след смъртта на сина на вдовицата, тази жена го укорява – тоест, собственото му подсъзнание го укорява и го изпълва с тревога: Старото его-съзнание вече го няма, какво сега? – В този образ той позволява на сина да дойде при него, смело се задълбочава в душата му и по този начин връща мъртвия син към живот. Това му дава смелостта да съживи още повече новото его от старото его.

Така той узря. Така душата му узря, за да може наистина да пристъпи пред външния свят и да прогласи това, което трябва да се каже на този външен свят, най-вече да пристъпи пред цар Ахав, за да постигне победата на новото разбиране за Яхве над това, което се е породило от слабостта на времената и на което цар Ахав е бил представител.

Отнякъде – Ахав нямаше представа откъде идва човекът – същата тази фигура се приближи до цар Ахав, който си проправяше път през царството си, загрижен и наблюдаващ нуждите на своя народ. Там той срещна този човек. И нещо се раздвижи в душата на Ахав при думите, които този човек му каза, въпреки че нямаше представа, че това е неговият съсед. Сякаш страхопочитанието, което винаги беше изпитвал към духа, известен в Библията като пророк Илия, сега беше особено осезаемо. „Ти ли си човекът, който обърква Израел?“, попита го Ахав. „Не“, отговори Навутей-Илия, „но ти самият си този, който носи нещастие и бедствие на Израел. Трябва да се вземе решение към кой бог да се обърне нашият народ сега.“

Тогава нещата се проведоха по такъв начин – днес би било твърде да се разказва за подробностите – че голяма част от израилтяните се събраха на планината Кармил, където решението трябваше да бъде взето чрез външен знак, нещо съвсем разбираемо за нас, между Бога на Ахав и Бога на Илия. Първо беше уговорено жреците и пророците на Ваал, както се наричаше богът на цар Ахав, да принесат жертвата си. Сега те искаха да изчакат и да видят дали жертвоприношението, което...

Благочестивите упражнения на екстатичните пророци, които довеждали себе си до изключителни състояния чрез музика и танц, имали за цел да разкрият дали нещо комуникативно ще се разпространи сред хората чрез тези упражнения – с други думи, дали божествената сила, която тези жреци притежавали, ще се прояви по някакъв начин от силата и могъществото на този бог. Звярът бил доведен до жертвения олтар. Трябвало да се покаже дали силата, която можела да завладее масите, наистина действала в жреците. Защото Навутей-Илия казал: „Решението трябва да се вземе: Аз стоя тук сам – и срещу мен са четиристотин и петдесет жреци на Ваал. Ще видим колко силна е тяхната власт над хората или колко силна е моята власт.“ Жертвоприношението било извършено. Направено било всичко възможно, за да се прехвърли силата, която жреците на Ваал притежавали, на хората, за да повярват в бога Ваал. Стигнало се дотам, че ръцете и другите части на телата на жреците били режени с нож, така че текла кръв, за да се засили още повече това, което трябвало да има ужасяващ ефект върху жреците, които изпълнявали задълженията си сред танци и музика. Но ето, нищо не се случи, защото Илияс-Навутей беше там със своята сила. Може да се каже трезво: Той беше там със своето влияние. Не е нужно да мислите за нищо подобно. И с влиянието си той успя да победи всичко, което беше там. След това той пристъпи към жертвоприношението. С други думи, душата, която беше претърпяла това, което току-що описахме, пристъпи към жертвоприношението с цялата си мощ. Жертвоприношението проработи! Душите, умовете бяха развълнувани. Случи се нещо подобно на това, което се опитах да опиша в книгата си „Мистицизъм в зората на съвременния духовен живот“, където ставаше дума за

Историята изобразява Йоханес Таулер, който е бил проповедник, но е преминал допълнително специализирано обучение. Когато се завръща на амвона, слушателите му изпитват ефект, изразен в разказа, че около четиридесет души са паднали и са умрели в резултат на неговата проповед – тоест, те са били поразени вътрешно от съответната сила. Такъв е бил и случаят с Илия. Сега трябва само да заключим, че думите в Библията са преувеличение; поне това предполагат духовните изследвания. Жреците на Ваал, четиристотин и петдесетте противници на Илия, е трябвало да се предадат. Те са били убити в душите си от Илия-Навутей. Илия-Навутей е имал полето. (1 Конгрегация 18:40) Това обаче можем да кажем като нещо, което е очевидно.

Описах ви характера и особеностите на Йезавел. Тя знаеше : Този, който действаше там, всъщност е наш ближен. Имаме го точно там. Ако не отсъства мистериозно, значи е в непосредствена близост. Но какво знаеше Илия Навутей от този момент нататък? Той знаеше, че Йезавел е могъща, че тя знае тайната му и че – с други думи – външният му физически живот никога не може да бъде напълно сигурен. Той трябваше да се подготви за предстоящата си смърт. Библията също разказва, че цар Ахав се прибрал у дома и разказал на Йезавел какво се е случило на планината Кармил. И тя казала: Ще направя на Илия това, което той направи на твоите четиристотин и петдесет пророци. (1 Царе 19:2) - Бих искал да знам кой би обяснил подобна реч, като тази, съобщена от Йезавел в този пасаж от Библията, с други средства, освен с духовната наука, докато духовно-научното изследване я описва като само-

яснота . Илия обаче сега трябва да се увери, че когато ще умре чрез отмъщението на Йезавел, духът му по определен начин ще продължи да работи в човечеството по отношение на това, което той има да му каже. И ето, докато той отново се обръща навътре, в това интензивно вътрешно съзерцание, питайки се: Какво трябва да направиш сега, за да се замениш тук, във физическия свят, когато смъртта ти наближи чрез отмъщението на Йезавел? – ново откровение го сполетя. Погледът му е насочен към една много специфична личност, на която той, Навутей-Илия, може, така да се каже, да предаде това, което има да даде *на* човечеството. Погледът му е насочен към Елисей . Сега може би си мислите, че Илия е познавал Елисей отпреди, но не това е въпросът. Погледът на Илия е насочен към тази личност и вътрешното просветление му казва: Посвети този човек в своята мистерия. И със същата яснота, с която религиозните документи говорят за духовната наука, ни се казва още, че Илия Навутей е трябвало да постигне нещо изключително и че това, което сега е трябвало да сполети Елисей, е същият дух, който досега е управлявал Илия. Той е трябвало да го потърси в Дамаск. В Дамаск това просветление е трябвало да сполети Елисей. По същия начин просветлението е трябвало да сполети Елисей, както по-късно ни е посочено за самия апостол Павел. И след като Илия е успял да избере своя наследник, отмъщението на Йезавел скоро го е сполетяло.

Йезавел насочи вниманието на съпруга си Ахав към техния съсед и му каза нещо подобно: „Виж, този съсед е благочестив човек, в когото живеят мислите на Илия. Само да го отстраниш от непосредствената си близост, тъй като той е този, върху когото много...”

Той дойде, защото беше един от най-важните последователи на Илия. Ахав не знаеше нищо за тайната на Навутей, но знаеше, че той е лоялен последовател на Илия. Тогава Йезавел убеди Ахав да се опита да убеди този човек да се присъедини към него, или чрез всякакви средства за убеждаване, или дори чрез силата на царската си власт. Щеше да е удар по каузата на Илия, ако по някакъв начин този човек беше спечелен. Йезавел знаеше, разбира се, че това е просто измислица; тя само искаше да провокира съпруга си да извърши важно дело. Защото тя не желаше това дело, а това, което щеше да последва след него. По този начин съветът на Йезавел беше един вид измислен.

Ахав отишъл при Навутей и ето, Навутей му отвърнал : „Никога няма да получиш това, което искаш!“ Знаете ли, Библията представя ситуацията по следния начин: Навутей притежава лозе като съсед на Ахав, а Ахав жадува за това лозе, което възнамерява да придобие със сила или убеждаване. В Библията Навутей казва на царя: „Господ да ме пази да ти дам наследството на бащите си!“ (3 Царе 21:3). В действителност обаче той говори за съвсем различно наследство, такова, от което отказва да се откаже. Тогава Йезавел крои план за отмъщение. Тя се нуждае от изфабрикувания си съвет, защото царят е предназначен да бъде смазан от отказа на този човек. Това може да се види, като се прочете само Библията на този етап, където се казва: „Ахав се върна у дома ядосан и негодуващ заради думата, която езраелецът Навутей му беше казал, казвайки: „Няма да ти дам наследството на бащите си.“ Затова той легна на леглото си, обърна лицето си и не яде хляб.“ (3 Царе 21:4)

Някой може да си помисли, че щом притежава лозе в съседния си имот,

Неспособен да си намери изкупителна жертва, той спрял да яде. Такива неща излизат наяве само когато човек може да проучи истинските факти зад тях. Сега Йезавел подстрекава към акт на отмъщение, който се състои в провеждане на пиршество, на което е поканен и Навутей, и в това да му се отдадат специални почести. Той не може да избегне това. Дадена му е възможността да действа. Но самата Йезавел е ясновидска фигура. Той лесно би се разправил с останалите; можеше да изпита силата си срещу тях. Но тя можеше да го унищожи. Тя подстрекава убийците, тоест, както разказва Библията, лъжесвидетели, които казват, че Навутей е отричащ Бога и царете. (1 Царе 21)

Така Илия, като външна физическа личност, беше мъртъв, отстранен от света. Ахав, чрез всичко, което го е предшествовало и което наистина е завладяло дълбоки сили в душата му, беше, така да се каже, изправен пред един вид екзистенциален въпрос. И именно в този момент, по изключение, у него можеше да възникне предчувствие. В това предчувствие му се яви Илия, пред когото толкова често е треперел. И в това видение Илия му разказа как стоят нещата. Това е духовно преживяване. Той чува, така да се каже, от образа на Илия след смъртта му, че е убил Навутей, Навутей-Илия. Трябваше само да усети последното, но беше наречен убиец. И в Библията намираме изречената ужасна дума, която той почувства излята върху душата си в това предчувствие, защото така образът в предчувствието каза на Ахав: „На мястото, където кучетата ближеха кръвта на Навутей, кучетата ще ближат и твоята кръв!“ (3 Царе 21:19) И за Йезавел се каза: „Кучетата ще изядат Йезавел при стената на Йезреел.“ (3 Царе 21:23)

Знаем, че това е било предчувствие на онези, които ...

които се изпълниха. Защото, когато по-късно цар Ахав отишъл на война срещу сирийците, той бил ранен в битка, кръвта му капнала върху колесницата му и той срещнал смъртта си там. Докато колесницата се миела, кучетата се приближили и облизали кръвта, която текла от раните на Ахав. И когато последвалият развой на събитията направил Йеху владетел на град Самария, Йезавел била намерена да стои на прозорец. Тя била хваната, хвърлена от прозореца и всъщност разкъсана на парчета от кучета извън градските стени. Но сега само ще загатна за това, защото времето е твърде кратко, за да навлизам в него по-подробно. Това също е по-маловажно сега. Много по-важно е това, което следва.

Този, когото Илия Навутей беше избрал за свой наследник, сега трябваше сам да узрее. Но той узря по различен начин. Ученикът, така да се каже, е по-лесно от първия учител. Той имаше достъп до силата, до която се беше възнесъл Навутей-Илия; той имаше подкрепата на Илия. И точно както отделните личности на хората, когато преминат през портата на смъртта, упражняват много специална сила от духовния свят, така и сега Навутей-Илия, след смъртта си, упражни много специална сила върху Елисей, точно както самият Христос Исус упражни мощно влияние върху учениците си след смъртта и възкресението си. Илия Навутей упражни мощно влияние върху Елисей. И това, което Елисей преживя, той преживя като вътрешно преживяване на душата си, но свързано със силата, която произлизаше от Илия и продължи да упражнява влиянието си дори след смъртта му върху онези, които можеха да му се предадат. Елисей го преживя така, сякаш неговият велик учител Илия стоеше живо пред *душата му*, дори след смъртта му, и му каза:

„Ще изляза с теб от Галгал.“ Бих искал да цитирам точно Библията тук; там се казва: „А по онова време, когато Господ възнесе Илия на небето във вихрушка, Илия и Елисей излязоха от Галгал.“ (4 Царе 2:1) Това не е място. Библията също не означава място. „Гилгал“ просто означава „търкаляне“. Отнася се до технически термин: търкаляне, преминаването на душата през раждане и смърт, животът на душата във физическото тяло, как душата се премества от едно физическо тяло в друго. Това се е наричало Галгал.

Не бива да се изненадвате, ако духовната наука разкрие тук, че Елисей наистина е бил с Илия – тоест заедно с него във висшия свят – не чрез силите на физическата си природа, а чрез това, което е преживял в душата си чрез вътрешно съзерцание и преданост. И етапите, през които е трябвало да премине в развитието на душата си, сега му се разкриват от духа на Илия. Той постоянно обръща внимание на това колко труден е пътят, който трябва да извърви. Той се изкачва на етапи – до мястото, където за първи път се чувства единен с духа, излъчващ се от Илия. Избраните топоними не трябва да се приемат просто като топоними, а по-скоро в буквалния им смисъл като състояния на душата. Например, Илия казва: „Сега отивам във Ветил.“ Това се представя на Елисей като видение, което е повече от видение. И като предупреждение, духът на Илия му казва: Скъпи приятелю, остани тук. – Но това не означава нищо друго освен: Помисли дали имаш сили да продължиш с мен. – Тогава във видението се появява нещо друго, като предупреждение. Всичките му пророчески ученици, тоест неговите колеги в духовния свят, стоят до него и го увещават. Тези, които знаят,

Тъй като са осведомени за факта, че Елисей може да се възнесе до по-висшите сфери, където духът на Илия му говори, те казват на Елисей: „Днес няма да можеш да Го последваш. Знаеш ли, че Господ ще вземе твоя Господ изпод главата ти?“ (4 Царе 2:3). Но той им отговаря: „Млъкни.“ На духа на Илия обаче той казва: „Заклевам се в живота на Господа и в живота на душата ти, няма да те оставя!“ Илия продължава: „Сега трябва да отида в Йерихон.“ Същото се повтаря. И тогава Илия пита: „Какво всъщност искаш?“ Елисей отговаря и това също е в Библията, само че по такъв начин, че трябва да бъде извлечено в истинското си тълкуване: „Искам твоят дух да влезе в душата ми като втори!“ Библията неправилно казва: „За да получа двоен дял от твоя дух.“ (2 Царе 2:9) Но това е горе-долу духовното значение на това, което Елисей чува от Илия: че той е съживен в дълбините на душата си, че се пробужда там до пълно съзнание и че собствената му душа по този начин се сблъсква с духа на Илия, така че душата му може да разкрие решенията на Илия от себе си. Тогава Илия казва: „Ако ти, както аз сега трябва да се възнеса към по-висши сфери, можеш да видиш моя дух да се издига към по-висши сфери, тогава ще си постигнал това, което желаш, и тогава моята сила ще влезе в теб.“ И ето, Елисей видя Илия да се издига „в буря към небето“, само че дрехата падна назад, тоест духовната сила, с която трябваше да се облече. Това беше духовното видение, което му се яви и му позволи да разпознае, че му е позволено да стане наследник на Илия. И тогава в Библията се казва: „Когато синовете на пророците, които бяха срещу Йерихон, го видяха, казаха: „Духът на Илия е на Елисей.“ И излязоха да го посрещнат и му се поклониха.“

Земя. (2 Царе 2:15) Това показва, че в Елисей словото е станало толкова мощно, че е било пронизано от силата, която учениците на пророците също са изпитали в Илия, и че те са разпознали, че духът на Илия-Навутей наистина живее в Елисей.

Ето какво се очертава, според вече описаните в тези лекции духовно-научни методи и което ще бъде описано по-нататък, относно истинските събития от онова време, какво се очертава относно импулса, който е изтекъл от Илия към Елисей като обновление и издигане на древната вяра в Яхве. Особеността е, че тези събития, които първоначално са били разбираеми само за посветените в материята, особено в онези древни времена, са били разказвани на онези, които самите не са могли да ги разберат, по такъв начин, че те да могат да ги разберат, и са действали върху душите им по начин на притча, на чудодейна история. От това, което е наистина достатъчно чудно в най-висшия духовен смисъл, след това се е развило това, което е написано в Библията като историята на Илия, Елисей и Навутей. Онези, *които* не са могли да проумеят как най-големият импулс за развитието на човечеството е произлязъл от онези души, които първо са трябвало да изтърпят много в себе си, което е скрито от външния вид, са били разказвани за това в притчи. За тях беше представено това, което сега ни е разказано в Библията: че по времето на цар Ахав е живял Илия и че Бог Яхве се е явил на Илия по време на глад и му е казал: „Иди при цар Ахав и кажи: Заклевам се в живота на Господа, Израилевия Бог, пред Когото стоя, че през тези години няма да има ни роса, ни дъжд, освен по моята дума.“ (1 Царе 17:1) След това продължава: Бог каза на Илия: „Иди си.“

Иди оттук и обърни се на изток, и се скрий при потока Херит, който тече към Йордан ; и ще пиеш от потока. И заповядах на гарваните да те хранят там.“ (1 Царе 17:3-4) Това се случи. И когато водите пресъхнаха, Бог отново изпрати Илия в Сарепта. И „в третата година“ Илия успя да тръгне, да се приближи до цар Ахав – вече намекнах за това, докато представях фактите, основани на духовно изследване – и да се изправи срещу четиристотин и петдесетте пророци на Ваал. След това отново се представя чудотворен образ на това, което всъщност се е случило, точно както ви казах. Следва разказът за това как Навутей, който всъщност е носител на собствения дух на Илия, е ограбен от лозето си от Ахав и как Йезавел след това покварява Навутей. Въз основа на това, което казва Библията, е неразбираемо как Йезавел би могла да извърши това срещу Илия, след като тя каза на Ахав: „Ще направя на Илия това, което той направи на твоите четиристотин и петдесет жреци на Ваал.“ Според Библията тя е убила само Навутей, докато в действителност – макар че никой читател на Библията не би могъл да разбере това – тя е убила носителя на духа на Илия. Библията казва само, че Илия се е възнесъл на небето. Следователно, тя би покварила Илия по особен начин, ако е искала да направи това, което той е направил на четиристотин и петдесетте жреци на Ваал, според Библията. Накратко, имаме образи, които могат да бъдат разбрани само когато са осветени днес от това, което духовното изследване може директно да разкрие от своите източници. Що се отнася до онези от нашите уважавани слушатели, които може да не са в състояние да схванат това, защото е невъзможно да се представят допълнителни доказателства в лекция –

Напълно ме успокояват онези, които разглеждат откритията на духовните изследвания като нещо повече от просто хипотези, стига да подхождат към оценките си без предразсъдъци, като изследват и сравняват отделни точки с това, което е налично в момента и какво може да предложи науката като цяло. Макар че човек не може да стигне до тези заключения без духовно изследване, те могат да бъдат потвърдени от външна наука, а също и от собствения интелект.

трябва да кажем: В най-висшия смисъл, когато разглеждаме личността на пророк Илия и неговото време, става ясно как това, което действа като импулси и причини в човешките събития, в никакъв случай не се изчерпва от това, което е външно очевидно и което външната история взема предвид. По-скоро най-важните процеси на човешкото съществуване са тези, които протичат в душите на хората и от тези души действат във външния свят, преминават в други хора и продължават да оказват влияние там. И дори ако това не може да се случи в днешно време, в древността е било обичайно такава личност, за която само се е шепнело, да живее в простия, непретенциозен ближен, без никой да знае за това. Именно по най-скрит начин действат най-силните, най-интензивните сили на човешкото развитие. Така виждаме в пророк Илия възход, проработка на концепцията за Яхве за човечеството в изключителна степен, така че трябва да признаем в него важно епохално дело за човечеството, ако само го видим в правилната светлина.

По-нататъшното изследване би показало, че това хвърля светлина върху случилото се, а също и върху това, което се е случило тогава до основаването на християнството.

продължи . Така става ясно, че чрез такова духовно съзерцание ние се доближаваме до това, което би трябвало да ни се струва толкова важно: причините и импулсите, които са действали в развитието на човечеството и понеже са действали, продължават да действат и днес. Следователно, не можем да разберем какво се случва около нас, ако не можем да разберем какво се е случвало в миналото. Но най-важните неща не се съобщават от външната, физическа история, която произлиза от външния свят, защото дори за историята има дума, която може да се произнесе само с лека промяна в значението на Гьотеова фраза, тази Гьотеова фраза, отнасяща се до необходимостта от разпознаване на духа в природата чрез потапяне в човешкия дух, чрез изследването, което може да бъде извлечено само от скритите дълбини на душата. И в примера на пророк Илия и неговото време в духовния свод на човечеството, модифицираната Гьотеова фраза се оказва вярна:

Загадъчна в ярката светлина на настоящето,
историята не може да бъде ограбена от завесата си. И
това, което тя може да не разкрие на ума ви, не
можете да изтръгнете от нея, нито от пергаменти,
нито от знаците, изписани върху бронз, глина и
камък.

ПРОИЗХОДЪТ НА ЧОВЕКА В СВЕТЛИНАТА НА ХУМАНИТАРНИТЕ НАУКИ

Берлин, 4 януари 1912 г.

Това, което хуманитарните науки, от чиято гледна точка са представени тези лекции, имат да кажат по важния въпрос за произхода на човечеството, трябва да е от първостепенно значение за всички онези хора, които, в светлината на основните философски въпроси на нашето време, са привлечени от тези хуманитарни науки. Защото въпросът за произхода на човечеството е привлякъл огромен интерес от всички страни през последните десетилетия, интерес, особено разпален през втората половина на деветнадесети век от големите и забележителни постижения в естествените науки. И е разбираемо, че предвид убедителния начин, по който естествените науки се опитват да се издигнат до статут на мироглед през тези последни десетилетия, въпросът за произхода *на* човечеството е трябвало да бъде повдиган отново и отново и в известен смисъл да бъде поставен в самото сърце на съвременните философски въпроси.

На повърхностен поглед сега може да изглежда, че именно във връзка с този въпрос за произхода на човека, светогледът, който в нашето настояще време се стреми да стъпи на твърдата основа на естествената наука, и този, който е представен тук като хуманитарни науки, са в най-рязък възможен контраст един с друг.

Ако човек разгледа условията в развитието на естествените науки, каквито са съществували само преди няколко десетилетия, или може би дори по-скоро, тогава би могло да изглежда много правдоподобно да се предположи такъв рязък контраст. Защото е достатъчно само да се помисли какво е означавало през 1864 г., когато на среща на немски естествени учени Ернст Хекел, позовавайки се на дарвинистките научни възгледи – които, макар и млади по това време, вече получаваха широко признание – прилага *тези принципи към науката за човека по такъв начин* , че енергично, смело и храбро не само защитава родството на човека с висшите животни по отношение на неговата форма и условия на живот, но и прякото, реално произлизане, действителното възникване на човека от и чрез висшия животински свят.

По това време , доколкото човек е искал да остане непредубеден в тази насока, е било широко разпространено мнението, че предстоящите открития на научните изследвания все повече ще потвърждават и засилват това, което Ернст Хекел е провъзгласил през 1864 г. за смела програма за изследване: извеждането и подреждането на всички научни принципи по такъв начин, че да може да се разпознае как човешкият ред постепенно се е развил от животинските редове. Ако това, което Хекел тогава е провъзгласил за вид програма, но което самият той вече е смятал за

неговата недвусмислена истина беше доказана, ако научните изследвания наистина бяха следвали пътя, който той си беше представял, тогава гореспоменатият радикален контраст между естествените науки и хуманитарните науки несъмнено щеше да съществува и днес. Това обаче не беше така. Самата естествена наука по същество е довела до съвсем различни резултати и последици, особено през последните десетилетия, отколкото се очакваше по онова време. И фактът, че все още се сблъскваме с толкова големи трудности при ясното дефиниране на връзката между естествените и хуманитарните науки, произтича единствено от факта, че народното разпространение и приемане на научните знания не е в крак с тяхното откриване и генериране. Дори днес, въпреки народното съзнание, вярването – и особено възгледът в популярната литература – е широко разпространено като фиксирана догма, сякаш само онези, които напълно се подчиняват на твърдението, че човечеството, външно и реалистично, както се възприема от сетивата, е еволюирало с течение на времето от животински форми, които пряко граничат с него по отношение на своята структура и условия на живот, наистина стоят на твърдата основа на научното познание. Това вярване е широко разпространено и човек все още може да го чуе навсякъде, ако се вслуша внимателно, че на всеки, който иска да се противопостави на това вярване, на тази догма, просто му се казва: „Е, ти не знаеш нищо за това, което се очертава като мироглед, когато човек наистина застане на твърдата основа на научните факти...“

Нещата стоят така. — Всъщност повечето хора не са наясно с това, защото популярната литература представя всичко по такъв начин, че те не могат да знаят, че това вярване е станало доста крехко през последните години и че това, което естествената наука всъщност изважда наяве днес по нашия въпрос, всъщност се е приближило до опасно близка, за материалистично-монистичния мироглед, близост до това, което хуманитарните науки имат да кажат. Защото може да се каже: Начинът, по който естествената наука се е развила по отношение на нашия въпрос през последните години, е такъв, че старите възгледи за прякото произлизане на човека от съседното му животинско царство трябва да бъдат поставени под въпрос навсякъде. И ако просто разгледаме курса, който е поела тази наука, преди да се задълбочим в хуманитарните въпроси, това ще ни покаже колко е вярно, че хуманитарните науки всъщност могат да противоречат на естествените науки днес много по-малко, отколкото естественонаучните теории и хипотези, които все още се основават на материалистично-монистичен мироглед, противоречат на фактите на естествените науки.

За да очертаем накратко случилото се, нека се върнем към възгледите, които например бяха съвсем разбираемо широко разпространени през 60-те и 70-те години на 19-ти век. Какво, когато самият Дарвин, след книгата си от 1858 г. „За произхода на видовете“ и блестящата си книга „За произхода на човека и подбора във връзка с пола“ през 1871 г., разбираемо е повлияло на него и неговите непосредствени, повече или по-малко близки, сътрудници?

или дори извън него? Възникнала е идеята, че във време много преди нашето време човечеството постепенно се е развило от форми, принадлежащи към семейството на маймуните – форми, които, макар и да не са непременно идентични с формите на този животински вид, оцелели до наши дни, въпреки това са външно свързани с тях по определен начин. За предшественик на човечеството се е смятал вид същество, притежаващо четири крайника, които, за разлика от сегашното разпределение на човешките крайници на ръце и крака, са по-сходни по форма – вид четириръко същество, при което дори крайниците на съвременните хора, сега трансформирани в крака, са подобни на ръце. По този начин човечеството би било вид четириръко катерещо се животно, все още покрито с вид козина, с несъвършено развит мозък и следователно с череп с различна форма. И след това, повече или по-малко директно, такава маймуноподобно същество би еволюирало в съвременните хора чрез адаптация към обстоятелствата им и чрез всичко, което е резултат от борбата за съществуване. Идеята е стигнала дотам, че не просто се придържа към схващането, че външните форми и по-животинските аспекти на човешкия живот постепенно са се развили от такава животинска форма, а по-скоро, че всички интелектуални дейности на човечеството представляват само по-висок етап на развитие в сравнение с интелектуалните и духовните дейности, които вече се срещат в животинското царство.

Положени са особени усилия, за да се покаже, че това, което съставлява човешката мисъл, човешкото чувство, човешкото

Волята и същността на тази воля, измерени спрямо стандарта на моралния мироглед, се разкриват само като усложнение, развитие на по-прости, по-примитивни душевни и умствени дейности, които се срещат и в животинското царство и тогава биха станали също толкова сложни и трансформирани, колкото външните форми на мозъка или крайниците. Следователно би било важно такъв възглед да доведе до заключението, че всичко, което човекът преживява днес като свое духовно същество, като съдържание на душевния си живот, всъщност е само продукт, израз на физически живот, който може да се проследи до времена, в които по същество е имало само телесен живот, все още осъзнаващ се по животински начин, за които времена все още не би имало смисъл да се говори за такъв духовен процес или духовно съдържание, каквото се преживява в човешката душа днес. Човешкият духовен живот по този начин би се развил като един вид надстройка върху по-ранни, по-нисши форми, така че не би имало основание за пряко свързване на човешкия духовен живот, такъв какъвто се проявява в душата – за която хората толкова дълго са смятали по-висш, по-чист произход – с духовен свят, който се простира в нашия физически свят. И за още по-далечни времена в миналото би се оказало, че животинският живот се е развил от по-нисши форми и че това, което може да се нарече духовно и психическо при животните, трябва да се проследи до съществуване в първобитни времена, в които са съществували само онези процеси и съществени качества, които хората днес са склонни да не считат за преживявани и преплетени с каквото и да е влияние на духовното. С това обаче духът би бил представен, така да се каже, като илюзия, като псевдосубстанциалност, произтичаща от физическото.

както се пръска , и всичко духовно би се свело до това, което ни заобикаля по физически, сетивен начин.

Добре известно е как през втората половина на деветнадесети век се появяват множество светогледи, пропити с току-що описания дух, които виждат своето величие в скъсването с всичко, което старите възгледи са им внушавали относно произхода на човечеството от духовен свят и повторното му интегриране в духовен свят след преминаване през портата на смъртта. Може да се каже, че именно най-честно чувство за истина и изострена интелектуална съвест са довели голямо разнообразие от личности до такъв светоглед през деветнадесети век. Този светоглед, който по онова време в никакъв случай не е имал материалистично чувство в основата си, а по-скоро се е стремил да действа и мисли изцяло в съответствие с благороден и истински идеализъм, твърди: Никой не може да се надява да принадлежи директно към духовен свят, а само духът, който се е развил от материалното съществуване, ще намери повече или по-малко дълго съществуване в човешката душа. Човешката култура ще развие още повече духовното в хода на еволюцията, но това, което човек би могъл да направи в духовната сфера, дори не би се запазило в духовния свят, а би могло да оцелее, с пълното изчезване на човешката личност и индивидуалност, само в това, което човешката раса произвежда като култура. Всъщност може да се каже, че в подобен възглед у много хора е било примесено изключително количество духовен героизъм и че това е било особено очевидно във водещите...

между личностите в тази област и моралните мирогледни. Защото мнозина са казвали, че точно към това трябва да се стреми душата, ако наистина разбира себе си: да действа безкористно, основавайки се на това, което може да спечели в света, и след това безкористно да се откаже отново, в пълно осъзнаване на собственото си унищожение и че само делата ѝ продължават да живеят. Многократно е подчертавано, че търсенето на безсмъртие под каквато и да е форма е всъщност егоизъм.

Хуманитарните науки като цяло не са склонни да отхвърлят неща, произтичащи от истинско чувство за истина и интелектуално разположение; по-скоро те трябва да разбират как се формират такива възгледи. Хуманитарните науки никога не биха могли да се ангажират с това отхвърляне на светогледите, като посочват морално катастрофалните последици, които задължително трябва да произтекат от характеризирания светоглед, както често се случва в света. Но съвсем друго е, когато обективният поглед върху света, по-задълбоченото познание и по-дълбокото разбиране ни разкриват навсякъде, че такъв светоглед е крехък. И тук трябва да се каже: Всичко, което е постигнато по такъв възхитителен начин от еволюционната история, от сравнителната анатомия, от петрологията и геологията и от останалите естествени науки и което сякаш показваше толкова категорично, че такъв светоглед трябва да бъде потвърден, е довело все повече и повече до точката, в която е станало невъзможно да се стои на основата на такъв светоглед днес, основан на научни факти. Следователно, някои изследователи, които споменахме тук в кратките очертания, с които проследяваме развитието на

За да се характеризира един мироглед, човек може да цитира само типове и е стигнал до борба с идеи, развили се въз основа на по-ранни предположения и хипотези, именно защото най-напредналите научни знания са извадили наяве факти, които изобщо не са в съответствие с определени хипотези и възгледи. Личност като *Колман трябва да бъде подчертана тук*, защото той е типичен за възгледите, които също така откриваме представени в различни нюанси от други, именно защото те имат основа във факти. От това, което произлиза от наблюденията на еволюционната история, от наблюдението на пренатални хора, човешкия ембрион и животинските ембриони преди раждането им, и от това, което открива при изучаването на вкаменелости, Колман трябва да заключи, че е невъзможно да се предположи, че предците на хората в по-ранно време биха били структурирани така, както например ортодоксалните дарвинисти са предполагали през 70-те години на 19 век и все още предполагат днес. Би било невъзможно да си представим хората в такава форма, че да показват назад, ниско чело, недоразвит, почти свит мозък - форма, напomniaща днешната маймуноподобна форма. Напротив, гореспоменатият изследовател многократно се е оказвал принуден от откритията си да заключи, че, обратно, трябва да се предположи мозъчна конфигурация, далеч надхвърляща сегашната затворена структура както на човешкия, така и на маймунския мозък, от която съвременният маймунски мозък би еволюирал от оригинална форма, която всъщност е била подобна на човешкия мозък.

Днешният мозък би трябвало да е бил много по-подобен на този на маймуната, отколкото на сегашния. Следователно, в съвременния мозък на маймуната би трябвало да се види един вид регресия от форма, която вече не съществува днес и която, тъй като мозъчната ѝ структура е станала по-специфична, би могла да се счита и за предкова форма на човешкия мозък. Освен това, същият изследовател се е оказал принуден да предположи, че хората не могат да произлязат от формите на висши животни, а по-скоро трябва да се произведат от малки, подобни на пигмеи същества. И затова той е търсил навсякъде останки от такава древна, джуджеста човешка раса.

След като човек позволи на подобна хипотеза да се вкорени в съзнанието му, ще си каже: Въпросът защо вкаменяването, геологията, не може да предостави никакви надеждни доказателства за такъв примитивен човек, както е постулиран от Колман, и защо всичко, което се намира в момента от вкаменени маймуни и хора, се отклонява от тази примитивна човешка форма, всъщност скоро ще бъде решен. Това скоро може да бъде открито. Като се имат предвид настоящите условия на Земята, човек трябва да заключи: Невъзможно е такава примитивна форма, която би била тази както на хора, така и на маймуни, да бъде жизнеспособна днес, да съществува при настоящите земни условия. От това обаче пряко следва - независимо дали такъв изследовател го изразява повече или по-малко изрично - че той трябва да предположи, че Земята е трябвало да е имала съвсем различни условия в по-ранни времена от днешните, че трябва да погледнем назад към по-ранни времена, които са имали съвсем различни условия на живот, и че не бихме могли да намерим предковата форма на съвременните хора на никоя Земя, която вече е притежавала днешните условия на живот. По този начин,

Бихме се върнали към такива земни условия , които биха се различавали значително от сегашното ни разбиране за условията на Земята. Подобна научна хипотеза предполага, че нашата Земя трябва да е имала съвсем различна форма в праисторически времена и че всички условия трябва да са били различни от днешните.

Това обаче променя целия въпрос за това как се е развил този мироглед през втората половина на деветнадесети век. Какво е довело естествените учени до такъв мироглед? Защото, водени от чувството си за истина и интелектуалната си съвест, те са били принудени да скъсат със стария възглед, например с възгледа на Линей, че отделните форми на живите същества са били поставени една до друга в света. Този възглед не е изглеждал да съответства на нивото на научните изследвания, да предполага произволни актове на сътворение, които са поставили както отделните форми на животните, така и редом с тях човечеството на Земята. Ако се замислим защо този възглед е изглеждал ненаучен, отговорът трябва да бъде: той с право е изглеждал ненаучен, когато се вземат предвид законите и условията на формиране на живите същества, каквито те преобладават в момента, защото според тези природни закони поставянето на животински и човешки форми *една до друга е* напълно несъвместимо. Ако, от друга страна, самите научни факти са ни подтиквали, както видяхме от повече или по-малко съзнателните или несъзнателните твърдения на гореспоменатия изследовател, да постулираме съвсем различни условия в земното съществуване за по-ранни времена, тогава основата не е приложима.

повече. Тогава не може да се каже, че за тази фаза на Земята все още би било толкова трудно да се мисли за отделните форми на живи същества в такава материална независимост една от друга и само в духовна зависимост една от друга.

Но гореспоменатият натуралист е само един вид. От особено значение е това, което научни мислители като *Клаатску* и *Снел* са имали да кажат въз основа на своите много специфични научни открития. За тях станало ясно и те го изразили най-недвусмислено , че според наблюдаемите научни факти не може да става въпрос за пряка връзка между хората и висшите, подобни на маймуни бозайници. Днес не е възможно да се обсъждат например резултатите от изследванията на кръвта през последните години, въпреки че би било интересно. Днес ще се съсредоточим повече върху формата. Въпреки това, за изследванията на кръвта *на Фридман* биха могли да се кажат абсолютно същите неща , както са казани за морфологичното развитие. Последните изследователи установили, че е напълно невъзможно да се говори за еволюция на хората от висши бозайници, защото съвестното изследване на това, което имаме днес в резултат на науката за вкаменелостите, ни води до осъзнаването, че формиращите сили и условия на самите висши бозайници могат да бъдат разбрани само като проследяване назад към основни форми, към оригинални животински форми, които по същество, тъй като трябва да се възприемат като първоначално свързани със земята, са много по-подобни на хората, отколкото на днешните маймуноподобни бозайници. По този начин, днешните маймуни биха били далеч по-малко подобни на предковите форми.

Те са форми, от които самите те би трябвало да произлязат , както е при хората по отношение на тази родителска форма.

Това е изключително интересно развитие, предизвикано в областта на зоологията, по-специално от Клаач, което изследователите са се почувствали принудени да заключат: Ако човек наблюдава например човешки ръце, е невъзможно сериозно да се замисли дори за миг, че те са еволюирали от крайниците на днешните висши бозайници; по-скоро трябва да се предположи, обратно, че в древността са съществували предкови форми, които са били много по-подобни на съвременните човешки ръце, отколкото на крайниците на съвременните висши бозайници. Така гореспоменатият изследовател заявява например: Ако видим у гибона, този забележителен вид маймуна, винаги посочван като пример за човешка прилика, че крайниците му все още имат най-голяма прилика с човешките крайници, тогава трябва да се каже, че той не има тази прилика, защото човешката форма се е развила от неговата форма, а защото от всички видове маймуни е запазил първоначалната форма, от която произлизат и хората и която хората са запазили най-вярно. По този начин този изследовател е стигнал до заключението, че в далечното минало е съществувал вид живо същество, чиято цялостна конституция е била такава, че човечеството, каквото го познаваме днес, е запазило почти всички негови характеристики, и че животинските форми, които впоследствие са еволюирали заедно с хората от тези оригинални форми на праисторията, показват най-големи отклонения. Според този изследовател, по този начин човечеството е запазило най-вярно оригинална форма на живот, която е съществувала много преди не само нашите семейства маймуни, но и другите бозайници. Следователно оригинална форма, която в

Това води началото си от времена преди съществуването на нашите бозайници. И е интересно, че Клаач изрично заявява, че тази оригинална форма на животни трябва да се счита за потясно свързана с древните драконови раси, описани от геологията, отколкото с днешните бозайници и маймуни. По този начин всички бозайници произлизат от една единствена оригинална форма, която те са изопачили в карикатура, така да се каже, докато хората са я запазили най-вярно.

Това са неща, които не откриваме от някаква духовна наука, считана за фантастична от естествените учени, а по-скоро неща, които намираме в сферата на научните изследвания, така че изследователите се чувстват задължени от това, което виждат, да ги твърдят. Сега, със сигурност може да се твърди, че такива изследователи правят забележителни скокове и че срещу тях могат да бъдат повдигнати много възражения. Но ако отново си представим онова странно същество, от което се предполага, че са произлезли всички хора и бозайници, трябва да заключим: При сегашните условия такова същество е напълно невъзможно; то просто не може да съществува днес. Човешките същества просто са трансформирали формата на онова време, за да я адаптират постепенно към съвременните условия. Интересно е, че изследовател като Клаач, когато разглежда развитието на тази първоначална форма в хора – което няма абсолютно нищо общо със законите, довели до появата на различните форми на бозайници – се чувства задължен да предположи, че местата на развитие от такава първоначална форма са били именно онези места, където хората са били най-малко засегнати от това, което в дарвинистки смисъл се нарича „борба за съществуване“. Защото той казва: Ако хората са трябвало да издържат бруталната борба за съществуване с хищници и т.н...

В региони, където хищниците са били особено разпространени, той никога не би могъл да води тази борба; за да може неговият присъщ потенциал за развитие да бъде напълно реализиран, той е трябвало да бъде защитен от него в условия, отдалечени от тази борба за съществуване. По този начин, такъв изследовател, тъй като въпреки това винаги таи материалистично-монистично мислене, се опитва да ни покаже как съвременният човешки крак се е развил от форма на един крайник при примитивни същества, като приема, че вторият чифт крайници е бил вид ръка за катерене. Това е - това, разбира се, е чисто хипотеза на този изследовател - че човечеството или тази първоначална форма на човечество е обитавала региони, където е живяла във високи, но не гъсто разположени дървета. По този начин, макар че не е било катерещо се животно, вдлъбнатината на крака и отличителният остър ъгъл на палеца на крака все пак биха могли да се развият там, като адаптация към катеренето, защото е можело да се подпира на дървесните стволлове. Защото, твърди Клаатч, когато хората са станали същества, които ходят по земята, те вече трябва да са развили крака за него; те трябва да са оформили този крак по този начин поради други обстоятелства.

Това обаче е своеобразно заключение и странна хипотеза. Защото как би могло да не бъде оправдано възражението, че стъпалото, когато все още е било ръка за катерене, също е трябвало да бъде пригодно към условията? Следователно материалистично-монистичното мислене е недостатъчно. Но е интересно да се наблюдава как такъв изследовател стига до отхвърляне, за развитието на човека от първично същество, на същия принцип, на който ортодоксалният дарвинизъм толкова дълго е отдавал такова значение: „борбата за съществуване“, като по този начин отхвърля именно

освободи хората от тази борба за съществуване ? Как тогава би могло да се каже, че днешните научни факти трябва по някакъв начин да се тълкуват като потвърждение и валидиране на светогледната програма, която е била толкова смело и безстрашно замислена в зората на дарвинизма? Струва ни се, че най-интересното е, че естествените учени са се чувствали принудени да посочат форми като първоначални форми на човечеството, които не съществуват днес, форми, които са, така да се каже, измислени за естествените учени, само хипотетични. И това стига дотам, че например Клаач може да каже, в отговор на всички идеи, че човечеството е еволюирало от висши форми на бозайници по време на ледниковата епоха чрез борбата за съществуване, че това е детинска представа, която вече не би могла да се поддържа днес. Естествено, подобна представа, която този изследовател нарича детинска, все още е широко представена в популярната литература и все още има много писатели в тази популярна литература, които твърдят, че цитират факти, когато всъщност те са просто хипотези, които се провалят пред лицето на това, което други изследователи представят като факти. По този начин тази научна представа ни отвежда напълно далеч от това, което все още често се представя днес като научен светоглед.

И така, как можем накратко да очертаем хода на научните изследвания от миналото до наши дни? През 70-те години на миналия век хората казваха: Вижте висшите бозайници и ще получите представа как са изглеждали хората в далечното минало! – Днес казваме: При тези бозайници имате животински форми, които са възникнали само защото са се отклонили напълно от това, което някога е било оригиналната човешка форма, и това, което не е било в

Това може да се открие във вкаменелостите на Земята, за които няма външни доказателства, но които могат да бъдат реконструирани днес само от откритията чрез геологията. Самата естествена наука ни връща към форми, които днес вече не съществуват. По този начин човечеството е свързано в праисторически времена с форми, които са наистина доста различни от това, което до сравнително скоро се е смятало за произход на човечеството.

Това е път, който ясно ни показва, че трябва да води директно към това, което хуманитарните науки всъщност имат да кажат за произхода на човечеството. По какво хуманитарните науки се различават от естественонаучния, материалистически монизъм по отношение на въпроса за произхода на човечеството?

Духовната наука трябва да приеме, че човечеството, такова каквото е структурирано в момента, води назад към едно минало – вече посочихме това като път към близкото минало в тези лекции – че ако го проследим назад, първоначално биваме водени към по-ранни животи, към по-ранни въплъщения. Това, което живее в човечеството днес като дух или душа, трябва, според това, което се появи в последните лекции, да разглеждаме по такъв начин, че то може да има живот не само във физическата форма на човешкото тяло, в която за първи път се сблъсква с нас в сетивния свят, но че може да има и живот в така нареченото безтелесно състояние. По този начин трябва да разглеждаме пълнотата на човешкия живот като разделена на онази част, която е прекарана във времето от раждането или зачеването до смъртта, и онази част, която се простира от смъртта до ново раждане, където човечеството живее в чисто духовен свят и развива и използва силите, които притежава.

които е придобило във физическото тяло. След това, чрез ново раждане, човешкото същество продължава да съществува по такъв начин, че макар да придобива външната физическа форма и форми от линията на наследство в резултат на това, което неговите родители и по-нататъшни предци могат да завещаят, това, което е наследено по този начин, не включва истинската човешка същност. По-скоро тази същност, непосредствено преди човешкото същество да влезе в съществуване, пребивава в духовен свят, където се е надарила със съответните сили от предишни животи. Чрез тази духовна същност човешкото същество, доколкото е наследило форми като физически форми и е съставено от физически вещества, може след това да претърпи пластични трансформации и развития, така че да се трансформира и, особено в първите години от детството, да се структурира индивидуално, така че тялото да може да се превърне в полезен инструмент за духовната и психическата сфера, която навлиза в нея като независима единица. Следователно, ние разглеждаме духовно-психичното като независима единица, първична сила в духовната наука, която действа в човешкото същество по такъв начин, че индивидът наследява основната основа на своята физическа форма и материални характеристики от наследствеността. В тази основа обаче се развива по-финото, по-индивидуализирано оформяне, съобразно тези духовно-психически условия. От духовно-научна гледна точка, ние не виждаме духовно-психичното ядро да работи върху човешката форма така, сякаш оформя целия човек, а по-скоро по такъв начин, че във физическото тяло, наследено във физическия свят, остава достатъчна гъвкавост и вътрешна еластичност, за да позволи на духовно-психичното ядро да си проправи път в него.

Ако проследим човечеството назад до по-ранни времена, ще открием, че то все още се придържа към живота в Грехопадението.

Идеята е, че между последната смърт и настоящото раждане следва духовен живот, последван от предишен земен живот, след това друг духовен живот и така нататък. Обаче, като се върнем към по-ранното съществуване на човека, използвайки средствата, достъпни за духовния изследовател, които ще бъдат очертани скоро във връзка с тези обяснения, откриваме, че тези въплъщения, това влизане във физическо тяло, е престанало в праисторията, така да се каже. Това, което можем да наречем духовно-психическата същност на човека, макар и да присъства по различен начин от сега, когато той влиза във физическо съществуване чрез раждане, въпреки това е присъствало и е излязло от духовния свят по същия начин, по който излиза сега, когато се съединява с наследствени *сили*. Но бихме открили, че той първоначално е излязъл от духовния свят в далечно, първично време по такъв начин, че се е сблъскал със земни условия, които са били напълно различни от днешните. И духовната наука ни показва, че този духовно-психически елемент всъщност се е сблъсквал с такива земни условия в първични времена, че е имало много, много повече за оформяне и трансформиране на това, което е било дадено на човечеството като духовно-психично същество под формата на физическо тяло. И ние се връщаме все по-назад във времето и накрая откриваме, че се издигаме до такова първично време, в което човешкият духовно-психически елемент все още не е бил зависим от намирането на готови физически форми, в които е могъл само да отпечата по-фините структури на мозъка, жлезистата система и т.н. Връщаме се към първични времена, в които духовно-психическият елемент на човечеството се е сблъсквал с такива условия, че без предварителния...

Процесите на настоящата наследственост и възпроизводство позволиха материалните условия и закони на онова време да бъдат директно оформени от духовната сфера. По този начин ние не сме върнати към хипотетична форма, която се предполага, че някога е притежавало едно сетивно-физическо съществуване, както Клаач приема за древната драконова епоха, а по-скоро сме наистина върнати към духовна първична форма. И в първото въплъщение на човека виждаме директно, пластично развитие на физическото тяло и при развиващите се условия на земята, по-солидните форми на човешкото физическо тяло, така да се каже, само все повече се пренасят върху наследеното, оставяйки на това вътрешно духовно ядро, което става все по-слабо по отношение на външната си творческа сила, само възможността за оформяне в рамките на даденото в рамките на линията на наследство. Днес, тъй като духовно-психическият елемент е отслабнал в наследствената линия и вече не притежава силата да оформя по-късното физическо тяло, той оформя само по-фините аспекти: структурата на мозъка, по-фините аспекти на кръвообращението и жлезистата система. Той намира физическото тяло, което вече му е дадено по наследство. Ако обаче се върнем назад към първобитните времена, ще открием съвсем различни условия на земните събития, съвсем различни условия на физическото тяло, при които духовният елемент във физическото тяло не само оформя останалите телесни вещества, както е днес, но може да оформи цялото човешко същество директно от самото себе си, така че това, което днес ни се изправя като човешка форма, трябва да се разглежда в духовно-научен смисъл като кристализирано от духовната сфера, точно както днес виждаме кубче сол, излизащо от солен разтвор.

да се види кристализация, която си придава формата от вътрешните закони на формирането. И както не е необходимо солените кубчета, които са еднакви поради вътрешната си форма, да произхождат от един източник, така не е необходимо, когато човек позволи на тези духовно-научни съображения да действат върху душата му, да мисли, че съществува физическа кръвна връзка с животните, когато това, което човекът има днес във физическите си пропорции, в скелетната си структура и в структурата на другите си органи, напомня на пропорциите и функциите на животни, които имат подобни форми. Трябва да проследим това сходство на формата до извор на този принцип на формата, който все още можем да разпознаем днес като нещо пряко духовно-психично. Това е допълнително разработено подробно в моя „Очерк на окултната наука“. Как духовната наука води човека обратно към духовен архетип, към първоначална форма на човек, която е духовна сама по себе си, но толкова силно проникната в себе си със сили, че все още владее материята – тази идея трябва да бъде представена. И наред с това, трябва да се покаже как естествената наука трябва да оформи първоначалната форма, към която самата тя е доведена и която не е маймуноподобна, единствено от хипотетична мисъл. Но естествената наука все още смята, че тази първоначална форма е трябвало да е действала като материално същество в първобитните времена. Тя не е действала като материално същество в първобитните времена, точно както например днес, например, хората, когато спят, когато напускат тялото като духовно-психически същества, регулират определени производствени отношения като материални същества през времето от заспиване до събуждане. Докато днес духовно-психичното е дори по-активно по време на сън, отколкото по време на бодрстване, а именно, премахва умората, трябва да вземем предвид какво е творческо в

хората са вярвали силно, че това, което елиминира умората по време на сън, може да даде началото на цялото човешко същество в неговите физически пропорции. Ако тогава някой се запита: Какъв е смисълът на цялата еволюция?, трябва да каже: По същество, съвременната човешка природа вече ни показва, не чрез смели хипотези, а чрез непредубедено наблюдение, смисъла на такова развитие. Когато разглеждаме човек в неговия живот, както вече направихме тук, как той, със своето съзнание, със сегашното си аз, си спомня детството си, нишката на паметта се прекъсва в някакъв момент и за обикновеното съзнание тогава можем да разчитаме само на родители, братя и сестри и т.н., за да ни кажат какви сме били преди този момент; в противен случай би трябвало да поставим произхода си много по-късно. Дали духовната и психологическа същност на детето не е била все още налице в онези времена, които не можем да си спомним, в сумрака и спящия живот на детето? Тя е била налице; всъщност, тя е била дори по-силна и по-мощна в ранните години на детството по отношение на външната си ефективност, отколкото по-късно. Преди да се появи самосъзнанието у хората, това подобно на сън, активно човешко същество е работило върху по-финото развитие на мозъчните структури и по-фините аспекти на човешкото тяло. Тъй като е насочвало енергиите си там, все още не се е появила вътрешна човешка душа със самосъзнание. След това, когато човешкото същество е развило по-фините аспекти на тялото си отвътре в душата си, тази външно действаща сила се е трансформирала в това, което се е явявало като съзнателен вътрешен душевен живот. По този начин виждаме, че формиращата сила на духовно-психичното трябва да отслабне, за да се развие външната форма.

то може да се прояви като съзнание . Следователно не е противоречиво духовната наука да погледне назад във времето и да разглежда духовно-психичното като първоначално проявено като творческа сила, оформяща човешките същества, и след като е приело форма, запазена чрез наследство през поколенията, духовно-психическите сили са могли да се оттеглят към вътрешен живот, към съзнателен и все по-съзнателен човешки душевен живот. Така, всъщност, това духовно-психично ядро на човечеството е отслабнало само по отношение на външните условия на формата, но това, което е било загубено и това, което е предало в наследство, се е проявило в силите на съзнанието, които продължават да се развиват все повече и повече в културните процеси.

е интересно да се разгледа как трябва да се разбира произходът на самия животински свят във връзка с това човешко развитие. И тук може да се направи само кратка забележка, която е по-подробно разработена в „Окултна наука“. Може да се каже, че земните условия, в които човечеството е трябвало да намери своето място, са се развили по-рано от това, което съставлява човешката физическа форма, и че в определен момент човечеството е навлязло в света на сетивното от света на свръхсетивното, така че като чисто духовна първична форма е преработило духовно-психическия елемент във физическото в определен момент до такава степен, че тогава е могло да се яви като телесно същество. И ние трябва да си представим това, в което е преработило, като нещо съвсем различно от по-късните физически форми, а именно подвижно и пластично. И човечеството е оформило тази пластичност във време, когато е било възможно за човешките форми, защото духовната наука трябва да приеме, че животинският свят се е развил в сетивна материя в значително по-ранен момент на Земята.

оформило, защото не е могло да чака, докато възникнат условията, които са дали на човечеството сегашната му форма. Човечеството, така да се каже, е чакало, докато земята узрее, за да може това, което се е отразило в духовното му същество, да се отпечата върху пластична, органична материя като настоящата човешка физическа форма. Животните са постигнали физическите си форми по-рано и при различни условия и това е означавало, че макар първоначалната им форма също да е духовна, това много по-интимно действие на духовно-психическата природа на животното се е проявило в различна форма вътре в животното. Следователно, в животните виждаме същества, които човечеството, така да се каже, е изпратило напред в земното съществуване и които, тъй като не са се въплътили при същите условия, в които се е въплътило човечеството, виждаме в древни форми, неприспособени към по-късните земни условия.

Сега, ако хуманитарните науки желаят да мислят строго в смисъла на естествената наука, то не само че искат да осмислят своята логика изцяло в смисъла на естествената наука, че не само трябва да структурират своята логика изцяло в смисъла на естествената наука, защото ще видите, че току-що направените твърдения не само са осмисляни в строго научни термини, но че фактите на естествената наука сочат изцяло към казаното днес: че онези форми, които естествените учени измислят от фактите като архетипни форми и представят материално и сетивно, трябва да бъдат трансформирани в духовни и умствени форми, които са довели до сегашната форма на човечеството само като по-късно са се въплътили в земните условия като животински форми. Но естествената наука демонстрира своите резултати не само чрез хипотези, но и чрез експерименти, чрез опити. Дори в това

В това отношение хуманитарните науки не изостават от естествените . В предишни лекции вече беше посочено как човек може да се развива по-нататък във връзка със своята духовна и умствена природа, как може да влияе върху своята духовна и умствена природа чрез интимни умствени процеси – медитация, концентрация и други подобни – така че тя да стане много по-мощна и силна, отколкото е в обикновения живот. Днес може само да се подчертае, че мислите в медитативния живот трябва да се раждат от човешката воля, ако искат да развият *човек* в духовен изследовател, докато всички останали мисли се формират от околните обстоятелства. Когато човек започне с пълно упоритост да се посвети на такъв медитативен живот, когато съзнателно постави определени идеи, чувства или импулси на волята в центъра на вътрешния си живот, той стига до отделяне на своята духовно-психична същност от физическото тяло. Тогава, колкото и това да е осмивано и подигравано днес, той може да напредне към вътрешен живот, където знае: Сега живея в моето духовно-психично ядро и чрез него съм пряко свързан с духовния свят. Не преживявам чрез сетивата си или чрез интелекта, който е свързан с мозъка, а преживявам в себе си духовно-психично същество, което се е изплъзнало от физическото си тяло, дори от мозъка си. И беше споменато, че в първите етапи на такова развитие, ако човек все още не е напреднал достатъчно, той има чувството: Сега преживяваш вътрешен духовен живот, но не можеш да си го представиш, не можеш да го трансформираш в понятия. Това е преходно състояние, което може да изглежда доста тревожно за някои. И е вярно, докато човек иначе би избрал разумен...

човешките същества са способни да формират понятия от своя опит; обаче, когато човек не може да схване нещата в понятия, той не може да се смята за разумен човек, а по-скоро за идиот, ако преживее нещо подобно: Сега преживяваш нещо, но не можеш да го разбереш!

Колкото и странно да звучи, човек тогава става, в определен по-висш смисъл, един вид идиот за определено време. Но с напредването си, той трансформира това духовно-психично ядро по такъв начин, че то придобива още по-силни сили, а именно, съзнателно да участва в това, което прави духовно-психичното ядро, което иначе е несъзнателно. Докато в ранното детство човек несъзнателно работи върху външната си конфигурация, след като практикува тези упражнения за определен период, забелязва, че укрепва духовно-психичното ядро до такава степен, че сега съзнателно, като работи върху мозъчната му организация, създава орган, така че сега може да разбере това, което преди не е могъл да разбере, и да осъзнае това, което преживява. На това се основава комуникативността на духовната наука. Това, което човек може да възприеме в ранните етапи на духовно-изследователския опит, е толкова неопределено, толкова изцяло преживяване в рамките на нов елемент от съществуването, че няма никакви концептуални контури. Но ако нещата останат такива, каквито са, човек не би могъл да комуникира хуманитарните науки. Те могат да бъдат комуникирани само когато тези преживявания могат да бъдат доведени до съзнанието и преведени в понятия. Това обаче може да се направи само чрез мозъка. Следователно, духовният изследовател трябва съзнателно да преоформи мозъка си; следователно, той първоначално възприема мозъка си като блок, който първо трябва да бъде преоформен.

Следователно можем да кажем: ние буквално можем да изпитаме в това висше човешко духовно развитие Ар-

Човешкото развитие, произтичащо от духовната същност, наподобява експериментална работа върху конфигурацията и организацията на материята. Висшето духовно познание винаги протича по такъв начин, че човешкият духовен живот, който първоначално съществува само в духовната сфера, се вгражда в материята. Тук виждаме как човешката душа, осъзнавайки себе си на определен етап, продължава процеса, на който сме свидетели в началото на човешката еволюция, излизайки от духовния свят. И това, което човек преживява като духовен изследовател, след като е култивирал тези методи в продължение на дълъг период, ни насочва към духовния произход на човечеството в неговото развитие. Точно както в ежедневието, в живота между раждането и смъртта, по-ранни състояния се появяват в паметта на човек, така че когато достигне петдесетгодишна възраст, знае какво е преживял на двадесет, тридесет и така нататък, и съзнанието му се разширява назад, така и човешкото съзнание се разширява назад чрез медитации и концентрации, отвъд раждането, в области, които иначе са напълно скрити от нас, ако се ограничим до мозъка в земния, физически свят. Докосва се точка, която е все още доста отдалечена от сегашното човешко съзнание, но за която ще се постигне разбиране в относително кратко време, когато културата се обогати от духовната наука. Докосва се област, която можем да наречем разширяване на човешкото съзнание отвъд границите на мозъка и сетивата. Тогава постигаме разширяване на спомените отвъд настоящия живот, разширяване на съзнанието, за да обхване душевните и умствените процеси. Тези душевни и умствени процеси след това се проявяват по такъв начин, че

Може да се каже: Човек вече не работи само с логически заключения, както правят геологията, палеонтологията, сравнителната анатомия и т.н., а по-скоро с факти, които се появяват пред ума, като спомени от по-ранни времена в земния живот. Умственото възприятие се разширява. И тогава, с развитието на духовно-психическата сърцевина на човешкото същество, вътрешният опит среща и се извиква пред погледа на нашето въображение с онова първоначално духовно състояние на нашия земен живот, в което не се съдържат формите на съществата, каквито съществуват около нас, а по-скоро тези същества, каквито все още не са приели форма, каквито биха изглеждали, ако човек възприеме кристал, който все още не е приел форма и избухва в превръщане. Накратко, ние се научаваме да разпознаваме какво е в човек, освен физическите формиращи сили, такова, каквото е, без да е необходимо да обмисляме физическия аспект, който се крие в наследствеността. Ние го опознаваме духовно и психически и тогава можем да си съставим представа какъв е бил човекът на мястото си на произход, когато за първи път е проникнал във физическото тяло и се е въплътил в света на сетивата.

Това представлява резултат , който всеки може да провери, ако притежава необходимата постоянство и смелост за подобен самоексперимент. Защото, когато човек преживява своята духовна и емоционална същност в себе си, той, преди да я разбере, не се сблъсква с нещо напълно чуждо, дори и да не е роден от сетивната среда, а по-скоро с нещо съвсем ново, което обаче усеща като свързано с най-съкровената му природа, нещо, което възприема като най-съкровен импулс.

Усещаш го; това си ти самият като вечно същество, което, като първо, като вечно същество, е в основата на всяка външна физическа форма. – Там човек чувства, че сега се изправя пред целия човек не със сетивата, а духовно. И там възниква забележителна възможност за сравнение с това, което срещаме в ежедневието. Духовният изследовател преживява, че не може да каже: Това, което развивам тук, е свързано с моя мозък или с моето око и т.н., но трябва да каже: Свързано е с целия човек. – Подобно е, когато наблюдаваме дете в обикновения живот. Там виждаме, че детето всъщност се смее и плаче различно от възрастния. Също така е различно. Детето се смее и плаче с цялото си тяло. Това, което при възрастния се случва само чрез отделянето на слъзните жлези, при детето се разпростира в целия организъм. То се чувства разтърсено от това, което се изразява в плач. Същото е и със смеха: детето се смее с цялото си тяло, докато възрастен може само да потрепва ъгълчетата на устата си. Това може да се наблюдава и по-късно в живота. Това, което докосва *душата*, първо влияе на целия човек и едва след това засяга слъзните канали или мускулите, използвани за смях. Влиянието се специализира в определен орган. Наблюдавайте как за определен период от живота си, когато чувствате емоция, изпитвате нещо като свиване, като напрежение в гърдите; по-късно в живота това се концентрира в фино усещане в гърлото, което човек може да забележи, ако обърне внимание. Така от засегнатия като цяло човек се появява това, което се специализира. Духовният и умственият аспект си проправя път от цялото човешко същество и след това се специализира в отделни части.

абсолютно същия процес като духовния изследовател. Усеща как в него се развива втори човек. Усеща, че този вътрешен човек, живеещ вътре като духовно същество, допринася за развитието на органичната форма в по-малка степен, отколкото първоначално е допринесъл в началото на еволюцията на Земята.

Цитирах конкретни факти , които могат да послужат като потвърждение на твърдението, че човекът — както естествената наука все още вярва днес, въпреки че нейните открития я принуждават към съвсем различни заключения — ако бъде върнат към произхода на земното си съществуване, не би се върнал към първоначална форма на живот, която, макар и различна от сегашната форма, все пак би била сетивна човешка или животинска форма; по-скоро ни става ясно, че сме водени обратно към първична форма, която е духовна и психическа, и че като цяло, преди да е било възможно първото развитие във физическа човешка форма, човекът е съществувал като духовно и психическо същество. В това отношение човекът е съществото, което се самосъздава от най-съкровената си духовна и психическа сърцевина, съществото, което си придава форма според условията, с които се сблъсква в духовната и психическата сфера. Духовната и психическата сфера също ни се представя като първоначалното състояние на човека в миналото. Духът ни се разкрива като истински съзидателна сила и по-късно това, което възприемаме като материален живот във външния свят, също ще ни се яви като образувано от духа.

Днес единствената цел би трябвало да бъде да върнем тази специална глава за родословието, произхода на човека, пред самата ви душа, до този момент.

в своето развитие, тъй като човекът все още не е бил сетивно, а духовно-психично същество. Ако естествената наука продължи да следва пътищата, които са очертани днес и които сега е следвала, тя ще се сблъска с хуманитарните науки. Следователно, всеки, който днес разглежда нещата безпристрастно, ще трябва да каже : Само изглеждаше сякаш човек може да проследи човека до животинския произход, всъщност сякаш трябваше да разглежда духовно-психичното само като проява на физически форми. Напротив, трябва да се каже: Това, което се смяташе за резултат от сетивното, се оказва първоначалното, първото, творческото, а сетивното като негов резултат. Навсякъде, където човек може да възприема със сетивата си и да мисли с интелекта си, той е воден към духовното. И когато разпознае духа, към който ще се върнем по-късно, в неговата вечност, той ще се чувства сигурен в духовната и умствена сфера на света, към която можем да се обърнем само с предиката за вечност.

От Духа произлиза всичко! Това е прозрението на духовната наука. И тъй като всичко произлиза от Духа, а материалното съществуване е просто преходен етап, в който ние сме предназначени да придобием сили, които не можем да придобием другаде, ние възприемаме материалното съществуване като точка на преминаване обратно към живот, изпълнен с Духа в бъдеще. Точно както земните выпльщения на човечеството са започнали, като са се появили от чисто духовно същество, така те ще приключат, когато са изпълнили предназначението си за човечеството: а именно, да им дадат това, което е отпечатано в умовете им, за да могат да го вземат със себе си в духовния свят. Точно както човечеството, след всяка смърт, се връща към

Тъй като земното съществуване се завръща, за да развие това, което не е могло да развие преди, точно както поглеждаме назад към началото на въплъщенията, така и ние предвиждаме край на въплъщенията в бъдещето и с него реинтеграция *на* човека в духовния свят.

От Духа произлиза всичко. В Духа живее човешката душа, която се чувства мощно в него. Тя ще се върне към Духа, когато е достигнала целта си на Земята и е придобила това, което физическото тяло може да предложи. От Духа – през материята – към Духа! Това е великият, смислен, жизнеутвърждаващ отговор, който духовната наука трябва да даде на въпроса за произхода и съдбата на човечеството.

ПРОИЗХОДЪТ НА ЖИВОТИНСКИЯ СВЯТ В СВЕТЛИНАТА НА ХУМАНИТАРНИТЕ НАУКИ

Берлин, 18 януари 1912 г.

Ако от гледна точка на преобладаващите в момента идеи вече е било донякъде трудно да се изясни произходът на човечеството от духовно-научна гледна точка, както трябваше да се направи в последната лекция от тази поредица, днес ще бъде още по-трудно да се говори за произхода на животинския свят. Защото, ако, от една страна, трудността произтича от факта, че всичко, свързано с *животинския* свят, е – поне привидно – още по-отдалечено от човешкото наблюдение, отколкото всичко, свързано с природата и същността на човечеството, то, от друга страна, трябва да възникне още една, съвсем специфична трудност от факта, че според съвременния мироглед влиянието на духовните факти и духовните причини върху развитието и произхода на животинското съществуване е напълно пренебрегнато. Напротив, ние откриваме, че в хода на последните периоди на развитие на нашия духовен живот самата идея, че в развитието на животинския живот участват точно същите причини, сили и същности, както и в неживата, така наречена неорганична природа, е станала особено важна. И знаем, че най-големите триумфи на естествената наука всъщност са постигнати именно в тази област на така нареченото чисто естествено развитие на живите същества.

Сега трябва да кажем, че от една страна, съществува копнеж за чисто естествено развитие, както обикновено се казва, тоест за развитие, което отчита само онези сили, които управляват и неживото съществуване. Виждаме как изследванията, които се развиват в тази посока, вярват, че се носят от триумф към триумф, и наистина, ако се тълкуват правилно, това е така. От друга страна, може да се наблюдава как дълбоки мислители, които стоят здраво на основата на научните факти и са напълно запознати с всичко, което естествената наука е създала в последно време, въпреки това не са в състояние да споделят възгледите на онези, които биха извели живота изцяло от простото свързване или комбинация, колкото и сложна да е тя, на онези сили и процеси, които присъстват и в неживата природа. Голям брой мислители, както съвременни, така и от непосредственото минало, лесно са могли да кажат, че до определен момент развитието на нашата Земя се е състояло предимно от неживи процеси, развиващи се от самата нея. След това се стигна до момент, в който различни вещества се комбинираха по сложен начин, за да дадат началото на най-простите живи същества, след което развитието напредна по такъв начин, че, както се казва, от тези по-прости същества, в борбата за съществуване и в адаптацията към средата си, еволюираха все по-сложни живи същества, достигащи кулминацията в човечеството. Друга група мислители обаче в последно време трябваше да признаят: Невъзможно е да се предположи, че от самата комбинация от неодушевени вещества, по всяко време, би могло да възникне нещо, което наистина би могло да се нарече жив организъм.

Спонтанното зараждане може да се нарече възникването на живото от неживото.

Сред мислители от втория вид е блестящият *Густав Теодор Фехнер*, който е бил *брилянтен в много отношения*. Тъй като значителни постижения в естествените науки в толкова много области наистина са свързани с тази фигура, не бива да се отхвърлят неговите възгледи толкова лесно, както обикновено се случва днес. Густав Теодор Фехнер не можеше да си представи, че нещо живо би могло някога да се развие от нещо неодушевено. По-скоро той намираше за правдоподобно, че неживата материя би могла да възникне от живата материя чрез процеси на разделяне, защото наистина виждаме, че жизненият процес в живите същества освобождава вещества, които, след като изпълнят предназначението си в жизнения процес, преминават в останалата част от природата и след това принадлежат, така да се каже, към неодушевеното, към неорганичните процеси. По този начин Фехнер би могъл добре да си представи, че нашата Земя, в началото си, някога е била едно-единствено, голямо живо същество. От това велико живо същество Земя, което е получавало дишането си, може би дори храната си, сякаш от космоса, от този велик, огромен единен организъм, който някога е бил нашата Земя, живите същества са се развили, от една страна, сякаш чрез специално отделяне на това, което е било просто живи органи в големия Земен организъм, чрез независимото развитие на тези органи. И от друга страна, онези вещества, отделени от великото живо същество Земя, които днес принадлежат към неодушевените природни процеси по подобен начин, както веществата се отделят от организма, след като са служили на живи процеси за известно време. Следователно, в смисъла на това

Денкер вярвал, че не живото произлиза от неживото, а неживото произлиза от живото.

По подобен, може би дори по-фантастичен начин, една концепция се оформя у натуралиста *Вилхелм Прайер*, който си е спечелил легитимността, правото си да говори в научните среди, не само чрез обширните си физиологични и биологични изследвания, но и чрез своите трудове върху дарвинизма. Прайер също си е представял, че Земята в началото си е била вид живо същество. Всъщност той като цяло е бил против да се говори за нещо неодушевено в абсолютен смисъл. Той казва: „Всъщност нямаме особено право да считаме пламъка за нещо изцяло неодушевено, но можем много добре да разглеждаме горенето в пламъка като вид жизнен процес на най-ниското му ниво, който се е опрости и е произлязъл от по-висше състояние, точно както жизнените процеси, които наблюдаваме днес, може би са се развили нагоре.“ Когато пламъкът гори, твърди Прайер, изглежда сякаш в потреблението на материята и в целия начин, по който горенето ни се представя като факт, ни се разкрива нещо подобно на жизнен процес. И следователно той не изключваше възможността самата Земя да е била велик жизнен процес, жизнен процес, който трябва да се е развил при съвсем различни условия от тези, които се развиват днес. И така виждаме най-забележителните идеи, произтичащи от ума на естествоизпитател, които Прайер изразява, като казва: Земята може би е била, в началото на своето образуване, велик, мощен организъм, чието дишане трябва да търсим в светещите железни пари, чийто кръвен поток трябва да си представим в разтопените метали и чието

Храненето сигурно е станало чрез метеорити, донесени от космоса. Това наистина е особен организъм и особен жизнен процес, но този натуралист вярва, че не може да го изрази по друг начин: че не проследява живота до неживото, а по-скоро неживото до едно изначално живо същество. И това, което днес ни се струва като наш живот в различните светове, му се е сторило просто като особено сложна форма на живот, докато животът на горяща свещ му се е сторил като живот, редуциран по определен начин, така че последният външно да ни изглежда безжизнен.

Ако трябва да кажем , че подобни явления в развитието на съвременния интелектуален живот могат в известен смисъл да ни покажат как видни мислители, които стоят твърдо на земята на естествената наука не само в своите убеждения, но и в своите прозрения, не просто свеждат Земята до светещата, течна, безжизнена газова топка на теорията на Кант-Лаплас, а по-скоро разглеждат първоначалната Земя като велико живо същество, за да обяснят какво живее днес, тогава това може да ни научи в известен смисъл, че свеждането на живота до неодушевеното не е толкова лесно. От друга страна, трябва също да кажем, че самите пионерски умове, стоящи зад най-големите постижения на съвременната естествена наука, не могат да ни научат, че научното мислене е свело всички живи същества до неодушевено съществуване и че в това отношение естествената наука би противоречала директно на това, което казва духовната наука: че всичко материално и следователно всичко живо може да бъде проследено до духовни причини. Наистина ли е вярно, че това, което *Дарвин* или *Ламарк* или

Това изключва ли разглеждането на духовните причини, лежащи в основата на явленията, като се има предвид, че други пионерски умове са допринесли за великите постижения на естествената наука?

Често е насочвал вниманието към любопитен момент в трудовете на Дарвин, където този велик и страховит пионер посочва как е успял да демонстрира трансформацията на една форма на живот в друга и как следователно му е изглеждало напълно възможно да проследи сложността на съвременния живот до по-ранни, може би по-малко сложни форми на живот и по този начин да обясни разнообразието на съвременните форми на живот с може би само малко по-различни, оригинални форми на живот. След това обаче Дарвин казва по много показателен начин: По този начин би било възможно да се проследят разнообразните форми на живот днес до една оригинална форма и да се обясни съвременният живот в неговото многообразие чрез еволюцията. Но Дарвин говори за тези оригинални форми на живот по такъв начин, че приема, както буквално казва, „че Създателят някога е влял живот в тях“. Да, можем дори да кажем, че този натуралист Дарвин, действащ в средата на деветнадесети век, е вярвал, че е оправдан в обяснението си за трансформацията на видовете в живата природа, като просто приема, че това, на което първоначално е приписвал еволюцията, произлиза от Създателя. Той би трябвало веднага да признае – както можем да разберем от целия начин на мислене на Дарвин – неадекватността на своето обяснение, ако не му беше позволено да предположи намесата на духовни сили в някакъв момент от еволюцията на Земята. Именно като си казва, че се чувства здраво и здраво стъпил на земята, по която е стъпил, той си казва...

Ако човек може да предположи, че първоначалният живот, породен от духовния свят, е съществувал в най-прости форми, тогава може да се очаква, че този живот в най-прости форми ще има такава движеща сила, такъв импулс, че да може да се трансформира в сложни и многообразни форми.

В още по-широк смисъл това трябва да се приложи към Жан Ламарк, който говори за естествено развитие на живите същества чрез адаптация към средата им, водеща до все по-сложни форми. Именно в творчеството на Ламарк виждаме неговата идея, която е следната: може да се предположи развитие от външно несъвършеното към външно все по-съвършеното, защото това не е нужно да се разглежда в противоречие с факта, че цялото това развитие е преплетено и проникнато от фундаментални духовни сили. Как иначе Ламарк би могъл да включи в фундаменталния си труд пасаж, който можем да цитираме дословно, който е толкова характерен за подхода, описван сега у по-ранните научни мислители? Ламарк казва в своята „Зоологическа философия“:

„Тъй като не е било взето предвид, че индивидите от един вид трябва да останат непроменени, стига обстоятелствата, влияещи върху начина им на живот, да не се променят съществено, и тъй като преобладаващите предразсъдъци са в съответствие с предположението за това прогресивно поколение на подобни индивиди, е било прието, че всеки вид е непроменлив и стар като природата, и че е бил специално създаден от възвишения автор на всички неща.“

Ламарк осъзнава , че трябва да скъса с идеята за еднократно сътворение на всички видове в началото на това естествено съществуване, че трябва да си представи видовете, които ние...

вярва, че това, което ни заобикаля днес, трябва да се разглежда като възникнало в резултат на развитие. Но след това продължава:

„Разбира се, всичко съществува само по волята на възвишения автор на всички неща. Но можем ли да му предпишем правила за упражняване на неговата воля или да определим начина, по който го е направил? Не би ли могло неговото безкрайно всемогъщество да създаде непознат за нас *ред на нещата* , който да доведе до съществуване едно след друго всичко, което виждаме, и всичко, което съществува? Каквато и да е била неговата воля, неизмеримата величина на неговата сила със сигурност е винаги една и съща и както и да е изпълнил тази воля, нищо не може да намали нейната величина. По този начин, като уважавам постановленията на тази безкрайна мъдрост, аз оставам в рамките на обикновен наблюдател на природата.“

Ето как говори човекът, *когото* с право споменаваме днес, когато обсъждаме теорията за еволюцията. Но също така виждаме, че този човек по този начин е очертал програмата си по най-категоричен начин още от самото начало. Каква е тази програма?

Следното е: Ламарк казва: Ако човек установи чрез наблюдение всичко, достъпно за обикновения наблюдател на природата, възниква възможността да си представи, че организмите са се развили в непрекъсната поредица; но първоначално трябва да се предположи, че в цялото това развитие действат интелектуални движещи сили, защото в противен случай човек изобщо няма солидна основа. — Това е ясно разпознаваемо като начин на мислене на новатора Ламарк. След това обаче трябва да се добави: Този естественик очертава своята специфична програма, като се ограничава до процесите на външния свят и не отива по-нататък.

към това, което трябва духовно да лежи в основата на целия процес на развитие . Той внезапно се предава с духовното царство на свят, в който не възнамерява да проникне, свят, който от самото начало предполага като област на цялата необезпокоявана творческа воля; но се ограничава до представи за това, което е произлязло от тази творческа воля и се проявява в непрекъснатото развитие.

трябва да се каже, че при сегашното състояние на нещата, за научния наблюдател никога не може да се направи разумно заключение, че при условията, достъпни за настоящото външно наблюдение, нещо живо би могло да се развие от нещо неодушевено на Земята днес. Идеята, че нещо живо се развива от нещо неодушевено, в никакъв случай не е нова; всъщност тя е по-старата. Вече беше подчертано, че е било голям напредък в естествената наука, макар и едва два века след нас, когато *Франческо Реди* е изрекъл изречението: „Живите същества могат да възникнат само от живи същества“. Интересно е, че във вековете преди Франческо Реди все още е било широко разпространено мнението, че живите същества и доста сложни организми могат да възникнат само от нежива материя. Не само се е приемало, че по-нисшите животни, като земните червеи, могат да се развият от речна кал, която изглежда безжизнена за външно наблюдение, без жив ембрион от предшественика на земния червей да е бил поставен в калта, но също така систематично се е приемало, че животни до насекоми включително, или дори по-висши, могат да се развият от нежива материя. Интересно е, че в едно произведение на свети *Исидор*, починал през 636 г., тази идея е представена доста систематично.

Текстът цитира факта, че пчелите могат да се развият от труп на вол – нещо, което вече е станало неодушевено – стига човек само да го почука достатъчно. Всъщност този човек, начело на науката по своето време, не само описва как пчелите могат да се появят от труп на вол, но и ни разказва как по същия начин стършелите могат да се развият от конски трупове, търтеите от мулетата и осите от труповете на магаретата. Но това не е всичко; чак до XVII век се твърди, че мравките и змиорките могат да възникнат от това, което вече е станало неодушевено. А вярата, че живите същества могат да се развият от неодушевени неща по най-простия начин, е толкова силна, че Франческо Реди на косъм избегна съдбата на Джордано Бруно, защото имаше дързостта да изрече изречението: Живите същества могат да възникнат само от живи същества. Защото предположението, че живите същества могат да се развият от неодушевени вещества, може да се основава само на неточни наблюдения, тъй като живите зародиши на живите същества трябва вече да се съдържат в речната кал, за да се развият живите същества.

духовната наука трябва да добави към постиженията на Франческо Реди твърдението, че духовното може да се развие само от духовното. И тъй като цялото земно развитие в крайна сметка кулминира в духовното – както то се проявява просто и на подчинено ниво в животинския свят, както се проявява на по-високо ниво у обикновените хора и на най-високо ниво в самия човешки дух – този духовен елемент, който в крайна сметка се проявява сякаш роден от привидно бездуховното, може да бъде проследен само до първоначален духовен елемент. Ако духовната наука днес

Да твърдим , както чухме в предишни лекции, а също и в тази поредица от лекции през последните години, и ако се стремим да обосновем напълно това твърдение в отделни области – че духовното може да възникне само от духовното – и казваме: всичко, което ни се струва като материално, е просто трансформиран духовен елемент – тогава днес, защото други неща са станали модерни, човек вече не гори, вече не е изложен на съдбата на Франческо Реди или Джордано Бруно, а по-скоро на различна съдба. Тъй като днес се очаква да представлява истина, която ще стане толкова вкоренена в културния живот, колкото вече се е вкоренило твърдението: че живото може да възникне само от живото, духовната наука ще се разглежда като мечта, като нещо, което по никакъв начин не стои здраво на почвата на истинското научно познание.

Сега, първо ще бъде очертано какво имат да кажат хуманитарните науки от тяхна гледна точка по въпроса за произхода на животинския свят. След това, тъй като си поставих за задача в тези лекции да съгласувам произведеното от хуманитарните науки с постиженията на естествените науки, ще бъде показано как прозренията на хуманитарните науки относно произхода на животинския свят могат наистина да бъдат съгласувани с постиженията на съвременното научно познание.

до това, което Густав Теодор Фехнер или Прейер са приемали за първоначалния земен организъм. Но от друга страна, трябва да се подчертава отново и отново, че никое обяснение няма да успее да го направи дори бегло правдоподобно от логическа гледна точка.

Че разнообразието от живи същества би могло да се развие в рамките на еволюцията на нашата Земя от чисто мъгляво същество, както предполага теорията на Кант-Лаплас; човек би трябвало да прибегне, така да се каже, до най-новите методи на мислене, ако иска да съгласува органичния или животинския свят с това. Тогава би се стигнало до сега широко възхищаваната, но не по-малко фантастична линия на разсъждение на шведския изследовател *Сванте Арениус* , че - да речем - точно в точния момент, когато Земята е била готова да приеме зародишите на живи същества, тя е получила такива зародиши от космическото пространство чрез така нареченото радиационно налягане. Всеки лесно ще види, че подобно обяснение не предлага никакво обяснение, защото тогава човек би имал задачата да обясни откъде и как са възникнали тези живи същества, дори ако са попаднали на Земята само като най-прости зародиши чрез радиационно налягане.

Духовната наука трябва да проследи Земята до състояние, преди тя да е изглеждала обитавана и населена от живите същества, които познаваме днес. В известен смисъл духовната наука ни показва и нещо подобно на това, което Фехнер и Прейер са замислили чрез чисто разсъждение: а именно, че Земята в началото си е била живо същество, което не е съдържало просто газове и пари по неодушевен начин, както предполага теорията на Кант-Лаплас. Тази теория може лесно да се обясни дори на най-простия ученик, като се каже: Вижте, наистина е възможно нещо да се отчупи просто чрез въртенето на капчица в течност. Тази малка капчица след това обикаля около по-голямата, образувайки по този начин нещо като...

Човек може да създаде микрокосмос на световна система. Забравя обаче, че капката се задвижва само чрез въртене и че ако такъв процес някога се е случил в голям мащаб – че планетите са се разделили чрез въртенето на газова топка – тогава в космическото пространство трябва да е царувал гигантски професор или учител, защото когато се провежда експеримент, човек трябва да вземе предвид всички участващи процеси и да не забравя себе си. Ако вече е невъзможно да се обясни, от това, което знаем в момента, дори отделянето на планетите от някога съществуваща газова топка, тогава ще бъде още по-малко възможно да се обясни животът в рамките на планетарно съществуване без жив организъм, ако се предполагаеше, че преди това е съществувала само нежива материя.

Духовната наука обаче ни връща към една Земя, която в самото си начало е била не само населена, но и пропита с дух, така че в развитието на Земята трябва да проследим нашия произход до едно първоначално, одухотворено земно същество. Ако си представим това одухотворено земно същество, така да се каже, в картина пред сетивата си, то би се явило по същество така, както го виждаме и днес, в известен смисъл като последните остатъци от това първоначално земно състояние в най-нисшите организми, за които всъщност е трудно да се каже дали са растителни или животински същества – подвижна, но все още неоформена жива материя. Ако разгледаме тези най-нисши организми, които всъщност биха могли да бъдат описани като течащ живот, защото първоначално изглеждат като кръгла капка, която обаче, под въздействието на външен стимул, така да се каже, променя своята материя по форма и положение, простирайки се в антени или крака, които пълзят по земята,

Но тя няма определени форми в себе си – ако разгледаме тази първична жизнена субстанция, тогава, в смисъла на духовната наука, имаме пред себе си цялостта на първичната земна материя, а в тази земна материя все още не това, което днес познаваме като неодушевени субстанции. Цялата земя е, така да се каже, жива, но все още неоформена субстанция и духовната наука трябва да я схване, наред с тази неоформена субстанция, като нещо чисто духовно в началната точка на земното развитие, което наричаме формен принцип, свръхсетивния формен принцип. Днес, в смисъла на духовната наука, можем да добием представа каква всъщност е била тази Земя в началната точка на нейното ставане, само ако си представим спящ човек и, в смисъла, който често сме правили в предишни лекции, си кажем: Ако си представим спящ човек, тогава, легнал в леглото, имаме физическото тяло и това физическо тяло е проникнато от това, което ние, в духовната наука, наричаме несетивна форма на тялото: етерното тяло. Но отвън, сякаш в близост до това физическо живо тяло, имаме това, което е вътре в това физическо тяло по време на буден живот: живият живот на душата, който наричаме връзка между егото и астралното тяло на човешкото същество. Така, в будния човек имаме пред себе си вътрешното душеподобно същество, проникващо във външното физическо тяло; но в спящия човек имаме пред себе си външното физическо тяло, отделено от вътрешното душеподобно същество. Това вътрешно душеподобно същество е несъзнателно в спящия човек днес; то, така да се каже, не е проникнато от никакво реално вътрешно съдържание, поне не съзнателно. Но за истински мислител е невъзможно да си представим...

Да се предположи, че спящият човек всъщност все още притежава това в себе си или че това, което представлява живата дейност у спящия човек, едновременно с това води до феномените на самия психически живот по време на будно състояние. Какво можем да си представим, ако продължим с наистина логично мислене? Можем само да си представим – това може да се очертае само днес, но всеки, който мисли логично и последователно, не може да стигне до друг резултат – че човекът упражнява и изразява своята умствена дейност чрез физическата дейност в будно състояние, така че будният човек се нуждае от физическите си органи, за да развие съзнание, и че физическите органи трябва да бъдат структурирани по такъв начин, че когато са оживени от умствения принцип, те да могат да бъдат носители или медиатори на съзнателния живот. Но никой не може да си представи, че това, което навлиза в съзнанието ни като вътрешни психически процеси в будно състояние, може да се случи чрез вътрешната, жива, органична дейност, която се случва по време на сън. Трябва само да направим едно просто сравнение, което е напълно достатъчно за тази цел, и тогава ще можем да видим как стои този въпрос.

Нека заменим мозъка, органът на душата, който ни дава будното съзнание, с белите дробове и дишането. Тогава трябва да кажем, че белите дробове дишат само като получават кислород отвън. Но дейността на белите дробове не се изчерпва само от потока на кислород, защото органичната дейност не може да повлияе на снабдяването с кислород. Не можем обаче да научим нищо за природата и същността на кислорода от това как подхранваме и оживяваме белите си дробове отвътре, а белите дробове не могат да бъдат снабдявани с кислород отвътре.

Но както трябва да си представяме вътрешния жизнен процес като преминаващ в белите дробове, така и по време на сън трябва да си представяме вътрешния жизнен процес като преминаващ в мозъка и другите органи. Вечер органите ни са изтощени, защото дейността на душата ги изтощава и те трябва да бъдат проникнати от чиста жизнена дейност, за да могат отново да бъдат медиатори на духовната дейност. Обаче, както само вътрешната жизнена дейност не може да снабди белите дробове с кислород, така и вътрешната жизнена дейност не може да снабди човек по време на сън с това, което бихме могли да наречем импулси, желания, страсти и т.н. Нищо не следва от само физическата дейност на човек за неговата духовна дейност, както нищо не следва от самото вливане в белите дробове за естеството на кислорода, който се съединява с белите дробове изцяло отвън. И никой не може да избегне това абсолютно убедително заключение: Точно както кислородът съществува като такъв във външния свят и комуникира с белите дробове, само че белите дробове, тъй като не заспиват, не се снабдяват с него последователно, а непрекъснато, така и човешките когнитивни органи не са призовани отвътре от чиста физическа активност, за да посредничат в духовната дейност, а по-скоро тази дейност трябва да се влее в тях при събуждане, точно както кислородът се влива в белите дробове отвън. Следователно той трябва да е нещо, което, сглобявайки се в човешкото его, се влива във физическа активност сутрин и след това действа в човешките духовни органи. По този начин, в това, което е животът по време на сън, ние трябва да разглеждаме духовното като отделно и да го разглеждаме, така да се каже, като нещо, което събужда част от физическите ни органи в духовни органи сутрин.

Така, в спящия човек имаме сякаш жив организъм и над него самоподдържаща се духовна сфера. По време на будния живот трябва да си представим, че това, което протича в нас като душевни процеси, т.е. като духовно-психична материя, може да въздейства само на определени процеси, които несъмнено протичат успоредно с тях в организма. Това са ефекти на душевните процеси и когато достигнат своя връх, те причиняват умора, така да се каже, процеси на разтваряне на материала, докато тези процеси на умора се обръщат от тялото по време на сън.

По подобен начин духовната наука показва, че Земята в началото си всъщност се е състояла от двойственост, от нещо, което не е същото като спящия и будния човек, а може да се сравни с това, което, така да се каже, е било подвижна жизнена субстанция – подобно на последните останки от най-простите организми, които все още съществуват днес – но които по никакъв начин не са били организми, трансформирани в животински, човешки или дори растителни форми. И както трябва да си представим човешкото тяло, витаещо около него в съня, като това, което съставлява душевното съдържание на човешкото същество, така трябва да си представим и цялото Земено тяло в началото му като витаещо около това, което можем да наречем Земен Дух, общият, единен Земен Дух. Именно в този Земен Дух трябва да търсим всичко, което по-късно се е оформило в рамките на еволюцията на Земята. Но също така в този Земен Дух трябва първоначално да търсим всичко, което има вълнуващ ефект върху течната материална субстанция, върху спящата Земя, така че цялата жизнена субстанция да се задвижи по най-разнообразни начини. Така че ние -

Бих искал да си представя духовните течения от земната среда като действащи върху течната, жива материя, възбуждащите причини, които, подобно на бурята, развяваща морето и оформяща го във всякакви вълнови образувания, първоначално са породили само онези форми в течната субстанция, които не са се втвърдили, а след като са се оформили временно, са се върнали към първоначалната си безформена форма. Самият принцип на формата трябва да се разбира като свръхсетивен, духовен принцип, който е бил свързан с първоначалната земна субстанция. Ако искаме да си представим нещо подобно днес за този начин на действие или за това взаимодействие между дух и материя по отношение на Земята в нейната точка на произход, тогава можем - и бъдещата естествена наука със сигурност ще разкрие това - да си представим по-тясна сфера, в която се случва това, което се е случило в началната точка на развитието на Земята. Все още можем да посочим нещо, което действа върху неоформената жива субстанция. Всички такива процеси, които нашият собствен психически живот произвежда в мозъчната субстанция, в кръвната субстанция, могат да бъдат сравнени с процесите, които първоначално са се случили в началната точка на Земята между духовния принцип на формата и това, което е в основата на превръщането на Земята като жива субстанция.

В нашия съвременен смисъл подобно нещо не може да бъде доказано. Това, което може да се докаже, е само, че духовната наука, използвайки вече описаните методи, произвежда нещо подобно за цялата еволюция на Земята, така да се каже, на това, което се произвежда в паметта в рамките на един отделен човешки живот. Това се случва чрез развитието на определени сили, които също бяха обсъдени тук и които спят в дълбините на душата – това са едновременно силите, чрез чието развитие духовният изследовател навлиза в духовната сфера.

света , *човешката* памет и духовно зрение се разширяват . По този начин материята и материалният живот могат да бъдат напълно проникнати от духовното зрение, а материалните процеси могат да се разкрият по такъв начин , че да позволят не само на настоящите им състояния, но и на по-ранните състояния, от които са се развили, да се изправят директно пред духовния поглед. Точно както човек днес носи в себе си това, което е оформило душевния му живот от детството му, и по този начин може да проследи линията на паметта, така и той може да проследи душевния си живот обратно до по-ранни състояния; следователно може да го проследи обратно до това как е бил не само сега, но и преди десетилетия и така нататък. Когато духовният поглед не остава само върху външния материален свят, а прониква в повърхностите на нещата и достига до духовните дълбини, тогава нещо в духовната сфера се утвърждава, което поставя човека в един вид световна памет, известна още като четене на Акашовите записи, и по този начин му позволява да погледне назад към по-ранни, първоначални състояния на земята.

Следователно, доказателства могат да бъдат дадени само по *такъв* духовен начин. Но след като тези въпроси бъдат изследвани, ние разполагаме със средства, които потвърждават разкритото от духовните изследователи и показват, че има пълна хармония между това, което нещата все още ни представят днес, и това, което духовният изследовател трябва да твърди чрез своите открития. Следователно, дори в популярна лекция, човек не може да поеме по друг път, освен да разкаже какво се представя на духовния изследовател и какво произтича от прякото духовно наблюдение, докато чрез това духовно-научно наблюдение ние, така да се каже, биваме доведени до началната точка на земното съществуване.

да бъде изместено. Но трябва да подчертаем едновременно с това, че за такива състояния това, което разпознаваме като духовно, е все още много по-близо до материалното творение, отколкото духовното е до материалното творение днес. Днес духовното се нуждае от противотежестта, от съпротивата на материалното тяло, така че то да довежда духовното в човека само до онези образи на материалното, които си представяме в съзнанието. Не можем да го доведем в по-голяма степен от тези образи.

Духовната наука обаче се основава на това – следващите лекции ще разгледат по-подробно произхода на материята – че цялото материално съществуване първоначално е било духовно, само че духовното, когато самото то е създавало материята, е било в по-първоначално, по-волево, по-мощно състояние, отколкото е днес в човешкия духовен живот. Следователно, ние трябва да си представим това, което се е носило около земята като духовен формиращ принцип, като много по-близко до това, което наричахме първоначална жизнена субстанция, отколкото можем да си представим днес в спящия човек по отношение на заобикалящата го психика. И тогава, в по-нататъшния ход на това, ние трябва да си представим, че чрез намесата на свръхсетивния формиращ принцип в субстанцията е възникнало всичко, което днес се нарича нежива природа. Всъщност, ние трябва да си представим, че чрез действието на духовния формиращ принцип, такава материя се е отделила от движещата се и възбудена материя, която след това е станала безжизнена. Така хуманитарните науки отново са близо до изследванията на Фехнер и Прайер. Но такава нежива материя по някакъв начин отново е обхваната от принципа на формата, тъй като принципът на формата сега се появява в тази нежива материя като кристализация, така че

Трябва да си представим всичко минерално като произлизащо от първоначално духовна, одушевена материя и като управлявано от принципа на формата. Следователно, дори днес, когато говорим за кристали, можем да разпознаем свръхсетивния принцип на формата. Принципът на формата обаче се е проявил по различен начин в материята, която е останала одушевена. И ако не вземем предвид растенията днес, трябва да си представим, че земята, под влиянието на онези вещества, които постепенно са се отделили от живата материя като нежива материя и са се групирани по най-разнообразни начини, е приела форма в това, което наричаме твърда земя, течна вода, въздух и т.н. Трябва също да си представим, че през това време принципът на формата действа във всяка жива и нежива материя, че живата, оформена материя е изложена на външната нежива материя - наистина, докато преди е била изцяло жива сама по себе си, сега тя трябва да се утвърди с неживата материалност, също защото в хода на развитието на Земята хранителният принцип се е утвърдил като включване на неодушевеното в живото.

Така виждаме как живото в известен смисъл поглъща неживото, което предварително е отделило от себе си по определен начин. Чрез това живото на Земята все повече навлиза в условията, които се проявяват чрез неживото като елементите земя, вода, въздух и т.н., а живото може да се формира само по такъв начин, че формите му да са пригодени към външните елементи.

Сега трябва да си представим живота на Земята като поддържащ, в различните му форми, разделението на неодушевеното от живото. Трябва да си представим, че веществата, които са паднали от висините днес и с

Тези елементи, които са свързани с тялото на Земята, са били все още разтворени в средноземния период и са съществували като пара в Земята по това време. Със сигурност можем да говорим за такъв земен период, в който видът атмосферна обвивка, която съществува днес, не е съществувал. Трябва да говорим за пари и газове, които отдавна са се втвърдили. Трябва да си представим по различен начин цялото разпределение на водата и въздуха в средноземния период. Трябва да си представим, че формирацият принцип, който трябва да се разбира чисто духовно, при оформянето на живото вещество в нежива, оформена материя, е трябвало да извлече от това последно условията за например дишане и т.н., така че формирацият принцип е трябвало да създаде по този начин най-разнообразните форми, които са били пригодени към древните земни условия, които вече изобщо не съществуват. Духовната наука обаче сега показва, че развитието е напредвало по такъв начин, че сякаш само част от живото вещество действително се е оформило в онези времена и че когато безформената материя е била директно обхваната от духовния принцип, част от старата, подвижна, безформена субстанция е била задържана. Така, в древността, когато земята е била обградена от вещества по съвсем различен начин – вещества, които сега или са паднали на земята чрез кондензация, или съществуват като течности в самата земя – ние, така да се каже, сме кристализирали принципа на формата в древни форми, които вече не могат да съществуват при днешните условия. Нека разгледаме такова състояние, в което нашата земя все още не е имала формата, която виждаме днес като планета. Тогава, съвсем очевидно, е трябвало да възникнат други форми на живи същества, същества, които са били адаптирани към древните условия и вече не са могли да съществуват днес. Сега е лесно обяснимо, че много от тези

Формите на живот е трябвало да изчезнат напълно, когато самата Земя е променила формата си. Там откриваме това, което все още е геологически проверимо и което палеонтологията показва: че са живели животни, които трябва да си представим като адаптирани към водата, която едва е започвала да се доближава до сегашната си форма и е била все още пропита със съвсем различни вещества. Там откриваме и други животни, които са били адаптирани към атмосферните условия на онова време, като например видовете динозаври и т.н.; накратко, можехме да срещнем най-разнообразни животински форми, които са били адаптирани към условията на онова време. Наред с тях са възникнали и други форми, които, така да се каже, са били адаптирани към условията по такъв начин, че вече не са могли да се формират от безформена, движеща се материя по първоначалния принцип на формата, а са били способни да се трансформират в следващите поколения и да се развиват по-нататък по линията на наследяване, като по този начин еволюират по-късните форми от по-старите. Новите след това са били адаптирани към по-новите условия на Земята. Докато онези форми, които в древността са били толкова силно проникнати от принципа на формата, че вече не са могли да бъдат трансформирани, е трябвало да изчезнат, организмите, които са останали по-подвижни в себе си, в които живият елемент все още не е бил толкова силно оформен, са били способни да се трансформират и по този начин да се развиват по-нататък.

За човечеството развитието се представя по такъв начин, че в древността не можем да го възприемем в рамките на това, което би могло да се види с външното око, а по-скоро бихме го намерили в толкова фина, безформена и подвижна материя, че във времената, когато животинските форми вече са съществували, тя би могла да се превърне във всичко. Човечеството се е спуснало от безформеното в

царството на формирането, във формата, най-късно.
Докато животните,

Докато организмите на Земята днес вече бяха усвоили принципа на формата по-рано, което означаваше, че е трябвало да адаптират предишните си форми към променящия се пейзаж, човечеството не си позволи да се спусне в старите форми. Вместо това, то изчака, докато Земята получи разпределението на въздуха и водата, което съществува днес. Едва тогава се случи кондензацията на все още едва оформената материя в по-късната човешка форма . Тъй като човечеството влезе във формираната форма последно, изглеждаше сякаш не е просто адаптирано към специфични, особени условия на Земята. Ако обаче се върнем към животните, трябва да си представим техния произход като специфични форми, адаптиращи се към много специфични територии на Земята. След това тези животни придобиха форми, които по никакъв начин не са подобни на днешните им потомци, форми, адаптирани към условията на онова време. Но тъй като животните бяха адаптирани само към териториални условия, които се променяха бързо в определени отношения, те можеха да се променят само в определени граници. Но човекът, който по времето, когато Земята все още беше подложена на бързи промени, все още не беше навлязъл във формираща фаза, а едва по-късно, когато стана възможно да се интегрира тази формираща фаза в неговото физическо същество по цялата повърхност на Земята, така че той като такъв да бъде пригоден към цялата Земя, можеше да засели Земята като същество, най-малко приспособено към външни условия и най-много към вътрешни, духовни импулси. Така човекът от самото начало беше пригоден към такива формиращи сили, че вътрешното му същество съответстваше на духовното, че тези формиращи сили можеха да действат директно върху душата му по такъв начин, че да направят външната му физическа форма изправена, че да направят ръцете му живи инструменти...

Те са създали от духа. Но всичко това е могло да се случи едва след като земята е преодоляла определени формиращи принципи, така че човечеството да може да се адаптира към това, което отвътре може да определи цялата му форма и неговото себепреживяване. Така при хората формиращият принцип определя формата им косвено чрез духовната сфера, докато при животните формиращият принцип е трябвало да достигне много по-дълбоко в неодушевеното и неорганичното. Все още можем да видим при животните как те са свързали целия си душевен живот още по-тясно с физическия, докато хората са способни да развият душевен живот, който надхвърля физическия живот.

Ако разгледаме животното такова, каквото е изцяло вградено във физическия живот, такова, каквото е формирано, виждаме как то смила, как пряко душата прониква във физическия живот и е преплетена с телесните функции. Но ако разгледаме как душата у хората веднага се отличава като независима същност от физическото, ще видим как хората са формирани по този начин, защото животинският свят, адаптиран към различни условия на нашето земно съществуване, е бил формиран от безформеното по-рано от хората. Само по този начин такова душевно същество би могло да стане активно у хората, ставайки толкова независимо от физическия живот, че дори когато човек премине през портата на смъртта и първоначално се откаже от физическия си живот, формиращият принцип може да се запази в това душевно същество. Тъй като принципът на формата е обхванал животинската душа толкова по-рано, че е трябвало да се установи тясна връзка с физическия живот и тъй като животното следователно е напълно погълнато от физическия живот, това, което се преживява в отделното животно, не се отделя от физическия живот. При хората то се отделя, запазвайки, освен

Органичната, физическа субстанция също така запазва формиращ принцип в психическата сфера и след времето между смъртта и новото раждане може да формира нов физически живот. Само защото формиращият принцип у хората е схванал директно духовно-психичното, това духовно-психично притежава онази независимост, която може да преминава от живот в живот, което му прави възможно да преживява съществуването си в повтарящи се животи. За разлика от това, интимната връзка с формата на съществуване, която при животните е трябвало да се установи между формиращия принцип и живата материя, е означавала, че когато животното умира, формиращият принцип се изчерпва в органичната сфера и психическият живот на животното се връща към общ животински душевен живот, продължавайки не в индивид, а в общ животински живот, в продължение на груповата душа на животното, а не на индивидуалната животинска душа.

Така виждаме, че трябва да търсим произхода на животното във факта, че това, което прониква и обгръща хората по-късно, прониква по-рано в животните. Животното сякаш е изостанало от непрекъснатия принцип на развитие. То е изостанало същество спрямо хората, които са напреднали същества. Можем лесно да си представим как е станало това образуване чрез едно просто сравнение: представете си течност в чаша, съдържаща вещество, разтворено по такъв начин, че не може да се различи от течността. Ако тази смес се остави да престои, на дъното се утаява утайка, а по-фината течност остава отгоре. Ето как трябва да си представим целия процес на развитие: в това, което считаме за дуалност – така да се каже, между духовнообразуващия елемент и това, което е живата субстанция отдолу.

Субстанцията е това, което съставлява духовната субстанция. В нея се крие формирацията принцип за човечеството. Но за хората безформеността се запазва най-дълго. При животните формирането се случва по-рано, така че докато хората все още съществуват в безформена, по-тънка субстанция горе, животинската природа долу вече се кондензира и продължава да съществува по такъв начин, че може да развива само все по-силни форми в себе си, които се трансформират с течение на времето. За разлика от това, по отношение на формата, хората могат да бъдат проследени само до това, което първоначално е в безформено живо същество, в което обаче духът действа като движещ принцип и постепенно го довежда до сегашната му форма. Освен това, трябва да си представяме животинските форми, които не са произлезли от една единствена животинска форма, а по-скоро, докато някои животни са се оформили тук-там, други са останали, като са се оформили едва по-късно; други са се спуснали още по-късно и така нататък. Така човечеството е слязло последно.

е , че намираме казаното напълно обяснено, когато четем книги като тази на Хекел. Там външно се твърди, че човекът може да бъде проследен до животните. Но ако следваме йерархията, виждаме, че човекът води началото си от нещо, което не може да бъде проследено до настоящите условия на Земята, а по-скоро до въображаеми живи същества. И същото важи и за животните. Тези същества, към които духовната наука сочи, като хипотетични същества, откриваме и в родословното дърво на Хекел, само че те тогава не се връщат към нещо оформено, а към нещо безформено. Не е възможно да се разшири това по-подробно сега. Но от моята „окултна наука“ следва, че това, което сега се представя като Земя...

от по-ранни духовни етапи. Това е така, че не може да се каже, че духовната наука просто постулира нещо непознато. Не! В крайна сметка, Земята се проследява до по-ранни планетарни етапи на съществуване, точно както човечеството, по отношение на настоящия си живот, се проследява до по-ранни животи. И когато се върнем към тези по-ранни етапи, откриваме материалния свят не като нещо живо, а като нещо духовно. Ние опознаваме началната точка на целия живот като дух. По този начин ние проследяваме основата до нещо познато в нас самите – тоест до духа, който е нещо, което имаме в себе си – докато външната наука я проследява до нещо непознато. Духовната наука е в различна позиция от настоящата хипотетична теория за еволюцията. Духовната наука проследява развитието до нещо, което е съществувало като нещо духовно и все още съществува днес. Само че духовният елемент в нас не се проявява по същия начин, по който по-рядката течност се отделя от по-плътната субстанция в чаша. По-финият духовен елемент в човека се е отделил по същия начин, по който по-финият елемент в чашата се е отделил от по-плътната, утаена материя.

Следователно, трябва да проследим животинския свят до факта, че за да развие духовната си природа, както го прави днес, човечеството първо е трябвало да отдели целия животински свят, за да може, като по-фино духовно същество, да се развие върху лежащия под него животински свят, точно както в нашата аналогия, по-фината субстанция се разкрива, когато е отделила по-грубата материя отдолу. Днес можем да посочим тези събития само дотолкова, доколкото те разкриват произхода на животинския свят.

ви напомня за това . Как впоследствие се развиват духовната и умствената сфера, трябва да се остави на по-късна лекция. Трябва обаче да се отбележи, че фактите изобщо не противоречат на този принцип и че естествената наука ще открие как ходът на събитията не е могъл да бъде различен от представения днес. Защото животните ни изглеждат ли по такъв начин, че да е необходимо да се говори за специална духовност, която се среща само при хората? Напротив! По-внимателното наблюдение ще покаже, че понякога в животинското царство има много повече интелигентност, че хората първо трябва да придобият своя интелект и че може би в това се крие предимството на хората пред животните: че те са могли да придобият само ограничения си интелект. Навсякъде, където погледнем в животинското царство – в бобъра, осите и т.н. – виждаме интелект в действие, виждаме интелект в действие, който използва животните. Не може да се каже, че този интелект е присъщ на всяко отделно животно. Достатъчно е само да се посочи как определени насекоми се грижат за потомството си. Тук виждаме, че си имаме работа със свръхсетивен, всепроникващ интелект, който управлява животинското царство и е обективен за животинския свят, точно както самата материя е обективна за животинския свят. Можем да наблюдаваме това, когато едно насекомо снася яйцата си по такъв начин, че ларвата трябва да живее в съвсем различни условия. Самото насекомо може да е живяло във въздуха, докато ларвата първо трябва да живее във вода. Следователно насекомото може дори да не знае условията, в които трябва да живее ларвата. То може да бъде водено само от инстинкт вътре в себе си да снася яйцата си там, където може да живее ларвата. Или помислете за животни като бобъра и други подобни, които с вродените си организационни системи *образуват* това, което бихме могли да наречем външна архитектура.

Можем да го наречем така. Тогава няма да сме далеч от признаването, основано на правата на външно наблюдение, че разумът действа в самата животинска субстанция. Когато разглеждаме човешките същества, виждаме, че след съществуването си те първо трябва да придобият онези способности, които вече са формирани у животните. Те все още не са в точката, в която да притежават това, което животните вече са формирали в себе си. Това може да ни послужи като ориентир, чрез който можем да видим, че животните се формират по-рано и че хората продължават да се развиват дори след раждането. Няма да е потвърждение за маймунския произход на хората, ако натуралистът *Емил Селенка* е установил, че маймунската природа в ембрионалното си състояние е много по-близка до човешката форма, отколкото по-късната маймунска форма, от което може да се предположи, че хората се формират много по-рано от маймунската форма, само че хората придобиват формата си едва когато навлязат в самия свят.

Навсякъде естествените науки демонстрират чрез своите факти, че това, което хуманитарните науки имат да кажат, се потвърждава именно от най-напредналите природни науки. Всъщност, може да се стигне дори по-далеч – не се притеснявам да го направя – и да се покаже как днес естествените науки, така да се каже, изваждат наяве нещо, което противоречи на собствените им теории, предоставяйки пълни доказателства за фактите на хуманитарните науки. Това е особено очевидно, когато се разгледат изследователски открития, като тези върху репродуктивния процес на нисшите животни от двамата братя *Оскар* и *Рихард Хертвиг* от 1875 г., които оттогава са многократно потвърждавани: че принципът на оплождане, например в яйцата на морски таралеж, може да бъде изцяло заменен от влиянието на киселините, като по този начин се получава оплождане от процес, който първоначално е чисто неорганичен.

Трябва да се каже, че процесите, които понастоящем са свързани с принципа на наследствеността, могат да бъдат замислени и протичат само такива, каквито изглеждат външно, докато в древността те са изглеждали съвсем различно. Следователно, със сигурност може да се говори за оплождането на живото земно ядро, което е било безформена жива материя, от духовния формен принцип, протичащ около него, въпреки че това е в съответствие с научните факти, така че живото се е оформило от формения принцип и че неживото след това се е отделило от живото, което е било обединяващата субстанция на цялата Земя.

Става ни ясно как, по същество, цялото земно съществуване е такова, че можем да го разберем само в смисъла на Гьоте, който обаче само загатва за това, което се очертава като реалност за духовния изследовател по отношение на произхода на животните и хората. Защото, когато обърнем погледа си навън към целия свят, кое е това, което в крайна сметка дава на всичко около нас истинската му стойност? Само, както казва *Гьоте*, че то в крайна сметка се отразява в човешката душа. За духовната наука обаче естественият процес на Земята се разкрива и като прогресиращ, по същество, от най-старите към най-младите форми по такъв начин, че всичко – като разцъфтяване на земната форма – е подредено към точката, в която човек може да си представи какво в крайна сметка трябва да се роди от земния процес, точно както цвят или плод се произвежда от растение.

По този начин, разглеждането на произхода на животинския свят води до фундаментално убеждение за духовно-научното познание, което може да се обобщи с думи, които осветляват човешката природа, но които също така ни свързват с осъзнаването на човешкото достойнство, което

върху основата на всяко друго съществуване, това налага отговорност. Тъй като ние, като човешки същества, можехме да възникнем само защото цялото друго земно развитие беше насочено към нас, ние трябва да докажем, че сме достойни за тази земя, като се стремим от една степен на съвършенство към следващата, защото развитието ни показва, че е предназначено за усъвършенстване на човечеството. И това ни дава задължението да не стоим неподвижно, а да напредваме към все по-фини и по-фини форми на духовен живот. Този духовен живот, който човечеството носи в себе си днес, може да бъде изграден само върху основата на по-нисшите и ние отново трябва днес да отхвърлим настоящето и да го предадем на по-нисшите елементи, за да може да се развие по-нататъшен духовен живот в нас. В обобщение можем да кажем: Това е вярно за човечеството, но също така основава и най-висшия му дълг:

Елементите позволяват
Оформяйки себе си, проникнати от духа.
ги получи
изблик на енергия на духа :
Да облечеш човешкото същество
В духовна форма и душевен живот.

ХРИСТОС И ДВАДЕСЕТИЯТ ВЕК

Берлин, 25 януари 1912 г.

Всеки, който наблюдава в момента интелектуалния живот, не може да отрече, че въпросът, който е предмет на днешната дискусия, е завладял най-широки кръгове, особено, може да се каже, от научна гледна точка. От друга страна обаче, в наши дни сякаш все повече се налага един миросглед, в който въпросът, свързан с името на Христос, всъщност няма подходящо място. Лекцията, която имах привилегията да изнеса от това място преди няколко седмици върху „Произхода на човека“, и тази, която последва като продължение другаде върху „Произхода на животинското царство“, със сигурност ще покажат, че всяка епоха, включително и нашата настояща, поставя такива фундаментални въпроси като произхода на човека и подобни – следователно можем да предположим и този на същността, обозначена с името на Христос – в светлината на мисловните модели, на целия набор от чувства и възприятия, които също преобладават в тази епоха. Видяхме, че дори по въпроса за произхода на човечеството теоретичните възгледи, миросгледите, които са произтекли за нашите съвременници от тези навици на мислене, фундаментално противоречат на истинските, автентични резултати от научните изследвания, докато

стана особено очевидно във въпроса за произхода на човечеството, отговорите на хуманитарните науки, които проследяват произхода на човечеството не до външни, физико-сензорни форми, а до духовни, съответстват точно на действителните открития на естествената наука и са в пълна хармония с тях. Но може би в никой друг въпрос – това би могло да произтича от факта, че е един от най-големите философски въпроси – дисхармонията между това, което се е развило като мироглед, това, което преобладава като модели на мислене в най-широките кръгове от хората днес, и това, което науката по необходимост е трябвало да установи, не е толкова ясно разкрита, както във въпроса за Христос. Вярно е, че от навлизането на движението за Христос в световната история, човешкото въображение винаги е приемало, по отношение на същността на Христос, онази форма, която е била подходяща за епохата или, може дори да се каже, за хората, които се борят с нея.

През първите векове след навлизането на християнството в световната история, в рамките на определено интелектуално и духовно движение, известно като Гнозис, се появяват грандиозни и могъщи идеи относно съществото, наречено Христос. Откриваме, че тези гностически идеи са успели да запазят общо присъствие само за сравнително кратко време, за разлика от представите за Христос, които са се разпространили, така да се каже, като популярни и след това са се превърнали в съдържание на църковното движение. Поучително е да се спрем накратко на грандиозните идеи за Христос, които са се развили като гностически идеи през първите християнски векове.

Това не е така, защото понятията, които духовната наука казва за Христос, някак си съвпадат с гностическите идеи; това твърдят само онези, които поради своята духовна незрялост са напълно неспособни истински да разпознават нещата, които се представят в духовния живот. Съвременната духовна наука, чиито идеи искаме да обсъдим тази вечер, макар и накратко, превъзхожда в много отношения всичко, което е създал древният Гнозис от първите християнски векове. Но може би е още по-интересно тогава да се загатнем за тези гностически идеи с няколко думи. Разбира се, в Гнозиса има много позиции, различни нюанси в това интелектуално движение, но поне една, най-важната, трябва да се спомене, тази, която най-много резонира с това, което духовната наука казва днес.

Може да се каже: Древният Гнозис от първите християнски векове е притежавал преди всичко най-дълбоката и най-смислена концепция за Христовата същност, за разлика от всичко, което се е появило в християнството по това време. За него тази Христова същност е вечна, свързана не само с цялостното развитие на човечеството, но и с цялостното развитие на света около човечеството, на космоса като цяло. Разглеждайки въпроса за произхода *на* човечеството, ние трябваше да се върнем към онази форма на човечеството, която все още се рее изцяло в духовните сфери, която, така да се каже, все още не се е установила или не е била включена във външната, материална форма. Видяхме как в хода на земната еволюция човечеството, започвайки от чисто духовна форма, постепенно се е спуснало до онази кондензирана същност, която наричаме съвременно човечество, и как само чрез това...

Материалистическите начини на мислене и теорията за еволюцията, проследявайки човечеството назад , стигат до външно животински форми, докато духовната наука стига до форми, които все повече наподобяват духовните и менталните и в крайна сметка напълно разкриват духовния произход на човечеството. В онази сфера, където човечеството се е носило, преди да приеме материално съществуване, където човечеството се е чувствало заобиколено само от духовни същества и духовни реалности, древният гностицизъм също е търсил Христовото същество. Ако искаме да го разберем правилно, трябва да кажем, че Гнозисът е бил възгледът, че докато човечеството продължава да се развива и напредва към затваряне на духовно-психичното си същество с физическа обвивка, за да навлезе в материалния етап на развитие, Христовото същество остава в чисто духовни сфери, като – може да се каже – древен спътник на човечеството, който обаче не се е спуснал в материалния свят. Така, според този древен Гнозис, човечеството е претърпяло развитие в материалния свят и сега може да запише своя напредък в него. Христовото същество обаче остава в сферата на чисто духовното, докато човечеството е претърпяло своето развитие в материалната сфера. Следователно, дори за времето, което човечеството вече е преживяло като история, Христовото Същество не трябва да се търси в онази област, към която човечеството принадлежи като физическо-сетивно същество, а в чисто духовното. В този период, който наричаме начална точка на християнството, гностицизмът вижда особено важен момент в развитието на човечеството, а именно момента, в който духовните светове, след като са възпрепятствали собственото си развитие, се появяват, докато човекът вече навлиза в материалния свят.

Гностицизмът вярвал, че когато Христос слиза във физическо-сетивния свят, Христовото същество влиза в него, за да действа като импулс в него. По този начин, когато човечеството е било все още в най-ранните си етапи на развитие, то е разглеждало човечеството като духовно същество, свързано със света, в който Христос е действал. След това, в началото на нашата ера, гностицизмът е виждал Христос да слиза в света, в който човечеството отдавна е завършило материалното си развитие.

Това веднага повдига въпроса: Как гностицизмът си е представял това спускане на едно чисто духовно същество в човешката еволюция?

Гностицизмът си е представял особено развит индивид, когото историческите изследвания идентифицират като Исус от Назарет, притежаващ такава зрялост, че в определен момент от времето в него са съществували условия, които са позволявали на душата му директно да получава от духовния свят това, което предишните човешки същества не са могли да получават директно от духовния свят. Гностицизмът говори за този момент от времето, когато душата на избран индивид се е чувствала готова да приеме в себе си същество, което преди това не е било свързано с еволюцията на човечеството – а именно Христос. В Библията гностицизмът се е стремил да изобрази това нахлуване на Христовото същество в еволюцията на човечеството в събитието – можем да го наречем символично събитие днес или както и да е – което се е случило като кръщението на Йоан в река Йордан. Чрез това кръщение с Исус от Назарет се е случило нещо наистина необикновено. До същността на гностическата концепция се стига, като се разгледа следното.

Наистина има – това не може да се отрече – когато обмислим живота.

Да наблюдаваме истински някои хора, не с днешните модели на мислене, а с това, което може да ни отведе дълбоко в душите им – за много хора, такива моменти, такива епохални събития, където те се чувстват сякаш са в повратна точка в живота си и могат да си кажат: В сравнение с това, което съм преживял и познавал досега, това сега ми се струва като перспектива за нов живот. Може би е било предизвикано от особено дълбоко и болезнено събитие или от други житейски изпитания. Не може да се отрече, че за много хора има нещо като повратна точка, нещо, което може да се нарече обновление, пробуждане на много специални сили в живота на душата. Ако човек разгледа такова събитие като елементарните начала на това, което гностицизмът е предвиждал като случило се с Исус от Назарет при кръщението на Йоан в Йордан, човек получава представа за нахлуването на нещо съвсем ново, не нещо, което обикновено пробива в човешката душа чрез житейските изпитания, а нещо, което в цялото човешко развитие преди това не е било свързано с човешки живот. И какво тогава се проявява в душата на Исус от Назарет, което се явява като нещо съвсем ново и като вътрешно същество, в което живее Исус от Назарет, живот, който е довел до това всички култури, взели своята отправна точка от него, да бъдат хвърлени в нова светлина – това, което внася такъв живот във вътрешното същество на Исус от Назарет, гностицизмът, наречен Христос. Следователно гностицизмът е бил ясен и в това, че с този Христос, който не може да бъде търсен просто във външна индивидуална личност, а по-скоро в това, което все още присъства във външната личност като особено вътрешно същество, нещо се поставя в...

Човечеството се бе появило като нов импулс, импулс за нещо, което никога преди не е съществувало, защото това, което Исус от Назарет е носил в себе си през трите години от кръщението си нататък, преди това не е било свързано с човешкото развитие.

С това представихме древното гностическо схващане за Христос по такъв начин, че да можем да го разберем, защото неговите елементи вече са ни налице, така да се каже, винаги когато в отделната човешка душа се случи определена трансформация. Това, което ще бъде особено трудно за съвременните хора да схванат, е, че това събитие, което току-що беше характеризирано, е свързано с нещо, което има историческо значение за цялото развитие на човечеството – фундаментално историческо значение, че представлява нещо, което можем да наречем фокусна точка на цялото човешко развитие. За това гностическо схващане, дори когато го сравним с различни неща, които бяха представени в тези лекции по духовна наука, може да се каже, че то всъщност – независимо от мнението ни за реалността – притежава великолепа, мощна идея, от една страна, за Христовото същество, а от друга страна, за същността на човечеството, защото поставя човечеството в развитие, в което импулс от духовния свят се намесва директно в хода на историческото ставане. Следователно изобщо не е изненадващо, че тази гностическа идея не е успяла да спечели популярност. Всеки, който дори малко се замисли за условията на човешкото развитие от първия християнски век нататък, за състоянието на човешката душа и за различните условия на социалния живот, лесно ще признае, че подобно предварително...

Тази позиция се е родила от възвишен дух, който със сигурност няма да бъде популярен. Достатъчно е само да се погледне съвременният интелектуален живот, за да се разбере това. Когато се спомене подобна концепция, току-що характеризирана като гностическа, повечето хора ще кажат: Това е абстракция, смела мечта. Но ние, хората, се нуждаем от нещо наистина реално, нещо близко до нас, нещо, което може директно да се намеси в реалния ни живот. Хората все още гледат на това, което току-що беше характеризирано като гностическо, като на абстракция, защото все още са далеч от преживяването на много по-голямото богатство, истински конкретната природа на това, което се крие в духовните понятия, към които се стремим, в сравнение с това, което повечето хора наричат интуитивно, конкретно и истински реално. Ако това не беше така, хората не биха се стремяли в изкуството към това, което очите могат да видят и ръцете могат да схванат, и биха отхвърлили като нещо абстрактно това, до което човек трябва да се издигне в духа с вътрешни дарове на душата.

Разбира се, невъзможно е дори накратко да се засегне как се е развила концепцията за Христовата фигура в популярния свят. Но трябва да се каже, че наред с непосредствения образ, който се е формирал за Исус от Назарет – който е роден по чудо, който е срещал хората по своя обичан начин по многобройни начини, дори докато се е развивала историята на детството му, и който след това се е явил на хората като любящ Спасител на цялото човечество – трябва да се каже, че наред с всички усещания и чувства, които хората са изпитвали към този човек –

Докато Спасителят е изобразяван по целия си очарователен начин, през вековете ехото на концепцията за Христос е живяло, същество, въплътено, реализирано в човека Исус от Назарет. И наред с това, което е било разказано, така да се каже, като външна история на живота на Исус от Назарет, е имало и поглед към една велика тайна, една огромна мистерия, мистерията, която именно когато Исус от Назарет е ходил по земята, е изразила нещо свръхчовешко в тази личност. И това свръхчовешко същество е било конкретно наречено Христос. Наред с това може да се каже, че с приближаването на модерните времена хората са се чувствали все по-неспособни да схванат смелите идеи на този Христос, като например гностичния Христос. Така, дори през Средновековието виждаме как науката, така да се каже, е смеела само да предлага обяснения за външния свят, за това, което се случва пред сетивата и това, което се намира отвъд тях, като един вид естествено-законен свят. За разлика от това, науката не се е чувствала призвана да се задълбочи в онези фактори, онези импулси, които са се намесили в развитието на човечеството като най-висши духовни импулси. По този начин въпросът за произхода на човечеството , както и въпросът за развитието на човечеството , в което се намесва Христовият импулс, се превръща за средновековната мисъл в обект на вярата. Оттогава нататък вярата стои редом с това, което науката, каквото знание, е трябвало да бъде, което е трябвало да бъде ограничено само до по-нисшите аспекти на световния ред. Сега би било интересно да се покаже как от шестнадесети век нататък този вид „двойно счетоводство“ става все по-разпространен сред човечеството, чрез

които искаха да ограничат природата на знанието до понисшите порядки на нещата и да припишат всичко, свързано с *духовния* произход и въпросите на духовното развитие, на вярата. Но това не може да бъде нашата задача днес. По-скоро трябва да се посочи как през деветнадесети век целият ход на развитието доведе до пълна загуба, така да се каже, на всякаква реална представа за Христос, поне в по-широки кръгове. В потесните кръгове това, което се е запазило, като по-нататъшно развитие на стари гностически идеи, е това, което може да се нарече дълбоко прозрение за Христовия импулс. Но в по-широки кръгове, включително академични и богословски кръгове, през деветнадесети век се появи отхвърляне на самата концепция за Христос, заедно с опит да се ограничи фокусът до личността на Исус от Назарет. Това беше направено, като той беше представен като уникална, избрана личност, която най-дълбоко е схванала и фундаментално е изпълнила условията за развитие на човечеството, божествената вътрешна природа на човечеството, но все пак като „човешко същество“ – макар и такова, което надхвърля всички останали. Така, през деветнадесети век, една стара христология е заменена от това, което може да се нарече просто изследване на живота на Исус, изследване, което става все по-неверуващо към всичко, което би трябвало да е живяло като божествено съдържание в личността на Исус от Назарет, и което просто иска да вярва, че Исус от Назарет е бил избрано, индивидуално човешко същество. Този тип възглед достигна своя зенит в това, което хората срещат днес в текст като „Същността на християнството“ на *Адолф*.

Харнак и подобни начинания в изучаването на историческия Исус, които се проявяват в най-разнообразни форми днес, са показателен пример. Достатъчно е само да се обърнем към постигнатото в съвсем скорошно време чрез най-сериозното и задълбочено изучаване на точно тази тема. И тъй като това, което ще се каже тук, се отнася до скорошни събития, е достатъчно само накратко да се отбележи, че методите, използвани през деветнадесети век, за да се докаже, така да се каже, исторически това, което е трябвало да се случи в началото на християнската ера, не са дали абсолютно никакви реални резултати. Това би надхвърлило обхвата на каквото и да е разработване на тази идея. Всеки, който се задълбочи в постиженията на съвремението, ще знае, че са правени опити личността на Исус от Назарет да се постави в отправната точка на нашия християнски духовен живот, използвайки обичайните методи на външно, материалистично изследване. Този опит обаче да се докаже съществуването на тази личност с външни исторически средства, както би се доказало всичко друго, доведе до неизбежното признание: Личността на Исус от Назарет не може да бъде оправдана с външни, материалистични средства. Не че може да се оправдае обратното – че той не е съществувал – а по-скоро съществуването му не може да се оправдае, ако човек се опита да докаже живота на Исус от Назарет по същия начин, по който иначе би доказал съществуването на Аристотел, Сократ или Александър Велики, използвайки исторически методи. Но не само това, но изследванията в тази област напоследък са насочени в съвсем различна посока. Достатъчно е да погледнете книги като тези, публикувани от Дидерихс в Лайпциг.

Да вземем за пример труда, публикуван от *Уилям Бенджамин Смит* , *ще видим*, че нашето време, чрез внимателно проучване на библейски и други документи, свързани с християнството, е стигнало до осъзнаването, че тези документи всъщност не могат да говорят за това, в което се е вярвало толкова дълго през деветнадесети век. Хората са се опитвали да реконструират живота на Исус от Назарет чрез филологическо изследване на библейски и други документи, но документите в крайна сметка разкриват нещо съвсем различно. Стана ясно, докато опитите са правени с изключителна научна прецизност и всеки изтънчен метод да се изгради „животът на Исус“, че тези библейски документи, тези християнски текстове, където стоят на истински християнска основа, изобщо не говорят за „човек“, Исус от Назарет. По този начин виждаме, че външната наука е трябвало да заключи: Документите не говорят за човек, Исус от Назарет, а по-скоро за Бог. - Изправени сме пред любопитната аномалия на нашето време, която материалистичното изследване твърди: Вие сте заключили неправилно, ако вярвате, че сте открили в християнските документи препратка към човека Исус от Назарет; по-скоро трябва да се убедите, че Евангелията и другите документи говорят за Бог и че всички разказани неща имат смисъл и значение само ако се говори за Бог в началото на християнството.

Не е ли това нещо доста странно? Нашето време вярва, че ако някой иска да говори за Исус от Назарет, трябва да говори за бог! Но това е същото време и същата линия на изследване, която в един бог, тоест в едно чисто духовно същество, е изцяло...

не може да се види реалност . В какво тогава се превръща Христос за съвременните изследвания? Той се превръща в чиста фикция на човечеството, нещо, което се е намесило в историята само като идея, само като импулс на чувство, създаден от хората в социално въображение! Според най-новите исторически изследвания, Христос не се превръща в реалност, а във въображаем Бог. Всъщност, казано направо, може да се каже: Това води историческите изследвания до нещо, което те не могат реално да използват, защото какво да правят съвременните изследвания с Бог, в когото не могат наистина да повярват? Те имат само доказателства, че библейските документи говорят за Бог, но не могат да направят нищо с това, освен да го поставят в сферата на фикцията.

Нека сега противопоставим този факт на този, който хуманитарните науки трябва да поставят на негово място.

Тук мога да се позова на книгата си „Християнството като мистичен факт“. Основната идея на тази книга всъщност е била слабо разбрана. Затова в предговора към второто издание се опитам да повтора същественото. Същественото е, че човешката история, световната история, е нещо, което не се изчерпва от всичко, което външната история обикновено може да изобрази, от всичко, което външните документи могат да предоставят, защото духовните импулси и фактори, които наистина трябва да опишем като духовни същности, се намесват навсякъде в развитието на човечеството. Ако противопоставим това на целия начин на исторически мироглед, както е въведен например от *Леополд фон Ранке* и други, тогава трябва да се каже: Най-висшата цел, към която историческата наука все още се стреми, е тя да бъде свободна от исторически...

Терминът „идеи“ предполага, че външни, абстрактни идеи се намесват в хода на човешкото развитие, докато то се разгръща сред народите и държавите. Това е най-крайното убеждение, което човек може да има. Но идеите – дори не както ги разбират историците – не са нещо, което развива сила, което разгръща мощ. Целият ход на човешкото развитие би бил лишен от дух, ако човек би провеждал исторически изследвания, ако идеите, които се напъват в човешките души, не бяха израз на същностни импулси, които невидимо, свръхсетивно управляват цялото историческо ставане, така че зад това, което разказва външната история, се крие нещо, до което може да се стигне само чрез средствата на духовната наука, на свръхсетивното изследване, както вече беше представено в една лекция и ще бъде представено отново. И там бих могъл да покажа как християнският импулс исторически се вмъква в човешкото развитие, като се оказва продължение на това, което се е случило за духовното развитие на човечеството в древните мистерии. Какво всъщност представляват мистериите, все още е фундаментално слабо разбрано днес. Това, което е било постигнато в мистериите в древните предхристиянски времена за духовните основи на цялото човешко развитие, може да бъде разбрано само от някой, който чрез съвременната духовна наука придобива прозрение за онова развитие на душата, което я превръща в това, за което често се говори тук: инструмент за възприемане на това, което се крие зад сетивния свят като духовна област. Знаем, че днес по определен начин човек може, чисто във вътрешния си свят, изцяло оттеглен в интимността на психическия си опит, да се издигне отвъд себе си до определена по-висша форма.

на неговата душевна същност, така че тази душевна същност живее в духовен свят, точно както човешкото същество, което е въплътено в тяло, живее във физически свят.

Духовно-научното изследване на историята сега показва, че тази възможност за възход в духовния свят чрез вътрешно, интимно душевно развитие е навлязла в хода на човешката еволюция едва с течение на времето и че в никакъв случай не е била налице в древността. Докато днес душата, оставайки в себе си, може да се издигне до духовно виждане напълно свободно чрез собствените си усилия, душата по същество не е била способна на това в предхристиянските времена. Вместо това, тя е била зависима от определени мерки, предприети в мистериалните храмове. Ако искаме накратко да очертаем, както е описано по-подробно в моята „Християнството като мистичен факт“, какво са правили водачите на мистериалните храмове с душата – които в древния смисъл са били това, което сега бихме разбирали като духовни центрове на познание – това може да се обобщи по следния начин: Душата е била освободена от физическата си форма чрез външни мерки. Дадена ѝ е била възможността да остане за определен период от време в състояние, подобно на съня, но същевременно напълно различно от него. Ако разглеждаме съня днес според откритията на духовната наука, трябва да си представим, че външното физическо тяло на човека остава в леглото, докато истинското духовно и психическо ядро на човека остава извън това, което остава в леглото. Но силите, истинската вътрешна същност на това духовно и психическо ядро, са с толкова ниска интензивност в състояние на сън, че настъпва безсъзнание и накрая...

Мистериите обгръщат духовното и ментално ядро на човешкото същество. Мерките, предприети с човешката душа в древните мистерии, са били такива, че чрез влиянието на други, по-напреднали личности, които вече са преминали през това мистериозно посвещение, за душата е било предизвикано един вид състояние на сън, но по такъв начин, че вътрешните сили на душата са били едновременно изострени и укрепени, така че тя е напускала тялото си в спящо, дори подобно на смъртта състояние, но в духовно съществуване е могла за определен период от време да погледне в духовния свят, като по този начин съзнателно е водила сънлив живот и в този сън е придобивала убеждение за това какво е като гражданин на духовния свят. Когато такава душа след известно време се е връщала в обикновеното човешко състояние, в нея е възниквал спомен за това, което е преживяла във възприятието извън тялото си. Такава душа е могла тогава, подобно на пророчески дух, да застане пред общността и да свидетелства за съществуването на духовен свят и вечното съществуване на човечеството. Такава душа е участвала в духовния живот и в мистериите са били дадени предписанията, на които такава душа е трябвало да се подчинява през целия си дълъг живот, така че заключителният акт да може да бъде добавен от водачите на древните мистериини домове. Затова нека зададем въпроса: Откъде произлизат древните мъдрости, които са ни предадени в хода на човешкото развитие от народите на земята - от техния божествен произход и вечността на човешката душа? От гледна точка на духовната наука трябва да отговорим: Те произхождат от посветените или посветените по този начин, както би могло да се каже.

Както и да го наричат, тук. – Тези древни мъдрости обаче ни се разкриват по особен начин . В митовете, легендите и всякакви картинни изображения и разкази откриваме това, което посветеният е преживявал в тези мистериозни места, сякаш в ярък сън. Всъщност човек може да разбере митологиите само ако тълкува фигурите, които срещаме в тях, като картинни изображения на това, което посветените в мистериите са виждали по време на своето посвещение. Следователно, ако човек желае да се докосне до древните религиозни доктрини, той трябва да се върне към мистериите, да види в мистериите това, което, разбира се, е останало скрито от външния, профанен свят, това, което са могли да постигнат само онези, които са се подготвили за посвещение чрез строги изпитания, а също и чрез мълчание, което се е изисквало от обстоятелства, които не могат да бъдат обсъждани днес.

Така, духовното развитие на човека, ако го проследим до предхристиянските времена, протича в мрака на мистериите. В тези древни времена човешката душа все още не е била достатъчно зряла, за да се възнесе сама в духовния свят, разчитайки единствено на собствените си вътрешни сили, без несвободната намеса на храмовите жреци. Обаче, това нещо се е случило, докато са се развивали външните събития на историята - това е целта на моята книга „Християнството като мистичен факт“. Тя имаше за цел да покаже, че целият смисъл на човешкото развитие е, че човечеството, чрез всичко, което е усвоило и преживяло по време на многократни прераждания, включително от своите посветени, е научило за духовния свят, е било достатъчно зряло за онзи повратен момент в историята, в който е започнало християнството, за да може да настъпи времето, когато хората могат да се развиват без външно влияние, без мерките, които са били въведени в миналото.

Мистериите, практикувани в древността, са позволявали на душите да се издигнат до духовен свят само в най-съкровения си вътрешна същност. Това, както сега искаме да разберем събитието, случило се в Палестина, е големият прогрес, който постепенно се е случил, може би в течение на векове, но със сигурност около времето на Христовата зора, че човешката душа, така да се каже, е узряла за „самопосвещение“, просто под ръководството на онези, които са знаели през какво трябва да премине човешката душа, но без намесата на външни храмови водачи или водачи на мистерии. Обаче това, което преди това се е случвало в мистериалните храмове стотици и стотици пъти и за което сме получавали знания в легендите, митовете и митологиите на различни народи, е навлязло в голямата схема на световната история с основаването на християнството. И ако някой иска да разбере Евангелията, може просто да продължи, като се запита: През какво е трябвало да премине кандидатът за посвещение, например, сред древните персийски или египетски народи, които е трябвало да издигнат душата си, за да възприемат директно духовния свят? Описани са разпоредбите относно това, през което те трябва да преминат, от определен процес, наречен „кръщение“, и друг, наречен „изкушение“, до момента, в който душата е извеждана да възприеме духовния свят; те представляват, така да се каже, ритуала на посвещението. Ако вземем тези ритуали и ги сравним с основните моменти в отделните Евангелия – както вече показах в гореспоменатата си книга – виждаме как Евангелията ни представят съживени описания на древните церемонии на посвещението, приложени само към великата историческа личност Исус от Назарет.

Тогава се вижда как, докато преди кандидатите за посвещение са били водени в духовния свят в уединението на мистериозните храмове, Исус от Назарет е бил воден от случилото се в самата история до точката, в която не просто е бил възнесен толкова високо, че е могъл да свидетелства за духовен свят в паметта си, но е успял да се съедини със същество, което никога преди не се е съединявало истински с човешко същество: със съществото на Христос. По този начин има голямо съответствие между разказите за развитието на Исус от Назарет до момента, в който Христос е завладял душата му и след това е продължил да я притежава през следващите три години, и описанията на древните обреди на посвещение. В описанието на това, през което е преминал Исус от Назарет, ние срещаме - това се вижда най-ясно в Евангелието от Йоан - посвещението, което е било дадено директно от великите духовно-божествени факти, лежащи в основата на самата история. Безброй кандидати са били посветени преди това, но само дотолкова, доколкото са могли да свидетелстват: има духовен свят и човешката душа принадлежи към такъв духовен свят. Но с най-значимото същество, което можеха да си спомнят, когато в световната история се е състояло посвещението, вътрешното същество на Исус от Назарет е успяло да се обедини. Това е било посвещение, с което са били свързани всички древни посвещения, към което са били насочени.

Така, мистерията на Голгота се изправя пред нас, излизайки от това, което преди това е било обгърнато в мрака на мистериите, върху грандиозния мащаб на световната история. Стига човек да не повярва, че в даден момент на Земята

Докато нещо подобно на проникването, посвещението на Исус от Назарет с Христос, не се случи в определен момент и докато такова събитие не изпрати своите огромни лъчи на сила и не формира импулс за цялото последващо развитие на човечеството, човек не може да разбере какво всъщност означава Христовият импулс за развитието на човечеството. Само когато човек е способен да приеме реалността на такова духовно събитие, както сега е описано, чрез всички други предпоставки на духовната наука, може да разбере какво е навлязло в развитието на човечеството чрез Христовия импулс. Тогава обаче човек няма да омаловажи Евангелията, като намери в тях четири различни ритуала на посвещение, които само прикриват случилото се около историческата личност на Исус от Назарет. Но когато човек разбере това, той ще разбере също, че случващото се чрез това събитие в Палестина има дълбоко, причинно-следствено значение за цялото последващо развитие на човечеството. Докато дотогава това, което можем да наречем най-дълбока вътрешна същност, е било нещо, което е съществувало за хората, но не е било напълно навлязло в човешкото съзнание – това е трябвало да бъде предмет на самото събитие, описано в Мистерията на Голгота – сега е трябвало да започне времето, когато хората биха могли да узнаят: В това „аз“ се разкрива в човека това, което човекът има общо с целия космос.

Ако искаме да опишем как човек, говорещ в духовно-научен смисъл, трябва да гледа на големия катаклизъм, който навлезе в световната история чрез Христовия импулс, тогава трябва да кажем: Човешките същества, по своята същност, се състоят от своята

Физическото тяло, от своето физическо тяло, от своята духовна обвивка и в най-съкровено то си ядро, носи това, което преминава от въплъщение в въплъщение, от земния живот в земния живот: истинското аз. Но това истинско аз е и това, за което човечеството осъзнава едва много късно, така че в предхристиянските времена хората не са имали и представа, че както физическото им тяло е свързано с целия физически свят и както душата им е свързана със света на душата, така и най-съкровено ната им същност се ражда от най-всеобхватния духовен свят. Да търсиш Бога и божественото първично същество не в духовната обвивка, а в истинското аз - това е, което християнството, Христовият импулс, току-що описан, донесе в еволюцията на човечеството. Преди можеше да се каже: Душата ми е вкоренена в божественото; божественото е истински образното, формиращото. Но сега се казва: Ако искате да разпознаете къде може да ви се разкрие най-дълбоката божествена същност, която прониква в целия свят, погледнете в себе си, защото чрез вашето аз Бог ви говори. Той ви говори за обикновеното съзнание, когато наистина разберете как божествените сили са навлезли в човечеството чрез Мистерията на Голгота, когато се запознаете с това как това посвещение се е разгърнало като велико историческо събитие, докато преди това посветеният е бил воден да преживява духовния свят в дълбините на мистериозните храмове. Но Бог ви говори особено, когато се издигате, превръщайки душата ви в инструмент за възприятие в духовния свят. Може да се каже: Навлизането на божественото съзнание, което говори чрез себе си, е същността на Христовия импулс. И че този Христов импулс е могъл да навлезе в човечеството, е точно това, което...

Историческото значение на древния инициационен принцип, както е описан, се дължи на едно нещо – мистерията на Голгота – която е причината. Това, което ще се проявява все повече и повече в човешките души в хода на земната еволюция, дори в далечното бъдеще, е, че ясното разпознаване на божествено-духовната сфера, към която човечеството принадлежи и чрез която то става независимо от всяко земно съществуване, ще говори чрез егото.

Всеки, който може да разбере някои дълбоки думи от Евангелията от тази гледна точка, ще проникне във великото образование на човечеството от духовния свят. Той ще види как древноеврейското развитие е подготвило пътя за това, което е трябвало да говори на човечеството чрез сърцевината на егото, както е направило на юдаизма, но като национален дух. Това не е било така с другите народи; те са притежавали само съзнанието, че духовно-божественото – да речем, на душата – говори, когато човек е посветен. Но юдаизмът е осъзнал, че човешкото развитие е непрекъснат процес на образование и че в егото, което обхваща целия народ, се намират силите, към които човечеството принадлежи с най-дълбоката си същност. Затова евреинът е чувствал: Като индивид от целия древен еврейски народ, поглеждайки назад към линията на развитие до Авраам и разпознавайки това, което царува като Дух, това, което напредва през поколенията, мога да кажа: Той живее в мен, живее във всички мои предци като Божественото, което е оформило индивидуалното физическо същество на човека. Така отделният член на древния еврейски народ е виждал себе си свързан с патриарха, чувствал се е в едно цяло с бащата Авраам. Християнството обаче рязко подчертава: Всяко подобно чувство за Божественото, дори когато то говори за себе си,

Фразата „Едже ашер едже“ – „Аз съм, който съм“ – все още не разкрива човечеството в най-пълната му форма. Едва когато човек почувства нещо, което надхвърля всички поколения в духовната сфера, той е схванал какво действа в човечеството като божествено. Следователно, правилният превод на фразата трябва да бъде: Преди да съществува Авраам, е имало „Аз съм“! – Тоест, в неговия „Аз“ човечеството изпитва вечна същност, която е по-оригинална от божествената същност, която Авраам е проявил през поколенията.

„Вижте това, което не се изчерпва във физическото човешко същество, а което живее като божествено-духовно същество през поколенията, чрез кръвта на всички поколения, произлезли от Авраам. Но погледнете това божествено-духовно същество по такъв начин, че да го разпознаете в отделния човек, не в това, което държи брат и сестра заедно, а в това, което живее в индивида, което индивидът открива, когато разпознае себе си в най-съкровената си централна душевна същност като „Аз съм“.“ – Ето как трябва да разбираме думите на Христос Исус, като тези, които звучат горе-долу така: „Ако някой дойде при Мен и не остави баща си, майка си, жена си, децата си, братята си, сестрите си, дори и собствения си живот, не може да бъде Мой ученик.“ Това не трябва да се разбира като бунт срещу законността на родството и синовната любов, а по-скоро като това, че Христос Исус донася в света принципа на божествено-духовното, който всеки индивид, поради това че е човек, може да намери в най-съкровената си същност. Следователно, самата същност на християнството все повече ще докосва хората по такъв начин, че това, което царува като най-съкровена тайна на християнството, надхвърля всички различия, които съществуват между хората.

до универсалния човешки опит , до това, което всяко човешко същество може да открие в себе си. Старите богове са били народни богове, расови богове, обвързани с тази или онази племенна характеристика; все още можем да припишем нещо подобно на индианизма и будизма. Богът обаче, който се е срещнал с човечеството в Христос, е този, който довежда човечеството, отвъд всички други различия, до това, което човечеството е само по силата на това, че е „човек“. Това налага всеки, който иска да схване истинската същност на християнството, да разглежда духовно водещите сили и импулси на световната история като реалности, че трябва да се скъса с всичко, което досега е било „история“, и че това, което досега се е смятало за история, е просто външната дреха на историческото ставане, докато в дълбините на историческото ставане преобладават същества, които, макар и свръхсетивни, са толкова реални, колкото е отделното животно или отделното човешко същество в сетивния свят. И най-превъзходното от свръхсетивните същества, които управляват историческото развитие на човечеството, е Христос, който, както предполага и гностицизмът, е работил в тялото на Исус от Назарет в продължение на три години.

Така обаче хуманитарните науки се издигат до концепция, която може да направи нещо с това, което външната наука е създала. Защото, докато последната днес е принудена да признае: Ние не си имаме работа с „човешко същество“, а с божествено същество, пребиваващо в човешкото същество – концепция, с която тя не може да има смисъл – хуманитарните науки от своя страна ни водят до такива същества, които сега са реалност за нея, така че хуманитарните науки, именно в тази област, да могат да започнат правилното нещо с най-новите изследвания.

Gen weis s. Това ще се окаже забележителното нещо за интелектуалното развитие на двадесети век: че ще признае, че деветнадесети век е бил на грешен път, опитвайки се да сведе живота на Христос Исус до просто живот на Исус от Назарет, но че науката, която казва: Всичко ни дава доказателство, че в Христос Исус си имаме работа с „Бог“, започва да се обръща по правилния път. Духовната наука просто ще добави, че човек може да направи нещо с тази дума. Това обаче е възглед, който противоречи на това, което се е развило в последно време като материалистично-монистичен мироглед. Но ние успяхме да покажем, както в лекцията за „Произхода на човека“, така и в другата за „Произхода на животинското царство“, как духовната наука се намира в пълно съгласие с това, което външната наука е извадила наяве като действителни изследователски открития. И сега можем да кажем, че духовната наука може да се свърже директно с това, до което стига и съвестното външно изследване. Но там, където стои сякаш пред въпросителен знак, това външно, съвестно изследване няма да доведе до това, до което могат да доведат хуманитарните науки.

През XX век обаче към тези начини на мислене ще трябва да се добави нещо друго . Човешките същества сега заемат позицията, че човешкият живот и знание, такива каквито съществуват във физическия свят, стоят в опозиция на външния свят като непосредствена истина и че грешка може да възникне само ако хората формират неточни образи на света или правят нещо, което може да се опише като зло, нещо, което не е в съответствие с външния ход на света.

Това е последователно. Днешният светоглед все още е силно фокусиран върху търсенето на причини навсякъде в това, което е непосредствено очевидно. Този начин на мислене е довел светогледните въпроси до точка, от която - това трябва да е ясно за всички, които могат да погледнат по-дълбоко в духовния живот на човечеството - става необходимо обръщане. Външната наука, както в естествената, така и в историческата област, е стигнала до незабавно неверие във всичко духовно и до просто обобщаване на външната, сетивна реалност, до пренебрегване на духовното, което би трябвало да се разкрива зад сетивните явления. В известен смисъл може да се каже, че нашата епоха е достигнала точка, която трябва незабавно да се превърне в своята противоположност. Крайният материализъм, крайният материалистически монизъм, трябва да доведе душата, чрез собствената ѝ вътрешна съпротива, да се съгласи с онази концепция по отношение на светогледа, която досега е играла много малка роля в светогледа. Към цялото търсене на произхода на нещата трябва да се добави и концепция, която все още не е получила широко разпространение. В моите трудове „Философия на свободата“, както и в „Истина и наука“, е показано, че човечеството трябва да установи предпоставката, че сегашното му положение по отношение на света не е истинското, че първо трябва да претърпи развитие на вътрешния си живот, за да разпознае истината за светските явления и да установи истинско, а също и морално отношение към тях. Към това чисто причинно-следствено разбиране трябва да се добави понятието за изкупление. Това ще бъде голямата задача на XX век: да се установи понятието за изкупление, за прераждане.

Гражданските права ще бъдат спечелени наред с други научни концепции. Начинът, по който човекът, като познавач на света, стои по отношение на него, не е в съответствие с истината. Всички истински концепции се постигат само когато, изкупен от настоящата гледна точка, човек се е развил на по-високо ниво, когато е изкупен от препятствията, които му пречат да види истинската форма на света. Това е изкуплението на знанието. Моралното изкупление настъпва, когато човек осъзнае, че настоящата му позиция към света не е истината, а че първо трябва да извърви път, който преодолява препятствията, които стоят между него и това, към което той наистина принадлежи. Концепцията за прераждането на душата на по-висш план ще се развие от това, което ни се е представило като удивителни научни изследвания, а също и от това, което ни се представя като удивителни резултати от исторически изследвания. Човечеството ще осъзнае, когато е изобразило света фотографски и е измислило великото научно и историческо развитие на човечеството, че притежава не просто нещо, което отразява света, а нещо, което е мощно средство за образование. Човечеството вече няма просто да вярва, че естествената наука изобразява света, а че присъщите ѝ закони ще бъдат нещо, което го образува. И когато естествената наука не е просто за да изобразява света, а за да образува хората, така че човешката душа да може да се освободи от непосредствена гледна точка и да се издигне до позиция, в която се преражда на по-високо ниво, когато човечеството по този начин осъзнае, че се освобождава от задръжките, в които е попаднало, тогава то ще е създадо за себе си предпоставките на концепцията за

Христовият импулс се формира в света. Защото тогава той ще разбере, че може да погледне назад към онзи момент във времето, който сме опознали от гледна точка на духовната наука, когато човекът някога е бил в чисто духовен свят и е слязъл в света на материалното съществуване, че той трябва да премине през този материален свят, за да напредва, но че в определен момент е трябвало да се започне неговото връщане назад, за да може той отново да се освободи от това, което е приел тук. Христовият импулс е освободил човечеството от потъване в чисто материалното. Обективно, Христос в развитието на света е това, което представлява в нас преживяването, което имаме, когато казваме: Отношението към света, което възниква, когато душата се преражда и изкупва от това, което е получила като първоначално състояние, това, което по този начин може да се яви като неин опит – то е, видно там навън във великия световен процес на човечеството, това, което е влязло в света като Христос.

Ако двадесетият век наистина може да приеме сериозно великия вътрешен опит на човечеството, той ще може да разбере и събитието Христос и вече няма да се обижда от това, което се случва в човечеството като прераждане на душата на по-висш план. И тогава духовната наука ще покаже, че същите принципи важат както за историческото ставане, така и за външните, природни процеси. Във външния мироглед ние също сме се поддали на грешката на твърдението на Шопенхауер: „Светът е моето представяне“. Това означава, че около мен има свят от цветове, звуци и т.н., който зависи от очите ми и другите ми сетивни органи. Но е неправилно да се схваща светът в неговата цялост.

Искам да кажа: Светът на цветовете съществува само благодарение на конституцията на окото ми. Защото окото ми не би съществувало, ако светлината не го беше създала първо. Ако е вярно, от една страна, че усещанията за светлина се определят от конституцията на окото, не по-малко вярно е, от друга страна, че окото съществува само чрез светлината, чрез слънцето. И двете истини трябва да се обединят, за да образуват една всеобхватна истина. Следователно, това, което *Гьоте* вече каза: „Окото дължи съществуването си на светлината. От безразлични животински помощни органи светлината извиква орган, който ще стане неин равен, и по този начин окото се развива в светлина за светлина, така че вътрешната светлина да може да срещне външната.“ Точно както окото се формира от светлината, точно както възприятието на светлината се случва чрез окото, така и вътрешното Христово преживяване, вътрешното прераждане на душата, се осъществява чрез Христовото преживяване на човечеството, чрез мистерията на Голгота. Духовната наука показва, че преди Христовият импулс да навлезе в човечеството, това вътрешно преживяване е можело да бъде постигнато само чрез външна стимулация в мистериите, а не интимно, както сега чрез един вид самопосвещение в индивида. Вътрешното мистично преживяване на Христос е като света на цветовете и светлината, преживяван от окото: човечеството преживява Христос чрез своето вътрешно същество. Способността за интимно превъзходство на душата обаче произтича от навлизането на духовното слънце, Мистерията на Голгота, в световната история. Без обективната Мистерия на Голгота и без обективния Христос, нямаше да има субективно вътрешно мистично преживяване, каквото човечеството ще преживее през XX век и каквото ще приема сериозно по напълно научен начин.

Следователно можем да кажем: Двадесети век ще предостави на хората предпоставките за истинско разбиране на Христовия импулс, като покаже колко дълбоко истински става Христовият импулс като духовно слънце и събужда в човешката душа вътрешното преживяване, за което Гьоте намекна с думите:

Човекът, който преодолява себе си, се
освобождава от насилието, което обвързва
всички същества.

И може да се каже, свързвайки това себепреодоляване, с мистерията на Голгота, със събитието Христос, че само в това себепреодоляване човекът истински намира себе си, че трябва да разглежда формата, която е наследил от земния си произход, като нещо, от което трябва да бъде изкупен, и че всяко морално действие, всяко познание, може да се случи само чрез изкупление. Чрез концепцията за вътрешно изкупление човекът ще се научи да разпознава концепцията за изкупление в историческото развитие и по този начин дълбоко, през XX век, ще схване събитието Христос в светлината, която може да бъде изцяло дадена от донякъде разширеното твърдение на Гьоте:

За насилието, което обвързва всички същества,
Човекът, който преодолява себе си, е освободен.
И този, който преодолява това предизвикателство
Намиране на себе си в истината
Точно както цялото човечество намира себе си в
Христос
Можете сами да откриете истината.

ЧОВЕШКА ИСТОРИЯ,
НАСТОЯЩЕ И БЪДЕЩЕ
В СВЕТЛИНАТА НА ХУМАНИТАРНИТЕ НАУКИ

Берлин, 1 февруари 1912 г.

Характерна характеристика на човешката душа е да чувства стремежа към ориентация в рамките на цялостната човешка еволюция, за да получи определено разбиране за позицията на индивидуалната личност в настоящия живот. Как е било оформено миналото, от което се е развило всичко, което ни заобикаля в настоящето, с какво се чувстваме обременени в настоящето като житейски дълг и житейско дело, как, според хода на човешката еволюция и според това, което душата преживява в себе си по отношение на импулси и копнежи, всичко, което живее в нас като надежди и идеали, може да изникне за бъдещето - човешката душа толкова често трябва да си задава въпроси за всички тези неща. И несъмнено е здравословна характеристика на душата, че тя задава тези въпроси. Защото човечеството се различава от другите земни същества по това, че в известен смисъл разпознава мястото, което му е отредено в еволюцията, не само като такова, въз основа на нейните условия и причини, но и че може да ѝ влияе съответно, въз основа на осъзнаването на своята задача, своята мисия. И така виждаме, че в смисъла на съвременното, разглеждането на световното развитие, на развитието на самото човечество, е също...

се оформя, което се основава на гледни точки, напомнящи за току-що изложеното.

Виждаме например как *Лесинг*, в началото на най-новото интелектуално движение, пише своето „Образование на човешкия род“ като зрял документ за собственото си интелектуално развитие и как в това „Образование на човешкия род“ той се стреми да покаже, че в историята на развитието на човечеството съществува определен непрекъснат план, че в известен смисъл може да се различи древен период, в който човечеството, например по отношение на своите морални импулси, е трябвало да следва заповеди, дадени му отвън, докато непрекъснатото образование от духовно-божествените сили, които проникват в света, води човечеството все повече и повече до схващане на доброто като импулс на собственото му същество, за да прави добро от самата концепция за него – добро заради самото добро. И виждаме, както вече ни стана ясно няколко пъти в лекциите от този цикъл, как *Лесинг*, от подобно разсъждение, стига до необходимостта от приемане на повтарящи се земни животи за човешката душа, защото за него в известен смисъл развитието на човечеството е нещо реално, нещо наистина прогресивно. Следователно, пред него трябваше да възникне въпросът: Ако човешката душа живее в по-ранен период на човешкото развитие и получава определени импулси от него, как може да се съгласува със смисъла на човешкото развитие фактът, че тази душа би била завинаги мъртва за развитието, след като е умряла? – Само по този начин той би могъл да свърже смисъла с развитието, като си каже, че душата се връща към земния живот отново и отново и в тези повтарящи се животи душата се обучава от силите, които водят човечеството към върха на развитието.

Това е основната идея, основният импулс, който е залегнал в душата на Лесинг, когато е бил вдъхновен да напише своето „Образование на човешкия род“. След това виждаме отново как, основавайки се на дълбоко прозрение за природата и човечеството, наследникът на Лесинг, *Хердер*, се е опитал в своята „Философия на историята на човечеството“ да представи човечеството като цяло според една единствена идея, да покаже как различни фактори са влияли на човечеството в определени периоди, отколкото в по-късни, така че и Хердер е възприел смислен план в развитието на човечеството. И всъщност, по-задълбоченото разглеждане на човечеството в следващите епохи никога повече не се е отклонявало от идеите, вдъхновени от Лесинг, Хердер и други. Въпреки това, всеобхватният фокус върху външните аспекти на деветнадесети век е обхванал и историята, така че това, което е било мислено и размишлявано върху текущия план на човешкото развитие, е останало в известен смисъл по-скоро на заден план за онези натури, които са насочили вниманието си към духовното, докато официалната историческа наука не е била достатъчно смела, не е била достатъчно смела, за да изследва действащите сили, истинските прогресивни фактори в човешкото развитие.

Съвсем естествено е хуманитарните науки, както все повече ни се представят в светогледа, характеризирани тук от това място в продължение на години, да се стремят да преоткрият конкретния, действителен смисъл на човешката история. Трябва обаче да се каже, че в много области, които засягаме в тези лекции, особено тази зима, многократно се натрупват предразсъдъци, предразсъдъци, които произтичат не от текущите изследвания, а от текущите мисли за тези изследвания.

земята . Предразсъдъците се натрупват, особено когато човек иска да изследва великите закони на човешката история и това, което би трябвало да се окаже сила за настоящето и като надежда и идеали за бъдещето. И твърде лесно същността на човечеството, каквато ни се изправя директно в настоящето, днес се разглежда като нещо, което в известен смисъл не би могло да претърпи никакво реално вътрешно развитие, а по-скоро, доколкото е същността на човечеството, винаги е било такова, каквото е днес. Най-много се признава, че съвременните хора, по отношение на по-естествено животинските аспекти на своето развитие, са претърпели разгръщане, което може да се проследи до онези примитивни хора, които откриваме от праисторически гробове или други археологически обекти, и които ни показват малко по-несъвършени форми на човечество от тези на съвременните цивилизовани хора, но които показват това само във връзка с външната физическа форма на човешкото същество. Или, хипотетично, както видяхме в лекцията за „Произхода на човека“, човек проследява човешкия произход още по-назад и вярва, че е открил нещо в някаква животинска форма, от която човечеството би могло да се развие. Това, че едно наистина смислено разглеждане дори на обикновената история ни показва колко драстично се е променила човешката психика през хилядолетията, е нещо, което твърде често се пренебрегва днес, и би било трудно да се признае, че три, четири или пет хилядолетия преди нашата ера, цялостната психическа конституция и емоционално състояние на човечеството са били доста различни от това, което е днес. Тук бихме искали да споменем само един факт, който е особено важен за тези, които вярват, че науката...

Развитието на човешката душа трябва да се вземе предвид, но нейното фундаментално значение в никакъв случай не се оценява правилно.

Днес се казва, че хората трябва да мислят логично, че трябва да свързват логически своите понятия и идеи, всъщност, че могат да стигат до преценки само логично. Това демонстрира убеждението, че хората са подчинени на определени вътрешни логически закони, управляващи техните умствени процеси, и че в известен смисъл те могат да стигнат до истината само чрез логика. Историческото развитие обаче показва също, че логиката като наука е създадена едва няколко века преди нашата ера от гръцкия философ *Аристотел*. И може да се каже: Ако човек наистина разбира интелектуалното развитие на човечеството, трябва да е наясно, че хората са осъзнали логическите закони едва след като Аристотел ги е формулирал в специфична форма. Не би ли било естествено и уместно тогава да се замислим върху този факт и да се запитаме: Как е възможно мисленето за логическите закони да навлезе в човешкото развитие едва на определена възраст? Ако човек се замисли правилно върху този факт, ще стигне до заключението, което напълно съответства на истината, че хората са развили съзнанието си сравнително късно до такава степен, че са могли да осъзнаят логическите процеси в душата си, или по-скоро логическите закони в душата си, и че следователно логиката е възникнала едва в определен момент, защото преди това цялото настроение, цялата конституция на

Човешката душа е била такава, че не е могла да осъзнава логическите закони. Човечеството е развило логическо мислене само постепенно, напредвайки към епохата, която можем да наречем гръко-римска епоха, след най-важните народи, които са живели в нея. Едва през тази гръко-римска епоха човечеството е осъзнало мисленето, което може да се характеризира като логично, така че преди това вътрешното състояние на човешката душа е било различно.

обаче съвременният човек не желае да се ангажира с дълбоките открития на духовните изследвания, той има само *един* начин да разбере какво всъщност представлява съзнанието, което не е проникнато, проникнато и преплетено с логическа закономерност. Ако човекът днес иска да си изгради представа за предлогично съзнание единствено чрез външно, материалистично наблюдение на природата, той може да го направи само като се обърне към инстинктите на животните. Какво може да научи от тези инстинкти на животните? Тук многократно е изтъквано, че би било напълно невъзможно да се говори за инстинктите на животните по такъв начин, че логиката, вътрешната рационалност, всъщност да не присъства в живота и поведението на животинския свят. Всичко, което фундаментално се случва в живота на животинския свят, ни насочва към тази вътрешна рационалност. Виждаме как насекомите с напълно развити инстинкти живеят при определени условия, които правят напълно невъзможно за тях да научат за обстоятелствата, при които тяхното потомство трябва да се развива през ранните етапи от живота си. Въпреки това, възрастното насекомо живее в естествени условия, които са напълно различни от тези на възрастното насекомо.

Въпреки че гъсеницата се нуждае от това, виждаме как насекомото, макар никога да не е изпитвало другите условия в сегашното си състояние, снася яйцата си с голяма естествена мъдрост там, където нововъзникващата гъсеница ще намери подходящите естествени условия за нея. Там виждаме как преобладаваща причина наистина действа в случващото се. Навсякъде виждаме разум и логика, преобладаващи в животинското царство, но освен ако не искаме да се отдадем на забранен мистицизъм, не можем да кажем, че те притежават някаква част от тази логика и разум в съзнанието си. И когато разгледаме чудесното изграждане на язовири от бобъра и други дейности на животните, когато разгледаме целия инстинктивен живот на животните и обърнем внимание на това как животните, например, се отнасят към промяна във времето, която те очакват много предварително и се държат съответно, когато можем да посочим как, според добре документирани сведения, животните предвиждат земетресения и вулканични изригвания – но това е само метафора, защото се случва чрез разума, който управлява животните, като им позволява да „предвидят“ такива неща – тогава трябва да кажем: В инстинктивния живот на животните се крие нещо, което ни показва как животните са също толкова заплетени в логиката и разума, колкото има външно действащ закон в света, как навсякъде околната среда е преплетена с обективна рационалност и обективна закономерност. - По този начин хората могат да си изградят представа, като наблюдават животинските инстинкти, като наблюдават какво работи при животните въз основа или чрез стимулиране на закон, който не е отразен в съзнанието, как това, което се случва чрез тях, може да се случи и по друг начин. Не е задължително да се случва просто чрез факта, че...

Когато човек иска да направи това или онова, той не казва: „Това е моята цел, ето как трябва да изглежда и ето как трябва да изглежда инструментът.“ По-скоро, без да се правят тези съзнателни разсъждения, нещо подобно може да се развие в по-широкия контекст на човешкото съзнание, от други форми на съзнание, от форми на подсъзнанието към човешкото съзнание, точно както се развива съзнателната рационалност в човек. Сега, духовната наука посочва, че този вид рационалност, каквато съществува в момента в човечеството – тази логика, изградена върху вътрешна съзнателна логика, върху вътрешно рационално поставяне на цели – се е развила само постепенно. Човешките същества в никакъв случай не са били преди това животински същества само с животински инстинкти, а по-скоро същества, които са притежавали напълно различна форма на съзнание от нашето сегашно логическо съзнание, а също и различно съзнание от това, представено от животинския инстинкт. Ако вземете предвид казаното в лекциите от тази поредица за възможността за развиване на спящите сили на човешката душа и, така да се каже, отваряне на това, което нарекохме духовни очи и духовни уши, това, което нарекохме в реален, а не фантастичен смисъл, един вид ясновидско съзнание, тогава ще можем да насочим вниманието си към възможността да развием други форми на съзнание от днешното чисто логическо съзнание, което си поставя само рационални цели, и да се обучим, така да се каже, към други форми на съзнание. Обърнато е вниманието върху това как чрез вътрешни, интимни душевни процеси на медитация и концентрация, всеки, който иска да стане духовен изследовател и да погледне в по-дълбоките дълбини на душата, трябва да стигне до различен вид съзнание, така че духовното изследване да се ръководи от различен вид съзнание.

което се развива чрез образование от настоящата форма на съзнание. Как такава форма на съзнание – чрез която човек не само възприема това, което може да възприеме чрез очите, ушите и другите си сетивни органи, чрез която възприема не само това, което може да възприеме чрез физическите си органи, но и вижда в духовен свят, независимо от физическите си органи – как такава ясновидско съзнание трябва да се развие в настоящето като цел на духовното изследване, така и когато проследим човечеството в миналото, става очевидно, че в по-ранни времена е съществувала различна форма на съзнание от тази, която в момента е характерна за човечеството като логично, мислещо съзнание. Това, което днес познаваме като съзнание, се е развило едва от гръко-римската епоха. Човешките същества първо е трябвало да бъдат обучени, за да го развият. Сега сме преминали отвъд гръко-римския период и в нашето настояще време изследванията в хуманитарните науки ни показват мястото на човечеството в тази еволюция по такъв начин, че вниманието отново се насочва към това как формата на съзнание, която се е развила от гръко-римската епоха, може да бъде допълнително развита и култивирана в по-висши форми на съзнание. От това, поне хипотетично, може да възникне следната мисъл: Следователно е логично да се предположи, че съзнанието, което Аристотел в известен смисъл е кодифицирал в закони в своята логика и което е навлязло в развитието на човечеството в гръко-римския период, самото то е еволюирало от други форми на съзнание. Следователно, ако проследим историята на човечеството назад, трябва да търсим други форми на съзнание и преди всичко други форми на психичен живот в човечеството.

Съвременният човек, който вярва, че стои на твърдата основа на естествената наука, но всъщност стои само на собствените си предразсъдъци, все още е възпрепятстван да търси подобни други форми на психически живот в развитието на човечеството. Защото не може да си представи, че ако проследи развитието на човечеството до неговите корени, до най-ранните хора, би могъл да открие съзнание, различно от инстинктивното съзнание, подобно на животинското съзнание днес. Ако обаче, както характеризирахме в последната лекция, не проследим развитието на човечеството до момент, в който човекът е бил животно и се е развил само от животински предкови форми по отношение на физическите си характеристики, а по-скоро, както прави духовната наука, ако проследим човека до мястото, където той вече е съществувал като духовно същество, преди да е притежавал физическа телесна форма, ако проследим човека до духовния първичен човек и след това възприемем идеята, че този духовен първичен човек е приел само външни физически форми с течение на времето, както го характеризирахме, тогава вече не можем, гледайки назад, да търсим форми на съзнание, които са просто подобни на животинските инстинкти, а по-скоро стигаме до форми на съзнание, които биха съответствали на древна човешка форма, която трябва да възприемаме като все по-духовно-психологическа, колкото по-назад се връщаме. Така че трябва да си представим, дори връщайки се назад към гръко-римските времена, че развитието на човечеството е протичало по такъв начин, че вътрешният живот на душата е ставал все по-заплетен в материалния свят. Ние

Следователно , в историческото развитие на човечеството , формите на съзнание би трябвало да се издигнат до такива, които съответстват на по-духовен вътрешен живот.

Сега, не само фактите на духовните изследвания – които ясно демонстрират това – но и външните факти на човешкото развитие ни показват, че колкото по-назад се връщаме, дори в исторически и исторически изследвани праисторически времена, толкова по-скоро стигаме до различен вид живот на човешката душа, до съвсем различен начин на отношение към външния свят. Такива концепции, които развиваме в момента, както децата учат в училище като рационални, чрез които отразяваме външния свят, скоро изчезват, когато се върнем отвъд гръко-римската епоха. И не е без основание западните философи на историята винаги да са започвали историята си на философията, като са проследявали нейния произход – тоест интелектуалното размишление върху света – до гръцкия свят с *Таис* , *пет до шест века преди християнската епоха* , защото са осъзнавали, че едва тогава е съществувала *възможността* да се говори за интелигентно, логично размишление върху света. Едва сегашната ни епоха е донесла пробив в това, в което историците отдавна вярват, за да започне философията с Таис. Днес, когато всичко се третира като монолит, историята на философията също е предназначена да започне далеч, далеч в ориенталската мисъл, с индийците или персите, напълно пренебрегвайки факта, че всички човешки състояния на ума, на преживяване и възприемане на нещата, са били напълно различни в рамките на предгръцките култури, отколкото по-късно са станали с гръцката култура.

Това включва цялата повърхност на „задълбоченото“ съзерцание на Ориента от наблюдатели като Дойсен, чийто подход в нашето време е способен да изведе историята на философията отвъд Тайланд. Това може да се случи само ако човек няма представа как се е развило човешкото съзнание в неговите фундаментални форми и че това, което представлява ориенталският интелектуален живот, има съвсем различно съдържание от това, което е започнало в гръко-римската епоха за вътрешния живот на човечеството. И когато разглеждаме това, с което се сблъскваме в по-ранни времена, трябва да кажем: Човешките същества навсякъде са се чувствали повече или по-малко принудени да не живеят в интелектуалните форми, във формите на разума, в които започваме да отразяваме света още като деца, а по-скоро да преживяват мисловните конструкции, които ни се изправят пред мит, като фигуративно мислене за света. Това, което ни се изправя пред въображение, е това, което хората поглъщат в душите си, за да получат някакво разбиране за света. Това са образи, които са ни запазени в митовете. И забележителното е, че в самите основи на културите на всички народи откриваме образи много скоро след като се върнем в предгръцките времена, и колкото по-назад се връщаме, толкова повече се сблъскваме с факта, че човечеството е дълбоко вътрешно удовлетворено и блажено, живеейки в тези образи, в това, което може да се нарече един вид въображаема концепция за света.

Всеки, който, изхождайки от сегашното си интелектуално, рационално, логическо разбиране за света, трансформира душата си в инструмент за духовно изследване чрез самообразованието, описано в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове?“, достига до един вид въображаемо познание, известно като...

Първият етап на истинското ясновидско познание и който позволи *на това* въображаемо познание, което отново се представя в един вид образност, да действа върху душата му, ще си каже: Ако сравня това въображаемо познание на духовния изследовател с това, което все още е запазено в чудните въображения на митовете и обясненията на света на гърците, а също и на предгръцките народи, пред мен се изправя нещо, което е от една страна същото или подобно, но от друга страна коренно различно. – Когато съвременният духовен изследовател се издига до своите въображения, той запазва логическото си мислене в тези въображения, които му отразяват духовните процеси, които стоят зад сетивните проявления на съществуването; той го запазва и се стреми именно към това, което трябва да наречем логическо мислене. Тоест, той включва всички рационални връзки, целия характер на настоящото съзнание и въображаемостта на познание не би било вярно, ако не може да хвърли светлина върху това как са свързани образите, как всичко във въображаемия свят се вплита в едно цяло. Именно в това отношение наскоро преживях един доста забележителен феномен. В моя „Очерк на окултната наука“ ще намерите опит да се изобрази в по-голям мащаб не само еволюцията на човечеството на Земята в смисъл на въображаемо познание, но и по-ранните въплъщения на нашата Земя в други, предходни небесни тела. Всичко, което е фактическо в това отношение, но което се разкрива само на духовното съзнание, е представено по начин, съответстващ на логическото съзнание и фактите на сетивния живот. Един теолог, който беше чел тази книга, веднъж ми каза: „Това, което прочетох там, ми се стори изцяло...“

че е конструирано чрез логика и разум, така че човек може да се изкуши да си помисли, че авторът на тази книга, черпейки изцяло от съвременния интелектуален живот, е стигнал до нея единствено чрез логически дедукции. – Това ме смути и си казах: Тогава може би цялото представяне изобщо не е станало чрез ясновидство, а чрез чиста логика. – И той каза това, въпреки че съвсем изрично заяви, че не може да открие чрез собствената си логика това, което е представено като съдържание на знанието в тази книга. Този факт е доста често срещан днес, особено когато се посочва по враждебен начин, че подобни представяния се основават на чиста логика, дори ако тези резултати едва впоследствие се разплитат в нишки на мисълта, за да станат разбираеми. Сега обаче всичко в „Окултна наука“ не е открито чрез логически дедукции. Би било трудно да се открият тези неща и чрез логика. Но щом бъдат открити, те са облечени и преплетени с логика. Те със сигурност не се намират чрез изоставяне на логиката, но със сигурност не и чрез логическа дедукция; въпреки това всичко съответства изцяло на това, което би могло да се нарече имажинативно познание.

Това служи като пример за това, към което може да се стремим чрез самообразование на настоящото съзнание като вид ново въображаемо знание, което може да ни отведе в дълбините на нещата. Ако сравним такова знание с митове, легенди и други конструкции, които оживяват от древни времена в човешкото развитие, откриваме следното: важно е да разпознаем тези проблясъци светлина, които човечеството трябва да е внесло в дълбините *на* естественото съществуване. Но за да могат те...

Това, че са били способни да изразят това, което са изследвали, чрез такива мощни образи, запазени за нас в митове и легенди, е било необходимо, защото тези хора са били по-интелигентни от хората от по-логична епоха. Защото в сравнение с някои митове за природата и някои митове за сътворението, това, което нашата съвременна наука често не е нищо повече от нескопосаност и дилетантство, защото с първичните си механизми и преплитане на световните сили, един египетски или вавилонски мит за действието на доброто и злото в света стои над съвременното монистично тълкуване на света. От това, което тези хора са били способни да мислят, се усеща вътрешно съвместно съществуване и преплитане със силите, които човечеството днес усърдно визуализира в ментални образи; усеща се вътрешно проникване с дълбоките сили на природното съществуване, които управляват в самото природно съществуване. Но след това се усеща и в митовете: както се представят в своята пълнота и величие — и наистина, в известен смисъл, еднакво сред всички народи по земното кълбо — те са били изтъкани не от разума, нито от въображението в съвременния смисъл, а от въображението. Не въображението, за което днес говорим като интелектуален и духовен вид, а въображение, все още свободно от интелектуалния и рационален елемент. Нито пък беше царуването на чиста фантазия, а царуването на първично въображение, ясновидско, все още не напълно развито въображение, не нещо, наподобяващо животинското, макар и мечтателно тъмно, подобно на здрач, царуващо и оформящо се като въображение, действащо като въображение, но все още не пропито с елемента на логиката и мисълта. Така виждаме, преди гръко-римското образование да навлезе в историята на човечеството —

е схванал народите, тясно свързани с това, което цари в дълбините на битието, и без да прилага логика, непосредственото преплитане с вечното съществуване във великите, могъщи образи на митовете - изразяващи нещо, което не е научно в днешния смисъл, а това, което е била науката от по-стари времена.

В този смисъл стигаме до корените на нашето сегашно интелектуално човешко поведение в гръко-римската култура и виждаме, че на тази култура е предшествовал един съвсем различен вид вътрешен живот и култура – вътрешен живот, който, тъй като все още не е бил логичен, тъй като все още е бил подобен на сън, но същевременно по-дълбоко свързан с фундаменталните духовни реалности на всяка дейност и действие, сега е можел да изрази тази дейност и действие в картинни термини. Следователно, може би не може да се намери друга дума, която по-добре да характеризира същността на културата, непосредствено предхождаща гръко-римския период, каквато е била разпространена сред египтяните или халдейците, от думата: култура на откровението. Гръко-римската култура е предшествана от култура на откровението, в която, ако човешката душа желае да разбере, това, което живее и се движи в нещата, се е напъхало в човешката душа в мощни образи и въображения, подобно на откровение, което иска да извира от нещата, точно както извор блика от скали и планини. За разлика от това, гръко-римската култура навсякъде се характеризира с постепенен упадък на древната култура на откровението; докато в по-ранния период на гърците откровенията все още са извирали живо от нещата, тогава виждаме, особено при Сократ, силната поява на интелектуална култура, проникваща в живота на душата, интелектуалната-

Интелектуалният елемент, и както винаги се случва, онези неща, произлизащи от древната култура на откровението, все повече избледняват, така че човекът все повече превръща съдържанието на душевния си живот в това, което му се представя, когато гледа нещата около себе си и им позволява да въздействат на сетивата му. Преди това човекът е гледал нещата, виждал е бликащия извор, виждал е какво се случва в гората и поляната. Навсякъде е насочвал погледа си към нещата, но от всяко растение е изниквало нещо, което му е говорило духовно като откровение; от всеки поток, от всеки бликащ извор е изниквало това, което е живеело в него като фундаментална духовна сила. След това той е вграждал това в образи, например на водни същества, нимфи и т.н. Това, което е пребивавало в дълбините на нещата, което се е разкривало на древното ясновидско съзнание като допълнителни сънища за духовен свят, постепенно е избледнявало и на негово място е възниквало пълно, безрезервно разпознаване на това, което човечеството е възприемало със сетивата си. Възникнала е култура на възприятието, където човечеството, с това, което е и което възприема, се е поставило в света, където е видяло света чрез физическите си органи, чрез цялата си физическа организация и е станало толкова обикнато в него, че целият гръцки свят е наистина проникнат в духа си от поговорката, предадена ни от един велик грък, който е казал: „По-добре да си просяк в горния свят, отколкото цар в царството на сенките!“ В древната култура на откровението не е можело да се каже така; това е било възможно само когато светът е напреднал до култура на възприятието, до това, което сетивата виждат, и това, което интелектът развива като интелектуална интуиция, основана на сетивата.

Човек знаеше само, че зад сетивния свят се крие духовен свят. Това можеше да се каже едва след като съществуването на този духовен свят, който се намира зад сетивния свят, стана несигурно за пряко наблюдение.

Това зараждане на една напълно нова епоха също се усещаше . О, в епохата, която можем да характеризираме като гръко-римската, се усещаше това проникване на онова, което човечеството сега трябва да изведе от себе си като свой интелект, като своя интелектуална култура. Усещаше се, че преди човек е бил подслонен в разкрито същество, с което се е чувствал духовно сроден. Но сега човек чувстваше навлизане в нов елемент, където е бил поставен повече на ръба на собственото си егo. За всеки, който наблюдава развитието на историята в нейните по-фини нюанси, тази черта се очертава с абсолютна яснота. И става още по-очевидна, когато си спомним, че подобно потапяне в култура на откровение показва на човечеството как, като духовно същество, то е подслонено в духовния свят, който възприема ясновидски, макар и като сън, но също така как такова ясновидско възприятие е едновременно свързано с ограничен фокус върху себе си, с ограничено осъзнаване на себе си. Да стоиш истински на върха на собствената си личност може да бъде дадено на един народ само чрез култура на възприятие. Следователно, в гръко-римската епоха, с възможността за вътрешна обработка на възприятията чрез този интелектуален елемент, идва и размисълът на човешкото същество върху себе си, който първоначално се преживява само в интелекта, като понятие, като идея, като нещо невидимо в рамките на обикновената реалност. Ето защо в древността виждаме това, което съставлява човешкото аз, да бъде подценявано. Който се фокусира върху

Фундаменталното вярване в древните култури винаги ще бъде: Древните митове и легенди говорят за богове и когато човечеството върши своята работа, то осъзнава, че в една стъпка един бог действа, в друга - друг, подтиквайки го напред. В стремежа си към нещата човечеството се чувствало сякаш пропито с божествен дух, но все още не с чувство за себе си. Човечеството постига самопознание и самосъзнание само чрез интелектуална култура. Следователно, тази храна е трябвало да му бъде осигурена в гръко-римската епоха, за да може да достигне до пълно самосъзнание. Дори в развитието на езика можем да покажем как това постепенно се е появило, как е отсъствало в културите на откровението, където човечеството се е възприемало като съд, в който боговете са наливали изворната си вода. Гъркът първо е трябвало да изтърпи голямата трагедия от това зрението му да бъде помрачено за сметка на духовната му среда, принуждавайки го да си каже: Това е трагедията. По-добре да си просяк в света, който съм обикнал, отколкото цар в другия свят, който е несигурен за мен! – Свят, който става несигурен за него едва в гръко-римската епоха. Но тъй като древните мистерии все още играят чудна роля в тази забележителна епоха, човек все още може да мисли митично и метафорично за този преход на самата душа, с появата на изцяло ново съзнание.

Какво би си казал човек, който още тогава е мислил по изцяло интелектуален начин, който е бил изцяло пропит с интелектуална култура, ако е насочил погледа си към този важен момент от човешката история, където душата е откъсната от старата култура на откровението, за да се издигне до културата на възприятието -

Как човек се издига до света и по този начин развива самосъзнание? Той би си казал: В древността човекът е бил в такова състояние в тялото си, че когато е гледал навън, е виждал духовно-психическата сфера да преобладава навсякъде. Той не е виждал „аз“ в тази духовно-психична сфера, но е виждал това, което е описвал като духовни същества над него: Те живеят в моите действия, те живеят в моето възприятие, в моя живот и така навсякъде. Където и да е погледнал, „аз“-ът все още не му се е представял. Сега човекът е обърнал погледа си навън към света и в това време на преход е бил особено поразен от въпроса: „Какво съм аз самият?“ И отговорът на този въпрос го е изпълнил с един вид тръпка, така че е трябвало да си каже: Вече не когато се питам за себе си, стигам до отговора, че богове ме проникват, а по-скоро се чувствам проникнат от едно самотно „аз“! - Така би могъл да го каже човек, пропит с интелектуално съзнание. Но някой, който все още носеше нещо от миналото, който говореше по такъв начин, че все още да поставя появата на егосъзнанието в стария образ, който си го представяше от гледна точка на старото съзнание, би казал: Някога речният бог, тоест божествено същество, Кефис, и нимфата имали син, Нарцис. Това навлиза в самата човешка душа като образ. Нарцис вижда извора при Хеликон. Пророкувано е, че той трябва да погине в момента, в който види себе си. Тоест: човешкото его губи връзката си с божественото, когато човекът види връзката си с божественото. Там Нарцис вижда себе си и е погълнал семето на смъртта. Така е и с човешката душа, когато тя се учи да разпознава себе си в културата на възприятието. Има преход от старото откровение-

Културата е изобразена в културата на възприятието, само че по различен начин.

Някой, който си е представял прехода към новото съзнание по начина на старото съзнание, би си казал: Когато хората преди са гледали навън в обкръжението си, те са възприемали духовно-божествени сили навсякъде, макар и по стария си, въображаем начин. Това старо въображаемо съзнание е отстъпило; то постепенно е преживяло нещо като полумрак и това, което в крайна сметка е останало, всъщност са били най-лошите сили на духовните същества, които са действали отвън. Те са стигнали до съзнанието на човек, който си е представял новото по начина на старото като Горгоните, в които хората, в своето виждане, са виждали само най-лошите същества и затова са ги изобразявали като това, което е възникнало в съзнанието им като най-лошите същества. Тогава новото човешко същество, Персей, се издига, осакатява Горгоните, Медуза - тоест онова съзнание, което, като последен остатък, все още е съществувало, представено в змийската глава на Медуза. След това текстът продължава, като описва как от осакатената Медуза излизат две същества: Хризаор и Пегас. Не съм фен на алегорично-символичните интерпретации на митовете. Имам предвид – дори не в смисъл на алегорично-символично тълкуване – че този, който е преживял появата *на новото с условията на* старото съзнание, изцяло в условията на това старо съзнание, все пак е зърнал ясновидски това, към което човечеството е трябвало да се развива: появата на Хризаор и Пегас от Медуза. Какво е зърнал той? Хризаор, образът, който човечеството е получило като компенсация за това, което е загубило като старата си ясновидска природа. Пегас, олицетворение на въображението. Защото

Това е причината за фантазията, тъй като старото въображение избледнява в един вид здрач и хората вече нямат силата да влязат в новата епоха със стара сила на съзнанието. И на мястото на старото въображение, което е отишло в духовната реалност, те постулират това, което не отива в духовната реалност, а във вечното оформяне на човешката душа и което се стреми да представи новото оформяне на човешката душа. Пегас не е нищо друго освен това, което съществува като его-култура в човешкия живот. Това продължава да се развива. Оттук чуваме как това, което е довело до его-култура, Хризаор, се обединява с Калироя. Там Герион възниква като това, което трябва да наречем съвременна рационална култура, интелектуална култура, която гъркът е чувствал, че е извела човечеството от старата ясновидска култура, но от която е трябвало да изведе човечеството, защото иначе никога не би могло да схване его-съзнанието. Отново, фигурата на Хризаор притежава нещо странно трагично; тя характеризира състоянието на самата човешка интелектуална култура. И както един от онези, които са усещали това най-дълбоко, поетът *Роберт Хамерлинг*, казва за тази интелектуална култура: „В хода на човешкото развитие виждаме как съзнателната култура на интелектуалеца се развива от древната, несъзнателна култура на мита. Но тази култура има присъщата цел на всяко развитие: да доведе до собствената си смърт! Ако просто интелектуалната култура се развиваше по свой собствен начин – това е ясно за Хамерлинг и трябва да е ясно за всеки, който може наистина да схване уникалната природа на интелектуалната култура – това би довело до цел, която би била изсушаването, угасването на всяка жизненост, всяка оригиналност и всяка жизненост на културата.“

Това е, което се е развило от старата култура в културата на настоящето: културата на разума. И като посочват, че културата на разума не е нужно да остава само това, хуманитарните науки показват, че макар човечеството непременно да е трябвало да достигне до интелектуална култура, за да развие самосъзнание, то може да се върне и към нещо, което надхвърля интелектуалната култура. Какво дава интелектуалната култура на човечеството? Тя дава това, което наричаме картина на света. Към какво се стреми най-много човечеството днес? Нека разгледаме какво се счита за най-висш идеал от онези, които днес се стремят да изградят мироглед, основан на интелектуална култура: че понятията изобщо не трябва да се отклоняват от това, което съществува в реалността. И те смятат за невъзможно всичко, което не съответства пряко на сетивно-материалната реалност. Но духовното изследване ще признае, дори отвъд интелектуалната култура, че с нея ни се дава не само нещо, което може да изобрази реалността за нас, но и нещо, което може да образува душата, което събужда силите на душата, което има допълнителна образователна стойност и как чрез това, което се ражда в човешката душа чрез интелектуалната култура, човечеството на бъдещето отново ще стигне до имажинативна култура, чрез която ще се свърже с духовния фон на нещата.

По този начин, в интелектуалната култура виждаме необходимия елемент за кристализиране на човешкото „аз“ в хода на човешката история; виждаме, че чрез интелектуалната култура старото ясновидство е трябвало да бъде притъпено, за да може „аз“-ът да блесне и да се реализира.

в онези въплъщения, които душата е преживяла в гръко-римската култура и които продължава да преживява днес и още известно време. И тогава виждаме как в бъдеще ще се запали нова имажинативна култура, чрез която човечеството ще се реинтегрира в духа и в духовния живот. Така настоящето следва миналото и по този начин настоящето, в това, което има за свои корени, ни учи какво трябва да се развие за бъдещето. В известен смисъл, по най-величествен начин, осъзнаването на тази трансформация на съзнанието ни изправя пред определен момент от човешката история. Преди това обаче трябва да се отбележи, че с древната култура на откровението, която ние характеризирахме като предшестваща гръко-римската култура на възприятието и нашата интелектуална култура, е била достигната и определена епоха на човечеството. Културата на откровението е била изцяло потопена в такъв душевен живот на човечеството, който можем да наречем древен имажинативен живот. Ако се върнем още по-назад, ще се натъкнем на древна култура, открита в цяла Западна Азия, която не се отнася до културата, описана в историята като персийска, а до много по-стара, от която по-късно е възникнала персийската култура. И тази по-стара култура, от своя страна, е последвала древноиндийската култура. Така откриваме, че древноперсийската и древноиндийската култура са предшественици на културата на откровението.

Разглеждайки тези култури , откриваме, че в човечеството се е развило това, което е произлязло от духовната сфера, но това, което все още не е произлязло от съзнателната духовна сфера, пронизана от разума и логиката: това е езикът. Както често се казва днес...

Точно както детето се научава да говори, преди да се научи да мисли, така и човечеството се е научило да говори, преди да се е научило да мисли. Преди да съществува способността да се улавя съдържанието на душата във велики, мощни образи, езикът се е развил от най-дълбоките кътчета на образното съзнание, а не от животински инстинкти, от ясновидско съзнание, което е било дори по-висше от разкриващото съзнание на древноегипетската култура. Отвъд дори древноиндийската култура се е развил елементът на езика. Езикът е творение в човешкия ум, но предсъзнателно творение на човешкия ум. Това ни насочва към още по-ранни периоди в човешката еволюция, в които духовният процес на човечеството се е разгръщал по такъв начин, че езикът постепенно се е развивал от все още подсъзнателна духовна дейност.

И тогава виждаме как зрее онази древноиндийска култура, на която се възхищаваме именно защото можем да я наречем, в най-истинския смисъл на думата, единна култура. Това не е културата на Ведите. Те, такива каквито са достигнали до нас, са просто ехо на истинската древноиндийска култура и са възникнали не много по-рано от нашата християнска ера, каквато живеем днес според нейното начало. Тази древноиндийска култура би могла да се характеризира днес, като се каже: Древният индиец все още не е възприемал разликата между материалното и духовното, когато е гледал растения, камъни, планини, ливади и облаци. Във всичко около себе си той все още не е виждал духовното като отделно от материалното, нито е виждал цветове и форми по начина, по който ние виждаме днес, а по-скоро за него духовното граничеше директно с материалното. Той виждаше духа толкова непосредствено реален, колкото е виждал външните материални цветове: единна култура, духовното също толкова, колкото и материалното.

Следователно, той възприемал всемогъщия дух навсякъде в нещата, което по-късно било наречено възприятие за всемогъщия дух Брахман, универсалната душа, възприемана като всепроникваща навсякъде. Но тази култура, която ни изправя в първичните времена като отправна точка на човешката история, все още не е давала възможност на човечеството да се ангажира с материалния свят, наистина да изживее потенциала си в материалната сфера. Следователно, на север, на територията, където по-късно се е разширила Персийската империя, е възникнала друга култура, почти диаметрално противоположна на нея, изцяло пропита от убеждението, че макар човечеството да принадлежи към духовния свят, неговата задача е да работи с материалния свят тук, на Земята.

Древните персийски народи, за разлика от древните индийски народи, са били трудолюбиви и активни, стремящи се да се свържат с духовни сили, за да отпечатат духовната същност върху материалната конфигурация на земята чрез собствените си сили и труд. Затова персиецът се е чувствал свързан със своя Бог на Светлината и е казвал: „Той ме прониква“ – точно както човечеството е загубило тази връзка с божественото едва в епохата на перцептивната култура, гръко-римския период. Духът на светлината, Ахура Мазда, е живял в древния персиец. И обратно, той е гледал на това, което е трябвало да преодолее, като на съпротивляваща се материя, като на проникнато от силите на съпротивата, на Ариман, тъмния дух. Така изразът на проявяващия се дух в човешката душа преди културата на откровението е свързан, в персийски контекст, с това, което бихме могли да наречем култура на митраисткия ентусиазъм. Можем да си представим какво са си представяли древните перси с Ахура Мазда, когото можем да мислим като символизиран от слънцето, по следния начин:

За да илюстрирам това по родово-ориентиран начин. Докато по-късно хората все още са знаели: Ти си пропит с дух, духът царува в теб – и дори по-късно са се чувствали пропити само със себе си – тези древноперсийски времена са се характеризирали с ентузиазъм в духа, истинско заемане на позицията на Бог и позволяване на Бог да действа чрез теб. Древната култура на Ахура Мазда, която предшества културата на откровението, е била ентузиазизирана култура.

Така виждаме, че нещо толкова красиво наблюдаемо може да бъде постигнато именно чрез хуманитарните науки, както поетът по-специално чувства, например, когато Робърт Хамерлинг си представя нещо подобно в края на своята „Атомистика на волята“. Той все още не стига до това по чисто хуманистичен начин, а чрез елементарни интуиции, до осъзнаването, че човечеството се е развило от елементарна връзка с духовните сили на природата, че човечеството е формирало мит и език на този елементарен етап, но че интелектуалната култура е призвана да доведе човечеството до точка, в която то стане напълно внимателно, напълно осъзнато за себе си, за своята централна духовна и психологическа същност.

Друга култура на човешката еволюция е посочила това по великолепен начин. По онова време, когато е съществувало пророческо предчувствие : Ще дойде време, когато човечеството ще живее напълно съзнателно в себе си – но само в най-съкровената си същност това ще се прояви – на това, което, като най-висше духовно-божествено, преживява и впитва в света. Но това време трябва да се изчака; то е време, което предстои. Тогава нещо ще навлезе в човечеството, което ще му позволи напълно да си представи най-съкровеното си същество като проникнато от божествената му същност. Духовните сили, така да се каже, ще се приближат, за да улеснят това възнесение на човешкото аз –

да се подготвим. Но сега все още не бива да говорим за това, което присъства в човешките същества, сякаш висшата божествено-духовна същност вече ги прониква. Божественото е все още неопикуемо. Така е чувствала древноеврейската култура, така е усещала приближаването на егоистичната, интелектуална култура, казвайки нещо от рода на: Това, което един ден ще може да назове Бога, който живее в човешката душа, може да се характеризира само с неопикуемо име. Оттук и техният възглед за неопикуемото име Яхве. Яхве или Йехова е всъщност само заместител на неопикуемото име на божественото, защото това, което е съставено с тези букви, всъщност не може да бъде изречено, не може да бъде изречено, защото веднага щом бъде изречено, то се превръща в нещо различно от това, което е предназначено да бъде божествено-духовното същество, което ще се развие едва в идното време като духовна същност на човечеството. - Така, в хода на развитието, човекът е трябвало да слезе в сетивно-материалния свят, докато в бъдещи времена ще се издигне отново в духовната сфера.

След това се появява християнската култура, по необходимост навлизайки в същата епоха, която е породила его-културата. Тя вижда в Христовия импулс това, което, ако бъде правилно разбрано, може да се събуди вътрешно в човечеството, като по този начин дава на човешкото его импулс отново да се потопи в духовния свят, точно както човечеството някога е слязло от духовния. Всеки, който може да разбере защо Платон, Сократ и други са били възможни само в Гърция и защо его-съзнанието се е появило в решаващ момент по това време, ще разбере и защо мистерията на Голгота е била толкова важна за гръко-римската култура.

Човешкото развитие трябваше да се разгърне , а след това и тази фокусна точка на цялото човешко развитие. Само някой, който не размишлява върху тези връзки и не знае какво е човешкото съзнание и как се променя то, не може да разбере как Христовият импулс, характеризирани от различна гледна точка в предишната лекция, се вписва в процеса на развитие на човечеството от миналото през настоящето към бъдещето. Така същността на това, което се появява в човешкото „аз“, се разкрива именно в древноеврейската култура . И сега, с този преглед на историята, човек може да се задълбочи във всички подробности. Философите често са цитирали, че гърците са казвали: всяка философия, всяко съзерцание на света започва с удивление.

Да, трябва да започне с удивление, точно както се е появило в Гърция. Можем да докажем това, ако разгледаме човешката история и настоящия момент в правилната светлина. Нещо от старото ясновидско съзнание е останало, което сега, когато е останало, вече не функционира както някога. Това е сънят. Сънят е последен, декадентски остатък от древното ясновидство, защото условията на его-съзнанието вече действат в него. Какво липсва на съня? Следвайте образите от съня, докато се издигат и слизат, и ще видите, че един липсва. Докато се появяват и изчезват при нормално сънуване, се случва най-невероятното нещо. В един момент този образ е там, в следващия се присъединява към него по начин, който никога не бихме приели в будно съзнание. Защо? Защото хората не могат да бъдат удивлявани на сънищата и защото удивлението възниква само със самосъзнанието в перцептивната култура и защото нещо от пред-его-съзнанието...

Светогледът попада в сферата на сънищата. А това, което се явява като его-светоглед, е било чудесно характеризирано от гърците, които са казвали, че започва с удивление. Но нещо друго липсва в сънищата. В сънищата можем, при определени обстоятелства, да правим най-невероятните неща и съвестта никога не ни измъчва. Съвестта принадлежи на его-съзнанието. Тя се появява само когато его-съзнанието се развие. Това може да се демонстрира например чрез сравнение на драмите на Есхил и Еврипид. Есхил никога не споменава съвестта, докато при Еврипид понятието за съвест вече играе роля. По този начин съвестта навлиза в развитието на човечеството заедно с его-съзнанието, а сънят, който е просто остатък от древно ясновидско съзнание, няма съвест.

Така, докато човешката история преминава в настоящето, ние виждаме как интелектуалното съзнание постепенно се развива от други древни начини на съзнание – а именно ясновидски състояния на съзнанието, от които са възникнали езикът и митът – и в момента е в разцвета на своето развитие. Следователно, като предзнаменование на необходимите сили за бъдещето на развитието, това, което може да се нарече духовна наука, навлиза в нашето време, показвайки, че човечеството не е нужно да загине, колкото и плашеща да е разрушителната сила на една чисто интелектуална култура, както я описва Робърт Хамерлинг, а по-скоро, че интелектуалната култура ще породи нов начин за намиране на пътя обратно към духа. И с това духовната наука е наясно с това, което един поет-философ от последните времена толкова красиво изразява в края на своето произведение, именно чрез...

болката си от интелектуалната култура, която е довела до сумрак всяка древна, елементарна връзка с първичните сили на труда, но по този начин е позволила на егото да се издигне. Поетът казва: „Царството Божие, поставено от легендата в края на света, златния век, към който трябва да се стремим, означава само завръщането на целия живот към духа, което може да се осъществи и индивидуално и лично.“ Така едно произведение на Робърт Хамерлинг завършва с надеждата за *бъдещето* , че целият живот ще се развие обратно в духа, точно както целият човешки живот произлиза от духа. Минало, настояще и бъдеще се сливат по такъв начин, че в центъра, в настоящето, е културата на егото, която довежда човечеството до самосъзнанието, което то не е притежавало преди. Но това самосъзнание ще бъде запазено като трайно наследство на нашата епоха и ще бъде изнесено нагоре до духовни висоти, така че отново да можем да говорим за духовна епоха за човечеството. И не би се появил никакъв идеал за бъдещето, който би могъл да бъде по някакъв начин потискащ, ако схващаме човешката история в духовно-научен смисъл. Как сме поставени в живота, който често може да бъде толкова пълен със страдание и болка? Как можем да се отнесем към световните цели в нашите идеи? Можем да отговорим на тази голяма загадка на света, на този велик въпрос на човечеството, със сигурност, особено от гледна точка на хуманитарните науки, които едновременно осигуряват жизненост и увереност за всички човешки бъдещи, точно както поетът, споменат по-рано, е отговорил с чувство за далновидност и въображение. През 1856 г. той включва красиви думи в своята „Венера в изгнание“, които докосват миналото, настоящето и бъдещето на човечеството, думи, които той все още не е формулирал от съзнанието на хуманитарните науки. Но това, което е било толкова разпространено в...

Човешката душа, която е предвидена в интуитивна форма и по-късно се обновява в друга, ни е разкрита по толкова чудесен начин в древните митове и легенди, както сега знаем интелектуално! Това, което хуманитарните науки могат да кажат със строги разсъждения, поетичният ум е изразил по интуитивен начин и тук също можем да обобщим какво може да се каже за човешката история, настояще и бъдеще с думите на поета:

Защо се гмурнах в бездната на земното
съществуване, заплашен от страданието и яростта
на смъртта? Защо се нося в морето от цветни
илюзии, плувайки само през вълни от болка към
целта си? Не знам. Само едно е сигурно: В най-
дълбокото ми ядро отеква гласът, който радостно
приема житейската участ и одобрява тази земна
съдба!

КОПЕРНИК И НЕГОВОТО ВРЕМЕ Берлин,

15 февруари 1912 г.

делото на *Коперник* за най-великата от всички интелектуални и културни революции, които човечеството, доколкото се простира историческата памет, някога е преживявало. И човек трябва да признае, че въздействието и влиянието на този интелектуален катаклизъм върху цялата човешка мисъл е било толкова значително, толкова дълбоко, че на практика нищо не може да се сравни с него по отношение на интензивността и ефективността му. Лесно е да се разбере какво е означавало това за света на шестнадесети век по отношение на Земята – планетата, на която в продължение на хилядолетия хората са вярвали, че са здраво заземени в космоса – не само да трябва да преоткрият връзката на тази планета, собственото си обиталище, със слънцето, но и фундаментално с цялата вселена. По това време самата земя под краката на хората буквално е била разтърсена. Това, в което са вярвали твърдо дотогава – толкова твърдо, че са смятали, че слънцето и цялото звездно небе се въртят около това неподвижно земно обиталище и че всичко, разпръснато в космическото пространство, съществува само заради целите и характеристиките на това земно обиталище – сега те трябвало да се научат да мислят като за нещо само по себе си, носещо се през космическото пространство с главоломна скорост. Те трябваше да се научат да мислят за движещото се слънце като за нещо, свързано със земята, а за самата земя като за

Нещо флуидно. Въпреки че времето, откакто тази вълна от интелектуален живот заля човечеството, е сравнително кратко, ние вече не разбираме напълно степента на преосмисляне и повторно учене, които бяха необходими, за да се адаптираме към този нов начин на мислене. Но е важно също така да разберем, че почти никоя друга идея не е проникнала в човешкото образование и интелектуална култура за толкова сравнително кратко време, превръщайки се толкова дълбоко вкоренена, че вече не можем да я възприемем по друг начин, освен че в най-ранното си детство хората учат коперниковата световна система сред най-фундаменталните учения и прозрения в училище. Като се има предвид това значение и въздействие, става двойно по-интересно да се запитаме: Как този прогрес се свързва с цялостното развитие на човешкия ум, с цялото културно развитие?

В последната си лекция си позволих да говоря тук за „Човешката история, настояще и бъдеще в светлината на хуманитарните науки“. И това, което тогава ни се струваше като най-великото събитие в човешкото развитие, ни се представя по особено интересен начин, когато разгледаме делото на Коперник. Какво всъщност се случи през шестнадесети век, когато дори след смъртта на Коперник, неговият велик труд за въртенето на небесните тела беше представен на образования свят – труд, който самият Коперник, в съответствие със собствената си позиция на католически каноник, смяташе за напълно уместен, че го посвети на папата и който въпреки това остана в Индекса на забранените книги на Католическата църква до 1821 г.?

Само от цялостната култура на времето и интелектуалното разбиране на времето -

разбрана само ако се вземе предвид, че през вековете, предшестващи появата на Коперник, интелектуалният живот – доколкото се е смятал за научен – е бил доминиран от това, което може да се нарече аристотелизъм, светогледът на този велик гръцки мъдрец от предхристиянската култура. Защото онези средновековни мислители и изследователи, които са предшестващи Коперник, са стояли твърдо върху основата на това, което *Аристотел* е създал като научен дух векове преди християнската епоха. И доколкото тези мъдречи, тези философи и изследователи от Средновековието, са били християни, те хармонично са съчетавали християнските доктрини с това, което са възприели като научен начин на мислене на Аристотел. И доктрината на *Коперник* представлява разрыв в определено отношение – трябва да се каже не с доктрината на Аристотел, а по-скоро с това, което се е превърнало в Аристотел през Средновековието чрез учените, особено християнските учени. Тези християнски учени наричали Аристотел, по въпросите на естествения световен ред, „предшественик на Господа“, на самия Христос. За тях целият мироглед се разделял на две части: едната част можела да произлиза единствено от самото християнско откровение, от традицията на свещените писания. Тази част се занимавала с онова, което според вярванията на времето било напълно недостъпно за човешкия разум. Вторият елемент от своя мироглед те извличали изцяло от Аристотел и с аристотеловото си мислене и аристотелов начин на мислене те прониквали във всичко, което смятали за научно по отношение на познаваемото, по отношение на това, което човечеството може да постигне чрез своите изследвания и наука.

държано. Ако човек види Аристотел да продължава да оказва влияние върху интелектуалната култура на Средновековието и ако след това го види откъснат от Коперник и неговите велики наследници Кеплер, Галилей, Джордано Бруно и т.н., тогава трябва да се запита: Каква е била природата на оригиналния Аристотел и каква е била природата на доктрината, която е била считана за аристотелова от християнските учени на Средновековието?

Когато човек се задълбочи в постиженията на Аристотел, в неговите всеобхватни и великолепно произведения, ще открие, че в неговите постижения, сякаш преродени от могъщ ум, се крият интелектуалните отражения на предходни културни епохи. Но у Аристотел тези отражения се проявяват по забележителен начин. Естествено, тук не е възможно да се задълбочим повече в ученията на Аристотел; все пак, трябва да се подчертае един момент, който е от съществено значение за разбирането ни на делото на Коперник и характера на неговата епоха в областта на хуманитарните науки.

Когато човек изучава Аристотел, навсякъде открива , по неговия логичен, чисто рационален начин, това, което въпреки това трябва да се каже, че Аристотел е наследил от древни времена. Ако човек се осланяше единствено на това, което човешкият разум би могъл да различи у Аристотел, в никакъв случай нямаше да открие, че идеите на човешкия разум обхващат всичко, което виждаме пред очите си в ученията на Аристотел. Там откриваме у него мироглед, който оживява и одухотворява вселената, всъщност цялата природа, простираща се до най-отдалечените краища на звездите. Намираме в

Той ясно му заяви, че не само човешкото физическо тяло, но и това, което наричаме духовен и умствен аспект на човечеството, се раждат от вселената, че и двете произхождат от нея, ако можем да използваме този израз. Човешкото тяло, защото вселената е разпръсната с това, което може да се нарече материя или вещество, със своите закони. Но за Аристотел духовният и умственият аспект извират от вселената, защото той си представя самата вселена като одухотворена и одушевена. Това, което виждаме в звездите, за Аристотел не е просто натрупване на материя, а във всяка звезда той вижда едновременно израз, материално vyplъщение на душевно същество, а движението на звезда през вселената за Аристотел не е резултат от просто механични или физически сили, а израз на волята на духа или душата на звездата. И когато човек се задълбочи в това, което той казва подробно, открива нещо съвсем уникално, което проблясва навсякъде. Чрез неговите чисто логически, може да се каже дори абстрактни, аргументи, човек открива, накратко казано, прозрение върху това, което е било предадено на гърците като древно знание, като древно разбиране и което Аристотел е внесъл във формата на разум, в идеи за интелекта. И човек не може истински да разбере Аристотел, освен ако не вземе за основа казаното в последната лекция: Целият ход на човешкото развитие е такъв, че човечеството е произлязло от съвсем различно съзнание от това, което имаме в настоящето, и което от зората на новото време може да се нарече нормално човешко съзнание, което е организирано предимно към интелекта, към разума. Не е било така в древността. В древността...

В основата на всяка човешка душа е имало един вид ясновидство, вродено на човешките същества, което, както обяснихме в предишни лекции, все още може да се постигне чрез обучение, както е описано по-подробно в книгата „Как да постигнем знание за висшите светове?“.

Това ясновидско прозрение, което не зависи от това, което виждат сетивата и което може да възприеме съчетаващият се интелект, свързан с човешкия мозък, е нещо, от което човечеството се е развило, нещо, което е съществувало в древни времена и е ставало все по-слабо и по-слабо в хода на човешкото развитие. В древни времена човечеството е можело да вижда в това, което се крие по-дълбоко в и отвъд нещата, отколкото сетивата са могли да възприемат, а интелектът - да разбира. Навсякъде, в самото ядро на човешките култури, човек открива скрито оригинално знание, знание, придобито чрез интуиция, вдъхновение и въображение. Но в хода на човешката еволюция това оригинално знание е трябвало постепенно да бъде загубено, защото само при такива условия е могло да се развие това, което днес наричаме интелектуален елемент, интелектуална култура. Това, което днес наричаме фундаментален принцип на всяко научно изследване и всички научни светогледи, е могло да се развие само защото старото, смътно, ясновидско знание, родено от дълбините на душата като образи на сън, постепенно се е трансформирало за човешката душа в нашето съвременно знание. За това, което можем да наречем логическо мислене, интелектуалният елемент, който прави нашата съвременна наука велика и значима, е отсъствал напълно от старото ясновидско съзнание. Но какво е било известно тогава, какво е било първоначално ясновидското съзнание...

, което е завладяло проникателната човешка душа, е било предадено чак до гръцката епоха. Това първично познание за човечеството все още проличава толкова забележително, дори демонстративно, за външното познание в ум като Платон, учителят на Аристотел. Това първично познание за човечеството, във форма, която съвременните хора вече не могат да постигнат сами, откриваме развито например в ориенталските култури, особено в древноиндийската култура. И е интересно да се види как в индийската култура нещо подобно на това, което откриваме у Аристотел, израства от древната първична култура на човечеството, която е могла да възприема духовния свят. В индийската култура се появява нещо, което хората са придобили, така да се каже, чрез хилядолетия образование, което може да се нарече: човешка интернализация до степен на логическо мислене, до степен на мисъл, която без ясновидство, без да се вглежда в духовния свят чрез въображение, вдъхновение или интуиция, се стреми да стигне до обяснение на света чисто чрез себе си. Виждаме как тази древна култура запазва древните си знания, но позволява душата ѝ да бъде обучена по такъв начин, че предаденото да бъде уловено в логически формули, в идеи за разума. В индийската култура виждаме интересния факт, че човечеството на Ориента остава на този етап, че не е напреднало отвъд него, откакто го е достигнало – етап, който е съществувал векове преди нашата християнска ера. В Аристотел, представителят в това отношение, виждаме как чрез регенерацията на древното ясновидско знание, логическата култура, т.е. интелектуалната култура, придобива съвсем различен характер. Виждаме как ехото на това, което би могло да се нарече доктрината за

което може да се нарече оживяване на света. Но тъй като човечеството развива културата на мисълта от древното ясновидство, където човекът се стреми да схване света чрез мисъл, Аристотел постулира един вид отделна наука за разума: логика, чрез която логиката може да се превърне в инструмент за съвсем различен вид изследване.

Ако сравним Аристотел и индийската култура, трябва да кажем: индийската култура в своето развитие достига до задънена улица, така да се каже, до задънена улица, където мисълта, живееща в себе си, винаги, ако иска да разпознае нещо положително, трябва да се обърне обратно към първичната култура, която е дадена в резултатите от древното ясновидство. При Аристотел, от друга страна, виждаме, че първичната култура, макар и да кулминира в мисълта, е култивирана по такъв начин, че сега може да схване нещо друго, така че човешкият разум става готов да служи като инструмент за нещо друго. Човек не може истински да разбере Аристотел, освен ако не види цялата му философия за света във връзка с неговата философия за душата. За Аристотел би било напълно абсурдно да вярва, че това, което е човешката душа, е просто функция, резултат от дейността на човешкото тяло, точно както пламъкът на свещта е резултат от материалните процеси в свещта. За него е било ясно, че това, което е сглобено във физическото тяло, във всеки индивид, когато той навлиза в земното съществуване, е директно надарено от духовния свят с това, което пребивава в нас като наше духовно-психично ядро: духовно-психическия елемент. И той никога не би си помислил, че човек, с това, което е, е сведен до наследените характеристики, произлизащи от баща и майка и т.н.

По-скоро Аристотел извежда духовните и психическите аспекти на човека от това, което той нарича света на неговия Бог, от който извежда най-значимото вътрешно ядро на душата . От Бог той обединява душата с физико-материалния процес, който се случва, когато човек влезе в съществуване като физическо тяло. И по същия начин Аристотел никога не е позволявал това, което произлиза от духовния свят като духовна и психическа същност на човека, да престане със смъртта му; по-скоро той е бил наясно, че това, което живее и действа в нас и използва тялото като свой инструмент, продължава да живее дори след като човекът е преминал през портата на смъртта. Той обаче е бил наясно също, че физическият живот в никакъв случай не е излишен или безсмислен, а по-скоро това, което се освобождава от божественото съществуване, тъй като душата задължително трябва да влезе във физическия живот, защото само там може да придобие това, което ще ѝ е необходимо да донесе със себе си, когато човешкото същество, след като е преминало през портата на смъртта, се върне в духовния свят. И е интересно как Аристотел свързва съдбата на ядрото на човешката душа със съдбата на живота, който се преживява тук между раждането и смъртта. Той го обвързва със земния живот по такъв начин, че освободената душа, след като премине през портата на смъртта, продължава да живее в духовния свят, но трябва да погледне назад към света, в който е била. И като насочва духовния си поглед надолу, тя вижда каква е била предишната ѝ физическа форма и как е действала в добро или лошо, красиво или грозно, мъдро или глупаво - дела, чувства или мисли. Така, в ретроспекция на физическия живот, душата, преминала през портата на смъртта, е обвързана с тази гледка, в това, което е останало от нея в...

живее в духовния свят, зависимо от този, с когото се чувства свързано, а не от физическото си тяло.

това е довело до мрачна мисъл: това, което душата трябва да преживее в себе си като връзка с физическото си тяло, след като премине през портата на смъртта, тя го преживява за цяла безкрайност, за цяла далечна вечност. Защото Аристотел, по силата на цялата си култура, вече е бил твърде далеч от първоначалната човешка култура, която все още е притежавала известно познание за повтарящи се земни животи. Следователно, той не е могъл, както е възможно в рамките на нашата духовна наука, да покаже как човешката душа, след като премине през портата на смъртта, се появява отново в ново човешко тяло и по време на съществуването си в духовния свят използва опита от последния си земен живот по такъв начин, че да трансформира това, което възприема като несъвършено в своите действия, чувства или мисли, и го приема за основа на нов и постоянно повтарящ се земен живот, чрез който може да се поправи това, което е било направено зле или несъвършено в по-ранни, несъвършени превъплъщения на душата. Що се отнася до несъвършенството, спасението и утехата се крият единствено във факта, че ако този живот не е просто един, душата получава нов тласък да усъвършенства това, което е несъвършено в бъдещ живот. Аристотел не успява да схване това, защото не осъзнава, че по негово време човешката интелектуална култура е напреднала до степен, в която хората са изследвали чрез инструмента на мозъка, който по същия начин съществува само във физическата и плътска природа между раждането и смъртта. Само по този начин Аристотел би могъл да стане основател на логическата, научна мисъл: като затъмни за своето време възможността за повтарящи се земни животи и живот в духовен свят.

беше обезпокоен. Той не стигна дотам, че да обвърже духовно-психичното с физическото, въпреки че за него перспективата за повтарящите се превъплъщения на духовно-психичното беше изгубена. Че това е така, се демонстрира допълнително от книга, която току-що се появи в наше време и несъмнено принадлежи към най-добрите произведения на аристотеловата литература, ако според мен не е най-доброто произведение върху миросгледа на Аристотел. Тази книга, която горещо препоръчвам, е „Аристотел и неговият миросглед“ от *Франц Брентано* (Лайпциг 1911). И за да цитирам това, което Франц Брентано, базирайки се на дълбоко потапяне в цялостния начин на мислене на Аристотел, пише за съдбата на душата, след като човекът е преминал през портата на смъртта, бих искал да ви прочета думите на такъв отличен познавач на Аристотел: „Но как? Не е ли тогава идеята за възмездието напълно обезсмислена?“ Някой би могъл да си помисли така и тогава би било обяснено защо Аристотел, за разлика от Платон, не споменава за възмездието в отвъдния живот в своята „Етика“. Но това не е така. Припомняме разликата, на която обърнахме внимание, когато сравнявахме духовете на сферите с божеството. Подобни разлики ще съществуват и тук и когато починалите човешки духове съзрат световния план и видят себе си преплетени със земния си живот, единият разпознава себе си като тъждествен с някой, който практикува благородни дела, а друг - с някой, който извършва срамни действия. Знанието, което постигат, е едновременно вечен, прославящ или осъждащ световен съд и световен съд, който като такъв се разгръща вечно пред очите на всички. Не трябва ли в това да се вижда възмездие, и то напълно пропорционално на истинските заслуги?

Тук виждаме как не само религиозните убеждения, но и науката на Аристотел са свързали една връзка с този единствен човешки живот, живот, чиято еднообразност се твърди, че трае вечно. И тук имаме обяснение защо вечността на наградата и наказанието се обсъжда толкова упорито, дори там, където средновековната доктрина претендира да бъде научна. Този поглед нагоре към духовното, това дълбоко разбиране, че духовното и душата пребивават в човечеството, е била древна традиция за Аристотел. Неговата мисия е била да изведе старата култура от духовната.

През цялото Средновековие, а дори и след Коперник, това, което е останало от Аристотел, не е било дълбоко разбиране, а по същество само външната традиция, придържането към написаното в трудовете на Аристотел. И така, навсякъде, във всяка школа, се е преподавало това, което е било открито у Аристотел. Но скрито от външно наблюдение, в човешките души е зряло нещо, което може да се нарече инструмент на разума. Това, което Аристотел е трябвало да съобщи от древните учения за духовна мъдрост, е било неразбрано и интерпретирано по софистичен начин, така че тези, които са дошли по-късно – Кеплер, Галилео, Джордано Бруно – са нямали друг избор, освен да отхвърлят наследеното от вярата в Аристотел. Така това, което Аристотел е предал като съдържание, е било загубено. Но се е развила вътрешна култура на душата, именно интелектуална култура, култура на интелекта, на разума. Разумът, мисълта, е по своята същност празна, ако не може да се ангажира с друг обект на изследване. В Аристотел откриваме това като...

Предмет на това изследване все още беше древната духовна мъдрост. Тази мъдрост обаче постепенно беше избледняла за човечеството. Средновековието, така да се каже, притежаваше само капацитета за това, което можеше да се види със сетивата и да се схване с интелекта, който е свързан с мозъка. Самият инструмент на интелекта също все още се развиваше в душата. И Коперник беше този, който насочи погледа навън към света по такъв начин, че схвана космическата взаимосвързаност в пространството, както първоначално можеше да се схване с чисто външния инструмент на интелекта, с инструмента, който чрез логика и математика обобщи това, което се разпространява навън в пространството. Тъй като древната духовна първична култура се е занимавала предимно с разбирането на човечеството такова, каквото съществува на Земята, във връзка с неговата духовна и психическа природа и във връзка с неговото възникване от духовната и психическа природа на света, това, което трябва да се опише като външни пространствени отношения, е било от малко значение за древното учение. Старата доктрина просто приемала сетивните проявления, това, което човек вижда външно, защото не предлагала външен начин за разбиране на пространството и времето, а по-скоро средство за разпознаване на това, което живее в дълбините на човешката душа и се ражда от духовните и психически дълбини на вселената. Едва когато интелектът се почувствал сам с мисълта, той развил стремежа да разбере реалността такава, каквато е навсякъде около нас. И ако искаме да разберем характеристиките на епохата на Коперник, може би можем да разгледаме тези характеристики още по-ясно в ум, който е дори по-велик от този на Коперник, дори и да не е оказал толкова влияние върху човечеството в научната област, колкото самият Коперник.

Нека си представим дух, който в зората на модерното

време, през петнадесети или шестнадесети век,

То се развива в рамките на онези векове, в които древната, първична духовна култура отдавна е изчезнала от човешката душа в своето величие, но в които човешката душа е развила способността да схваща по великолепен начин това, което сетивата могат да видят, това, което интелектът, свързан с мозъка, може да схване – външната, сетивна реалност – със силите на силна човешка личност. Нека си представим личност, надарена именно с тази склонност, и имаме по-стария съвременник на Коперник, наистина забележителния *Леонардо да Винчи*, който по отношение на духовното съзерцание наистина може да се нарече такова чудо. Той е успял да схване непосредствената реалност, такава каквато се представя на сетивата, с такава дълбочина, че дори в сегашното си състояние на изкривяване, неговата „Тайна вечеря“ в църквата в Милано ни говори толкова дълбоко, а също така ни говори толкова дълбоко и в репродукциите, които сега циркулират по целия свят. Но в лицето на Леонардо да Винчи имаме пред себе си човек, който като художник е творил изцяло от дълбините на душата си, душа, в която се крие не само способността за рисуване, но и за скулптура, инженерство и архитектура – всъщност душа, способна на всеобхватно научно изследване. Неговите научни трудове имат дълбоко въздействие върху нас, когато се занимаваме с тях. В него виждаме най-великия представител на епохата, развила се до шестнадесети век, човек, в чието сърце всичко, което Аристотел е създал, за да насочи човечеството към онези сили, които възникват в душата за съзерцание на света и царството на реалността, е станало велико и могъщо. В Леонардо да Винчи това, което при Аристотел е било абстракция, е било непосредствена, жизнена, духовна реалност.

Той е бил. И затова стои пред нас, дори там, където той, като учен, разбира света .

И въоръжен с това, което човечеството е научило от Аристотел за културата, за култивирането на вътрешния Аз, сега е и каноникът Коперник, който тихо, в рамките на четири пъти по девет години, както самият той казва, не е изследвал никакви външни факти – това е характерното нещо, че не е изследвал външни факти – а по-скоро е приел това, което сетивата, външният разум, са знаели дотогава за външните факти на Слънчевата система. Този, който се явява като „полупрогресист“ в сравнение с Коперник, Тихо *де Браке*, изглежда доста новаторски по отношение на изследването на фактите на сетивния свят, докато Коперник е фигура, която не представлява абсолютно нищо по отношение на изследването на външните факти. Какво тогава е направил Коперник? Всеки, който го познава, всеки, който наистина се задълбочава в неговите писания, знае, че той не е приложил културата, която човечеството е успяло да постигне чрез Аристотел, към това, към което самият Аристотел я е приложил: древната духовна първична култура, познанието за духовно-умствената природа на човека и духовно-умствената природа на Вселената, а по-скоро към външната, физическа, сетивна реалност.

Нека не си представяме вътрешната връзка на звездите със слънцето, както са я разбирали средновековната наука и аристотелизмът, а по-скоро да приемем, че слънцето е в центъра и че планетите се въртят около него. Какво би последвало, ако направим това предположение? Коперник например си е задавал този въпрос. И той би могъл да си каже: Тогава ние сме следвали един велик принцип, методологичен, логически принцип на Аристотел по-отблизо от онези, които сега се опитват да обяснят по свой начин това, което е външно и сетивно възприемаемо.

Те трябва да приемат сложни движения на отделните планети, да търсят огромни усложнения и да измислят закони, които в крайна сметка съставляват слънчевата система. Но един древен принцип, който може да бъде изяснен на човечеството именно чрез логиката на Аристотел, гласи, че никога не бива да използваме сложна идея, преди една проста идея да може да обясни космическия ред.

Така Коперник използва най-простата идея, не с някакво конкретно намерение. По-скоро, тъй като вярва, че трябва да обобщи външни, сетивни факти, той се заема да постави слънцето в центъра на системата и да накара планетите да се въртят около него. И това, което преди можеше да се обясни само по сложен начин – положението на звездата, когато се наблюдава – сега става по-ясно. Така, макар Аристотел да не е бил разбран от онези, които са се смятали за истински аристотеловици на Средновековието, той фундаментално дава тласък, който довежда човечеството до етапа, в който, в рамките на Коперник, то схваща идеята да приложи концепцията за простота към външната вселена.

Така, от древната първична култура на човешката душа, това, което Аристотел все още е използвал за духовна мъдрост, се е родило за наука. Но това, което е излязло от древната духовна култура като инструмент, сега започва да се излива върху сетивния свят и да го изследва по закономерен начин. И когато тогава видим как Коперниковото дело продължава да има ефект, как продължава да има ефект у Кеплер, Галилей, Джордано Бруно и дори у Нютон, навсякъде ни става ясно, че с епохата на Коперник имаме това, което е дало на човечеството мисията да се върне към древната духовност-

Към съществуващата култура и наука е от съществено значение да се добави културата и науката на човешкия сетивен свят, а също и на това, което се представя като сетивен свят в необятността на космоса. Това обаче изисква човешките мисловни модели, емоционални качества и волеви импулси да бъдат насочени към непосредствената физическа, външна реалност. И това се проявява по забележителен начин, свързвайки се с делото на Коперник. Нека сега видим доколко души като Леонардо да Винчи и тези, които принадлежат към неговата школа, са израснали от това, което може да се нарече ренесансова култура – онази култура, която скъса със средновековното откъсване от природата и която позволи на човечеството да изпитва радост в непосредствената реалност. Това беше необходимо, за да може да се схване външната реалност директно, чрез Галилей, Кеплер и Коперник, с научно разбиране.

в някои области става по-лесно , а в други – по-трудно да се адаптират към този изцяло нов начин на мислене и да приложат тези нови идеи към вселената. Виждаме колко е трудно за човечеството първоначално да схване външната реалност като основа на интелектуалец, култура на разума, в появата на онази своеобразна легенда, която със сигурност има исторически произход и която всъщност се е развила в Централна Европа около времето на Коперник, в появата на легендата за Фауст през шестнадесети век. Там виждаме как хората са възприемали този нов начин на мислене като нещо, което би ги накарало да загубят старата си връзка с духовната сфера на света. Колко далечно е тогава това, което наподобява фигурата на Фауст...

Чувството , което възниква, сякаш произтича от усещането, че човечеството е откъснато от духовната култура и е обречено да стане жертва на всички грешки и пропуски, произтичащи от обикновената човешка личност, колкото и далеч да е тя от току-що изразената мисъл за фигурата на Фауст – въпреки това то се отразява в живота на Средновековието, на XVI век, както прониква в популярната култура, както съзнанието, изразено например в известната поговорка за Фауст. Фауст за известно време оставя Библията настрана и става светски човек и лекар. – Последният представлява изследовател на външната природа. Интересно е да се наблюдава как човек – а тези, които са велики носители на култура, често са – който е бил фундаментално наивен, какъвто е бил Коперник, е чувствал в себе си: Ти не си направил нищо друго, освен да донесеш идеята за простотата по отношение на Слънчевата система до самата същност на човешката душа. И като благочестив човек, той е трябвало да си каже: Ако разпознавам законите на Вселената в истинската им форма, тогава всъщност допринасям за разбирането на великите мисли, които пулсират в света като божествени мисли. В тази си наивност той можеше да вярва, че е редно да посвети произведението си на папата. Приятели обаче го бяха разубедили да публикува произведението си, така че се случи да получи корекцията на първия си чернова едва на смъртния си одър, защото вярваше, че не би било редно да го отлага повече от страх. Но сега виждаме особения начин, по който културата на времето трябваше да реагира на това. Произведението беше публикувано едва след смъртта на Коперник. Човекът, който го публикува, веднага смекчи това, което Коперник искаше да каже, в предговор, в който по възможно най-предпазливия начин, за да не се обиди, се заявява, че...

че това произведение не е нещо, което директно обяснява фактите на света, а по-скоро една възможна хипотеза сред други. Сега трябва да сме наясно, че това, което Коперник е направил по това време, е положило основите на културна епоха, в която все още се намираме, защото е имало пряка прогресия от Коперник до нашето време. Но това, което Коперник, в своята наивност, е вярвал, че е здраво основано в християнската вяра, ни се струва странно. Това, което е постигнал по това време, ни се струва по особен начин, когато го сравним с това, което го е последвало през вековете. Знаем това достатъчно добре. Самият Коперник е избегнал всяко преследване, защото е видял революционизиращото света си дело едва на смъртния си одър. Тези, които са продължили делото му, Галилео, Джордано Бруно, са се справили по различен начин. Това е общоизвестно. Тук, в това, което се случва чрез делото на един блестящ индивид, виждаме как всичко, което по-късно става общо достояние на човечеството, може да се появи само чрез съпротива и противопоставяне. Наистина, човек трябва да признае, че е доста странно, когато човек разглежда работата на Коперник като необходимост – точно както направихме днес – и след това вижда как тази работа продължава да има въздействие, както и настроението, което се е появило около работата на Коперник в противовес на нея.

Ако човек разгледа времето на Коперник в този културен и морален смисъл, се очертава следното. Както самият той е мислил и разбирал този акт, той по никакъв начин не го е намирал за противоречащ на изповедта си, която е изповядвал като благочестив човек, отдаден на своята църква.

Той вярваше, че го притежава. Защото, когато трудът на Коперник излиза наяве и културата на външния сетивен свят завладява човечеството, достатъчно от това, което свързва човечеството с това, което е разпространено във вселената като духовно и формира съдържанието на Аристотеловата доктрина, все още е останало от културата на древните времена. По времето на Кеплер, Галилей и дори Нютон, не би било възможно да се счита за рационален човек, ако някой би твърдял, че човешката душа възниква в своята дейност единствено от взаимодействието на материални процеси, подобно на пламъка от материалните процеси на свещ. Това би било невъзможно, особено за най-великите умове. Коперник, въпреки по-късното променящо света въздействие на неговото учение, остава твърдо основан на вярата си в духовно царство, което прониква и пулсира в целия свят. *Кеплер*, великолепият наследник на Коперник, е работил и като астролог в допълнение към великата си астрономия. Важно е за разбирането на характера на Коперниковата епоха, че Кеплер е работил и като астролог. И само от тази гледна точка е необходимо да се вземе предвид, че въпреки че е включил в науката трите Кеплерови закона, кръстени на него, той е бил убеден, че духовната и умствената сфера действат във всички механични процеси на Вселената, така че човек може да извлече нещо от съзвездията на звездите за човешката душа и нейната съдба. Тази вграденост на човешката душа в духовната и умствената сфера на света е очевидна както при Кеплер, така и *при Галилей*. Защото Галилей е разсъждавал, че въз основа на преживяното чрез Коперник и новоизобретения телескоп – чрез който за първи път е разпознал спътниците на Юпитер и състава на Млечния път от отделни звездни формации – човек не може...

Галилей, както и други от неговото време, е бил противник на Аристотел, но само на неразбран Аристотел. Той обаче е бил дълбоко пропит с това, което може да се нарече култивиране на мисълта, интернализиране на мисълта до степен на логическо схващане на външната реалност . Но той никога не се е отказвал от идеята, че чрез това, което се разпознава като логика, чрез законите на мисълта, които човечеството е победило, човешкият ум може да разбере, в последователни моменти, това, което се разпростира в пространството и времето. Но за разлика от това човешко разбиране, което последователно, чрез оценката на това, което сетивата възприемат, може да разпознае тайните *на* вселената, Галилей е виждал божествения дух, божествения интелект, който живее и преплита света и който той с благоговение е чувствал, че може да осмисли вселената в един миг, а не просто да я обмисли като човечеството. Така, за Галилей, духовното, божественият дух, който в един миг създава света, мислен от себе си, чийто образ е светът, който след това, последователно, човешкият ум и интелект биха могли да разберат, поне както си е представял Галилей, през много, много векове.

Така виждаме, че дори в епохата на Коперник осъзнаването, че човешката душа е основана в духовно-психическата сфера на вселената, не е било загубено. И дори при *Нютон* виждаме как, въпреки че е вярвал, че е обяснил силите на външната вселена като механични чрез формулирането на законите за привличането и гравитацията, той твърдо е обосновал духовно-психическата природа на човека в духовно-психическата сфера на вселената.

Гегрюндет вярва, че той, откривателят на закона за гравитацията, е станал и тълкувател, коментатор на Апокалипсиса. Водещите източници на тази епоха все още са били пропити от избледнялото от древната наука, която все още е резонирала с Аристотел и е знаела, че духовната и умствената сфера в човека е свързана с духовната и умствената сфера във външния свят. Древните знания са избледнели, но са останали традициите, на които човек може спокойно да се предаде, защото нещо е живяло в човешкото сърце, което е желало да им се предаде. Но навиците на мислене са били нещо съвсем различно. Виждаме как насочената навътре мисъл обеднява. Там, където самите тези умове са се стремили да напреднат към разбиране на духовния и умствения живот – Кеплер, Галилео, Джордано Бруно, Нютон – всички тези традиции все още са могли да властват в живата същност на техните души. Но когато са се заели да се опитват да разберат живота на душата със законите, които са схванали за своя интелект, тези духовни сили, колкото и жизнени да са били, са се оказали безсилни. Като сиянието на избледняла първична мъдрост, така живееше у Галилей склонността към разбирането на своя Бог, както той го вярваше и както съществуваше в традицията на неговата вяра.

Но онези, които сега търсеха закономерна връзка между човешката душа и духовно-психическата сфера на света, подобно на начина, по който по времето на Коперник са търсили закономерна връзка между земята и звездите, космоса, първоначално се сблъскаха с обедняването на мисълта сама по себе си. И в творчеството на един от най-пламенните умове на Коперниковата епоха, а именно *Джордано Бруно*, виждаме това обедняване на мисълта –

За щастие, той се е стремил да постигне такова великолепно разбиране на външния свят, каквото срещаме у Кеплер и Коперник. Но сега виждаме това обедняване на мисълта по отношение на законите на духовния свят, когато разгледаме например Джордано Бруно, като човек от Ренесанса, който посочва, че там, където според предишните възгледи се е предполагало, че така наречената „осма сфера“ съществува зад сферата на неподвижните звезди, там няма нищо, а по-скоро човек открива светове върху светове навсякъде, точно както самата Земя е само малък свят в по-големия. Достатъчно е само да си припомним този прекрасен, великолепен миросглед на Джордано Бруно, който вдъхновява както остър интелект, така и ентусиазъм и който разрушава много от това, което човечеството е запазило от древни времена, за да видим как Джордано Бруно, по-специално, се стреми да съживи съзнанието за духовната връзка между човешката душа и духовния свят. За него е ясно, че когато човек разглежда физическо същество, като например човек, трябва да си представи, че то произлиза от духовна вселена, че духовният елемент на вселената, така да се каже, се е свил в човешкото тяло, само за да се разшири отново при смъртта на човека и по-късно да се свие още веднъж. Така той разбира повтарящите се земни животи. Но на неговата мисъл му липсва съдържание, вътрешно богатство. Идеята, която Аристотел е открил в себе си, която е демонстрирала своята инерция и плодотворност по отношение на външния свят, се свива у Джордано Бруно и по-късно у Лайбниц, когото той смята за наследник, до това, което Джордано Бруно, а след това и Лайбниц, наричат монада. Какво е монада? Нещо, което човек е смятал за...

Той се ражда от духовния свят. За Лайбниц дори една монада съдържа нещо като отражение на цялата вселена. Но съвременната култура не е постигнала нищо повече от суха абстракция: монадата, отражение на вселената, нещо, което се свива и разширява отново, за да прекоси вселената отново. Така човек би могъл да се възхищава на силата на Лайбницианската философия като следствие от работата на Коперник. Но когато се задълбочим във философията на Лайбниц, която разбира света като съставен от монади, виждаме, че тя ни изправя по такъв начин, че всъщност знаем много малко за човешката душа, защото е напълно недостатъчно да се каже, че душата е отражение на вселената. Не виждаме нищо друго освен абстрактни описания, описания, които остават неопределени, когато погледнем какво се е превърнало във философията, в хуманитарните науки, директно от работата на Коперник. И по същество остава в тази бедност. Древната духовна наука на Аристотел – както можете да видите от гореспоменатата книга на Франц Brentano – която е запазила древните традиции на първичната култура и дори смътно съзнание за тях, все още говори за човека като съставен от различни части на неговото същество, разбира го като структура от богата хармония, свързва тези различни части с различни външни условия и факти и дори свързва това, което отпада от човека при смъртта, с това, което произлиза и се завръща в духовен свят, като по този начин стига до конкретни, съществени и богати идеи за това, което е духовно в човешката душа. Следователно ние все още виждаме в Аристотел истинска наука с божествено съдържание. Ние

Там човек все още вижда духовното описано така, както наистина го описва днес. Но в епохата на Коперник то се е свило до обикновена монада. И същият Джордано Бруно, който изрича най-пламенните думи, когато посочва величието и безкрайността на човечеството, намира само бедността на монадата за отделната човешка душа. Няколко понятия, набързо нахвърлени заедно, сега би трябвало да представляват човешката душа, нейната същност, уловена в понятия!

Тук виждаме как функционират вековете, как функционират човешките начинания. Човечеството никога не би могло да достигне сегашната си култура, ако не беше Коперникизмът, но виждаме и как хуманитарните науки по необходимост първоначално е трябвало да упаднат. Едва в наше време виждаме да се заражда нещо – и това е, към което се стремят хуманитарните науки, в смисъла на нашето време – което ще покаже още веднъж, че сега, след като човешката мисъл за известно време е била просто инструмент за разбиране на външния свят на сетивата, тази човешка мисъл ще се превърне и в средство за достигане до вътрешен свят, който надхвърля простото мислене. Защото на какво е служила мисълта от времето на Коперник, през цялата епоха на Коперник, всъщност, чак до наши дни? Тя е служила като това, което бихме могли да наречем средство за разбиране на външния свят на сетивата; тя е била инструмент на външните факти, които очите могат да видят и които могат да бъдат схванати с инструмента на мозъка. Мисълта е трябвало да служи на целта да се получи най-обективният и ясен възможен образ на това, което се разгръща в сетивния свят. Сега, когато този вид психическа конституция се е утвърдила в човешката култура, мисълта може отново да се превърне в нещо друго, нещо, което човешката душа...

Тя се самообразова. Човешките същества вече не трябва да използват мисълта просто като отражение на външната реалност, а трябва да я отделят толкова напълно, че тя може би изобщо да не отразява никаква външна реалност, а вместо това да стане ефективна, когато душата, в медитация и концентрация, изключи всички външни влияния, така че мисълта, излизайки от вътрешните си дълбини, да стане вътрешно творческа и душата да достигне до различно съдържание от това на свитата монада. От мисията си, наследена в епохата на Коперник, да бъде отражение на външната реалност, мисълта сега ще премине към подготовка на душата, извличайки скрити вътрешни сили от нейните дълбини, позволявайки на душата отново да възприеме това, което е в основата на древната аристотелова култура. Няма да са стари, наследени мисли, които ще се окажат най-плодотворни. Не, това ще бъдат онези мисли, открити през епохата на естествените науки. Самите идеи, изградени върху основите на епохата на Коперник, имат трансформиращ ефект върху душата, тъй като извличат от нашата душа онези сили, които ѝ позволяват да възприема себе си, а след това и духовните и психически аспекти на космоса и вселената. Така човешката душа, за която Коперник е показал, че може да придобие образ на външния свят чрез силите, които развива в мисълта, сега трябва да разгърне мисълта в другата си мисия: да използва мисълта като средство за образование на душата, водещо до култивиране на висшия Аз, до обновено възприятие на духовния свят.

Днес стоим на този повратен момент и този повратен момент в човешката култура трябва да се случи. И ако разбираме необходимостта, чрез която

Откакто се е зародила епохата на Коперник, можем да разберем и необходимостта от нова ера, в която мисълта надхвърля себе си и в която, когато говорим за душата, вече не говорим с абстракции, а с действителни описания на действия, качества и характерни черти, достигайки по този начин до цялата природа на човешката душа. Ако духовната наука се разглежда по този начин, тогава може би онези, които днес преследват всеки, който твърди, че знае нещо за духовната наука, няма да намерят своето място. Днес живеем не само в критична епоха, но и в епоха, в която много хора, без да се интересуват, веднага следват всяко пророчество и т.н. Точно както едната част от човечеството е прекалено критична днес, така и другата част е прекалено лековерна и приема всичко като откровение от духовните сфери. Но истинската духовна наука не иска да има нищо общо с това, което произтича от такава нужда от всякакви пророчества и откровения. Защото днес е невъзможно хуманитарните науки да доведат хората до разбиране на нашата епоха, освен ако не се направи опит да се проникне и разберат фундаменталните закони на човечеството и еволюцията като цяло. Следователно, когато един ум, подобен на Коперник, изследвал законите на пространството, се заел да изследва развитието на човечеството по същия начин, този ум – *Лесинг* – стигнал до хипотезата за прераждането. Как тогава ще бъде за онези, които се отнасят сериозно към интелектуалната култура по отношение на хуманитарните науки?

в това отношение . Вече споменах какво е казал Галилей
за

Това се случило с истински последовател на Аристотел. Един от приятелите му, основавайки се на погрешно разбран Аристотел – и това било оправдано в контекста на аристотелизма по онова време – вярвал, че Аристотел е учил, че човешките нерви произхождат от сърцето. Галилей, чието мислене се основавало на истинско сетивно наблюдение, казал на мъжа: „Ще те заведа при труп и ще ти покажа, че Аристотел греши, защото човешките нерви произхождат от мозъка.“ Всъщност, дори този човек, който се придържал към аристотелизма в този смисъл, изследвал трупа и след това казал: „Когато наблюдавам природата, ми се струва, че нервите произхождат от мозъка, но от Аристотел знам, че нервите произхождат от сърцето, и ако природата противоречи на Аристотел, тогава вярвам на Аристотел, а не на природата!“ Това не е приказка; това е факт, който перфектно илюстрира как велики истини трябва да бъдат включени в човешката култура въпреки всички противопоставяния. Следователно не бива да се изненадваме, ако в наше време възникне нещо, което би могло да се характеризира по следния начин. Някой може да иска да покаже на друг човек, използвайки целия ход на развитието *на детето* , как всичко, което човек носи в себе си, не може да произлиза от просто физическа наследственост. Това може да се случи по такъв начин, че те да посочат на другия човек: „Вижте всичко, което духовната наука е казала по този въпрос.“ Тогава човек би могъл да си представи, че някой от наистина умните хора би отговорил: „Да, ако вие, духовните учени, говорите така, тогава изглежда сякаш това, което се проявява като ефект в развиващия се човек, идва от предишен земен живот. Но монизмът казва друго. И когато духовните наблюдения...“

За да противореча на монизма, аз вярвам в монизма, а не в духовното наблюдение.

Може би нещо подобно на случилото се, когато ерата на Коперник започна да завладява човечеството, би могло да се повтори и в наше време. Много хора днес биха казали: Трябва да разглеждаме доктрината за повтарящите се земни животи като хипотеза, която рационално обяснява човешкия живот, но все още не можем да бъдем убедени в това. Казва се, че онези, които са развили вътрешно зрение, възприемат душата в определено състояние като принадлежаща към закономерен духовен свят, който надхвърля раждането и смъртта, но каква е ползата от нея за нас, които не можем по този начин да възприемем човешката душа, каквато се разкрива в истинската си форма през повтарящите се земни животи, ако ни се казват законите на духовната наука и ако следователно трябва да приемем доктрината за повтарящите се земни животи като хипотеза?

Всеки, който би могъл да каже това от материалистично-монистична гледна точка, би доказал, че дори не е напреднал толкова далеч, колкото Католическата църква по отношение на доктрината на Коперник, към която тя също не се е отнасяла благосклонно преди десетилетия. Защото за какво е трябвало хората да приемат доктрината на Коперник? Коперник не е направил нищо повече от това да формулира идея, да я формулира възможно най-просто и да я приложи към явления. С тази идея той е развил доказателство, а не чрез изследвания на това, което всъщност се случва. И ако някой приеме неговата идея, ще каже: Вярно е. Същото важи и днес за онези, които търсят пътя към духовното виждане на човешката душа и нейното непосредствено...

Природата не може или не иска да твори. Защото днес духовната наука също така показва , че всичко, което се представя като човешка съдба, като човешко действие и като закони, управляващи това действие, може да се обясни само чрез приемане на закона за повтарящите се земни животи и кармата. И е показано, че чрез приемане на тези закони, човек може да има същата сигурност относно духовните и умствените аспекти на човечеството, каквато Аристотел, чрез своята логика, е могъл да има сигурност относно съдържанието на своето учение, което произтича от първичната мъдрост, и каквато последователите на Коперник са имали сигурност относно неговото учение относно външните явления в пространството.

Трудът на Коперник е разпространен през 1543 г. Едва през 1851 г. става възможно това, което може да се нарече истинско доказателство на теорията на Коперник, тъй като тогава е открито доказателството на Фуко за махалото. Това доказателство показва как едно голямо махало, когато е задвижено, винаги се люлее в една равнина. Тъй като махалото всъщност се върти в равнина, въртенето на Земята трябва да следва. Едва през 1851 г. може да се изведе вътрешно доказателство на теорията на Коперник от постоянството на въртенето на махалото. Ето как работи по отношение на външни факти. По отношение на вътрешните факти, по отношение на повтарящите се земни животи, човечеството може по всяко време да поеме по пътя, който води до духовно прозрение и разкрива източника на жизнената сила, която преминава през човечеството от живот в живот. Вътрешното доказателство, което е предоставено едва за коперниканизма след векове, може да бъде предоставено за повтарящи се земни животи по всяко време. Но е също толкова ненужно за приемането на закона за повтарящите се земни животи и кармата някой да притежава това

духовно качество.

Доказано е, че за приемането на коперникизма, вътрешното доказателство, предоставено от доказателството за махалото на Фуко, не е необходимо. И аз казах: Всеки, който поради посочените причини би отхвърлил доктрината за повтарящите се земни животи и кармата, би се оказал дори по-нетолерантен от Католическата църква, която не е чакала до 1851 г., за да отмени декрета си за отлъчване от църквата срещу трудовете на Коперник, а го е оттеглила още през 1821 г. Може би монистите, които осъждат коперникизма, ще бъдат достатъчно благосклонни да оттеглят противоречията си дори по-рано, отколкото *Католическата* църква беше достатъчно благосклонна да отмени декрета си за отлъчване от църквата срещу коперникизма десетилетия преди доказателството за махалото на Фуко.

Но ние, които стоим на основите на хуманитарните науки, можем да се научим именно от фигури като Коперник, Кеплер, Галилей и Джордано Бруно как това, което трябва да се интегрира в човешката култура, наистина ще се интегрира, въпреки всички осъждания на ереста. Защото настроенията, които се противопоставяха на Коперник, Кеплер, Джордано Бруно и други, все още са налице днес, макар и от гледна точка на онези, които виждат сънища, фантазии, дори глупост в хуманитарните науки, въпреки че принадлежат към „просветената“ класа. Те може да не пишат официален или печатен индекс, но поставят хуманитарните науки в индекса на монизма, точно както Католическата църква, от своя страна, постави ученията на Коперник в индекса.

Човек може да се съпротивлява на прогреса на човечеството, но не може да го спре. И онези, които днес заклеят хуманитарните науки като чиста фантазия, със сигурност ще трябва да се откажат от твърденията си.

как бяха отменени указите срещу коперниканизма . Но духовната наука, пропита със собствената си истина, може да изчака тази година „1821“ на материалистическите монисти и ще изчака. Тя ще изчака, като говори на онези, които предварително ще разберат как духовната наука отваря отново пред човечеството погледа към духовните светове, с които най-съкровената, основна същност на човешката природа е така свързана, че човешката душа – разбирайки света и себе си и вътрешно овластявайки се – си дава надежда, увереност и сила.

Това, което се опитам да изразя във втората си мистериозна драма „Изпитанието на душата“, относно чувството за свързаност с духовния свят на вселената, душата може да каже на себе си за връзката на всичките си сили със съществуването на света:

В мисленето ти живеят светски мисли, в
чувствата ти се вплитат светски сили, във
волята ти действат светски същества.
Потопи се в светски мисли, преживей себе
си чрез светски сили, създай себе си от
същества на волята. Не завършвай в
далечни светове чрез играта на замислени
мечти – започни от просторите на ума и
завърши в дълбините на собствената си
душа. Ще откриеш божествени цели, като
разпознаеш себе си в себе си.

СМЪРТ ПРИ ХОРА, ЖИВОТНИ И РАСТЕНИЯ

Берлин, 29 февруари 1912 г.

Толстой веднъж изразил учудването си, може би дори неодобрението си, в своите писания, че докато е претърсвал съвременната наука, е открил всякакви изследвания върху развитието на света на насекомите, върху привидно незначителни неща в организмите или другаде по света, но че не е открил нищо в науката относно важното, същественото, въпросите, които вълнуват всяко сърце. Преди всичко, казва Толстой, той не е открил абсолютно нищо за природата на смъртта. От определена гледна точка, човек не може напълно да не се съгласи с подобно възражение срещу съвременния научен дух, идващо от значителна страна. Въпреки това, от друга гледна точка, трябва да се подчертае, че ако подобно твърдение е замислено като упрек, то е в известен смисъл несправедливо към съвременната наука по много простата причина, че съвременната наука отдавна е извела своето величие и значение именно в тази област, където човек е търсил, по същество напразно, отговори на въпросите, отнасящи се до природата на смъртта. Ако човек се придържа към представения тук мироглед, наистина няма нужда да се впуска в една тирада срещу съвременната наука. Човек може да признае великолепните постижения, които...

Най-значимите постижения на тази наука, както в собствената ѝ област, така и по отношение на приложението ѝ в практическия живот и човешкото взаимодействие, наистина заслужават най-високо възхищение и тук многократно е изразявано, че хуманитарните науки не е нужно да бъдат по-нисши от какъвто и да е вид възхищение, насочено в тази посока. Най-значимите постижения на съвременната наука обаче се намират на място, където не могат да се достигнат онези точки на контакт, които трябва да се постигнат при изследване на въпросите за смъртта, безсмъртието и други подобни. Съвременната наука не може да направи това от началната си точка, защото първоначално си е поставила за задача да изследва материалния живот като такъв. Но където и да се намесва смъртта в съществуването, откриваме, ако се вгледаме по-внимателно, гореспоменатата точка на контакт между духовното и материалното. Наистина, когато обсъждаме тези въпроси, не е нужно да се съгласяваме с някои от евтините атаки срещу усилията на съвременната наука. Да, може дори да се каже, и това е било подчертавано неведнъж, че когато се разглеждат големите въпроси *на съвестта* *относно* съществуването, човек може, по отношение на научната отговорност и научната съвест, да се чувства по-привлечен – дори като хуманитарен учен – от начина, по който външната естествена наука действа днес, дори ако не може да отговори на най-важните въпроси и самия живот, отколкото от някои повърхностно конструирани дебати, които идват от дилетантски теософски или други духовно-научни кръгове и които често си го правят доста лесен, особено по методологични въпроси.

Германските отношения, с отговорите на въпросите, които ни вълнуват днес.

В последно време обаче хората започнаха да подхождат към въпроса за смъртта на съществата от научна гледна точка. Това е правено по особен начин. И освен различните индивидуални опити, които са правени, чието обсъждане би отвело твърде далеч днес, може да се спомене поне един изследовател, който е засегнал въпроса за природата на смъртта в значителна книга и е подхождал към този въпрос по особен начин – всъщност толкова особен, че трябва да кажем отново, както трябваше да се каже по подобен начин по време на дебатите за „произхода на човека“: Като учен в областта на хуманитарните науки, човек се чувства толкова странно в противоречие с тази съвременна естествена наука, защото където и да се представят факти, той открива, че именно от гледна точка на хуманитарните науки може напълно да обясни тези факти и да види в тях строги доказателства за това, което хуманитарните науки могат да представят. Когато обаче човек се сблъска с теориите и хипотезите, които понастоящем се излагат от хора с определени светогледи, по един повече или по-малко материалистичен или, както смятаме за по-подходящо да кажем, монистичен начин, ситуацията се променя. Там човек чувства, че колкото и да е съгласен с фактите, които е създадо съвременieto, често не може да се съгласи с теориите и хипотезите, които онези, които вярват, че са основани на истинските основи на естествената наука, се чувстват принудени да надграждат върху това, което се очертава като научни факти.

Изследователят, който е писал за природата на смъртта, от своя научна гледна точка, посочва един детайл, който е особено интересен от хуманитарна гледна точка. Този изследовател е човекът, който дълго време е бил директор на Института „Пастьор“ в Париж: *Мечников*. Той се стреми да постигне яснота, доколкото е възможно днес, относно фактите, които причиняват смъртта на съществата. Първо, когато се разглежда такъв въпрос, трябва да се пренебрегне така наречената насилствена смърт на съществата. Може би ще имаме възможност да споменем тази насилствена смърт, която е причинена от външни инциденти или други причини, до известна степен. Но когато се говори за природата на смъртта – както посочва и Мечников – човек трябва да я разглежда като разположена в рамките на естественото съществуване, трябва да я разглежда, така да се каже, като принадлежаща към явленията на живота и трябва да може да визуализира тези явления по такъв начин, че смъртта да е неразделна част от тях. Загадката на смъртта може да бъде решена само чрез позоваване на така наречената естествена смърт, която се причинява като край на живота, точно както други естествени процеси протичат по време на живота. Невъзможно е, тъй като това е предназначено само като въведение и какво ще се каже по отношение на естествените науки, да се задълбочим в интересните подробности от аргументите на гореспоменатия изследовател и мислител. Трябва да се отбележи обаче, че той обръща внимание на това как, когато естественият учен разглежда фактите на живота, в самите жизнени процеси, в това, чрез което животът се развива и еволюира, нищо наистина не пречи на пътя, което би могло да даде причина за унищожението на съществото, за смъртта, да се намеси в живота.

Мечников се стреми да демонстрира чрез множество примери как всеки, който наблюдава живота, вижда навсякъде, че смъртта настъпва, без да може да говори например за това, за което лесно би могло да се говори в хода на живота, докато той се приближава до смъртта, без това, което би могло да се нарече изчерпване на живота сам по себе си. Този изследовател обръща внимание на множество факти, които доказват, че процесите на живота продължават по определен ненамален начин, че не може да се говори за изчерпване на живота сам по себе си и въпреки това смъртта настъпва в определен момент от времето. По този начин този изследовател се озовава в – трябва да се признае – със сигурност необикновеното положение да отдава, по същество, всяка смърт, всеки край на живота в растителното, животинското и човешкото царство на външни влияния, на появата на определени врагове на живота, които вземат връх в хода на живота и в крайна сметка действат като борци срещу живота, като отрова срещу живота, и по този начин в крайна сметка го унищожават. Докато самият организъм, според този изследовател, показва навсякъде ясни признаци, че всъщност не се самоубива поради изтощение, този индивид вярва, че там, където смъртта наближава, той вижда такива врагове на живота, появяващи се в някаква форма, наподобяващи симптоми на отравяне, които довеждат живота до край. Така пред нас е научна хипотеза – защото тя не е нищо повече от това – която по същество приписва всяка естествена смърт на външни влияния, на появата на симптоми на отравяне от външни живи същества от растителното или животинското царство, които действат като врагове на живота и унищожават организма в определени моменти.

Такъв подход е такъв, който използва всички средства, за да се стигне до някакво разбиране за природата на смъртта в сферата на самите материални явления. Когато се поема по такъв път, човек се стреми, доколкото е възможно, да избегне идеята, че самият духовен елемент би могъл да се намеси в органичния живот като активна, ефективна сила и че може би този духовен елемент като такъв би могъл да има нещо общо със смъртта, каквато тя ни изправя пред външния свят. Всъщност не би било напълно немислимо, дори ако първоначално може да изглежда абсурдно за някой, стоящ на повече или по-малко материалистична или монистична основа, че именно тези врагове, които се явяват като отровни сили по отношение на организма, биха могли, може да се каже, да бъдат необходими съпътстващи сили на духовните сили, които проникват, протичат през, действат и енергизират органичните същества, изправени пред смъртта. Не би било немислимо, че активният дух, от една страна зависим от използването на организма като свой инструмент във физическия свят, от друга страна, чрез своите процеси, създава възможността такива враждебни сили да се намесят в организма, за да го унищожат. Въпреки това, когато се разглежда подобен дебат като току-що споменатия, не бива да се пренебрегва фактът, че съвременната естествена наука, като се фокусира единствено върху материалните явления, всъщност си улеснява изследването на смъртта на организмите, но това не е необходимо. И това води до акцента, че тя е от решаващо значение за духовната наука, която от нашата настояща гледна точка трябва да се опита да се ангажира с духовното развитие на...

Въпреки това, няма да е толкова лесно да се постави човечеството в него, да се провеждат изследвания на определени въпроси по толкова прост начин, както понякога се прави от онези светогледи, които вярват, че могат да извлекат каквото и да било за великите мистерии на съществуването единствено от външни материални факти.

Трябва да се отбележи още от самото начало, че предвид начина, по който естествената наука понастоящем разглежда явленията, онези, които вярват, че тя стои на твърдата основа на научните факти, не правят реално разграничение между смъртта в растителния свят, животинския свят и човешкия свят. Защото това, което се нарича смърт в растителния свят, смърт в животинския свят и смърт в човешкия свят – какво е общото между тях, освен унищожаването на външно явление? Това е по същество същото като разрушаването на външна машина: прекъсването на връзката между нейните части. Ако се разглеждат само външните явления, тогава е лесно да се говори за смъртта, доколкото може да се говори за нея по еднакъв начин за растенията, животните и хората. Последиците от това могат да се видят в случай, който често съм цитирал пред редица слушатели тук, но който остава интересен, когато се разгледа отношението на науката към такъв въпрос. В този случай не искам да се позовавам на обичайните популярни трудове, които се стремят да разпространят предполагаемите открития на естествената наука сред по-широка аудитория, а по-скоро, ако искам да установя връзка с естествената наука, винаги бих искал да се позова на така наречените най-добри дискусии от този вид.

Бихме искали да се позовем на това. Тук винаги имаме възможност да посочим една лесно разбираема и отлична книга по физиология, написана не от друг, а от великия английски природоучител *Хъксли* и преведена на немски от професор И. Розентал от Ерланген. Тази физиология, на чиито начални страници смъртта е разгледана по много забележителен начин и от която веднага виждаме колко неадекватни, пред лицето на такъв въпрос, са не толкова изследванията, колкото мисленето и преценката на съвременната наука. В нея Хъксли заявява например, още на първите страници на своите „Принципи на физиологията“: Човешкият живот зависи от три неща и ако настъпи тяхното унищожение, трябва да настъпи смърт. Ако, първо, мозъкът е унищожен, второ, дишането на белите дробове е потиснато и трето, сърдечната дейност е спряна, тогава неизбежно трябва да настъпи смърт. И все пак, забележително – макар че не е известно дали това „забележително“ се усеща в по-широки кръгове днес, защото моделите на мислене са повлияни от материалистичната мъдрост – Хъксли казва, че не е непременно вярно, че смъртта трябва да настъпи, когато трите гореспоменати функции на човешкия организъм са потиснати. По-скоро човек би могъл да си представи, че мозъкът вече не функционира; но ако белодробната и сърдечната дейност все още можеха да бъдат изкуствено поддържани, тогава животът би могъл да продължи известно време, дори без мозъчната дейност. Дали това се възприема като „забележително“ е просто въпрос на модели на мислене. Защото всъщност би трябвало да се каже: Човешкият живот без способността на мозъка да функционира във физическия свят не е възможен.

да се работи с инструмент не може наистина да се счита за продължение на живота. Трябва да се признае, че животът на такъв човек приключва, когато това, което е необходимо за физическото му съществуване – инструментът на мозъка – вече не може да се осъществява. И ако белодробната и сърдечната дейност все още могат да се поддържат по някакъв начин, това би било продължение на живота, може би в смисъл на растение, и човек би могъл, ако желае да продължи напълно без предразсъдъци, да говори за смъртта, която тогава би трябвало да настъпи, когато белодробната и сърдечната дейност престанат, като за смърт на растението, която се добавя към първата смърт.

Да се говори за човешката смърт без предразсъдъци е възможно само когато човек види смъртта да настъпва, защото човек вече не може да използва най-важния инструмент, с който живее живота си във физическия свят, в своите съзнателни реалности. И прекратяването на съзнателните реалности във физическия свят, доколкото те са обвързани с необходимостта на мозъка, трябва да се определи като смърт единствено за човека. Но как външно се гледа на такива неща, е достатъчно показано от факта, че самият Хъкли, на онези страници, където говори за смъртта, посочва, че естествената наука все още не е успяла да действа по начин, подобен на този на древна доктрина, както той вярва, която чрез преселването на душите проследява духовните, същностни реалности на душата в по-нататъшния ход на съществуване, след като човекът е преминал през портата на смъртта. Все още не, твърди Хъкли, съвременната естествена наука може да проследи това, което трябва да проследи: кислород, водород, азот и т.н., които...

Организмът *на* човешкото същество е съставен от различни елементи и тези елементи се разделят, когато човекът премине през портата на смъртта. Този изследовател вярваше, че естествените науки могат да допринесат за въпроса за значението на смъртта, като проследят пътищата, поети след смъртта от веществата, съставляващи човешкия организъм по време на живота. Значително и интересно е, че в края на този първи трактат по физиология от такъв изследовател сме насочени към думи, които можем да разберем само когато са изречени от мрачно меланхоличния датски принц Хамлет, но които не бихме очаквали да намерим цитирани, когато в света се повдигне сериозният въпрос за природата на смъртта. Когато питаме за природата на смъртта у хората, ние непременно се интересуваме от съдбата на това, което съставлява същностното ядро в човешкото същество, и никога не можем да се задоволим само с това да знаем как се държат отделните вещества, отделните материали, съставляващи външното физическо тяло, стига духовното и умственото ядро на човешкото същество да е използвало външни инструменти. Хамлет, в своята мрачна меланхолия, би могъл да каже:

Великият Цезар, мъртъв и превърнат в глина,
запушва добре дупка срещу суровия Север. О,
дано земята, която разтърси света, можеше да
запечата стена срещу вятъра и времето.

Това би могъл да каже меланхоликът и ние го разбираме в драматичния контекст. Но когато естественият учен посочи, че молекулите и атомите, които някога са били в тялото на Цезар, биха могли да продължат да живеят в някое друго същество, например, както предполага Хъксли, в негър или куче или...

Мауерлох, така че този, който приема нещата напълно сериозно, усеща от дълбините на мисълта колко невъзможно може да бъде подобно мислене при справянето с великите въпроси за загадките на Вселената. Това не е възражение срещу естествената наука, която има своите големи постижения в материалната сфера. То е просто предназначено да характеризира как, от една страна, естествената наука трябва да разглежда и уважава своите граници и да отговаря на въпроси за материалните процеси и съдбата на материята, и как, от друга страна, онези, които се придържат към светогледи, които искат да изградят светоглед върху нещо като смъртта, основано на това, което може да се научи чрез съвместно изследване на съдбата на материята, по същество прекрочват границите, за които би трябвало да са наясно, ако искат да останат здраво стъпили на външни материални факти. Казано е, че хуманитарните науки не го правят толкова лесно. Защото тя трябва да изследва, отделно от своя гледна точка, феномените на това, което трябва да се нарече смърт при растенията, това, което се нарича смърт при животните, а също така отделно от това, какво е смъртта в частност в човешката сфера.

да разбере природата на смъртта в растителния свят, като разглежда растенията по много обичайния начин, като разглежда всяко отделно растение като отделна единица. Разбира се, би надхвърлило обхвата на тази дискусия, ако се доразвие това, което вече беше посочено в предишни лекции: че духовната наука трябва да разглежда самата Земя като единно, огромно живо същество, чиито жизнени процеси, разбира се, са се променяли в хода на нейната еволюция. Ако ние

в древността, ще открием, че в далечното минало Земята е била съвсем различно същество, че е претърпяла процес, който е довел до потискане на цялостния живот на Земята и разделянето ѝ на отделните царства на живота: растителното, животинското и човешкото царство. Но дори и за нашето настояще време духовната наука не може да си представи Земята просто като това физическо обединение на външни вещества, както се разглежда в рамките на съвременната физика, геология и минералогия. По-скоро духовната наука трябва да види в това, което е дадено като минерална почва на нашето съществуване, по която ходим, нещо, което е извлечено като твърд елемент от целия Земен организъм, по същия или подобен начин, по който твърдата скелетна структура е извлечена от меките тъкани на човешкия организъм. Точно както твърдата скелетна структура у хората се стреми към един вид чисто физическа система, чисто физическа органна система, така и в големия Земен организъм трябва да разглеждаме това, което ни се изправя срещу нас, като физическо и химическо в своята ефикасност като един вид скелетна рамка на Земята. Това е просто отделено от цялостния живот и всичко, което се случва на Земята, всичко, което протича в земните процеси, трябва да се разглежда като единство в смисъла на духовната наука. Следователно, когато разглеждаме отделно растение, ние сме също толкова погрешни, ако го разглеждаме изолирано, с възможността за индивидуално съществуване, колкото бихме сгрешили, ако разглеждаме един-единствен човешки косъм или нокът и го изучаваме като отделна цялост. Косъмът или нокътят имат само смисъл и значение и човек разпознава само неговата вътрешна закономерност.

ако човек ги разглежда не поотделно, а във връзка с организма, върху който се намира косъмът или нокътят. В този смисъл отделното растение, всъщност всичко, което е растителноподобно на Земята, принадлежи към земния организъм.

Трябва да добавя: Това, което духовната наука може да предложи като свои твърдения, ще бъде разпознато чрез методите, вече описани в тези лекции, така че това да не са заключения, извлечени от самото човечество за това, което се разпространява в околната среда. Защото, ако се каже, че духовната наука представя по аналогия процесите, които протичат в човечеството, тогава наистина може да се наложи за представянето човек да се чувства принуден да използва такива аналогии, като илюстрира и символизира това, което духовно-научното изследване възприема в света, използвайки човешкия организъм, защото последният представлява предимно връзката между физическото и духовното и човек става най-разбираем, когато илюстрира, използвайки човешкото-духовно. Но фактът, че растителното е вградено във великия организъм Земя и принадлежи към него, точно както косата и ноктите принадлежат към човешкия организъм, не е нещо, изведено по аналогия за духовната наука, изобщо не е нещо, до което се стига чрез заключение, а по-скоро е резултат от преминаването на духовния изследовател по пътищата, които са описани или посочени тук и които могат да бъдат проследени подробно в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове?“. Същественият аспект на подобен път на изследване е, че по този начин индивидът разширява собственото си съзнание, престава да живее само в себе си, вече не възприема само това, което е очевидно за външния физически свят.

Визията, представена тук, е, че човек вече не просто се оставя да бъде повлиян от това, което сетивата могат да възприемат, и това, което интелектът, свързан с инструмента на мозъка, може да разбере. По-скоро резултатът от такъв път на изследване е, че човек се освобождава от физическия си инструмент, че става участник в духовен свят и след това, в своята сфера и хоризонт, притежава не само това, което се представя на външните сетива и интелекта, но и духовни същества и духовни сили. Така, за духовно-научния път на изследване, това, което би могло да се нарече душата на Земята, като душа, която оживява цялата Земя, е също толкова присъстващо, колкото е присъстваща душата на човека, колкото и това, което оживява човешкия организъм. Духовният изследовател разширява съзнанието си до хоризонт, върху който душата, която оживява цялата Земя, влиза директно в неговото възприятие. И тогава за него растителният свят вече не е просто сбор от отделните растения, а той знае, че това, което би могло да се нарече душа на Земята, е свързано с всичко, което тъче и живее като растение на Земята.

Но въпросът остава: Как да си представим, че растенията възникват и умират? Как да си представим, така да се каже, раждането или смъртта на растенията? Скоро ще видим, че тези думи, приложени към растителното царство, по същество нямат реално значение, точно както няма реално значение да се каже, че ако някой загуби косата си, косата умира, така да се каже. Веднага щом човек дори си представи идеята, че Земята е жив организъм, той трябва да развие напълно ново разбиране за възникването и умирането.

Растителният свят набира скорост. Дори за някой, който не просто проследява отделното растение от семе до семе, а разглежда цялостния растителния живот на Земята, става ясно, че е налице нещо повече от това, което бихме могли да наречем раждане и смърт в животинското или човешкото царство. Виждаме, че с изключение на онези растения, които класифицираме като многогодишни, взаимодействието на елементите през цялата година е тясно свързано с раждането и смъртта на растенията, съвсем различно от това, което е случаят например с животните. Рядко откриваме смъртта при животните толкова тясно свързана с преживяването на външни явления, колкото виждаме увяхването на растенията, свързано с определени явления от цялата земна природа, например с приближаването на есента. Всъщност, ако човек разглежда само отделното растение, а не ритмично променящия се годишен цикъл, който в определен момент поражда поникващи и пъпкуващи растения, води ги до определена зрялост и в определен момент до увяхване, а след това до разпад, човек разглежда живота на растенията по абстрактен начин, откъснат от неговата вграденост в цялото земно съществуване. Ако разгледаме целия този процес, дори едно външно смислено наблюдение, което все още не прониква в същността на духовната наука, може да ни каже: Тук не става въпрос само за възникването и умирането на отделното растение, а за целия земен процес, за нещо, което живее и се движи в рамките на цялостта на земното съществуване. Но къде намираме нещо, което можем да кажем, че ни кара да разберем, чрез това, което то разкрива в собствените си проявления, как невидимото духовно...

процесът, който трябва да мислим като одушевяващата сила на земята, се преплита с поникването на растението и отново с увяхването му? Къде можем да намерим нещо, което се появява пред въображението ни по такъв начин, че да ни направи разбираем този външен процес?

Тук духовният изследовател открива, че притежава нещо в себе си, което обяснява това преплитане и живот в растителния свят, нещо, което – човек трябва само да го разгледа в правилната светлина – се проявява в собствената му човешка природа и което единствено може да ни каже как стоят нещата с възникването и умирането в растителния свят. В човешката природа откриваме това, което наричаме наши обикновени феномени на съзнанието. Но знаем много добре, че те са възприемаеми за хората само по време на буден живот, от събуждането до заспиването. Процесът на заспиване и процесът на събуждане са забележителни процеси в човешкия живот. Защото какво възприемаме? Докато заспиваме, възприемаме спускане на всички наши вътрешни психически процеси в неопределен мрак; възприемаме избледняване на нашите мисли и идеи, нашите чувства, нашите волеви импулси в мрака на съня. И възприемаме повторно появяване на цялото това психично съдържание при събуждането. Човешките същества са наясно с това. Сега несъмнено би било абсурдно да се мисли, че сънят няма нищо общо с това, което присъства в цялостния човешки организъм. Знаем колко важен е правилният, подреден сън за физическия ни живот, доколкото умът и душата също трябва да бъдат изразени в него. Знаем какво дължим на правилния сън. Просто трябва многократно да се подчертава какво...

Някой , който например се нуждае от добре тренирана памет, някой, който трябва да запомня неща, възприема това по по-постепенен начин. Казват, че ако човек не иска да износи паметта си твърде много, така че да стане неизползваема, ако иска изобщо да управлява паметта си, той трябва многократно да спи върху неща. Когато човек трябва да запомни по-дълъг материал, той ясно забелязва какво дължи на редовния сън за цялостната ефективност на паметта си. Но освен това изглежда съвсем очевидно, че това, което изпитваме като умора или изтощение в резултат на будния си живот, е причинено от нашия съзнателен живот. Като позволяваме на нашите умствени процеси - нашето въображение, нашият емоционален живот, нашата воля - да се развият , ние се намесваме в по-фината организация, а с нашите волеви процеси дори в по-грубите части на нашия организъм. Едно много повърхностно наблюдение може да ни научи, че умората на нервите, мускулите и другите органи се причинява само от намесата на нашите съзнателни идеи, чувства и волеви изрази в нашия организъм. Знаем много добре, че ако се отдадем на обикновените дневни блянове, където една мисъл следва друга, се уморяваме по-малко, отколкото ако сме принудени да натоварваме ума си под принудата на метод или доктрина. Знаем също, че сърдечният мускул и белодробните мускули работят през целия ни живот, без да се нуждаят от сън или почивка, защото в този случай не настъпва умора, тъй като организъмът предизвиква само онези дейности в несъзнаваното или подсъзнанието, които са му подходящи. Само когато се намесваме съзнателно, ние причиняваме умора. Следователно можем да кажем: Виждаме нашите

Душевните процеси се намесват във физическия живот; виждаме как това, което работи в душата, се проявява в нашия физически живот. Какво се причинява от това, което бихме могли да наречем самоочевидни процеси на тялото: сърдечна дейност, белодробна дейност и непрекъснатите процеси на живота? Изтощение и умора не се случват. Умора се случва само когато се намесят съзнателни процеси. Ние възприемаме износване, разрушение на организма, чрез намесата на съзнанието в нашия организъм.

Тук стигаме до точката, в която можем да разберем значението и функцията на съня. Това, което се износва в организма през деня, това, което се разрушава от съзнателните дейности, трябва да се възстанови – с прекратяването на съзнателната дейност – по време на сън. Организмът трябва да бъде оставен на произвола на съдбата и да следва своите вродени, присъщи процеси. Тук сме до точката, в която можем да кажем: Забележително е, че хуманитарните науки отново съвпадат с това, което ни казват естествените науки, дори във формата, представена от руския изследовател и дългогодишен директор на Института „Пастьор“ в Париж, когото описахме в началото. Не можем ли сега да кажем: самото съзнание, духовният живот на човека, сам по себе си води до изтощение и умора на организма, за да съществува, за да може изобщо да съществува? И така, за да хвърлим малко светлина върху хипотезата на този изследовател, би могло да се запитаме: защо враговете на живота, които той описва, навлизат в нашия организъм? Като се отговори с думите: защото по същество това, което просто органично живее в хората, винаги е като вид отравяне-

Процесът на съзнанието е в противоположност на процеса на унищожение. Не бихме могли дори да постигнем висшия си духовен живот, ако не унищожим организма. Самата възможност за нашето съзнание се крие в процесите, които са враждебни на органичното. Когато се говори за отравящ ефект по отношение на органичната дейност, трябва да се каже: Това, което трябва да считаме за благословия, за голямо спасение на живота си – че можем да бъдем съзнателно същество във физическо тяло, че можем да развиваме съзнателна дейност – дължим на обстоятелството, че се намесваме разрушително, отравящо в организма си със съзнателния си живот. Обаче, за обикновения съзнателен живот този процес на отравяне и разрушение, така да се каже, не е нелечим; по-скоро намесата в организма се случва по такъв начин, че след като разрушителният процес достигне определена точка, съзнателният духовен живот се оттегля и оставя организма на произвола на съдбата. Така настъпва сън, при който организмът е оставен на произвола на съдбата и при който се възстановява това, което е разрушено от съзнателните явления на психичния живот. Духовният учен със сигурност е наясно с многобройните гениални, повече или по-малко значими хипотези, които са били предложени за съня и умората, и би трябвало да се говори надълго и нашироко, ако човек иска да ги обсъди всички. Тук обаче не става въпрос да се обсъждат тези чисто материалистични хипотези, а по-скоро да се установи фактът, че съзнанието, със своето съдържание, самото трябва да се намесва разрушително в организма, който съдържа външния инструмент за съзнание, и че състоянието на сън е балансиране на съответните разрушителни процеси.

Следователно, човек наистина може да бъде излекуван чрез него. Така може да се каже: Сънят е лечителят на онези състояния, които съзнанието, като например болестните процеси, трябва да предизвика в организма.

Когато духовният изследовател е напреднал до точката, в която не само вижда това, което вижда нормалното външно съзнание – че със заспиването, съзнателните идеи и т.н. потъват в неопределен мрак – но когато достигне точката на действително наблюдение на това, което се случва вътре в него, дори когато това нормално, обикновено съзнание избледнява, тогава той също така започва да може да проследи процеса на това заспиване и събуждане. Себепознанието в най-широк смисъл е това, което човек придобива чрез духовно изследване. Тогава човек стига до истинско разбиране на онези процеси, които протичат със заспиването, процеси на изграждане, на поникване на живи същества. Чрез духовното изследване и чрез всички сетива и мисли, които са в духа на духовно-научното изследване, човек действително преживява с всяко заспиване нещо от поникващ живот в самия организъм, който обаче, тъй като се случва в чисто органичната област, въпреки това има само стойността на растителния живот. Това, което човек може да преживее всяка вечер, докато заспи, може да се характеризира по следния начин: Виждате собствения си организъм с целия си психически живот; виждате как това, което е изпълвало съзнанието ви през деня, потъва. Но на негово място виждате градивни, а не разрушителни процеси, които поникват във вашия собствен организъм, процеси, които са като поникването на растение. Така, по време на сън, човек преживява нещо като развитието на собствената си растителност в организма. Преживяването от заспиването с...

Избледняването на съзнателните възприятия е подобно на преживяването на пролетта, в която сме свидетели на появата на това, което е чисто растително, от несъзнаваното в нашия организъм. Моментът на заспиване, в този смисъл, може да се разглежда като напълно паралелен на появата на поникващия, пъпкуващ растителен свят на пролетта.

Когато човек гледа на растителния живот по този начин, той се отдалечава от сравняването на това поникване на растения през пролетта с човешкото раждане или дори с нещо, което може да се нарече раждане у хората или животните. Вместо това, човек започва да разбира, че Майката Земя е единен организъм и през пролетта преживява в себе си, в онази част от Земята, която тогава преживява пролетта, това, което човек изпитва, когато заспива. Грешката, която обикновено се допуска при подобни сравнения, е, че не се гледа на нещата в тяхната реалност, а по-скоро се разглеждат според външните обстоятелства. За някои може да изглежда правдоподобно, във въображението им, поникването на растенията през пролетта да може да се сравни с нещо у хората, което се повтаря периодично, нещо, което всъщност не представлява смърт и раждане. Но ако човек следва самото си въображение, може да поиска да сравни растителния свят, поникващ през пролетта, с момента на пробуждането у хората. Това е погрешно! Пролетта не бива да се сравнява с пробуждането, с повторната поява на душевното съдържание, а със заспиването, с изчезването на вътрешния духовен живот, на психическите факти и с поникването на чисто органичното, чисто растителното у човека.

И ако човекът, чрез ясновидско съзнание, може съзнателно да проследи момента на пробуждането, как тогава...

Неговите идеи и всичко, което си спомня, се издигат от неопределена тъмнина, а след това идва и това, което води до необходимостта от унищожаване на цялата поникваща вътрешна растителност. Наистина е сякаш с издигането на нашите идеи при събуждане сутрин, стихията *на* есента е преляла върху всичко, на което нощта е позволила да поникне - вътрешен процес, сравним за цялата земя с увяхването на растенията към есента. Само че със Земята това не ни се струва така, както при хората с техните две състояния на съзнание, като будност и сън, а по-скоро, докато едната половина на земята винаги спи, другата е винаги будна, така че сънят, със залеза на слънцето, винаги се премества от едната половина на земята към другата. Така че със Земята си имаме работа с голям организъм, който живее своя спящ живот от пролетта до есента, който се проявява във външните органи, в това, което пониква и изниква в растителното царство, и което след това, с есента, се оттегля в духовното си царство, в това, което е душата на Земята, защото животът на Земята е, когато той напредва от есента към пролетта. Следователно, не можем да говорим за истинска смърт или истинско раждане при растенията, а само за сън и будърстване на целия земен организъм. Точно както сънят и будърстването се повтарят ритмично при хората в течение на двадесет и четири часа и както не говорим за смъртта и раждането на нашия мисловен свят в този контекст, така и, ако искаме да говорим наистина реалистично, не трябва ли да говорим за живота и смъртта на растенията, а по-скоро да разгледаме целия земен организъм и, принадлежащи към целия земен организъм, да разглеждаме растителния процес като пробуждане и заспиване на Земята. Ако ние

Най-голямата радост в това, което извира от земята, е, когато си спомним как, така да се каже, хората от по-ранни времена са празнували празника на Свети Йоан от радост от поникването на живота. Тогава за земята имаме точно времето, което за хората, по отношение на техния организъм, тяхната външна физичност, е налично в полунощ. Но когато хората се готвят да празнуват Коледа, когато външният живот е умрял, тогава имаме работа с духовните процеси на земята. Именно в това време човечеството най-добре намира връзката си с целия духовен живот на земята, което е посочило чрез правилен инстинкт, като е изместило духовните празници на човечеството към зимното време. Знам какво може да възрази външната естествена наука срещу това, но външната естествена наука не спазва правилните инстинкти на човечеството.

Сега ще се опитаме да изследваме това, което бихме могли да наречем смърт в животинското царство, не чрез аналогични съждения, а по-скоро ще изразим това, което духовната наука може да предложи чрез процес в човешката природа. Тук трябва да имаме предвид, че нашият психичен живот, при по-внимателно разглеждане, показва различен ход от този, който се състои в култивирането и обогатяването на нашия психичен живот чрез редуването на бодърстване и сън. Трябва веднага да се отбележи, че от този момент в детството, за който човек по-късно съзнателно си спомня, той преминава през един вид процес на съзряване през целия си живот. Чрез житейския опит, който придобива, човек става все по-зрял. Този процес на съзряване се развива по особен начин. Ние си спомняме - и именно чрез това спомняне всичко се ражда.

Единствената възможност, която имаме да говорим за „аз“ в нас – до определен момент в младостта ни – е да си спомним всичко, което сме преживели, но помним само концептуалните, менталните аспекти. Това е нещо много своеобразно, но всеки може да го изследва в себе си. Ако си спомните болезнено или приятно събитие, което сте имали може би преди тридесет години, ще си кажете: Мога съвсем ясно да проследя всички детайли на преживяното от менталните представи, така че да мога да ги възстановя в съзнанието си, но болката или удоволствието, свързани със събитието по това време, не могат да стоят пред душата ми толкова живо, както обикновено е при менталните представи. Те са избледнели, отделили са се от менталните представи и са се спуснали в неопределен мрак. Някой би могъл да каже: Винаги можем да извлечем ментални представи от дълбоките шахти на душата си, но това, което трябва да оставим след себе си – изключенията тук са без значение – са нашите спомени, свързани с това, което сме преживели от гледна точка на чувства, афекти и страсти. Това, което сме преживели емоционално, остава долу, отделяйки се от просто понятия. – Изгубено ли е? Разтваря ли се в нищото? Това не е така. Може да изглежда така на някой, който не изследва истински и съвестно човешкия живот. Но един съвестен и всеобхватен наблюдател открива следното: Когато изследваме съществуването на човек в определен етап от живота, например на четиридесет години, го откриваме в определено състояние, състояние на ума, но също и състояние на физическо здраве или болест. Човекът ни се представя или мрачен и меланхоличен, леко депресиран, или весел, или с някакъв вид флегматичен или друг темперамент.

Лесно схващане на фактите за света, готовност за приемане на това, което може да му достави удоволствие и радост и т.н. Човек не бива винаги да отделя състоянието на ума от физическото, защото начинът, по който функционират физическите функции, също влияе върху състоянието на ума, с което човек се представя. Ако човек изследва състоянието на ума и цялостното състояние на човек на всяка възраст по този начин, скоро ще открие къде са отишли емоционалните преживявания, които са се отделили от нашите умствени представи и които по-късно си спомняме само концептуално. Човек ще открие, че това, което се е отделило като емоционални състояния, се е свързало с нашата по-дълбока организация; то не може да бъде припомнено във вътрешния ни живот, но се изразява във вътрешния ни живот, дори в здраве и болест. Къде са отишли емоционалните състояния, след като не ги помним? Те се намират във физическия и умствения живот и представляват специфично състояние в цялостния живот на човека. Това ни показва как се нуждаем от памет за цялостния ход на нашия съзнателен живот и точно както паметта винаги потъва в неопределен мрак по време на сън, така и нашите емоционални преживявания се спускат в мрака на собственото ни същество и работят върху цялостната ни конституция.

По този начин, ние имаме втори елемент, действащ в човешките същества. И ако сега преместим фокуса си от човешките същества към целия Земен организъм, който считаме за одушевено същество, ние обаче не го разглеждаме така, сякаш духовните сили, действащи в Земния организъм, са организирани по същия начин, както е организирана човешката душа. Защото духовната наука ни показва, че много такива същества, подобно на човешките същества, живеят в духовната сфера на Земята, така че

Духовната същност на Земята представлява множество, докато тази на човечеството е единство. Въпреки това, човек със сигурност може да сравни духовната същност на Земята, както е характеризирана сега, с духовните преживявания в самото човечество. Когато наблюдаваме как емоционалните ни състояния проникват в нашата собствена организация, работят върху телата ни и намират израз в цялостната ни конституция, откриваме паралелен процес в това, което съставлява цялостния процес на Земята, а именно във всичко, което се проявява в появата на животинския живот. В самите нас само телесно-духовен процес се задейства от това, което е изтласкано в тъмнината на нашата физическа конституция от емоционалните ни преживявания. За Земята съответните духовно-психологически преживявания, така да се каже, кристализират в появата и смъртта на животинските същества. Добре осъзнавам, че в такъв дебат, който се води в момента, стомахът на всеки, който вярва, че може да изгради мироглед от хипотези, мироглед, привидно здраво основан на естествената наука, може да се разбърка и аз мога да съчувствам на такъв човек. Но ще се види, че посоката на човешката мисъл и преценка, която е предназначена да доведе до разбиране на процесите на смъртта и сътворението на Земята, ще поеме по посочения тук курс в следващия етап на интелектуалното развитие, защото всичко, което виждаме като факти в самата естествена наука, ни насочва към това заключение. Точно както човек вижда емоциите си, които пораждат неговата органична конституция, да се разтварят във физическата му организация, така той вижда по съответстващ начин външно в земната организация този процес на произхода на животинския свят.

Но след това имаме друг процес в човешките същества. Виждаме как от цялостната организация на душата отново се появяват така наречените висши чувства и усещания. Каква е тяхната отличителна черта? Всеки, който подходи към това без предразсъдъци, но със сигурност без фалшив аскетизъм, без фалшиво лицемерие или благочестие, ще си каже: Това, което можем да наречем висши морални чувства и онези състояния на духа у човешките същества, които възникват от ентусиазма към всичко добро, красиво и истинско, към всичко, което движи света напред, живее в нас само защото можем да се издигнем в емоционалното си състояние над всичко, което първоначално инстинктивно присъства в нас, така че в духовните си чувства, в духовния си ентусиазъм, да се издигнем над това, което само физическата организация може да ни донесе. Това може да стигне дотам, че някой, чийто ентусиазъм е в духовния живот, да се привърже напълно към обекта на своя ентусиазъм, дотолкова, че му става лесно да се откаже от физическия си живот, за да може да живее това, с което е разпален във висшите си морални и естетически чувства. Тук виждаме онова, което живее като духовно в този ентусиазъм, потискайки нашата чисто органична природа, издигайки се в състояние на ума, което първоначално няма нищо общо с хода на органичния живот. По подобен начин се разгръща един елемент в човека - онзи елемент, който той изпраща надолу в дълбините на своето същество и който там изгражда неговите органични процеси. Но от дълбините на неговото същество се издигат и неговите морални и духовни чувства, издигайки се до емоционалното му състояние; те, във все по-нататъшното му развитие, триумфират над онова, което принадлежи само на органичното, на физическата, инстинктивна конституция на човешкото същество.

Този процес , който откриваме разделен на два елемента при хората, го откриваме и в животинския свят. Ако позволим на емоционалното си състояние да се спусне във физическия живот и се оставим да бъдем повлияни от настроенията си, дори до степен на здраве или болест, тогава виждаме, обратно, това, което е vyplъщение на емоционалното състояние на цялата Земя, в това, което се изразява в животинския живот. Това, което съществува като чувство и страст в целия земен организъм, се изразява в животинското царство, точно както нашите страсти и афекти се изразяват в цялостния ни организъм. Когато погледнем животинския свят, виждаме във всяка отделна форма резултата от емоционалното състояние на нашата Земя. И когато погледнем как Земята, така да се каже, се движи върху живота на животинския свят, обвързвайки го най-тясно с външното физическо тяло, не виждаме в това нищо друго освен победата на духовното, на това, което наричаме групова душа при животните, свръхсетивното, което намира своя представител само във външния свят и което триумфира над външното, точно както духовните чувства триумфират над обикновения инстинкт при хората. Това, че външните процеси на земната организация многократно носят смърт на отделното животно, не е нищо друго освен фактът, че в нас духовното като такова непрекъснато постига победа над това, което е просто свързано с органичното. Ако разглеждаме духовното у животните по този начин, тогава не можем да разглеждаме възникването и смъртта на животните така, сякаш бихме могли да прилагаме термините раждане и смърт към тях, както правим към хората. Това със сигурност е колективен процес на Земята у животните, който вече се представя в по-индивидуализирана форма, отколкото в растителния свят. Но въпреки това, когато разглеждаме отделните родови души, отделните групови души, които принадлежат към животинските видове, ние имаме

или видовете са определени, за да се види как с всяка смърт, която настъпва на отделното животно, външното физическо тяло загива, но как това, което е видовата душа, духовният елемент в животното, винаги триумфира над външната форма, точно както в човека духовният елемент триумфира над чисто инстинктивния елемент, който няма свой представител в отделната форма, а по-скоро в организацията.

По този начин виждаме сякаш едно велико живо същество, състоящо се от отделни видове души на животни, и виждаме раждането и смъртта на животинските същества, представени по такъв начин, че това, което е в основата на отделното животно в духовния свят, винаги трябва да се бори за своята победа над индивида. С това сме изобразили смъртта при животните като това, което, като групова душа, преминава през увяхването и разпадането на отделната животинска форма. Едва тогава бихме могли да говорим за истинска смърт при животните, ако не вземем предвид това, което остава след смъртта на животното, което е духовно по подобен начин на това, което при хората триумфира над емоционалното състояние, както и над онова, което е осъдено на разпад, като се издига над себе си.

Когато дарвинизмът най-накрая надмине себе си, той ще види как чрез животинското царство, в привидните раждания и смърти, една нишка на развитие се вие от най-ранните времена до по-късните бъдещи времена, така че цялостното развитие на животинското царство в крайна сметка ще доведе до победа за това, което, преодолявайки нисшата, индивидуалната животинска форма, излиза от целия духовен свят и оставя зад гърба си нисшата, която живее в отделните животни, и един ден ще триумфира над инстинктивното, което се проявява във всяка животинска същност.

Когато сега се обърнем към това, което наричаме природа на човешката воля, когато говорим не само за факта, че хората преживяват своите идеи, които могат да бъдат припомняни отново и отново, и не само за емоционалното им състояние, което се спуска в по-дълбока организация по описания начин, но когато разгледаме импулсите на волята, ще кажем: Те първоначално се представят като най-загадъчния аспект на човешката природа. Как човек е определен по отношение на импулсивността на волята си, зависи от това, което животът му е донесъл като преживявания. Ако погледнем назад към живота си от която и да е точка, ще открием непрекъснат поток, тъй като едно събитие на душата следва друго. Но откриваме как това, което сме преживели, по същество се влива в нашата воля по такъв начин, че можем да кажем: Всъщност сме станали по-богати на идеи, но по-зрели по отношение на импулсивността на волята си. Всъщност ние претърпяваме особено съзряване по отношение на волята си. Всеки, който по някакъв начин погледне назад към живота си, изпитва това. Ние правим неща в живота. *Как* е трябвало да направим нещо, ние наистина разбираме едва след като сме го направили. И всеки знае колко малко възможности има по-късно да се окаже отново в същата ситуация, да може да приложи в по-късна ситуация това, което е придобил като житейски опит, това, което е спечелил може би чрез грешки и щети, *които* е претърпял. Но едно нещо те знаят: че всичко, което преживяват, се обединява в цялостта на тяхната воля, в това, което можем да наречем мъдрост на тяхната воля, и че това формира зрялостта, която постепенно постигаме. Именно нашият живот на воля става все по-зрял. Нашият

Всички наши чувства, идеи и т.н. се сливат, за да направят волята ни все по-зряла, дори по отношение на външните действия. Защото нашето зряло мислене чрез житейски опит е просто зрялост на волята, която се изразява в съпоставянето на мислите. Така виждаме как, така да се каже, целият ни вътрешен живот, погледнат в ретроспекция, ни води до центъра на нашето същество, който се крие зад импулсите на волята и в който се изразява този непрекъснато зрял процес. Ако разгледаме това, имаме третия елемент на човешкото развитие, това, за което можем да кажем: Ние го култивираме в живота си във физическото тяло. Ние растем именно в този елемент и в този елемент надхвърляме това, което сме били, когато сме влезли в това съществуване чрез раждането. - Като се обличаме във физическо тяло в това съществуване и като е инструментът, който трябва да използваме за душата си, като изисква интелекта, мозъка, нашата душа придобива зрялост, житейски опит, който кристализира, така да се каже, в цялостната конституция на волята, в зрялостта на волята.

Но ние обикновено не сме в състояние в този живот действително да проявим, да осъществим това, което сега живее в нашите волеви импулси. Това е, което поставя въпроса пред човечеството: Каква е природата на тези волеви импулси, които ние култивираме като най-съкровените ни съкровища на душата, които може би сме придобили именно чрез нашето несъвършенство и които въпреки това никога не можем да изразим? – Това, което изпращаме в дълбините на нашето същество като съдържание на нашите емоционални преживявания, това е, което имаме

Второ, това води до цялостната ни физическа и психическа конституция, до нашето разположение, до това, което животът ни е направил по отношение на здравето и болестите, дали сме по-меланхолични или изразяваме жизнерадост и т.н. Но това, което сме направили от себе си по отношение на нашата воля, е най-съкровено то ни същество. Това е, в което сме се превърнали. Чрез това обаче ние също сме израснали отвъд това, което бяхме. И го забелязваме, когато нещата се влошават през втората половина от живота ни, как тялото ни не успява да изживее това, в което сме се превърнали чрез нашата импулсивна воля. Накратко, виждаме как, като сме ангажирани в живота с възприятие, чувство и воля, се превръщаме в нещо, което противоречи на това, което вече сме, нещо, което се сблъсква с това, което вече сме. Чувстваме вътрешно, психологически, чрез нашата зрялост в живота, как се сблъскваме с това, в което сме се превърнали чрез нашите елементи, чрез нашата физическа конституция, чрез нашата психика. Вътрешно усещаме сблъсъка между цялостността на нашата воля и зрялост с цялостната конституция на нашето същество, но фундаментално, ние също усещаме този сблъсък с всеки отделен импулс на волята, който води до действие. Именно затова сме до известна степен прозрачни по отношение на мислите си и дори чувствата си; но как волята се превръща в дело и действие е непроницаемо за външния свят. Волята, така да се каже, се сблъсква с външния живот и става съзнателна само чрез сблъсък с този външен живот. И тук можем да проследим това, което вече е очевидно в живота на душата, в цялостния живот, дори във физическата конституция: в какво се е превърнал човекът, какви са неговите предположения.

му са дадени, но волята, която едва се заражда в този живот, трябва да може да ги пречупи и унищожи, защото иначе тази воля никога не би могла да се утвърди.

Точно както хората могат да станат съзнателни само чрез сблъсък с реалността, така и те могат да преживеят себе си като прогресивен процес само ако целият им физически живот бъде унищожен от волята, точно както мозъкът е унищожен от живота на въображението. Но докато последният може да бъде излекуван чрез сън, регенерацията на волята не може да бъде поправена; по-скоро импулсивността на волята неизбежно води до непрекъснат процес на разрушение във всеки живот. Така виждаме, че хората трябва да унищожат собствения си организъм и за първи път виждаме необходимостта от действителна смърт. Точно както осъзнаваме необходимостта от сън за живота на въображението, така сега осъзнаваме необходимостта от смърт за живота на волята. Защото само чрез факта, че физическата организация на човека се противопоставя на неговата воля, волята се разпознава, укрепва се и след това преминава през портата на смъртта в живот в духовния свят, където придобива силите да изгради в бъдещо въплъщение това, което вече не би могла да постигне в това физическо тяло. Това, за което можеше да се разгърне само съзнанието, узряло за следващото нещо, това, което е осигурило предразположението за нещо по-нататъшно, но не е било напълно реализирано в този живот, ще се реализира в бъдещ земен живот, където човекът също ще оформи своята нова съдба, своя нов земен живот, съответно.

Докато следователно разглеждаме растителния свят по отношение на

бихме могли да говорим за смъртта само като за пробуждане и заспиване на цялата земна природа, а в животинския свят бихме могли да сравним смъртта само с приливите и отливите и преодоляването на нашия нисш инстинктивен живот, само с човешката смърт откриваме това, което чрез унищожаването на този единствен живот ни насочва към вечно повтарящите се животи. Тъй като само чрез унищожаването на този единствен живот можем да придобием това, което възниква в новия земен живот и по този начин води до истинското съвършенство *на* целия човешки живот, също така е дадено, че човешката воля, за да осъзнае себе си в своята цялост, се нуждае от умирането на физическото тяло и че по същество опитът, необходим за правилния импулс на волята, е налице само когато преминем през портата на смъртта, когато сме свидетели на постепенния упадък и умиране на външната организация. Защото именно в съпротивата, която изпитва от външната организация, волята расте, става все по-силна и се подготвя да стане това, което живее за вечността. Следователно – освен всичко, което ще намерите обяснено в духовната наука за неестествената смърт – е разбираемо, че смъртта, причинена от външен инцидент, самоубийство или нещо подобно, е при всички обстоятелства нещо различно от естествената смърт, която предлага гаранция за зараждането на нов живот. Неестествената смърт под някаква форма със сигурност може да бъде нещо, което означава напредък в цялостната съдба на човека. Но това, което волята, в своята цялост, би трябвало първо да преживее при победата над физическото тяло, остава по определен начин като вътрешна сила и трябва да поеме по различен път, ако човек иска...

неестествен начин, сякаш живее живота си естествено.

Така виждаме, че можем истински да говорим за смърт само когато говорим за това, което бихме могли да наречем формиране на нова воля за нов живот, и че следователно не можем да говорим за истинска смърт у други същества. С хората обаче трябва да говорим така, че не само да е вярно казаното от Гьоте: „Природата е измислила смъртта, за да има много живот“, но трябва да говорим така, че да кажем: Ако смъртта не съществуваше, човек би трябвало да желае тя да съществува, защото тя предоставя възможността, пред лицето на съпротивата и увяхването на външната организация, волята за новия живот да става все по-силна. — И това предоставя възможност за възходящо развитие чрез различните въплъщения, така че животът да става все по-висок, дори ако следващите животи не го правят веднага, дори ако настъпят регресии. В общия ход обаче ще се разпознае възходящо развитие чрез повтарящи се земни животи.

Следователно, смъртта е великата сила на волята за духовен живот. И виждаме, както вече беше посочено, че съвременната естествена наука — макар и заекваща — се среща с хуманитарните науки, като посочва как това, което е смъртта, представлява един вид процес на отравяне. Всъщност, всяко духовно развитие, което следва свой собствен независим ход, е опустошение, разрушение на външния, физически живот. Това, което светът на идеите опустошава в човека, се поправя от съня. Това, което е разрушено от инстинктивната природа на човека, се поправя от висшите морални и естетични сфери.

Чувства и усещания. Това, което виждаме като разрушение на физическото тяло чрез дейността на волята, се поправя в цялостния човешки живот чрез онази зрялост на волята, която преминава през смъртта и може да изгради нов живот. Така смъртта придобива своя смисъл. Този смисъл, чрез който човечеството е способно не само да замисли безсмъртието, но и истински да го изпита в себе си. Който гледа на смъртта по този начин, я вижда как се приближава като силата, която води до упадък на външния физически живот, но също така вижда, именно в съпротивата срещу този упадък, зората на нов човешки душевен живот, който човечеството преживява от въплъщение на въплъщение, от въплъщение на въплъщение, през вечностите. Само когато човек разбира смисъла на смъртта за човешката вечност, той е схванал смисъла на смъртта за цялата природа. Тогава човек трябва да се откаже и от широко разпространения, глупав възглед, който говори за смърт дори при животните и растенията; тогава човек трябва да разбере как може наистина да се говори за смърт само когато се вземат предвид съдбите, които духът преживява, докато преминава през физическото тяло, и когато се погледнат реалностите, които духът трябва да постигне във физическото тяло, за да издига непрекъснато собственото си съвършенство. Духът трябва да предаде тялото на смъртта, за да може той, самият дух, да се извиси до все по-високи нива на съвършенство. Когато обмислим тази перспектива, тогава нашата душа може да ни говори, гледайки смъртта в човешкия свят, как чрез нея духовната и психическата природа на човечеството може да достигне по-високо ниво на съвършенство, но също така гледайки смъртта в животинското царство –

и растителното царство, както духът осветява самата основа на всички явления. То може да ни предложи не само утешителна изповед, но и такава, която вдъхновява всички надежди за живот:

От духа е произлязло цялото същество, в
духа е вкоренен целият живот, към духа се
стремят всички същества.

САМООБРАЗОВАНИЕТО НА ЧОВЕКА В СВЕТЛИНАТА НА ХУМАНИТАРНИТЕ НАУКИ

Берлин, 14 март 1912 г.

културни условия, и особено перспективите за близкото бъдеще, несъмнено ще отдават все по-голямо значение на това, което може да се нарече човешко самообразование. Тази вечер, в съответствие с хуманистичния мироглед, който представявам тук, ще говоря малко за това човешко самообразование, макар и само накратко, предвид широтата на темата. Трябва изрично да се подчертае от самото начало, че тази лекция не е предназначена предимно да се занимае със самообразованието, което би могло да се нарече образование на човечеството за духовни изследвания. По-скоро дискусията тази вечер ще се съсредоточи върху самообразованието, което играе своята роля в обикновения, ежедневен живот, което в известен смисъл трябва да предшества образованието за духовни изследвания и което има значение и ценност не само за това последно занимание, но и за всяко човешко същество.

Сега, всеки несъмнено ще почувства, веднага щом се произнесе думата „самообразование“, че нещо противоречиво е внушено от тази дума, или поне нещо, чието прилагане е изпълнено с трудности. Защо е така? Ами, по много простата причина, че образованието всъщност включва придържане към нещо чуждо,

нещо по-висше от това, което трябва да се образова. Когато обаче се говори за самообразование, естествено се има предвид образованието, което човек може да си осигури сам, тоест образованието, в което човекът е в известен смисъл едновременно възпитател и ученик. Това несъмнено веднага сочи към голяма трудност в живота.

Нека сега разгледаме какво може да се каже за образованието на децата, на младите хора, от гледна точка на духовната наука. Всичко, което може да се каже по този въпрос, ще намерите обобщено в моята малка книжка: „Образованието на детето от гледна точка на духовната наука“. Разбира се, невъзможно е дори да се загатне какво се казва в тази книжка. Но трябва да се отбележи, че ако в духа на духовната наука разгледаме истинския, истинския човек, цялостната личност, ние стигаме, проследявайки нейното развитие, до определени фундаментални импулси на образованието, до определена степен на зрялост на този човек. Откриваме, че приблизително до седмата година от живота, тоест до смяната на зъбите, образованието трябва да се основава на това, което може да се нарече имитация, имитативния импулс на детето. Сега този текст подчертава, че по същество това, което детето вижда и чува от възрастните около него, е по-значимо за неговото възпитание в тези ранни години от всички морални правила и всички други инструкции. Продължавайки по-нататък, откриваме онзи решаващ период в живота на детето, който започва със смяната на зъбите и продължава приблизително до пубертета.

Тук, ако се освободим от всички предразсъдъци и погледнем чисто към действителното развитие на човешкото същество, към реалните условия на това развитие, откриваме, че най-значимият образователен импулс за тези години трябва да бъде това, което наричаме авторитет. А здравословното образование за тези години се получава, когато детето през това време се сблъсква с възрастни, на които има доверие и вяра, така че без да се намесва с каквато и да е неясна интелектуална идея, без каквато и да е незряла критика, то може да формира своите принципи и правила на поведение, основани на авторитета на тези хора до него. Авторитетният принцип е фундаменталният образователен принцип за тези години. Ще намерите какво може да се каже, за да се оправдае това, в тази малка книжка. И когато разглеждаме човек до двадесет или двадесет и една години, откриваме, чрез фундаменталните условия на неговото развитие, че същественият елемент е това, което може да се нарече интелектуална зрялост, и по-специално стремежът към безличен идеал, схванат в душата – тоест към чисто духовен образователен импулс, който надхвърля това, което човек може да бъде на тази възраст. Именно това е същността на идеала: че се стремим към него и винаги можем да чувстваме, особено в младостта, че цялото ни поведение и цялото ни същество са неподходящи за идеала, че идеалът се носи над нас като небесен образ и ние се стремим към него със съзнанието, че никога не можем наистина да го постигнем. Едва когато тези периоди отминат, човек навлиза в онази епоха от своето земно съществуване, в която по същество започва самовъзпитанието или където, в по-тесния смисъл на думата, може да се говори за самовъзпитание.

С изключение на последния, трети, образователен импулс, който за младия човек е такъв, че го извлича като идеал от великите импулси на световната история и че му се дават други идеали на човечеството, които по този начин той също възприема отвън, останалите образователни импулси, като например авторитетния принцип, се основават на идеал, на това, което би могло да се нарече отношение към нещо все още чуждо, към нещо, предполагаемо като по-съвършено. По този начин ученикът се изправя срещу импулсите, които идват към него за образованието му, като нещо чуждо; той гледа към тях.

Ако наистина трябва да говорим за самообразование, съвсем очевидно е , че не можем да говорим за образователните импулси през първите години от човешкия живот по същия начин и в това се крие противоречието – имам предвид не само логически, но и идеално. Ако човек трябва да стане свой собствен възпитател, трябва да се предположи, че импулсите за това се крият в самия него. Но ако човек трябва да стане свой собствен възпитател, не е ли безкрайно вероятно чрез това самообразование той не толкова да се разшири или усъвършенства, нито да обогати обстоятелствата си, колкото по-скоро да ги стесни? Не е ли вероятно той да предприеме самообразование според определени неща, които вече са в него, неща, които е замислил или предположил, и да подкопае богатия потенциал, който може да се появи в него, така че чрез такова самообразование той лесно би могъл да се стесни, вместо да се разшири и усъвършенства? Не е ли това противоречие съвсем очевидно?

Да, виждаме, защото в нашето настояще, чрез културата-

Предвид условията, пред които сме изправени сега, самообразованието все повече се превръща в обект на внимание, тъй като идеите за самообразование, за образование за индивидуалност и личност, се появяват навсякъде. Можем да разберем това. Не е нужно да се връщаме към древна Индия или към това, което се е разпространило от древна Индия до наши дни; не е нужно да се връщаме към древен Египет, за да разберем как специфична кастова система там е поставила хората в определена позиция в живота от самото начало, правейки невъзможно свободното им развитие, така да се каже, и как начинът, по който се е очаквало от тях да се държат, е бил или все още е определен от начина, по който са интегрирани в социалния ред. Не е нужно да се връщаме към тези древни времена. Можем да се обърнем към близкото минало, което все още резонира напълно в нашето собствено, и да видим как това, което бихме могли да наречем определяне на човешките същества, да речем, чрез кръвни връзки, племенна принадлежност, каста и т.н., е било налице и отчасти все още е налице. Но от друга страна, виждаме и как в нашето настояще се формира една съвсем различна социална структура, която все повече сблъсква хората директно един с друг, така че човешките същества стоят един срещу друг в социалния ред. Всъщност, ние дори виждаме как не само хората стоят един срещу друг, но и как човешките същества все повече са оставени на произвола на съдбата, когато се чувстват конфронтирани с природата и цялата вселена. Виждаме как в хода на живота те са зависими от собствената си преценка, от убежденията, формирани в собствените им души –

Това се отнася до начина, по който човек може да мисли и разсъждава върху моралните, естетическите и религиозните взаимоотношения. Съвсем очевидно е, че все по-самостоятелният индивид трябва да има следното предварително условие: Трябва да търся в дълбините на душата си какво ме поставя, като човешко същество, спрямо другите човешки същества, всъщност какво ме поставя, като човешко същество, в света по наистина задоволителен начин. Можем да разберем, че при тези условия призивът за самообразование трябва все повече да се налага. Как човек трябва да се държи, когато трябва да се позиционира в живота и света според много специфични, традиционни правила, може да се внуши във възпитанието на децата. Но тъй като животът ни се развива и трябва да се развива все повече и повече, защото условията на това развитие не могат да бъдат обърнати от никоя сила в света, се оказва, че през цялото си земно съществуване човек всъщност трябва да се чувства призван отново и отново да развива безпристрастна преценка във всяка житейска ситуация, в която може да се окаже спрямо друг човек. Той трябва да работи върху себе си през целия си живот, за да постигне все по-голямо съвършенство в цялостното си положение в света. Най-важните импулси за подобно поведение всъщност не се дават в детството, а по-скоро, когато човек трябва да постигне своето място в света, така че да бъде, според възрастта си, сам. Тогава, в момент, когато вече не може да чувства желание да се подчинява на други възпитатели, той трябва да започне да става свой собствен водач, свой собствен възпитател – тоест, да стане този, който прави себе си все по-съвършен. И така виждаме как

Нашата литература и общественият културен живот са залети от всевъзможни размисли за развитието на личността, развитието на индивидуалността, стремежа към хармония в живота и т.н. Това със сигурност е нещо разбираемо, дори самоочевидно за нашето време. Но всеки, който се вгледа по-задълбочено в тези въпроси, много скоро ще забележи, че по същество подобни съвременни начинания често изразяват именно това, което току-що беше характеризирано като импулс, който води повече до ограничаване на живота, отколкото до неговото усъвършенстване и обогатяване.

Тук виждаме, че един човек се стреми към този или онзи идеал, за да помогне на хората чрез инструкциите, които иска да даде, чрез това или онова третиране на мисълта . Друг човек е по-загрижен за физическото обучение, предписвайки на всеки това, което самият той може би най-много харесва според личния си вкус и симпатии, давайки всякакви външни физически упражнения или предписвайки тази или онази диета, този или онзи дневен режим и т.н. Както казах, нашият обществен живот и нашата литература са практически наводнени с такива принципи. Още от самото начало обаче трябва да се заяви съвсем ясно, че това не е предназначено да отхвърли или критикува тези начинания; може да има много добри неща в тях. Но много неща могат да изглеждат и едностранчиви, както е в случая с начинанията, които се основават на книгата на Ралф Уолдо Трайн „В хармония с безкрайното“. Защото трябва да се каже, че всеки, който се посвети на такива начинания, като си формира тясно ограничена представа за това как да...

В известен смисъл човек развива хармоничен живот, не толкова развивайки, обогатявайки или усъвършенствайки жизнените си сили, колкото по-скоро ги стеснявайки, ограничавайки и ограничавайки, дори ако може да изпита моментно благополучие, вътрешно удовлетворение или може би дори блаженство въз основа на такова ограничение. Може обаче да се пренебрегне фактът, че именно в тези начинания се прокрадват най-любопитните странности, може да се каже дори фантазии, даващи възможност на всеки, без много да се занимава с тези въпроси, да възхвалява като универсално човешко това, към което изпитва лични симпатии. Трябва да се задълбочи много по-дълбоко в човешката природа, ако иска да говори за самообразование в смисъла на духовната наука. Именно това е отличителната черта на духовната наука: че тя избягва едностранчивостта на другите начинания, че има, така да се каже, тези други начинания около себе си като малки кръгове и че се стреми да бъде по-големият кръг, който чрез преданост към цялостността на човешката природа се стреми да разпознае условията за индивидуалния човешки живот. Винаги е по-удобно да се посветим на едностранчиви пътища, които обещават например бързо възстановяване на здравето, подобряване на паметта или постигане на практически успех в живота. По-удобен, но по-труден и неудобен е пътят на хуманитарните науки, но той е този, който е изграден върху цялата природа и същност на човечеството.

Сега , когато говорим за самообразованието на човека, бихме могли да добием известна представа за това как това самообразование трябва да бъде организирано по благоприятен начин, ако разгледаме как, дори тогава,

Тъй като човекът, така да се каже, все още е призван от възрастта си да бъде образован от другите, се намесва известна степен на самообразование. Това може сега да изглежда като още по-голямо противоречие от посоченото по-рано, но не е. Защото духовната наука ни показва, че човешкото „аз“ е повече от това, което се съдържа в непосредствената личност. Всъщност целият духовно-научен подход се основава на това: че човек може в известен смисъл да надхвърли себе си, да надхвърли това, което се съдържа в границите на неговата личност, и въпреки това никога да не се загуби. Има ли вече пример в обикновения живот за това, което духовната наука всъщност се стреми да представи по много по-всеобхватен начин във всички области на съществуването? Да, има две неща в обикновения живот, които вече показват, че човек може да надхвърли личния си „аз“ и въпреки това, така да се каже, да остане със себе си, да не е нужно да се загуби. Едното е това, което наричаме човешко състрадание, емпатична радост, състрадание, това, което наричаме всеобхватна любов. Каква е основата на тази любов, това състрадание и тази споделена радост? Те изглеждат по-малко мистериозни само защото хората лесно приемат познатото. Точно както един дивак не се пита защо слънцето изгрява и залязва, а просто приема нормата и започва да размишлява върху изгрева и залеза на слънцето едва когато е цивилизован, така и обикновеният човек в обикновения си живот не размишлява върху споделената радост и състрадание. Само когато човек започне да търси просветление за смисъла и целта на живота, нещо като човешкото състрадание и споделената радост се превръща в загадка на живота, разкривайки се като мистерии на живота. Трябва само да си представим едно нещо и веднага ще разберем...

че емпатията и състраданието са продължение на човешкото аз, както изглежда първоначално.

Радостта и скръбта, както ги изпитва човешката личност, са най-интимните, най-съкровени аспекти на преживяването. Когато пред нас е друг човек и в нас възниква импулс, който отразява неговото страдание или радост, тогава ние не просто живеем в себе си, а живеем в другия. И всички философски разсъждения, че нещо се задейства в нас от сетивни впечатления, не могат да ни разсеят от реалността, че преживяването на радостите и скърбите на друг създава нещо активно в нас. Когато усещаме радостта или скръбта му по интимен начин, ние сме надхвърлили себе си и сме навлезли в най-свещената част на другия човек, в това, което възприемаме в себе си като нашето най-фундаментално същество. И сега трябва само да си представим, тъй като не можем да предадем съзнанието си в съзнанието на друг - факт, който никой не би отрекъл - че ако в самия момент, в който почувстваме състрадание или споделена радост в душа, отделна от нас самите, ние преживяваме себе си сякаш в състояние на припадък в душата на другия, тогава няма да има начин да преминем от една личност към друга, без да се изгубим в процеса. Колкото и странно да звучи, това е толкова важно за живота: ние проникваме в друго същество и никаква слабост не ни обзема; ние проникваме отвъд себе си и живеем в другия и в процеса не отслабваме.

Цялото духовно-научно развитие протича по абсолютно същия начин и по никакъв друг начин. Точно както човек прониква в друго същество чрез емпатия и състрадание, без да губи себе си, така и в духовното изследване човек прониква в други същества чрез разбиране.

без да губи себе си в процеса. В нормалния живот това не е възможно, защото ако човек, в нормален живот, излезе извън себе си по начин на познание и възприемане, тогава той заспива, вече не е със себе си. В нормалния живот човек не прави това, което прави в моралния живот.

Това се постига само в специфичния случай на емпатия и състрадание

. Следователно, специфичното поведение на хората в ситуации на емпатия и състрадание служи като модел за всяко духовно изследване; това изследване се разгръща по същия начин, както нормалният живот се разгръща в емпатия и състрадание. Това е моментът, в който човек надхвърля собствената си личност, без да губи себе си в процеса.

Другият аспект, който се отнася и за обикновения живот в сферата на морала, е това, което преживяваме в импулса на съвестта. Който изследва съвестта си

– и именно от това място се обсъждаше съвестта

– знае, че когато човек чуе гласа на съвестта, той възприема нещо, което надхвърля личните му симпатии и антипатии, всъщност, което дори може мощно да го коригира. Отново, нашият морален живот е така структуриран, че когато надхвърлим себе си чрез такива преценки на съвестта, ние въпреки това не се губим или не изпадаме в състояние на отпадналост. Цялата духовна наука се основава на факта, че човек може да навлезе в сфера, царство, което се намира извън личността, която той обгръща със своето съзнание, с ежедневието си, и в което въпреки това не се губи, дори когато се движи. Всъщност не е ли това и основата, ако разгледаме въпроса безпристрастно, на това, което многократно сме разглеждали в тази поредица от лекции: прозрението за повтарящите се земни животи и за закона за причината и следствието от един живот в следващия?

А какво да кажем за другата страна ? И тя се основава на това. Човекът, който с обикновено съзнание обхваща това, което се намира между раждането и смъртта, се научава чрез духовната наука да разпознава, че това, което обхваща с преценката си, върху което се простира паметта му, може да бъде адресирано от него като негово лично „аз“. Но той също се научава да разпознава, когато оставя зад гърба си това лично „аз“ с мисълта и се издига до „аз“, който не само живее чрез инструмента на тялото му, но и изгражда самото това тяло, който не само живее в едно тяло между раждането и смъртта, но преминава през много раждания и смърти и винаги се появява на Земята, че това „аз“ е наистина неговото „аз“. Дори ако човек не може, в нормалното си съзнание, да има някакъв спомен за по-ранни земни етапи и може само теоретично да се убеди в истинността на повтарящите се земни животи и следствията от тези причини, които действат от един земен живот към следващия, той въпреки това може да предположи, че това, което е в него, не се изчерпва от неговата личност, а че този елемент в него е, така да се каже, трансперсонален и че това, което сега е самата негова личност, го създава, само разкривайки своята ефективност в него. Точно както ние, в съвестта си, както ние, със състрадание и радост, превъзхождаме себе си чрез директен опит, така и духовно-научното изследване, чрез опит, преминава в по-висша сфера. Но човек, познаващ духовната наука, никога не може да признае, че самият той е изгубен в тази по-висша сфера; по-скоро там действа нещо, което е свързано с него, към което той принадлежи и в което той в никакъв случай не е изгубен, дори ако първоначално се губи в нея с обикновеното си, нормално съзнание.

По този начин, духовната наука е нещо, което се формира от модела на същество, обхващащо висш Аз, точно както ние прегръщаме други същества в състрадание и споделена радост, без да губим себе си. Ако следователно познаваме разширеното си Аз, чрез което навлизаме във вътрешните същества на другите, тогава вече можем да говорим, дори в случая с децата, за нещо отвъд това, на което ние като възпитатели можем да разчитаме – това, което се развива от нормалното съзнание – което съществува като висше същество извън обикновеното Аз, вече действащо в детето. Ако разгледаме това, бихме могли да открием нещо в детето, където вече се осъществява един вид образование, докато с обикновеното си образование можем да се обърнем само към личния Аз на детето. Къде намираме това, което действа в детето като висш Аз, като висше същество, принадлежащо на детето, но не навлизащо в съзнанието? Може да изглежда странно, но е вярно, че това се случва в детето по време на рационална, добре ръководена игра. В детската игра можем само да създадем условия за образование. Но това, което се постига чрез играта, се постига фундаментално чрез собствената дейност на детето, чрез всичко, което не можем да ограничим до строги правила . Всъщност, същността и образователната стойност на играта се основава именно на това: да спрем с нашите правила, с нашите педагогически и образователни изкуства и да оставим детето на собствените му сили. Защото какво прави детето, когато го оставим на собствените му сили? Тогава, в играта, детето експериментира с външни обекти, за да види дали това или онова има ефект чрез неговата собствена дейност. То привежда собствената си воля в действие, в движение. И по този начин и

Начинът, по който *външните* неща се държат под влияние на волята, означава, че детето се образова през живота, дори и само чрез игра, по начин, съвсем различен от този, повлиян от личността или нейните педагогически принципи. Следователно е от огромно значение да смесваме възможно най-малко интелектуална дейност в детската игра. Колкото повече играта се занимава с това, което не се схваща, с това, което се наблюдава в живота му природа, толкова по-добра е играта. Ако дадем на детето играчка, в която чрез дърпане на конци или по друг начин се симулира движението на хора или предмети – било то в книжка с картинки с движещи се животни или хора, или в други играчки – ние го образоваме по-добре чрез игра, отколкото ако му дадем най-красивите градивни елементи. Защото в тях вече е смесена твърде много интелектуална дейност, която принадлежи на по-личен принцип от това опипването на живота и движещото се, което не се схваща интелектуално, а се наблюдава в пълната му активност. Колкото по-малко е предварително определена и изкуствена пиесата, толкова по-добре, защото нещо по-висше, нещо, което не може да бъде наложено в човешкото съзнание, може да навлезе в нея, защото детето подхожда към живота чрез експериментиране, а не чрез рационално мислене. Тук виждаме как детето вече се обучава чрез нещо, което надхвърля личното.

В известен смисъл играта остава важен образователен фактор през целия живот. Разбира се, тук не се имат предвид игри с карти, защото всички игри, които се обръщат към интелекта, към комбинаторното мислене, ангажират личните аспекти на човек, които са най-тясно свързани с мозъка. Толкова много хубаво е казано за шаха...

Макар да се казва, че играта никога не може да бъде фактор в самообразованието, защото тя разчита на това, което е най-тясно свързано с мозъка, а именно на правенето на комбинации . Когато обаче човек се занимава с гимнастическа игра, с гимнастически упражнения, където трябва да движи мускулите си по такъв начин, че да не може да комбинира нищо, че изобщо да не напруга интелекта си, а по-скоро да се развива директно чрез акта на изпробване на нещата с мускулите си, тоест чрез правене, а не чрез разбиране, тогава си имаме работа със самообразоваща се игра. От това веднага получаваме нещо, което е важен принцип за всяко самообразование. Това е, че човекът, който трябва да се образова, както чрез обучението на волята си, така и чрез обучението на интелекта си – особено във обучението на волята си – ще зависи от култивирането на тази воля, тази култура на волята, чрез култивирането на взаимодействие и реципрочни отношения с външния свят. Човешката воля не може да се култивира чрез вътрешно, основано на мисълта или въображението обучение; по-скоро тя се укрепва, така че индивидът да има солидна вътрешна основа, когато се стреми да култивира тази воля във взаимодействието между собствената си воля и външния свят. Следователно е вредно, дори значително вредно, за обикновеното, ежедневно самообразование, когато човек се опитва да засили волята си за външен живот чрез вътрешни средства и обучение. Това ни води до различни неща, които понастоящем се препоръчват за самообразование, но от истински духовно-научна гледна точка, не могат да бъдат предупреждени достатъчно.

Може. Хората са съветвани как да развият самоуверено, впечатляващо поведение , как да тренират волята си, така че да могат да се ангажират с живота и да извършват действия, съответстващи на намеренията им. Например, препоръчва се да се правят упражнения, които се състоят в избягване на страх, любопитство, други страсти и негативни чувства - накратко, работа върху негативните емоции и чувства. Знам, че някои, които чуят това, по-късно ще кажат: „Днес се овладяването на страха, страстта и т.н.“ Но това не е така. По-скоро се казва, че тези изисквания, които хората си поставят по този начин, не могат да доведат до истинска култура на волята, полезна за външния живот. Защото тази култура на волята, от която хората се нуждаят за външния живот, трябва да се придобива и чрез взаимодействие с външния живот. И е много по-правилно, ако човек се нуждае от силна воля за живот, да се стреми да я придобие, като демонстрира външна сила, като по този начин напъва тялото си и обръща внимание с очите си, като по този начин наистина се ангажира с борбата с непосредствените си сетива. Това е, което ни води до истинска хармония с външния свят, с онзи външен свят, от който се формират нашата мускулна дейност и цялата ни физическа организация, всъщност формирани от духа.

Но като насочваме самообразованието си по този начин, ние работим и върху онези части от нашия психически организъм, които ни водят до хармония с външния свят, който първоначално ни заобикаля. Ако обаче работим само вътрешно с концентрации на мисълта и т.н., които са често срещани днес...

Тъй като книгите се намират в книжарниците, ние работим изолирано от света, в рамките на тази ограничена душа, която не е в хармония със света, но чието само значение произтича от нейната изолация. Със сигурност е вярно, че някой, който се излага на външни опасности и се стреми да ги преодолее, практикува по-добро самообразование от някой, който купува книги за самообразование и след това започва да прави упражнения за постигане на безстрашие, безпристрастност и т.н. Разбира се, подобни по-леки занимания могат да доведат до това човек да придобие всякакви лични предимства, но винаги чрез развиване на това, което го отделя от света, докато чрез това, което описах първо, той безкористно се поставя в него. Казах, че сега може да има някои, които да твърдят: „Значи вие спорите срещу безстрашие, безпристрастност и срещу всички неща, чието преодоляване може да се каже, че допринася за образованието *на* човек.“ Но това трябва да се подчертае само в един случай: когато става въпрос за развитието на волята за *външния* физически свят, когато човек желае да се образова, за да укрепи и затвърди волята си във *външния* свят. Това е така, защото точно тези неща въздействат само върху вътрешната работа и неправилно се прилагат за възпитанието *на* характера и възпитанието на волята. Правилно се прилагат за възпитанието на нашите знания.

Всеки, който иска да постигне знание, който иска да проникне и да погледне в свръхсетивния свят и който няма друга начална цел освен да види свръхсетивния свят, е прав да прави такива упражнения. Следователно, когато нещо подобно е експертно извлечено от духовната наука, не се дава никакво указание: „Как

Въпросът не е „Придобиват ли се сили да се култивира воля в ежедневието?“, а по-скоро се дават инструкции: „Как се постига познание за висшите светове?“. Където се дават такива инструкции, се обръща много прецизно внимание на терминологията. Тези неща, както са описани в моята книга „Как се постига познание за висшите светове?“, също водят до култура на волята, но не пряко, а по-скоро косвено, тъй като този, който се стреми към това развитие във висшите светове, сега чака да види какво ще се случи. Развитието *на* волята тогава трябва да се случи от само себе си; тогава тя ще функционира по правилния начин и ще поеме по здравословни пътища.

Следователно , можем да кажем, че култивирането на волята, самовъзпитанието *на* волята, трябва преди всичко да се основава на това човешкото същество да развие здравословна връзка, особено между неговата обикновена природа, каквато съществува във физическия свят, и външния свят – независимо дали тази връзка е свързана повече с култивирането на телесните дела, или дали търсенето е свързано повече с формирането на характера. Вместо да се тревожим как да станем безстрашни, безстрастни и т.н., е много по- важно да се изправим пред живота, да общуваме помежду си, човек по човек, и след това да се предадем на свободните си чувства, които се проявяват в различни нюанси и са изпълнени тук-там с повече или по-малко симпатия или антипатия. Като преминаваме през живота по такъв начин, че да развиваме участието си в него навсякъде, започвайки от този или онзи нюанс на участие, ние установяваме за нашата воля онова взаимодействие с външния свят, което може наистина да ръководи тази воля от етап на етап. Така, изправяйки се пред живота, потапяйки се в живота с всички симпатии и антипатии, които той изисква от нас, ние обучаваме нашата-

Нашата воля. С други думи: това, което ни отвежда далеч от самите нас, към света, оформя нашата воля. Всичко, което ни отвежда далеч от света, което ни води навътре, което – и тук то почива на твърда основа – култивира нашето разбиране, което развива вътрешния ни живот именно защото се стремим да развиваме собствените си знания, собствения си вътрешен живот. Но нашите собствени прозрения се намират в сферата на нашето собствено развитие, на психологическото развитие. Следователно, трябва да признаем, че ставаме по-хармонични в разбирането си за живота, в способността си да разрешаваме житейските мистерии, като култивираме когнитивните си способности, като придобиваме вътрешна сила. За разлика от това, за обикновения живот волята се култивира правилно само чрез самия живот.

С това показахме къде всъщност трябва да се търси учителят, учителят, който в известен смисъл, ако говорим за самовъзпитание на човека, би трябвало да бъде самият човек. Не, не е нужно това да е човекът в неговата тясна личност, и особено не по отношение на самовъзпитанието на волята му. Ако чрез духовната наука можем да се издигнем до точката, в която човек може да надхвърли личността си, без да губи себе си, тогава, ако се намесим директно в живота, позволим на живота да действа върху нас, особено по начина - това сравнение не бива да се разбира погрешно - както играта действа върху детето, тогава ние възпитаваме волята си. Но как? Е, има едно схващане за живота, един мироглед, който придобиваме, като се опитваме да достигнем до нещата навсякъде с нашия интелект. Тази интелектуална култура всъщност не допринася за нашето развитие и следователно няма самообразователна стойност. Този елемент трябва да играе най-голяма роля в самовъзпитанието на човека.

Да играеш, това, което може да се нарече онова, което надхвърля интелектуалността и разума в придобиването на зрялост. Точно както детето се обучава най-добре чрез игра, не чрез разум, а чрез експериментиране, така и човек ще развие най-добре волята си чрез онези житейски преживявания, които не схваща с интелекта си, но към които се отнася с емпатия, с любов, с чувството си, че нещата са възвишени или докосват хумор. Това е, което ни движи напред. В това се крие самовъзпитанието на волята. Разумът и интелектуалната култура обикновено изобщо не могат да повлияят на волята. Нека разгледаме как непосредственият опит влияе на волята.

е привърженик на концепцията за прераждането — *Карнери* — посочва как характерът на детето е нещо постоянно, но въпреки това се формира и формира именно от онези елементи, които възникват директно от живота. След това той пита: Какво може да накара характера на човек да се промени за кратко време? И казва: Той може да се промени радикално, например, чрез силна любов или приятелство, при което човекът внезапно развива такава симпатия, че не се изпитва, а по-скоро се губи в другия човек. В такива случаи характерът може внезапно да приеме съвсем различен обрат по простата причина, че емоционалните състояния на непосредствения живот играят роля в онези сфери, където пребивава характерът, тоест където е активна волята. Когато застанем пред някого и го разпознаем като този или онзи отличен или лош човек, действайки директно с интелекта си, нашият характер не се променя; в противен случай съдиите често биха трябвало да променят мнението си в рамките на една седмица.

промяна. Но когато възникне това или онова приятелство, често се променя и цялата конфигурация на характера на човек. Това е пълно доказателство, че култивирането на нашата воля зависи от разгръщането и развитието на нашите емоционални състояния в живота. Тъй като можем по определен начин да вземем живота си в свои ръце, можем, така да се каже, да се насочим към определена корекция на емоционалните си състояния, ние в известен смисъл имаме нашето самообразование по отношение на волята в собствените си ръце. Единственото нещо е тогава да обърнем внимание на живота, да не живеем безразсъдно и да се отдадем на потока на живота по удобен начин, а по-скоро да обърнем внимание. Така виждаме, че човекът, който е успял да има известен контрол над емоционалните си състояния, може да бъде по-скоро възпитател на себе си, но че най-лошият възпитател на себе си ще бъде човекът, който никога не успява да контролира емоционалните си състояния, а постоянно се губи в тях.

Ако искаме да бъдем самовъзпитатели на волята си, тогава, за да постигнем това косвено, трябва да се обърнем към чувствата и усещанията си и чрез мъдро самопознание да изследваме как можем да работим върху тях. Когато обаче сме погълнати от симпатия или антипатия, не е моментът да работим върху себе си. Затова трябва да търсим моменти за обучение на волята, когато не сме особено заети с емоционалните си състояния, а вместо това сме способни да размишляваме върху живота и чувствата си. Това означава, че самовъзпитанието трябва да се случва точно когато необходимите моменти най-малко го изискват от нас. Но тогава хората са най-малко склонни да го правят, защото тогава...

Това не ги потиска. А тези, които по-късно отново се поддават на настроенията си, едва по-късно осъзнават, че са пренебрегнали нещо. Но след това, когато човек е по някакъв начин свободен от житейските ангажименти, той го забравя и не мисли за него. Това е един от най-важните закони: волята за живот трябва да се култивира чрез мъдро поемане на контрол над емоционалното състояние.

За разлика от това, волята винаги се развива в егоистична, егоистична посока, когато човек се опитва да тренира тази воля чрез интелектуална култура, опитвайки се да направи волята си силна и мощна за цял живот единствено чрез интелект. Такива упражнения са пряко свързани с нашата когнитивна култура, с това, което искаме да постигнем в духовната или по-късно дори психологическата сфера. В този случай обаче не можем да направим нищо друго, освен да работим върху себе си в собствените си души. От особено значение е хората, преди всичко, да обмислят големия контраст, който съществува между самоусъвършенстването на вътрешния живот и самоусъвършенстването на външния живот. И в двата случая в живота се допускат грешки след грешки и виждаме едностранчивост след едностранчивост в действие. Човешкото тяло - какво не му се препоръчва? Може би е станало по-рядко срещано, но дори и днес има хора, които се увиват много плътно, твърдейки, че увиването също предпазва от топлина. Другият, по-разпространен подход е да се препоръчва едностранна система за закаляване, като се фокусира малко върху защитата от студ и сурови метеорологични условия, като вместо това се търси широко излагане на чист въздух и слънце. Същественият момент не е, че човек трябва да се подчини на тази или онази цел, която обикновено е съвсем неясна за него, за определен период от време.

Излагането на слънчевата топлина, което може да бъде доста полезно при определени обстоятелства, но не е непременно средство за обучение, нито е задължително човек многократно да се подлага на лечение със студена вода. По-скоро това, което е от съществено значение за тялото – с една дума, гъвкавостта – е да му позволи от време на време да се излага на студ, без да настине, или дори да се разхожда по напълно незасенчено място под палещото слънце. Следователно, може да се каже, че мъдрото самообразование като цяло не може да се съгласи с повечето от препоръчаните днес препоръки, а вместо това ще се стреми да гарантира, че по същество във всички тези аспекти на живота ни присъства определена хармония.

Точно обратното на това, което е добро за нашето тяло, е добро за ума, за душата. Докато физическото тяло се нуждае от гъвкавост, адаптация към външни обстоятелства, душата, за своето интелектуално развитие, се нуждае от концентрация, способността многократно да свежда сбора от мисли, чувства и възприятия до няколко основни идеи. И човекът, който в името на своето интелектуално самообразование не се стреми да намали обхвата на знанията си до няколко основни идеи, които могат да управляват всичко останало, ще види как паметта му страда в резултат на този неуспех да го намали, както и нервната му система и начинът, по който се ангажира с живота. Тези, които са успели да сведат определени неща до ключови идеи, ще открият, че се изправят пред външния живот, където той изисква действие, с голямо самообладание. Но тези, които просто преминават през живота, без да сведат това, което животът им предлага, до няколко велики основни идеи, първо ще покажат, че имат трудности със запомнянето, че са непродуктивни за...

Животът ще дойде, но ще покаже и че подхожда към него с известна дисхармония. И тъй като в наше време има толкова малко вяра в концентрацията на ума и следователно толкова малко търсене, възникват толкова много други злини, проявяващи се като недостатъци в самообразованието, преди всичко това, което днес обикновено се нарича нервност. Докато човек тренира волята, като позволява на мускулите ѝ да взаимодействат с външния живот, човек трябва да тренира нервната си система чрез умствена концентрация. Накратко, всичко, което работи отвътре и в крайна сметка се проявява в нервната система, се насърчава от целта да сведем живота си до индивидуални идеи, чрез спомен. Култивирането на нервната система и нейните основни духовни принципи е необходимо, ако човек желае да се изправи срещу живота с вътрешна сила.

Когато обсъждаме тези въпроси, в това отношение може да ни се представи един по-нов, материалистичен възглед, въпреки че по-старият може да бъде оспорен по много начини от гледна точка на съвременното човечество. Тук обикновено се бъркат две неща. Човек може да стане нервен не чрез трениране на волята си, а чрез неправилно трениране на волята си. Култивирането на волята може да доведе до нервност, ако човек я търси по грешен начин, ако вместо да се свързва с външния свят и да черпи сила от неговите препятствия и пречки, се опитва да я постигне чрез всякакви вътрешни средства, които действат само в сферата на въображението. Това лесно може да доведе до нервност на волята. Тази нервност вече се разбира днес като нещо, към което трябва да се отнасяме със значителна снизходителност. Карнери разказва интересен случай в това отношение. Имало някога...

Един земевладелец, който, макар и иначе напълно добродушен човек, понякога изпадал в такова състояние на ума, че биел хората си. Това, тъй като се случвало в наше време, се наричало особен случай на нервност. Хората страдали много от психическите състояния на земевладелците, но в последно време онези, които разбират повечето неща според съвременните перспективи, дълбоко съжаляват, че той е живял при такива обстоятелства, че многократно е биел хората си. Това стигнало дотам, че веднъж – както самият Карнери разказва – той се натъкнал на злодея, когото също искал да бие. Но тогава самият злодей взел тояга и здраво набил земевладелеца, така че той трябвало да остане в леглото цяла седмица. Тогава нещо се променило: докато преди земевладелецът бил съжаляван за психическото си състояние, сега не само хората престанали да го съжаляват, но след известно време той се преобразил напълно. Не искам да давам препоръки, но такъв житейски факт е изключително поучителен. И ако го разгледаме, можем да видим много добре: ако беше разговаряно със земевладелеца, нервността му щеше да остане. Ако интелектът му беше повлиян, той нямаше да влезе в контакт с външния свят и нямаше да се промени. Но той влезе в контакт с външния свят, а именно с пръчката на друг. И в нещо, което никога не би схванал истински, той научи, като се изправи пред живота, ефекта, който е произвел от своето душевно състояние, своята нервност. Следователно, концепцията за воля първо трябва да бъде коригирана, така че волята да може да бъде укрепена само чрез контакт с външния свят, дори и да не винаги...

да ги отгледаме по същия начин, както в споменатия драстичен случай.

Що се отнася до интелектуалния живот в самовъзпитанието на човека, смисълът е да станем способни да живеем вътрешно по такъв начин, че да събудим вътрешно оплождащия елемент в нас, който наистина присъства, но може да остане спящ, сух. Ние го развиваме, като съхраняваме запасите си от възприятия заедно, като многократно ги преглеждаме, като се обръщаме назад към определени идеи и като анализираме преживяното в живота, за да го извеждаме непрекъснато пред себе си. Особено важно е да се фокусираме не само върху интелекта и неговото култивиране, не само да помним, мислим и си представяме, но и, което е много по-важно и съществено, при доброто самовъзпитание, да се научим да забравяме правилно. Забравянето тук не се препоръчва като специална добродетел, но когато се сблъскаме с това или онова в живота, много скоро осъзнаваме, че не можем да пренесем преживяното напълно от един момент на преживяването му до по-късен. Понякога можем да го схванем с идеи, но в много малко случаи с усещания, чувства, болка и страдание, които сме преживели. Как те продължават да имат ефект? Те избледняват, но продължават да работят в скритите дълбини на душата. Това, което е забравено там, е здравословен елемент, който се спуска в скритите дълбини на нашия вътрешен живот. И чрез това спускане на здравословен елемент, ние имаме нещо, което работи в нас, което може да ни пренася от етап на етап. Не става въпрос за това да се тъпчем с всякакви материали, а по-скоро за внимателно наблюдение на нещата.

Но да запазим това, от което се нуждаем, това, което иначе сме преживели, да го потопим в дълбините на душата. Там ние култивираме своя интелектуализъм. Нека култивираме нещо особено важно: елемента на вниманието. Всеки, който вярва, че това не е особено важно, ще каже: О, какво значение има! – Те, така да се каже, не поемат голям контрол над собствената си личност. Но всеки, който знае, че важното е какво човек забравя, си казва: Трябва да поема контрол над живота си; не трябва да позволявам всичко да ме засяга. Ако отида на това или онова събиране, където се говорят само глупости, е напълно възможно, тъй като съм интелектуален човек, да ги забравя, но все пак има значение дали ще забравя тези глупости или нещо здравословно, по-разумно. – Следователно, зависи от това какъв обект човек включва в своето забравяне. Защото от това забравяне често възниква нещо, което след това е обект на нашето въображение, в истинския смисъл на думата, нашата фантазия. И докато интелектуалният елемент е изтощителен, изтощителен елемент, всичко, което задейства душевните ни сили, така че да изобретим нещо, е оплождащ, оживяващ и жизнеукрепващ елемент. Това е нещо, което трябва да култивираме особено в мъдрото самообразование.

Така, разгледахме и някои аспекти на самовъзпитанието по отношение на интелекта и вътрешния елемент на душата, и ако култивираме по-специално този вътрешен елемент на душата и поставим основния акцент върху него, ще видим, че той съвсем естествено се влива във волята и в характера, докато чрез всички усилия, които предприемаме, за да повлияем пряко на характера, ние сме склонни да постигнем отслабване, защото

ние не влизаме във взаимна връзка с по-широкия свят.

За всички подобни неща, които могат да послужат на самообразованието на човека, духовната наука осигурява поддържащ елемент в закона за повтарящите се земни животи и в закона за кармата – тоест, във факта, че това, което преживявам в настоящия живот, са последици от минали животи и че това, което преживявам сега, ще бъде и причина за това, с което ще се сблъскам в по-късен живот. По този начин, въвеждайки идеите за повтарящите се земни животи и кармата в живота си, човек се научава и да осъществява правилно люлеене на махалото между предаването и стремежа към действие. По отношение на тези две неща можем да извършим най-големите грехове, отнасящи се до нашето самообразование. В нашето настояще време, дори по отношение на предаването и стремежа към действие, ситуацията е такава, че хората правят точно обратното на това, което би съответствало на истински мъдрото самообразование. Тези, които стоят на почвата на повтарящите се земни животи, ще си кажат: Това, което ме сполетява в живота като моя съдба, като болка или радост, това, което ме събира с този или онзи човек и т.н., трябва да разглеждам от гледна точка, че аз, с моето аз, което надхвърля тясната ми личност, съм този, който е причинил всичко това. Тогава стигаме до нещо, което първоначално може да изглежда като водещо до слабост: примирение със съдбата си, приемане на съдбата си, защото знаем, че самите ние сме я създали. Нещата трябва да ни се случат такива, каквито са, защото са станали такива чрез нас. Когато имаме това примирение, именно това примирение ще засили волята ни и

на волята не се постига чрез вътрешно обучение на волята, а чрез отношение към външната съдба, към това, което ни се случва. Няма нищо в самовъзпитанието, което може да укрепи волята ни повече от примирението и предаването на съдбата, това, което се нарича хладнокръвие. Отслабва волята си този, който е навъсен при всяка възможност и негодува срещу съдбата си. Укрепва волята си този, който чрез мъдро самовъзпитание е способен да се предаде на съдбата си. Най-слабите от волята са онези хора, които при всяка възможност чувстват, че това или онова ги сполетява напълно незаслужено, сякаш просто трябва да се отърсят от него.

Този вид подчинение често е съвсем неподходящ за съвременния човек. Вместо това, той развива още повече друг вид. Навсякъде виждаме широко разпространено подчинение на вътрешното „аз“, на интелекта, вътрешните сили и каквито и вътрешни сили да са налице. Хората веднага се подчиняват на вътрешната си душевна конституция и веднага казват: „Е, ако не ти харесва, това е твоя вина, защото не обръщаш достатъчно внимание.“ Днес именно тези хора, които са най-възмутени от външната съдба, проявяват най-голямо подчинение на вътрешното „аз“. Колко самодоволни са хората по същество! И те са особено самодоволни, когато многократно подчертават, че всъщност нищо не е нужно да се развива отвъд това, което вече е в тях. Днешната доктрина за индивидуалността е най-чистата доктрина за подчинението. От друга страна, идеята, че индивидуалността трябва да се култивира и че никоя възможност не трябва да се оставя неизползвана, е нещо, което...

на чувствата на преданост на днешните хора, ориентирани към действие.

Установяването на хармония между вътрешното смирение и активността е това, което трябва да се постигне, подобно на правилното люлеене на махалото. Но можем да направим това само ако останем отворени за това, което животът предлага. Да поддържаме вниманието, интереса си отворени е изискване, което трябва да поставим пред себе си, особено по отношение на самообразованието. Така виждаме, че когато човек гледа към бъдещето, той си казва: Това, което развивам сега, как узрявам и разгръщам силните си страни, ще работи върху съществуването ми в бъдеще, ще обогати съдбата ми. Когато човек по този начин разшири живота си отвъд настоящото си възплъщение и погледне към това, което може да се появи като следствие от настоящото му съществуване, тогава ще се събуди желанието да бъде активен и човекът ще се издигне над настоящата си природа, а чувството му за преданост ще бъде правилно изразено, когато може да възприеме това, което му се случва в настоящето, като нещо, което сам е създал.

По този начин, идеите за прераждането и кармата могат да разкрият това, от което съвременното човечество се нуждае относно нашата съдба. И многобройните въпроси, повдигнати днес относно самообразованието, няма да получат правилен отговор, докато духовната наука не успее да включи най-съкровения стремеж, вътрешния копнеж на истински търсещата душа на настоящето. Духовната наука не се стреми да развълнува, а се стреми да даде на настоящето това, което трябва да бъде най-съкровеният импулс на съвременната човешка душа. Винаги е било така, че докато истината е трябвало да служи на всяка епоха, за която е била предопределена в съответната си форма, в същото време тази епоха винаги е отхвърляла истината. Следователно—

Дори хуманитарните науки, макар че предоставят най-сигурната основа за всички културни въпроси на настоящето и непосредственото бъдеще, не могат да избегнат съдбата си, колкото и необходимо да е това, да бъдат неразбрани и да се сблъскат само с това, което е модерно в момента: че са празна фантазия, блян, ако не и нещо по-лошо. Но именно когато човек обмисля такива дълбоки въпроси, вижда значението и обхвата на това, което хуманитарните науки могат да предложат и предлагат като животворна сила. Тогава, колкото и опозиция и подигравки да възникнат срещу хуманитарните науки, човек може да усети и какво представляват те и какво могат да бъдат като животворна сила. Към тях може да се приложи дума, която може да помогне на онези, които разбират истинската им дълбочина и значение, да преодолеят всяка опозиция и недоразумения, насочени срещу тях – дума, изречена от човек, с когото не можем да се съгласим във всички останали отношения, но който в известен смисъл е уцелил право в целта. Приложими към съдбата на онази истина, която с появата на хуманитарните науки трябва да навлезе в човечеството за всички културни въпроси на настоящето и непосредственото бъдеще, са думите на *Артур Шопенхауер*: Във всеки век бедната истина е трябвало да се изчервява от своя парадокс и въпреки това това не е нейна вина. Тя не може да приеме формата на царуваща универсална грешка. Там тя гледа въздишайки към своя пазител, времето, което победата и славата махат, но чиито удари на крилете са толкова силни и бавни, че индивидът загива. – И това, което Шопенхауер все още не можа да добави, съвременните хуманитарни науки могат да добавят, като кажат: Нека богът пазител, времето, има такива силни и толкова широки удари на крилете.

Макар че е вярно , че индивидуалната личност не може да схване истината на времето, че личността трябва да умре, преди истината да може да триумфира, духовната наука ни показва, *че* в тази личност живее вечно ядро на битието, което винаги се завръща и не е ограничено до индивидуалната личност, а преминава от живот в живот.

Следователно можем да си кажем: Дори ако крилете на времето са толкова велики и толкова широкообхватни, че индивидът умира и не преживява победата на истината – това, което живее в нас, нашето аз, може, ако проникнем отвъд личността, все пак да преживее тази победа и всички победи, защото вечно новият живот ще победи старата смърт. Духовната наука, от дълбините на истината, ще потвърди думите на *Лесинг* , които наистина предвиждат победата на истината и които ни блестят като откъс от по-ранни векове. Това, което духовният изследовател има да каже за всеобхватната същност на човека, като погледне какво постига извън своята личност, когато не се губи извън тази личност, душата е способна да изрази като най-дълбоката, най-значима сила на своя живот, като си каже: „Не е ли цялата вечност моя?!“

СЪЩНОСТТА НА ВЕЧНОСТТА И ПРИРОДАТА НА ЧОВЕШКАТА ДУША В СВЕТЛИНАТА НА УМСТВЕНАТА НАУКА

Берлин, 21 март 1912 г.

Когато *Лесинг*, в един мисловен очерк, загатва за доктрината, която му се струва единствената достойна за човешката душа, която след това ясно развива по свой собствен начин за западното съзнание в майсторския си трактат за „Образованието на човешката раса“, когато изразява тази доктрина за прераждането на човешката душа, за човешката душа, преживяваща повтарящи се земни животи, той отбелязва нещо подобно на следното. Той казва: Трябва ли тази доктрина, след като е била ясна за човешката душа в най-древни времена, когато тя още не е била покварена от всякакви интелектуални спекулации, след като по този начин е принадлежала, така да се каже, към най-примитивните съкровища на човешката душа, следователно да бъде по-малко вярна от много други доктрини, които с течение на времето са възникнали за тази човешка душа чрез философски спекулации или други подобни? – И след като Лесинг ясно посочва, че тази доктрина за повтарящите се земни животи е единствената смислена за душата, той вярва, че има перспектива тази доктрина да може да се вкорени във всички онези, които наистина позволяват на същността на човешката душа да действа върху тях без предразсъдъци, ако не бяха две неща. Сега човек със сигурност е любопитен какво е имал предвид Лесинг под тези две неща, които са свързани с доктрината за повтарящите се земни животи,

земните животи трябва да пречат на човешката душа. Но ето, Лесинг не е написал това изречение изцяло; то е било прекъснато от нещо, така че изречението завършва с думите: „...ако не бяха две неща, така да се каже:“, последвано от двоеточие. И не откриваме никакво изявление от него в неговите писания за това какво всъщност е смятал за тези две неща. Учените, изучаващи Лесинг, са се занимавали с всякакви спекулации за това какво е мислил Лесинг, когато е написал това изречение. Е, може би не бива да се притесняваме твърде много, ако приемем, че Лесинг най-вероятно е имал предвид онези две неща, които първоначално обиждат повечето хора, когато се обсъжда доктрината за повтарящите се земни животи. Поради два импулса, така да се каже, човешката душа се съпротивлява на подобна идея. Една гледна точка може да се изрази приблизително по следния начин: Каквото и да може да се предложи от която и да е духовна наука относно доктрината за повтарящите се земни животи, едно остава сигурно: нормалното съзнание няма памет, няма спомен за преди това преживени земни етапи. Следователно, изглежда поне, дори ако е вярно, че такива повтарящи се земни животи съществуват, че те са безсмислени за самото човешко съзнание и по този начин представляват един вид произволна хипотеза за нормалното човешко съзнание. Това със сигурност е един от импулсите за много души, които се бунтуват срещу предположението за повтарящи се земни животи. Вторият импулс вероятно произтича от това, което може да се нарече чувство за справедливост на човек към себе си. Повтарящите се земни животи налагат предположението, че...

Че нашата съдба, така да се каже – начинът, по който сме поставени в света, повече или по-малко щастливо или нещастно, надарени или ненадарени – е следствие от това, което самите ние сме заложили като причини в предишни земни животи, така че ние самите, в много по-широк смисъл, отколкото обикновено се смята, сме архитекти на собственото си щастие, на способностите си или на нещастieto и неспособностите си. Много души биха си казали: Ако вече трябва да приема съдбата си, ако тя вече тежи на земното ми съществуване, тогава трябва да приема и това, че аз самият – тоест, това аз, което живее в мен – съм причинил причините за тази съдба, в която сега съм заплетен в предишни земни животи. – Това би могло да се нарече чувство за справедливост *на човек* към себе си.

Всеки, който се задълбочи в другите мисли на Лесинг, в цялото му същество и го направи свое, едва ли ще се усъмни, че Лесинг, този пионер на учението за повтарящите се земни животи, е възнамерявал да намекне в известен смисъл за тези две възражения. И със сигурност е уместно, особено когато разглеждаме природата на вечността и природата на човешката душа и нейната връзка с вечността, да обърнем внимание на тези факти, които току-що бяха характеризирани. Защото нека си припомним още веднъж тази вечер твърдението на немския философ *Хегел*, което вече беше споменато в контекста на предишните лекции: Ако вечността трябва да бъде свойство на човешката душа, тогава това свойство не само трябва да се разкрие в природата на човешката душа след смъртта, но трябва да бъде преживяно в самото земно съществуване. – казва Хегел,

Бих искал да кажа, че характерната черта е, че вечността за душата не може да започне едва след смъртта, а трябва да бъде качество, вече заложено в нея по време на земния живот.

Но ако човек търси качеството на вечността в човешката душа, както тя живее в нас, както можем да я изследваме, като изследваме собствения си вътрешен живот, как би могло да не се разкрие именно от това, което е толкова тясно свързано с тази човешка душа в смисъла на духовната наука? Предходните лекции показаха, че тази тясна връзка съществува с това, което бихме могли да наречем трансцендентност на човешката душа в нейното творение и дейност отвъд индивидуалното съществуване между раждането и смъртта, именно с това, което обобщаваме в идеята за така нареченото прераждане, повтарящи се земни животи и в идеята за карма, тоест влиянието на причините от минали животи върху настоящия ни живот и причините, които самите ние сега създаваме за бъдещия си живот. Трябва да си представим човешката душа като преплетена с цялата тази мрежа от причини, трябва да я си представим в настоящия ѝ живот като преплетена с това, което е преживяла в предишни етапи на съществуване, и с това, което ще преживее в бъдещи етапи на съществуване. По този начин, съзерцанието на настоящия живот на човешката душа може да ни доведе до разбиране на миналия и бъдещия живот. И ако човек не се фокусира върху някаква абстрактна идея за вечността, а по-скоро върху реалната, samodostatъчна човешка душа, тогава би могъл да стигне до нещо, което би могло да доведе до характеризиране на същността на вечността. Защото не би ли било по-обещаващо, ако използваме метафора, да схванем истинската природа на веригата?

Да го изследваме, като преминаваме от звено на звено, а не като приемаме веригата такава, каквато е била, когато е била още линия? Последното би било уместно, ако човек се обърне директно към вечността, докато първото влиза в действие, когато човек разглежда човешката душа такава, каквато тя се представя във всеки отделен живот като звено сред повтарящи се звена във верига, които заедно образуват цялата верига, която след това ни представя съвършения, цялостен живот на човека през земното съществуване.

Вярно е, че когато човек погледне към това, което може първо да му даде увереност в идеята за вечността, той обикновено се отдава на съзерцанието на настоящето. Досегашните лекции показаха, изхождайки от най-разнообразни предпоставки, че когато човек изследва вътрешния си живот, той многократно стига до точката, така да се каже, да подреди всичко, което се е случило в него, към една единствена точка, която определя като свое аз. Всъщност, когато човек погледне мислещите философи на нашето време, многократно му се напомня, че единственият начин човек да прозре същността на собствената си природа е като проследи природата на собственото си аз, това, което държи заедно, като център, всичко, което преживяваме в душата. Не изглежда ли тогава, сякаш всичко, което преживяваме в ума си, в душата си – мисли, емоционални състояния и волеви импулси – възниква и отминава? Но какво трае? Чия съдба, така да се каже, са всички мисли, емоции и волеви импулси? Азът е това, което ни се разкрива като траен център. Знаем също много добре, че когато преживяваме вътрешното си аз...

не са се позовавали на този траен център, не биха могли дори да говорят за това, че са единно човешко същество. Въпреки това, колкото и красиво да изглежда това, което философите и други мислители, особено в последно време, са казали за природата на Аз-а, има опровержение на всички подобни философски спекулации за природата на Аз-а. Дори ако човек изследва най-внимателно как този център на нашия вътрешен живот се оказва, така да се каже, един и същ през целия ни живот на идеи, чувства и воля, има опровержение, което заличава нашето Аз, както го преживяваме в нормално съзнание, и което всъщност може да ни напомня отново и отново колко лесно опровержими са всички спекулации на философите за трайното Аз, както нормалното съзнание го познава първоначално. Това опровержение е това, което ние самите преживяваме отново и отново в рамките на двадесет и четири часа: сънят. Сънят, заедно с нашите мисли, чувства и волеви импулси, също така заличава централния фокус на нашето аз, така че всъщност не може да се говори за продължителност на аз-а, онова аз, което нормалното човешко съзнание първоначално познава, за разлика от съня, който се случва за всеки човек в течение на двадесет и четири часа.

Въпреки това, предходните лекции показаха, че човек наистина може да говори за такова „аз“ по определен начин, но не като се фокусира върху това, което има в непосредственото настояще, като свързва всички свои идеи, емоционални състояния и волеви импулси със своя его-център, а по-скоро като обмисля нещо съвсем различно. Тук трябва да си зададем един въпрос: Сред всички неща, с които се сблъскваме във външния свят, които преживяваме от сутрин до вечер, намираме ли...

С наближаването на вечерта, можем ли да открием себе си сред тези външни неща? Всеки, който зададе този въпрос без предразсъдъци, ще може да каже: Във всичко, което преживявам като външен свят, във всички неща, на които се основават моите идеи, чувства и волеви импулси, аз не откривам себе си. Мисълта за себе си не може да възникне от никакъв външен свят, но тя присъства от събуждането до заспиването. Какво може да бъде това, което живее в душата от събуждането до заспиването, което винаги може да се намери в потопа от нашите идеи, емоции и волеви импулси и което въпреки това може да бъде угасено в момента, в който заспим? Тъй като не може да се намери във външния свят, произходът му трябва да се крие в нашия собствен вътрешен свят. Но нашият собствен вътрешен свят е такъв, че ние угасваме именно това, което имаме като собствено аз в нормалното съзнание. В цялата необятна сфера от понятия, които хората могат да формират, няма нито едно, което наистина би могло да доведе до разбиране на подобен факт, освен този, който приема, че това, което се явява като „Аз-мисъл“, както нормалното съзнание го преживява, и което не е дадено от никакъв външен свят, не е точно реалност, защото една реалност не би могла да изчезне, както „Аз-мисълта“ изчезва в съня. Тази „Аз-мисъл“ не е реалност. Какво тогава е тя? Ако не е реалност, тогава няма друг начин да се разбере въпросът, освен да се приеме, че това е образ, но образ, който не може да стане осезаем за нас в необятната сфера на нашия опитен свят, но до който можем да стигнем само чрез сравнение, сравнението *на* човек с неговото отражение. Да предположим, че човек никога не е имал възможността да види собственото си лице. В такъв случай той би бил...

му вид е подобен на неговия Аз. Нормалното съзнание преживява Аз-а само като образ; то не може да схване какво е този Аз, точно както човек не може да погледне собственото си лице във външния свят. Но когато застанат пред огледало, лицето им се появява, но е само образ на лицето им. И когато се огледат, какво се отразява? Ако се огледат, щяха да видят маси, столове или други подобни. Но не всичко около тях се отразява. Ако обаче могат да кажат, че това е нещо, което нямат в непосредствената си среда, което просто се отразява обратно към тях – защото нищо, което съществува, не може първоначално да се отрази в нашето съзнание по същия начин, по който Аз-ът се разкрива – тогава това е нашата собствена същност, до която Аз-ът обаче първоначално не може да достигне в нормалното съзнание, а я преживява в своето отражение. И точно както това, което го няма, не може да се отрази, така и Аз-ът трябва да е там, защото е отразен и защото причината за отражението не може да бъде нищо друго. За да е вярно това, е необходим само един поглед към фактите на света. Следователно, трябва да кажем: Тъй като човешката същност първоначално е дадена само в отражение, тя може да изчезне, точно както отражението на лицето ни изчезва, когато вече не се гледаме в огледалото. Образът може да изчезне, но реалността остава; тя е там, въпреки че не я възприемаме. Защото всеки, който иска да отрече истинността на това последно твърдение, би трябвало да твърди, че съществува само това, което човек възприема. Той много бързо би разпознал абсурдността на това твърдение, веднага щом проследи последствията от него.

Така че трябва да кажем: В понятието „аз“ ние първоначално нямаме никаква реалност. Но от него получаваме възможността да предположим реалност на нашето „аз“. Но как може човек, чрез обикновения живот,

да се стигне до определен вид самосъзнание?

Човешките същества могат да достигнат до себепознание именно като живеят не само в настоящето, но и в миналото чрез своите спомени. Ако се върнем мислено назад към предходните дни, седмици, години или десетилетия, до вече споменатия момент, до който детето си спомня, и не можем да нанижем всички преживявания, които сме имали, така да се каже, на една нишка, тогава тези преживявания на нашето собствено вътрешно същество не биха се обединили в паметта като едно цяло; тогава изобщо не бихме могли да говорим за никакво „аз“. Абсолютно правилно е това, което подчертават психолозите, които казват, че човек губи своето „аз“ – поне като съзнание за себе си – до степента, до която спомените за преживяванията му в описваното време се изтриват. До степента, до която паметта ни е нарушена, до такава степен нашето „аз“ е разрушено.

Вече няколко пъти посочихме как човек, първоначално чрез мисленето си, може да премине отвъд точката, до която си спомня. Но днес искаме първо да разгледаме какво всъщност кара човек да преживява истинското си, реално аз – не просто образ на себе си – в паметта. Ако си спомняхме само преживяванията, през които сме преминали, дори и да се върнем към детските си спомени, разликата в сравнение с настоящата поява *на* мисълта за себе си нямаше да е особено голяма. Защото в крайна сметка е напълно без значение дали преживяваме отражение на себе си, когато в момента проектираме своите идеи, чувства и импулси на волята върху...

Независимо дали свързваме преживяванията си с централна точка на Аз-а, или свързваме миналите си възприятия, емоционални преживявания и волеви импулси с такава точка, Аз-ът винаги си остава просто образ, към който свързваме всичките си преживявания. Ако беше така, че свързвахме преживяванията си само със себе си, тогава никога нямаше да схванем реалността на себе си, дори в паметта. Ние схващаме реалността на себе си само като го преживяваме като активно, като творческо, като преживяваме нещо във вътрешния си живот, което ни дава доказателство: Във вътрешния ни живот има нещо, което се движи и работи и което не е повлияно от външен свят, а което създава и работи по такъв начин, че не се угасва от съня. Какво е това, което живее и се движи в нас и което не се угасва от съня?

Всеки, който погледне назад, който наистина се ангажира с това безпристрастно припомняне, ще си каже: В живота си не само съм преживял събитията си по такъв начин, че мога да ги свържа с егото си, но е неоспоримо, че съм ги обработил чрез това, което съм преживял вътре в себе си, отделно от външните преживявания. Станах по-богат чрез вътрешните си преживявания. Всеки, който преживява този факт на зрялост, който се развива вътре в нас, и осъзнава подобрието в условията си на живот, знае, че това не може да дойде от никаква външна реалност, а само от нещо, което действа вътре в нас. И всеки, който след това анализира целия си живот, ще осъзнае, както вече беше споменато в контекста на тези лекции, че се нуждае от сън, за да постигне наистина това подобрение в живота, това вътрешно развитие. Ние знаем това съвсем точно, когато разглеждаме вътрешния си живот.

Разглеждаме как липсата на сън разрушава нашите възприятия, как има опустошителен ефект върху нашето душевно състояние. Знаем, че сънят ни е нужен като нещо творческо, ако това, което преживяваме във външния свят, това, което винаги възприемаме чрез външния свят, наистина е за да култивираме зрялост в нас. Чрез това научаваме, че със сигурност не образът на Аз-а, който наблюдаваме през деня, работи върху нас, а че реалността зад този образ продължава да работи дори по време на сън, защото липсата на сън се оказва разрушителна за напредъка в развитието на душата. Така разпознаваме работещото Аз в засилването, в съзряването на душевния живот. И като преживяваме това, което ни липсва, когато сънят не идва в подходящия момент, и когато това Аз е разтегнато от връзката си с външното тяло и – отделно от него – може да работи, като преживяваме как липсата на сън възпрепятства засилването на нашата зрялост, ние осъзнаваме нашето истинско, активно Аз. Не го възприемаме като образ, а като вътрешна сила, която действа през целия живот, както будно, така и насън.

Ето първата от уликите, които наистина проникват в реалността, сочейки към това, което живее и диша в нас като сила, независима от целия външен свят. И ако продължим по-нататък с това вътрешно преживяване, какво се появява? Много от детайлите, които трябва да бъдат споменати днес, вече бяха споменати в предишни лекции, включително важния факт, който трябва да бъде посочен сега. Оказва се, че ние преживяваме това засилване на живота, че ставаме все по-зрели. Но това също така разкрива забележителния факт, че получаваме най-доброто от себе си.

Зрялостта в живота, това, което ни позволява да се развием най-много в нещо по-добро от това, което сме били преди, чрез което можем най-добре да наблюдаваме същността на себе си, да я преживеем толкова дълбоко, че можем да кажем: Тя се разкрива като нещо, което най-добре учим от грешките си, от недостатъците си. Когато наистина сме се провалили в нещо, когато сме направили нещо, което най-добре демонстрира нашето несъвършенство, нашата неадекватност, тогава се учим от това, което сме постигнали в нашата неадекватност, как е трябвало да го направим. Ние сме узрели. И именно чрез такива възможности – било то възможности за мисъл, чувство, воля или *действие* – ние развиваме своята мъдрост, своята зрялост в живота. Но това също означава, че трябва да кажем: Виждаме в това, което натрупваме в себе си, мъдрост и зрялост, което се превръща във все по-силна вътрешна сила, защото никога не се озоваваме в една и съща ситуация втори път и можем да се учим отново от грешките си, как трябва да ги съхраняваме в себе си и как нямаме нужда от тези най-важни неща в живота. Така виждаме, че продължаваме да живеем в земното си съществуване, непрекъснато натрупвайки сили, които се изразяват като зрялост и които, ако животът е наистина изживян правилно, се натрупват най-силно, когато достигнем прага на смъртта. Виждаме, че има нещо в нас, живее в нас и първоначално не може да се изрази във външен свят. Как живеем? Живеем в душата, като можем да погледнем назад към преживяното си съществуване. Паметта, така да се каже, държи нишката на душата ни заедно. Но от тази памет сякаш се появява нещо, което живее и се вплита в нас като нашата вътрешна зрялост и което, като излишна сила в настоящето...

Земното съществуване се представя. От духовно-научна гледна точка, човек първоначално може просто да приложи закон, който е валиден във всяка външна наука: законът, че силите не могат да изчезнат. Всеки естествен учен, всеки физик признава това за външния свят. Те посочват, че ако просто прокарате пръст по плота на масата и приложите натиск, този натиск се превръща в топлина. Казват, че силите, веднъж изразходвани, могат да се трансформират, но не могат да изчезнат в нищото. Ако човек съзнателно е преживял, че сме натрупали сили в това, което смятаме за зрялост и съдържание на живота си – сили, които първоначално не намират по-нататъшна употреба и които са най-интензивно напрегнати, когато преминаваме през портата на смъртта – тогава, според здравия разум, идеята, че силите, които съществуват като сили и които са възникнали независимо от външните физически органи чрез работата на егото, не могат да изчезнат в нищото, не бива да е пресилена. Външното тяло – това е единственото следствие – на което не се дължи тази зрялост на живота, може да отпадне, може да бъде предадено на своите елементи; тези сили са там. И тъй като ние имаме егото като действащ, енергизиращ център в тези сили, егото присъства в силите на своята зрялост на живота, когато човешкото същество преминава през портата на смъртта. Тези, които нямат желание да прилагат законите на обикновената физика към духовния живот, могат да оспорят това, но трябва да са наясно, че допускат непоследователност в момента, в който се издигат от външната физическа реалност към духовната реалност в своето разглеждане. Следователно, ние абсолютно не е нужно да призоваваме нищо друго за наша помощ освен...

Здравият разум, когато духовната наука говори за това, което наричаме наше вътрешно същество, когато преминаваме през портата на смъртта, съдържа съхранени сили, придобити през живота, сили, които тогава изпитват най-голямото си напрежение и трябва да бъдат най-активни в свят, който не е светът на външното физическо тяло. Тези сили трябва да продължат да бъдат активни след смъртта в свят, който тогава трябва да бъде предположен, в който тези сили – тоест вътрешното същество на човека, проникнато и енергизирано от егото – продължават да живеят, когато човекът е в безтелесно, свободно от тялото състояние. По този начин здравият разум сочи към живота след смъртта и не само към факта, че такъв живот по принцип съществува, но дори показва кои сили играят роля в този живот след смъртта.

Но когато духовната наука отиде по-нататък и говори по-точно за този живот, който тече между смъртта и новото раждане, тогава, разбира се, всички онези, които вярват, че стоят на твърдата основа на науката, започват да се смеят. Духовният учен може да разбере този смях, защото знае, че твърденията на хората и техният смях не зависят от техните причини и доказателства, а от техните навици на мислене. Всеки, който е развил тези навици на мислене до такава степен, че не е в състояние да се ангажира с това, което духовната наука, основана на своите изследвания, докладва за живота след смъртта, естествено трябва да намери всичко казано относно този живот между смъртта и новото раждане за нелепо или дори фантастично или мечтателно. Духовната наука показва

А именно , че когато човек е преминал през портата на смъртта, се случва феномен, който иначе е изключително рядък в живота, но се случва в живота и е наблюдаван многократно. Това е, че след смъртта човек първоначално преживява нещо като преглед на наскоро завършения си земен живот, необременен от чувства и усещания . Изрично казвам преглед, който не е пропит с чувства и усещания, а по-скоро такъв, който се представя на човека, сякаш в последователни образи, като сбор от преживяванията му от последното му земно съществуване. Това е нещо, което трае само за кратко време. В обикновения живот това се преживява например, когато човек е близо до удавяне и получава шок, но не губи съзнание; ако съзнанието е загубено, феноменът не се случва. Но хората, които са били в такава ситуация, които са преживели голям ужас в животозастрашаваща ситуация, тогава, чрез този ужас, са имали нещо като преглед на предишния си земен живот. Дори естествоизпитателите, които са изцяло фокусирани върху външния свят, признават това, и вече споменах, че отличният криминален антрополог *Морис Бенедикт* описва как, когато веднъж е бил на ръба на удавяне, е имал такъв ретроспективен поглед върху миналия си живот. Хуманитарните науки със сигурност могат да се учат от такива хора и те се учат с удоволствие, въпреки че в момента нещата са такива, че този интерес не е реципрочен в тази област.

Какво се случва, когато човек преживее такъв ужас чрез смъртна опасност? За момент той спира да използва външните си телесни органи, но все пак запазва съзнание.

Чрез подобно преживяване човек губи способността да вижда с очите си, да чува с ушите си и т.н. Той е сякаш откъснат от вътрешното си същество от физическото си тяло, което съдържа всички инструменти на физическия му живот. Той е откъснат от обикновения живот, но запазва обикновеното си съзнание. От факта, че може да получи ретроспективен поглед към предишния си живот, може да се заключи, че когато човек съзнателно се вгледа навътре, той трябва да добави всичко, което може да се появи в паметта му, към този вътрешен свят. Защото, бидейки откъснат от физическото си тяло, той запазва тази памет. Така, в такъв момент на ужас, човек преживява в себе си – този вътрешен свят, все още изпълнен със памет – това, което е присъствало през целия му живот, но което няма никаква връзка с външните сетива, които иначе опосредстват съзнанието. Следователно, ако човек иска да разбере живота, трябва да говори за факта, че човек е свързан с по-fino душевно тяло, което е носител на паметта, но което в такъв момент е издигнато от външния физически апарат. Човекът – както здравият разум лесно може да види – не спи в такъв страх, защото иначе би трябвало да преживее подобно спомен дори насън. От това следва, че в такъв страх той притежава нещо в себе си, което не притежава насън.

Това потвърждава казаното от духовната наука: че по време на сън, душевната същност на човек напуска физическото тяло, но оставя след себе си това, с което е свързана паметта му, това, върху което работи през целия си живот, работейки по такъв начин, че да запази образите в паметта.

може да запази. В съня човек се отделя от физическото тяло и от това външно душевно тяло, което в духовната наука наричаме етерно тяло и което остава свързано с физическото тяло по време на обикновения сън. В момента на смъртта обаче това етерно тяло, което е и агент на живота – това не може да бъде разгледано по-подробно днес – също се отделя от физическото тяло и остава само физическото тяло, външната обвивка на човека. Смъртта настъпва именно защото това, което се разкрива, не е това, което се разкрива в обикновения сън, а по-скоро това, което човек притежава по време на обикновения сън – а именно неговото етерно тяло – се губи. Следователно, за кратко време след смъртта, това, което се случва, е подобно на това, което се случва в обикновения живот по време на шок или уплаха: спомен.

Сега, това, което човек преживява като спомен, всъщност е свързано с нещо, което, както свидетелстват фактите, е толкова тясно свързано с физическото тяло, че дори сънят не може да го отдели. След смъртта човек взема със себе си нещо, което не принадлежи към най-вътрешното ядро на душата, а по-скоро е, така да се каже, допълнение към физическото тяло. Следователно, както показва духовната наука, след относително кратко време, измерено само в дни, то се изпраща след физическото тяло. Човекът се освобождава от етерното си тяло и след това по същество притежава само това, което има и в съня. Но сега това друго, вътрешното душевно тяло – както показва духовната наука – е в различно състояние, отколкото е през целия живот. В какво състояние е човек, когато преминава през цикъла на будност, сън, будност, сън и т.н.? Той е поставен в положение, в което трябва да се връща във физическото и етерното си тяло всяка сутрин. Той е обвързан със своите...

физическо тяло, свързано с външната си обвивка, с всичко, което го облича, което не принадлежи конкретно към това, което наричаме действителното съдържание на душевния живот.

Ако разберем, че през целия си буден живот ние изтощаваме физическите си тела, че по същество целият ни буден живот – както се вижда от умората, която причинява – е вид разрушителна работа, тогава можем да заключим, че през нощта, тъй като можем да възобновим съзнателната си работа сутрин, това разрушение може да бъде обърнато. По този начин, докато съзнателно работим върху разрушението на физическите си тела по време на будно състояние, обратно, през нощта ние сме ангажирани с възстановяването на това, което сме разрушили, докато сме били будни. Следователно ние сме ангажирани с възстановяването на телата си. Правейки това, ние извършваме дейност, която не можем съзнателно да извършим, която надделява над нашето съзнание. В момента, в който възвърнем дори малко съзнание, възникват особените образи от сънищата, които са толкова тясно свързани с нашия физически живот. Трябва само да си припомним как понякога патологичните състояния на тялото се проявяват в тези образи. Това разкрива заплитането на съзнанието. Когато след смъртта физическото тяло си отиде, няма нужда да се поправя умората; работата на индивида върху физическото му тяло спира. Следователно, силите, които иначе се изразходват върху физическото тяло по време на сън, се връщат към самата душа и резултатът е, че след смъртта душата, вече отделена от физическото тяло, може да използва тези сили в себе си. Тази сила се проявява като това, което съставлява съзнанието на душата между смъртта и новото раждане. Доколкото

Когато душата се освободи от физическото и етерното тяло и всичко, което им принадлежи, възниква различно съзнание, което иначе не се изразява по този начин, а именно в работата върху физическото тяло, и следователно не може да осъзнае себе си.

Току-що казаното изглежда не е нищо повече от сборник от твърдения. Но освен факта, че трябва да посоча методите, които намирате в моята книга „Как да постигнем познание за висшите светове?“, човек може да осъзнае това още чрез обикновения живот. Как протича обикновеният човешки живот към смъртта? Ако наблюдаваме как възникват нашите мисли и спомени, вече казаното идва в съзнанието ни. Ние многократно и съвсем точно си спомняме какво сме преживели в миналото, но помним много малко от чувствата и усещанията, силата на импулсите на волята, които някога сме преживели в това, което можем да си спомним. Кой не знае, че когато в съзнанието му се появи болезнено събитие, той наистина може да си спомни болката, която някога го е измъчвала, но че дори тази болка, която тогава е поразила душата му, не се появява отново? Други емоционални преживявания и т.н. също не се появяват отново. Но в други форми те продължават да живеят в нас, проявявайки се в цялостната ни конституция, така че цялото ни състояние на ума се оформя от болката и страданието, радостта и приятните моменти, които сме преживели в миналото. Кой не би разпознал, наблюдавайки някого със загриженост и съпричастност, едно мрачно, меланхолично състояние на ума...

Сунг показва, че емоционалните му преживявания са изтеглени надолу в дълбините на душата, не се издигат нагоре, но въпреки това почиват там и се появяват на наблюдателя по един особен меланхоличен начин. Същото важи и за сангвиничния човек, който винаги се наслаждава на живота. Можем да кажем: Това, което сме преживели, се разделя на това, което винаги можем да си спомним, и това, което е там долу, действа върху нас и се появява отново във физическото ни същество. Ако схванем това правилно, можем да се убедим, че нашите мисли и идеи са толкова безсилни, безцветни и безжизнени, защото това мощно засенчване, този особен нюанс на душата, който мисълта придобива в непосредствения опит, е изтеглен надолу в дълбините на душата и работи там под съзнанието. Остава само повече или по-малко обикновената мисъл, лишена от чувство и воля. Чувството и волята, свързани с мисълта, когато сме непосредствено в живота, ние изпращаме надолу в скритите дълбини на душата, но мисълта остава сама.

Току-що описаното не винаги изглежда по един и същи начин за безпристрастния наблюдател на живота, а по-скоро по такъв начин, че в определен период от живота човек е склонен подсъзнателно да обработва чувствата и импулсите на волята, свързани с мислите, докато в друг период от живота те се придържат повече към мисълта. Периодът от живота, в който се отказваме от това, което представлява нашите болки и радости и нашите импулси на волята, на нашето подсъзнание, е времето на нашата младост и в младостта си ние също така сме най-лесно склонни да отделяме обикновените идеи и да се отказваме от емоционалните си преживявания на подсъзнанието, така че те по-късно да се проявят като наше емоционално състояние, всъщност като наше физическо състояние.

Те имат ефект. Но тялото ни става все по-твърдо и частите от нас, които се намират в нашето съзнание, са все по-малко същите. Последицата е, че вече не можем да работим с подсъзнанието, както преди. Ето защо това, което е свързано с чувствата и импулсите на волята, е свързано и с мислите по-късно. Човек чувства, колкото повече остарява, ако наблюдава живота само с вярно себепознание, че е прекарал по-голямата част *от него в младост*. Това, което е свързано с емоциите и т.н., се изпраща надолу, за да продължи да живее във физическото тяло. Колкото по-твърд и сух обаче човек става по-късно в живота си, толкова повече преживяванията на ума му остават като емоции, а импулсите на волята, които не се изразяват в действия, остават свързани с мисли. Така виждаме, че вътрешният живот става по-богат в това отношение, когато се приближаваме към смъртта . Виждаме как физическото ни тяло постепенно вехне, постепенно ставайки по-малко способно да абсорбира преживяванията в душата. От друга страна, душата става по-свежа и по-зряла, когато можем непрекъснато да се учим от живота, сякаш в училище. Ето защо в младостта това, което е свързано с идеали, с идеи, дори само с понятия, проблясва през нашето несъзнателно същество, завладява кръвта ни, нервната ни система, пуска корени в нас, само за да се прояви по-късно в живота като наша способност или неспособност за живот. По-късно в живота чувстваме, че кръвта ни вече не иска да следва ентусиазма, който изпитваме към идеалите си. Това е нещо, което в известен смисъл е възпрепятствано от днешното погрешно възпитание, но което все повече ще се превръща в едно от най-големите съкровища на живота и източник на блаженство.

а именно , това, което иначе даваме на физическото тяло и което се съединява с него, сега, докато бързаме към зимата на живота, ще засили нашето душевно състояние, но не може да влезе във външното физическо тяло, защото това външно физическо тяло му оказва съпротива.

Ако разгледаме това, ще кажем: Виждаме как вътрешното ни същество става все по-богато, докато се приближаваме към портите на смъртта. За разлика от това, възраженията, че човек отслабва с възрастта и т.н., са напълно неуместни; те произтичат от материалистични начини на мислене и предразсъдъци. До степента, в която тялото ни умира, вътрешният ни живот се обновява, може дори да се каже, че се инфантилизира, така че можем да видим, че има един вид подход към онези сили, които са най-интензивно напрегнати, когато бързаме към портите на смъртта. Това е особено очевидно при онези, за които обучението, описано в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове?“, предоставя възможността да възприемат и преживяват нещо независимо от инструментите на физическото тяло. Описано е също, че човек може да се тренира нагоре чрез медитация, концентрация и т.н., така че преживяването и възприемането на духовния свят в душата да стане реалност и че в същото време душата знае отлично: Това, което сега преживявам, никое око, никое ухо, никое външно тяло не може да ми помогне с него, защото аз съм отвъд физическото тяло. В такъв случай, ярки чувства и волеви импулси винаги трябва да съпътстват медитацията, концентрацията и т.н., на които човекът се подлага. Следователно, не е достатъчно някой просто да се отдаде на мисли. В „Как да постигнем познание за висшите светове?“ е точно описано, че човекът трябва да се ангажира с чувства и усещания.

То трябва да бъде свързано , тоест, с това, което иначе се спуска в несъзнателните дълбини на душата в младостта. Човек трябва да медитира, да се концентрира върху живота на мисълта, но по такъв начин, че мислите да бъдат постоянно пропити от огъня на емоциите, да бъдат оживени от волеви импулси, които не се превръщат в действия, а живеят в мисълта.

Когато човек се обучава в истинско ясновидство, подходящо за нашето време, той преживява във физическо съществуване това, което иначе се преживява само след преминаване през портата на смъртта. Обаче, той преживява цялото ясновидство по такъв начин, че възприема голямата разлика, която ясновидската душа би могла да изрази по следния начин: Да, аз преживявам духовен свят, свят, в който хората съществуват между смъртта и новото раждане; аз живея с тях. Но всичко, което преживявам като знание, аз го наблюдавам. Разликата между мен и тези души се състои във факта, че мога да наблюдавам това, но не мога да действам или да творя в него. – Душата възприема тази разлика. Но това произтича единствено от връзката с физическото тяло, защото в момента, в който ясновидското съзнание се освободи от физическото и етерното тяло, се освобождава това, което е свързано с физическото тяло като напрежение и прави познанието възможно; това са силите, които отличават човека, когато преживява времето между смъртта и новото раждане. Това е, което ясновидството изпитва, подобно на силата на опънат лък. Ясновидецът възприема всяка сила като сила на възприятието. В момента, в който напрежението се освободи, лъкът се връща назад и преминава от неподвижност към движение. Така е и с ясновидеца, когато преживява живота в

Физическото тяло преминава в живот в света след смъртта. Ясновидецът може да си каже: Ти можеш да наблюдаваш само духовния свят; виждаш какво се случва. Но когато тялото ти се отдели от теб при смъртта, сили се освобождават, както когато стрела се изстрелва от лък. Тези сили, в човешката душа, поемат други функции за времето между смъртта и прераждането. Това са времената, в които човек може да погледне назад към миналото си земно съществуване и след това да работи върху новото си земно въплъщение, докато не се събуди за ново земно съществуване.

Но не само като провеждаме наблюденията си по този начин, но и по друг начин, можем ли да получим, ако не математическо доказателство, то поне достатъчно, ако провеждаме наблюденията си в хармония с природата. Когато едно растение расте, ние виждаме как то се развива лист по лист, как накрая развива цвета, как цветът се опложда и как плодът се развива в семето. Тогава растението стига до своя край. Пълна ли е неговата сила? Не, а по-скоро онези сили, които са най-силни в растението по това време, призовават цялото растение към ново съществуване. Силата, която е вътрешно напрегната, сякаш свита до точка, се появява отново по различен начин, когато поставим растението в земята и видим как цялото растение възниква отново. Така началото и краят на растителния живот са свързани с нас. Така също това, което ние, докато преминаваме през смъртта, притежаваме в себе си като сили, които са най-силно напрегнати, е свързано с това, което виждаме в началото на земния живот. Тук виждаме, че човекът, като малко дете, заспива в един вид състояние на сумрак.

Живот. Но в този процес на заспиване се работи върху физическото същество на човек в рамките на определено пространство на игра, така че физическите органи на човек да съответстват точно на вътрешния му живот. Би било тъжно, ако някой твърди, че активността на егото започва едва когато у детето се появи самосъзнание. Не, то е там преди това и индивидът трябва само след това да използва силите си, за да развие съзнание и памет. Преди това силите на егото са активни в пластичното оформяне на физическите органи, в изкусната обработка на тялото, което е все още меко и гъвкаво, така че то да стане това, което по-късно може да съдържа съзнание. Така виждаме егото в най-изкусната му работа, когато индивидът навлезе в съществуване, и ни става ясно как индивидът притежава активни сили, които вече няма, когато се приближи до това, което може да бъде паметта. Ако наблюдаваме такъв човек без предразсъдъци, виждаме как той се свързва със света по уникален начин, намирайки своето място в него. Виждаме как първоначално неясните му черти и способности се развиват все повече. И най-накрая виждаме как това, което преди сякаш е преминало през портата на смъртта, подготвяйки се да изгради ново тяло, сега наистина работи върху ново тяло, така че човекът да бъде поставен в ново тяло с плодовете на предишния си живот. Така егото преминава от едно земно съществуване в друго. В засилването на душевния ни живот, след като е демонстрирало своята активност в това засилване, то се разкрива надарено с най-силни сили, които продължават да се увеличават до смъртта, и ги изживява във времето между смъртта и новото раждане по такъв начин, че след това да ги проявява отново в ново земно съществуване.

Така виждаме как причините, които самите ние задействаме, се отразяват в следващия живот, тъй като той продължава предишния. Виждаме как звено след звено във верига. Трябва само да сравним това наблюдение с това, което будизмът например предлага, и тогава ще видим, че съвременната духовна наука, такава каквато може да произлезе от ясновидски информирана концепция за развитие, може да възприеме добрите идеи на будизма, но трябва да отхвърли останалите. Будизмът е последният плод на ясновидска първична култура, по време на която хората са притежавали по-ранното, примитивно ясновидство и за своето време е защитава идееята, че има повтарящи се земни животи, защото хората са имали това като пряк опит на древното си ясновидство. За разлика от това обаче, будизмът категорично твърди, че всичко, което се пренася от предишен живот и се слива с егото в настоящия, всъщност се превръща в нищо повече от привидното его, което възприемаме в образа. Будизмът по същество не разпознава истинското аз, а само привидното аз, образа, който обсъждахме. Следователно той говори за това, че азът преминава като нашето физическо тяло, нашата физическа форма и другите ни преживявания. Това, което будизмът позволява да се пренесе от предишен в настоящия земен живот, са само действията от този предишен живот, кармата. Според будизма начинът, по който тези действия са групирани заедно, поражда привидно „аз“ във всеки нов живот, така че в нашия нов живот не се пренася „аз“, а само *действията*, само кармата. Следователно, будистът казва: Това, което действа като „аз“, е илюзия като всичко останало, е Мая като всичко останало и аз трябва да се стремя да надхвърля „аз“. Действията от предишния ми живот се развиха по такъв начин, че сега се проявяват—

да се прегрупира сякаш около централна точка. Но това „аз“ е просто подобие на централна точка. Следователно, аз трябва да угася това, което кармата е въвела в живота. Обратно, духовната наука казва: Азът, който възниква, е концентриращият акт на кармата. И докато всички други действия са временни и са балансирани във времето, този акт на карма, който е довел човечеството до самосъзнание, не е временен, така че със самосъзнанието възниква нещо, което можем да характеризираме само както направихме днес, тоест, че то засилва и засилва съществуването си и че когато отново влезем в съществуването, ние отново се появяваме групирани около „аз“. По този начин будистът угасява „аз“-а и позволява само кармата да бъде валидна, която действа от един живот в следващия и създава ново подобие на „аз“ там. Докато поддръжникът на съвременната духовна наука, за когото кармата и егото не са едно и също нещо, си казва: От настоящия ми земен етап моето его излиза с засилване на живота и ще се появи отново като такова в следващото ми земно съществуване, след което ще се обедини с делата на този следващ живот. Ако аз, като его, съм направил нещо, то остава свързано с центъра и преминава с делата от инкарнация в инкарнация.

Това подчертава радикалната разлика между будизма и съвременните хуманитарни науки и въпреки че и двете говорят за прераждане и карма, именно самото „аз“ се увеличава от живот в живот и формира нашия вътрешен душевен живот. И когато обмислим това увеличение, то ни става очевидно дори в нашето индивидуално земно съществуване, така че се връщаме в определен момент от времето, когато сме били деца.

Това бяха. Това, което се намира преди този момент, не можем да си спомним; можем да научим за него само от родителите си и така нататък. Паметта се събужда само в определен момент, но не можем да кажем, че тези сили, които се проявяват в паметта, не са били налице преди. Те наистина са били налице преди и са действали върху нашето вътрешно „аз“. Това е основата на развитието: паметта се събужда само в определен момент в ранните етапи от живота.

Духовната наука допълнително показва, че точно както обикновената ни памет за земния живот се пробужда в определен момент от детството ни, така е възможно, след като човек е повишил съзнанието си до определена степен, да го издигне все по-високо, така че да притежава памет не само за настоящото си земно съществуване, но и за предишните си земни животи. Това е факт на развитието, който в момента се разкрива само на ясновидското съзнание, но е в съответствие с това, което може да се познае и по други начини. Когато се казва, че чувството за справедливост на човек се бунтува срещу повтарящите се земни животи, защото те не могат да бъдат запомнени, трябва да се възрази, че точно както обикновената памет е факт, въпреки че човек не може да си спомни какво е преживяно преди възникването на паметта, и въпреки това то се е развило след това, така и аз първо трябва да развия тази памет, която може да погледне назад към предишни земни животи. По този начин паметта, която хората иначе използват като възражение срещу развитието, се превръща именно в идеал за развитие и човек трябва да си каже: Как се научих в детството си за земно съществуване

памет , аз трябва да продължа да развивам и памет за повтарящи се земни животи. Така стигаме до утешителния факт – който обикновените филистерски души няма да споделят – че все още имаме много човешки идеали пред себе си, не само тези, които можем да формираме с обикновено съзнание, но и идеала, който трябва да постигнем като памет за предишни земни животи. Казвам, че това е факт, който обикновените филистерски души не могат да споделят с духовната наука. Защото наскоро прочетох изказване на човек, който в момента е високо ценен, който вярваше, че не всички загадки на света могат да бъдат решени чрез човешкото разбиране, нито пък изискванията на доброто могат да бъдат изпълнени от човечеството, защото ако всичко бъде изпълнено и всички загадки бъдат решени, тогава човечеството няма да има какво повече да прави на земята. - Въпросният човек не може да си представи, че развитието ще надхвърли настоящия етап, така че човекът ще придобие нови способности и нови задачи и че ново добро ще дойде и за по-високо ниво на съзнание.

Това е и една от благословиите, които идват от духовната наука: тя ни показва перспектива, която не завършва с някаква неясна несигурност. Не е нужно да казваме: Гледаме в празното време – по-скоро имаме пред себе си *перспективата* на цялата вечност. Виждаме как се формира връзка след връзка и си казваме: В този настоящ живот вие носите силите, които сте придобили в този живот; чрез тях вие изграждате бъдещо съществуване, което ви дава възможност да изживеете тези сили наново. Там ние преживяваме, малко по малко, как се разгръща идеята за вечността.

Реалността се появява и разгръща пред човешката душа като необятна, вечна перспектива. Това е постижението на духовната наука: ние не просто се питаме наум: „Какво е вечността?“, нито просто получаваме абстрактна идея, а по-скоро, чрез истинско, реално съзерцание на човешкия живот, виждаме как тази вечност възниква, как се изгражда парче по парче. И с това всяко абстрактно съзерцание се прави отживелица. Реалността ни показва това, което реалността винаги трябва да показва: как всичко е изградено от отделни парчета, от отделни членове. По този начин духовната наука ни показва как вечността може да се обясни чрез природата на човешката душа и как човешката душа е свързана с природата на вечността.

И ако се вземе предвид другото възражение, в което може би все още е вярвала фигура като Лесинг, някой би могъл да каже: Съдбата ми сега ми се представя по този начин, но ако си представя, че самият аз съм си причинил тази съдба чрез кармата, това само увеличава страданието ми, защото тогава бих трябвало да си припиша недостатъците си. — Но от гледна точка на духовната наука тази мисъл се трансформира в друга. Във времето, което предшества сегашното ни раждане, ние сякаш търсихме нещастieto, което ни сполетя. Защото, като търсим и особено като преодоляваме нещастieto, ние придобиваме именно по-съвършена способност, нуждата от която не сме могли да познаваме досега. В безтелесното състояние ние бяхме напълно наясно с неговата необходимост: само като се стремим към това нещастие, ние се правим способни да постигнем това ниво на съвършенство.

да постигнем това, от което се нуждаем и което все още не притежаваме. По този начин законът на кармата ни води през житейските уроци, като в крайна сметка ни води до щастие. Нещастieto се разкрива като носител на сила във връзка с идеала за вечност.

Вече не е възможно да се демонстрира как всяка от нашите земни форми е подразделена на различни и как друг начин на съществуване ще последва края на земното съществуване, така че човешкото съществуване не е изпълнено само от настоящите земни животи, защото земните животи също са имали начало. Но това, което човек придобива чрез повтарящи се земни животи, ще остане с него дори и за други форми на съществуване. За земното разглеждане обаче такава перспектива е достатъчна, ако вземем предвид природата на ядрото на човешката душа, защото там разглеждаме това, което ни учи, че вечността не започва само със смъртта, а вече се разкрива в това, което е душата в тялото.

Хуманитарните науки се свързват с нещо, като издигат от старото към нещо ново и по-висше, нещо, което древните духовни учени до известна степен са усещали и изследвали. Вярно е казаното от Хегел: вечността не може да започне за душата само със смъртта, а трябва да бъде присъщо качество, вече присъстващо в земния живот. И това, което хуманитарните науки ще доведат до все по-голяма яснота, проникнато от чувства и импулси на волята, превръщайки се по този начин в еликсир на живота, е нещо, което надхвърля всички епохи и се схваща от най-добрите умове като свързано със същността и природата на човешката душа. Така че днес мога да цитирам и една стара поговорка, обобщаваща, така да се каже, ако не съдържанието, то поне характера на днешната дискусия, написана в третата следхристиянска епоха.

Великият мистик и философ *Плотин* , който размишлявал върху природата на времето и вечността, направил това през 16 век:

Вечността е нещо, което като качество не е просто случайно свързано с духовната и психологическа същност на човечеството, а по-скоро, като необходимост, принадлежи на природата на човешката душа. Вечността не е случаен атрибут на духа; вечността принадлежи на духа, вечността е в духа, вечността идва от духа, вечността живее чрез духа.

ДАРВИН И ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА СУПЕРСПИРАТОРНИТЕ СИСТЕМИ

Берлин, 28 март 1912 г.

Беше на тринадесети октомври 1882 г. Един мъж, носещ в себе си семената на смъртта, пътувал от хотел в Торино до гарата. И по пътя към гарата станало ясно, че не може да завърши планираното си пътуване до Пиза. Той починал в Торино, сам, не заобиколен от приятели, някои от които, според уговорките му, нямало да срещне отново до Пиза. Забележителен човек, чиято смърт, може да се каже, е символично показателна за начина, по който е живял. Той починал сам в Торино по пътя от хотела до гарата, грижейки се по това време само от управителя на хотела, който бил предвидил трудностите на физическото му състояние. Човекът умрял сам, точно както бил живял сам толкова дълго с най-доброто, което притежавал, сам в душата си в живот, който всъщност бил много богат на събития и изпълнен с богато социално взаимодействие. Забележителен човек. Той проучил родословното си дърво. Сега можем да приемем изследванията му горе-долу като историческа истина; резултатът от това, както ще видим скоро, е оказал влияние върху съзнанието на този човек и ние можем по известен начин да разпознаем неговото въздействие върху света, пронизано от импулсите, възникнали от това изследване на неговото родословно дърво. Той е проследил родословното си дърво назад до...

До девети век той е смятал викингския Отар Ярл за свой прародител и е проследявал произхода му чрез потомците на германския бог Один до самия Один. Може да се каже, че в резултат на подобно генеалогично проучване може да е възникнало гордо съзнание. В случая с човека, за когото говоря тук, граф *Артур Гобино*, това съзнание се е трансформирало в широкообхватни, значими идеи, които, подобно на малко други, са станали влиятелни и определящи за цялото интелектуално развитие на деветнадесети век – всъщност, може да се каже, за цялото интелектуално развитие на съвременната епоха. И когато най-важният труд на Гобино, съдържащ резултатите от изследванията му върху идеите, се появява през 1853 г., малцина – защото само малцина са разбирали нещо от съдържанието на този труд – успяват да осъзнаят, че в този човек не е говорил индивид, не е била конкретна личност, а по-скоро съзнанието на западното човечество в много специфичен момент от неговото развитие. За мнозина този труд съдържа идеи, които може да изглеждат странни. Но за онези, които се опитват да го разглеждат в смисъла на духовната наука, както ни стана очевидно и в лекциите тази зима, трудът е изпълнен с идеи, които ни насочват, повече от всичко друго, към начина, по който един напреднал, особено изтъкнат човек е трябвало да мисли около средата на деветнадесети век.

„За неравенството на човешките раси“ – така, преведено на немски, ще се казва френското произведение, което, както бе споменато, е публикувано през 1853 г.: „Есе за неравенството на човешките раси“. Това произведение е вдъхновено от възгледите, изразени от граф Гобино по въпроса

Той беше придобил тези знания чрез многобройните си дипломатически постове, които заемаше не само в европейските дворове, но преди всичко в Ориента. Той беше свидетел на голяма част от интелектуалните, психологическите и моралните сили, действащи в тъканта, която наричаме човешки живот. И от изключително богато изобилие от наблюдения, направени с най-проницателна проницателност, се беше появила идеята, че човечеството произлиза от редица оригинални човешки типове, които той виждаше като отправна точка на човешкото развитие, доколкото те му бяха ясни в ретроспекция, проявяващи се на различни места на Земята – човешки типове с различни форми и ценности. На всеки от тези човешки типове той приписваше, така да се каже, определено вътрешно изобилие от съдържание на развитието, което в по-нататъшното си разгръщане през цялата история на Земята то трябваше да извлече отвътре, да осъществи присъщия си потенциал в цялостния живот на Земята. И граф Гобино видя възходящото развитие във факта, че тези оригинални човешки типове, особено докато оставаха несмесени, извличаха своите оригинални предразположения от себе си и ги развиваха все повече и повече по целия свят, така че резултатите от това развитие на различните човешки типове, в тяхното взаимодействие, съставляваха това, което наричаме история на Земята. Но до същата степен, разсъждаваше граф Гобино, докато членовете на тези оригинални човешки типове се смесваха – а тяхното смесване е необходимостта от по-късно, по-нататъшно човешко развитие – това, което бихме могли да наречем известно равенство на индивидите по цялата Земя, наистина започва да се разпространява; но всичко велико, всичко...

Той виждал най-мощното, елементарно и трайно влияние в човешката култура в това, което произлиза от различните, неравностойни типове хора, които той смятал за различни човешки раси . Според него това се проявявало в това как с течение на времето се развивало това, което може да се нарече заливане на човечеството с идеята за равенство, преодоляване на расовото неравенство. Но граф Гобино едновременно с това виждал в това и тласък за упадък на културите. Затова той си представял прогреса на човечеството по следния начин: че това, което е предопределено да се случи, със сигурност ще се случи; че хората все повече ще се смесват помежду си; но че с това смесване, с това усвояване на човека с човека, ще се случи нещо, което прави хората равни, но също така, както е радикален граф Гобино, безполезни.

В частност, граф Гобино вижда в това, което може да се нарече християнска култура, с нейните идеи за равенство и универсално човечество, онова, което, макар и да има безкрайна стойност за по-нататъшното развитие на човечеството, съдържа и точно това, което трябва постепенно да доведе до хомогенизиране на човешките същества. По този начин той характеризира християнството като религията, която според него никога не може фундаментално да се трансформира в християнска цивилизация. Той се изразява рязко, като заявява, че християнството ще остави на китайците, а също и на инуитите, външния им вид; че дори ако китайците приемат християнството, то ще ги остави с фундаменталната структура на религиозното им същество, а също и на инуитите. Защото граф Гобино вижда в християнството религия, която „не е от този свят“, тоест тази, която дава на човечеството нещо, което се крие в душата.

То може да бъде ефективно, но не може да се трансформира по такъв начин, че да се проявява външно, превръщайки се в импулси, които преоформят и доразвиват човечеството във връзка с това, което се разкрива за хората външно, във външната култура, във външната цивилизация. Той вижда всичко, което може да се прояви в такава външна култура и цивилизация, като произтичащо от това, което първоначално е било предразположено в типичните расови характеристики, които са били неравностойни в началото на човешкото развитие на Земята. А по отношение на нашето земно съществуване, от възгледа на граф Гобино за човечеството сега произтича забележителен песимизъм. Като разглежда какво може да се случи чрез помирението на противоположните сили на първоначалните човешки типове, като проследява развитието на човечеството, докато то все повече приема християнството, в бъдещето, той осъзнава, че нещо постепенно ще се развие в човечеството, отнасящо се до това, което е най-свято и важно за него, при християнските вярвания – нещо, което не може да стане тласък за външна цивилизация. Вместо това, християнският възглед, като изравнява всички хора, едновременно ще доведе до дегенерация, така че ще има все по-малко и по-малко жизнеспособни импулси за прогреса на човечеството и хората ще упаднат все повече и повече по отношение на цивилизацията, до степен, че цивилизацията ще бъде заменена от дегенерация. И един ден, както той го формулира, земята ще надживее човечеството, което ще изчезне на нея, защото по същество ще е изхвърлила всичко, което е съдържала в себе си в ембрионална форма и вече няма да притежава никакви жизнени импулси за в бъдеще. Така погледът на граф Гобино е насочен към земята, която някога е била смятана за оцелял-

Планетата ще изостане. Човечеството на нея ще изчезне, а признаците на това изчезване са всички онези импулси в хода на човешкото развитие, които сочат към хомогенизиране на човешките същества, към балансиране на противоположностите.

Ако разгледаме този начин на мислене – и можем спокойно да го наречем монументален – тогава, въз основа на всичко, което можем да почерпим от лекциите тази зима, трябва да го опишем като такъв, който напълно съответства на всички предпоставки на интелектуалния живот на деветнадесети век. Той би могъл да бъде замислен само по начина, по който тези предпоставки на интелектуалния живот на деветнадесети век е трябвало да бъдат отразени в един велик, изобретателен човек, който е чувствал нуждата не просто да мисли за идеите на своето време с четвърт или половинчато желание, а наистина да ги преследва до крайните им последици. Колкото и значими да са били идеите на граф Гобино в току-що описания смисъл, *те* въпреки това не успяват да спечелят голяма подкрепа в общественото съзнание на времето. Може да се каже, че името на граф Гобино е било известно на малцина, дори след публикуването на монументалния му труд „За неравенството на расите“.

Няколко години по-късно съзнанието на епохата се проявява по съвсем различен начин, отново чрез личност, в която не само индивидуалността, но и цялата епоха е уникално изразена. През 1853 г. се появяват първите два тома от гореспоменатия труд на граф Гобино, последвани от последните два през 1855 г. През 1859 г. е публикуван *трудът на Чарлз Дарвин* „За произхода на видовете чрез естествен подбор или запазването на усъвършенстваните раси в борбата за живот“.

Първо, можем да разгледаме начина, по който е представена работата.

Вижда се ефектът, че в това произведение на Дарвин е внесено нещо значимо в интелектуалното развитие на човечеството. Как се е отразило това например на нашата немска страна? Както обикновено се случва със значимите неща, така се е отразило и на това произведение, тъй като водещите учени, които са вярвали, че могат да обхванат цялата наука със своята логика, първоначално са реагирали на произведението на Дарвин, като са му се присмивали, като са осмивали човека, който, въз основа на наблюдението на явленията от животинския свят, е предполагал, че може да говори за трансформация на животинските форми, които дотогава са били свикнали да се съпоставят, без да се обмисля как се отнасят една към друга, и без да се обмисля въвеждането на идеята за ставане в понятието за битие, за постоянно битие. Но само няколко години са били необходими, за да покаже работата на Дарвин своето въздействие, особено в рамките на немските изследвания, където смелият и дръзък *Ернст Хекел*, на срещата на естествените учени в Щетин през 1863 г., веднага прави крайния извод от дарвинистките предпоставки: че сега е необходимо да се вземе предвид, че човечеството в своето развитие трябва да бъде свързано с развитието на животинските форми, които не само съществуват едно до друго в света, но и са еволюирали от несъвършени към все по-съвършени. Но не само това се е случило, но и нещо съвсем различно. Водещите принципи на неговата работа, водещите идеи на дарвинисткия възглед като цяло, са проникнали във всички научни изследвания, като са се вкоренили толкова дълбоко, че в рамките на няколко десетилетия цялата научна литература е била пропита от това, което Дарвин първоначално е предложил като идея. И днес виждаме, че тези, които все още не са схванали този дарвинизъм...

което го е довело отвъд самия него, особено в сериозни изследвания, дори до основаването на цял мироглед, всъщност може да се каже „религия“, върху дарвинистките идеи. Съдбите на тези двама мъже са забележително различни: граф Гобино е малко известен, името на Дарвин става широко известно, а идеите му се вкореняват в съзнанието на хората. Така че всеки, който наистина разглежда културното развитие от гледна точка на интелектуалното развитие, може да каже: Мисленето на голям брой хора е напълно трансформирано от Дарвин само за няколко десетилетия. Само някой, който не е запознат с това, което в момента се счита за жизнеспособни идеи, с това, което прониква в цялото обществено мислене, и едновременно с това, което е доминирало общественото мислене преди разпространението на дарвинисткия възглед за природата, може да се съмнява в това последно твърдение. Отговорът на въпроса защо съдбите на тези двама мъже са толкова различни също разкрива нещо от това, което може да ни осветли задачата и значението на хуманитарните науки в наши дни.

Ако първо разгледаме какво е въвел дарвинизмът в част от човешкото съзнание, трябва да кажем: Този дарвинизъм се основава изцяло на идеята, че научното наблюдение на ставането може да възникне само от външни сетивни факти и обработката на тези външни сетивни факти от мисълта, която е обвързана с инструмента на мозъка. Всичко, което надхвърля такава научна насока, според дарвинисткия начин на мислене, какъвто се е развил, какъвто самият Дарвин все още не се е придържал към него, принадлежи към сферата на ненаучното, към сферата на това, с което човек може само да мечтае.

Може би самата вяра би била достатъчна, но тя никога не бива да играе роля в науката. Тези, които наблюдават хода на събитията и случилото се от външна гледна точка, лесно ще кажат: „Е, това, което по-ранните времена са мислили за развитието на човечеството и другите организми, просто съответства на несъвършено човешко изследване; едва през деветнадесети век науката успява да установи миоглед, строго основан на истински, здрави и добре обосновани изследвания.“ Следователно, такива лекомислени мислители ще кажат: „Самата наука принуждава човечеството да пренебрегне всяко свръхсетивно познание и да се ограничи до хода на събитията, който се появява, когато науката се ограничава единствено до сетивните факти и до това, което интелектът може да направи от тях.“ И така, мнозина днес вярват, че науката и нейното мислене ни принуждават просто да отхвърлим всяко свръхсетивно изследване. Така ли е? Много зависи днес от отговора на този въпрос! Ако наистина науката ни е принуждавала да изключим всичко свръхсетивно от нашите наблюдения, тогава всеки, който приема науката сериозно, неизбежно би трябвало да се подчини на това последствие. Но нека се запитае: Каква е основата за това, което се представя като научна необходимост, появила се едва през деветнадесети век за зрялото човечество? За Дарвин и неговите най-близки последователи причината да поставят хората директно в животинския род е, че хората, не само във физическото си, но и в умственото и духовното си същество, представляват по-съвършено същество, което постепенно еволюира от животинското царство.

, което се е развило в поредица от животни, е била, че тези хора са разсъждавали: Ако човек разгледа хората и останалата част от животинското царство, навсякъде е очевидно дълбоко сходство, на първо място, например, в скелетната структура, но също и в другите форми на органи и в дейностите на отделните същества. Дарвинисти като *Хъксли, по-специално, подчертават* колко подобна е човешката скелетна структура с тази на висшите животни. Това, казват те, налага предположението, че всичко, което хората притежават, всъщност има същия произход като животинското царство, всъщност, че постепенно се е развило от животинското царство чрез просто усъвършенстване на животинските характеристики и органи. Питаме се: Наистина ли човешкият ум е принуден от подобни открития да направи току-що описаното заключение?

Нищо не е по-поучително за отговора на този въпрос от факта, че по особен начин *Гьоте е станал предшественик на Дарвин* преди самия Дарвин . Целият мироглед на Гьоте ще намерите не само в моята книга, която е директно озаглавена „Мирогледът на Гьоте“, но и в предговора, който написах през 1880-те години за изданията на Гьоте на „Германска национална литература“. Когато видим колко интензивно Гьоте е изучавал животинските и човешките форми, за да стигне до много специфично заключение, и когато вземем предвид по-специално значимия факт, че е бил вдъхновен от *Хердер да развие основните идеи на своите възгледи* , тогава трябва да кажем: Възможно е било и човек със съвсем различен начин на мислене, със съвсем различен научен мироглед и нагласа да постигне такъв резултат.

като Дарвин, да стигне до същите резултати, всъщност да почувства необходимостта от тези резултати. - Гьоте, в сравнително младата си възраст, се е опитал да демонстрира, противно на твърденията на всички водещи естествени учени на неговото време, как няма външна разлика в структурата на хората в сравнение с тази на висшите животни. В младостта на Гьоте такава разлика е била предполагавана, доста странно, по отношение на детайлите. Например, твърдело се е, че висшите животни се различават от хората по това, че притежават като цяло така наречената междучелюстна кост в горната челюст, в която са разположени горните резци, но че хората нямат тази кост, а по-скоро горната им челюст се състои от едно цяло. Това е мнението, което най-видните естествени учени от младостта на Гьоте са смятали, че трябва да поддържат, защото са разсъждавали: Между висшите животни и мислещите хора, стоящи на Земята, трябва да има разлика, която е очевидна и във външната им структура. Гьоте наистина подхожда към работата си с изключителна научна прецизност, когато, въпреки противопоставянето на научната общност по негово време, доказва, че хората, в ембрионалното си развитие преди раждането, притежават междучелюстната кост в горната челюст, точно както другите животни, с изключение на това, че при хората тази кост след това се слива, така че вече не се вижда в зряло състояние. Гьоте смята това откритие за значимо. Виждаме, по-специално, от начина, по който пише на Хердер за това, че той също смята неговите последици за значими, защото на 27 март 1784 г. той пише на Хердер: „Това също трябва да ви зарадва най-искрено, защото е като ключовия камък на човека, не липсва, той е там! И как! Представял съм си го и в...”

Мислех си за връзката с цялото ти същество, колко красиво ще бъде.“ И че това наистина трябва да се отдаде не на материалистично чувство, а на обратното, ни се доказва от факта, че Гьоте, в пълно съгласие с Хердер, вижда в това свое откритие, в това негово следствие, именно укрепването на един мироглед, основан на духовни факти, че духът царува навсякъде, от най-нисшите създания до най-висшите, и навсякъде следва един и същ основен план.

Намерението на Гьоте е било да докаже това и за него резултатът, до който е стигнал, е бил именно доказателство за силата на духа. Следователно, това е било и доказателство за силата на духа, когато е направил откритието – което всъщност не е било повторено от естествената наука до втората половина на деветнадесети век – че човек може да види трансформирани прешлени в черепа. За Гьоте това е означавало действието на духа по такъв начин, че духът притежава основна форма в прешлена, която трансформира, чиято форма променя, така че тази форма става използвана за обхващане на органа на мозъка, по това, че творческият, управляващ дух се разкрива именно в трансформацията на формите, възникващи от прости форми. И ако мога да говоря от лична гледна точка, за мен беше наистина прекрасен факт, когато по време на шестте години и половина обучение и изследвания във Ваймарския архив на Гьоте и Шилер, един ден попаднах на тетрадка на Гьоте, в която имаше запис с молив, в който Гьоте си казваше: „Целият човешки мозък всъщност е само трансформиран нервен бум; във всеки нервен бум, така да се каже, вече има зародишната форма на това, което умът трансформира и трансформира.“

оформен по такъв начин, че да се превърне в сложния орган на мозъка. — Тук виждаме как това, което по-късно дарвинистите смятаха за доказателство, че човек трябва да се обръща само към сетивните факти, ако иска да обясни развитието на човека, се превърна за Гьоте в доказателство за вседействащия и всепроникващ дух, който извиква най-сложните форми от най-простите, така да се каже, и по този начин постепенно довежда делото на природата до развитие.

ли ни е — не искаме да се занимаваме с логически дедукции или диалектическа игра, а по-скоро с вече съществуващите факти — да поддържаме, пред лицето на такъв факт, твърдението, че научните наблюдения са принудили хората да основават един вид материалистично-монистичен мироглед върху дарвинизма? Абсолютно не ни е позволено да го правим, защото виждаме как в творчеството на Гьоте същият ход на изследване води до идеалистично-духовен резултат. От какво тогава би могло да зависи, че през втората половина на деветнадесети век, въз основа на дарвинизма — който можем съвсем смело да наречем напълно осъществен гьотеанизъм, но само по отношение на сетивните факти — се е развил дарвинистко-монистичен мироглед или дори религия? Не фактите принуждават изследователите да правят това, а просто техните вкоренени начини на мислене, това, което хората искат да вярват за фактите. За ум, различен от тези, които днес развиват дарвинистко-монистичен мироглед от резултатите на дарвинизма, същият този научен начин на мислене служи като основа за един напълно различен мироглед. Това е важният и съществен момент, който трябва да разгледаме.

Ще разберем също как, фундаментално, материалистично-монистичният начин на мислене е нещо, което е пленявало хората през втората половина на деветнадесети век, нещо, което е проникнало дълбоко в цялата човешка мисъл сред онези, които се наричат напреднали мислители, и ще разберем как този начин на мислене се намесва и там, където човек не иска да бъде дарвинист.

Значителен пример – за хуманитарен подход е полезно да се подходи задълбочено и следователно да се консултират източниците – се представя в случая с изследовател, който със сигурност е недооценен днес, който, въпреки че публичният му образ може да е бил донякъде несимпатичен, въпреки това е от голямо съвременно значение по отношение на своите научни открития. Имам предвид *Морис Бенедикт, когото съм споменавал тук през годините*. Морис Бенедикт не е дарвинист, а теоретик на еволюцията. Той признава еволюцията, макар и не в дарвинисткия смисъл. Един резултат от богатството на откритията на Бенедикт заслужава специално споменаване. Бенедикт съсредоточи вниманието си върху изучаването на морално дефектни индивиди, така наречените престъпници. Преди Ломброзо, по по-достъпен и по-подходящ за публиката начин, дилетантски да посочи подобни факти, Бенедикт вече беше провеждал подобни изследвания много преди това, въпреки че това „много преди това“ се простира само върху няколко години. Тук виждаме Морис Бенедикт да изследва мозъците на престъпници, мозъците на убийци. Той открива, че всички тези престъпни мозъци споделят една характеристика. Той намирал за доста забележително, че някои бразди, които иначе се намират на повърхността на мозъка, липсвали в мозъка на престъпника.

по-вътрешно, по този начин покрито от мозъчното вещество и не се простиращо навън. Но той също така изследва мозъците на убийци, които иначе създават впечатление за добродушни хора. Той наблюдава при всички тях как се появяват определени неравности в задната част на главата, как тилният лоб на мозъка не покрива правилно това, което се намира под него, и как при такива хора, подтикнати към подобни престъпления, формата на мозъка показва прилика с тази на маймуна. От това Бенедикт заключава, че коренът на човешките аномални действия се крие в тази физическа организация, в непълното развитие на човешките същества, така че, така да се каже, това, от което произлиза човечеството – нисшето животинско – се изразява отново във вътрешните форми, чак до мозъка. И тъй като човечеството все още носи в себе си това, което би трябвало да надхвърли, то се превръща в престъпник. Така Морис Бенедикт основава целия си възглед за закона, морала и наказанието на идеята, че нещо може да се намери в престъпника, в престъпната индивидуалност, като наследство от онези времена, когато човекът все още е бил на нивото на първоначалната си природа, сред висшите животни. Както казах, Морис Бенедикт не е дарвинист, но мисленето му не го отвежда по-далеч от убеждението, че човек трябва да спре да приписва на престъпника, в неговата индивидуалност, такава организация, която го принуждава, от физическия свят, към неговите дела. В антропологията този изследовател от деветнадесети век търси това, което според него е необходимо за разбиране на аномалните човешки действия. Така виждаме – и бихме могли да видим стотици и стотици още.

Бих могъл да цитирам подобни примери, за да илюстрирам това, което ще кажа – как навсякъде, независимо дали занимаващите се с интелектуална дейност са дарвинисти или не, преобладава самото убеждение в авторитетния характер на външните сетивни факти и че науката, която се основава на тези външни сетивни факти, преобладава. Не бива да се изненадваме, че резултатите на Дарвин са били интерпретирани по материалистично-монистичен начин. Не самите резултати на Дарвин налагат това тълкуване, а по-скоро преобладаващите навици на мислене през втората половина на деветнадесети век. И може да се каже: ако беше възможно Дарвин да е навлязъл в различна епоха с изследванията си, би било възможно същите резултати на Дарвин да бъдат интерпретирани в идеално-духовен смисъл, както откриваме у Гьоте, че творческият, управляващ дух използва трансформацията на формите, за да извлече многообразието от явления от няколко основни форми. Това е особеният факт, който трябва да произлезе от всички тези съображения с вътрешна необходимост: че епохата, която току-що е приключила, трябваше да донесе на човечеството задълбочаване на разбирането му за външните сетивни факти, за външната сетивна наука; че за известно време човечеството трябваше да се отвърне от това, така да се каже, да отклони вниманието си от всичко, което насочва погледа му нагоре към духовното, към свръхсетивните светове, за да може цялата тъкан на сетивните факти, тъканта на случващото се във външния физически свят, най-накрая да въздейства върху човешката душа. Така в цялостния ход на човешкото развитие виждаме, така да се каже, необходимостта от материалистично-монистичния начин на мислене; виждаме как деветнадесети век

Това е било предназначено временно да отклони погледа ни от свръхсетивното и да се съсредоточи единствено върху случващото се в сетивната сфера. И ако искаме да разгледаме по-дълбокия смисъл на този факт, трябва да се запитаме: Наистина ли човечеството е спечелило нещо съществено за духовния си живот от подобно потапяне в сетивния свят?

Ако искаме да отговорим на този въпрос, трябва да имаме предвид няколко неща, които вече бяха споменати в тези лекции и които могат да бъдат намерени и в съответната литература: че огромен брой значими факти биха могли да бъдат истински изследвани само чрез фокусиране на безпристрастен поглед върху самия този свят на фактите, като не позволяваме на зрението ни да бъде замъглено от всякакви предположения от свръхсетивния свят, а по-скоро като го насочваме единствено към това, което бихме могли да видим външно. И това е много по-съществено от това, което обикновено се смята за основен принцип на дарвинизма през втората половина на деветнадесети век: че са изяснени значими, великолепни връзки между органите на отделните животински и растителни форми, връзки между отделните същности. Видяхме в тези лекции как дарвинизмът е преодолял себе си, как фактите днес всъщност ни принуждават вече да не говорим за връзка между животинския свят и човечеството по такъв опростенчески начин, както някога е правил Ернст Хекел. Но въпреки всичко това, когато човек разгледа огромното море от резултати от изследвания, появили се под влиянието на дарвинизма през втората половина на деветнадесети век, в него намира разяснения относно това, което би могло да се нарече грандиозен, монументален основен план на

да нарече животинския и растителния свят светът на всички организми . Благодарение на това изследване сега зърваме връзки, които не биха се появили, ако бяхме подхождали към тях с предубеждения за една стара, свръхестествена наука. Благодарение на материалистичната си предубеденост, сега притежаваме резултати, които един ден ще бъдат интерпретирани правилно, но които, предвид ограниченията на човешката природа, биха могли да бъдат открити само чрез тази предубеденост. Следователно, не бива да подценяваме голямата заслуга на дарвинизма, нито да пренебрегваме значението на работата на Хекел, от неговата „Обща морфология на организмите“ (1866) до неговата всеобхватна „Систематична филогения“ (1896), в събирането на приликите на животинските и растителните форми, за да се изгради, така да се каже, родословно дърво за цял живот. Дори ако всички родословни дървета, които Хекел конструира, са погрешни – те не са – дори ако човек ги отхвърли, дори ако концепцията на Хекел за произход е напълно погрешна, можем да пренебрегнем това, което се очертава като негови теории, и да се съсредоточим върху това, което разкрива прилики и връзки между формите по начин, немислим досега. Това е важният момент. След като позволим на това значение да въздейства върху умовете ни, можем да кажем: Само в нея духовната наука, както я разбираме днес, намира твърда основа , защото засега, редом с всичко, което е донесла интелектуалната култура на деветнадесети век, се обособява духовното, свръхсетивно изследване.

Как се сравнява това духовно, екстрасензорно изследване с това? То показва как човекът всъщност претърпява определено вътрешно развитие.

Това, което човек може да преживее, как може да насочи погледа си към свръхсетивните светове, е, че когато насочи погледа си към тези свръхсетивни светове чрез методите, които са достатъчно описани тук, той открива свръхсетивния свят на фактите и че в този свят се намират истинските причини, истинските причини за сетивните факти. Така видяхме как човек, вече в себе си – това беше повтаряща се тема през всички лекции – намира всеобхватна духовна и умствена сфера в свръхсетивното себепознание, която не само живее в него, както я схваща с нормалното си съзнание, но която съществува като реалност зад нормалното съзнание, която ние трябва да търсим в духовна форма много преди човекът да влезе в земното съществуване. Трябва да я търсим по такъв начин, че това, което идва от бащата и майката, да се съедини с това, което идва от духовния свят, чрез преживяване на събитията във времето между раждането и смъртта. И когато човек навлезе в духовния свят чрез въображаемо, вдъхновяващо и интуитивно разбиране, той се сблъсква с Майстора-занаятчия, творческото, градящо същество, което работи върху нас още преди да възникне съзнанието, което изгражда човешкото тяло именно там, където съзнанието все още не може да работи върху себе си, защото тази работа включва по-фината организация и усъвършенстване на тялото. Именно там егото, което идва от духовния свят, работи върху усъвършенстваното развитие не само на мозъка, но и на цялото тяло.

По този начин, ако човек, чрез методите на духовното изследване, си проправи път до разбиране на собствената си духовна и умствена същност, която намира своя външен израз само в тялото, той може да я разпознае, без да се налага да бъде физически или умствено изложен.

свят прозира през света на сетивата , свят, който е толкова реален за свръхсетивното познание, колкото светът на сетивата е за сетивното познание. Когато човек по този начин знае, че неговата духовна и психическа същност е действена и когато знае, че тази същност черпи силата и импулсите си от духовния свят, за да изгради нов живот и ново земно въплъщение, тогава човек може лесно да се издигне до това знание, което, така да се каже, свързва възгледите за човешката природа, за истинската човешка същност, с моралните идеи; което обединява възгледите за духовната и психическата същност на човека с това, от което човек се нуждае като сила за живот, като сила за труд, като утеха в живота, като сигурност в живота и т.н. И на всички въпроси дали човек ще се събере отново с онези, които е обикнал на Земята, се отговаря съвсем уместно с „да“ – това е допълнително разработено в моя „Очерк на тайната наука“ – като се показва, че човек, с истинската си същност, не само живее съзнателно и активно във физическото тяло, но може да живее и без тяло, където всичко, което е установил във физическия живот, продължава да живее в духовния свят и формира основата за ново въплъщение. Тези човешки взаимоотношения, както ги преживяваме тук, продължават в духовния свят и формират самата отправна точка за следващото ни въплъщение, така че да се съберем със същите хора, чиято връзка възниква, когато се освободим от физическите си тела, като се чувстваме привлечени към тях и придобиваме силите да можем да се срещнем отново с тях в ново въплъщение.

По този начин, чрез духовно изследване, човекът бива воден към

сферата на духовния свят и е отведен още по-навътре по такъв начин, че вече не намира своя произход в животинска форма на предсвета, а по-скоро намира произхода на себе си и на животните в духовния свят. Това ни показва лекцията за „Произхода на човека“. Като проникваме все по-назад назад, можем да разберем, че човекът има своя произход в духовния свят и че творческият дух, който живее и действа в човека, може да бъде разбран и разпознат като такъв от човека. Духовната наука ще покаже това все по-ясно на съвременната култура. По този начин тя се поставя редом до това, което по-материалистично-монистичната култура е постигнала в хода на деветнадесети век. Когато видим, както ни показва тази дарвинистка култура, че един общ план е в основата на цялото развитие на живите същества, че можем наистина да видим фундаментални идеи и сили, които се простират от най-несъвършените до най-съвършените етапи от живота, тогава такъв резултат придобива истинското си значение именно в светлината на духовната наука. В тази заключителна лекция днес можем само да използваме една притча, за да илюстрираме как показаното придобива смисъл.

Когато видим човек в по-късен етап от живота си и го сравним с това, което е бил, например в детството си, си казваме: Нашето духовно и психологическо ядро е работило върху външната ни организация. Същото нещо, което осъзнавам, когато постигна съзнание, това, което изважда мисли, чувства и волеви импулси от тъмните дълбини на душата, което, когато все още не е можело да ги изведе, когато мечтаех за живота си, е действало върху тялото ми —

Умът, който първоначално е бил несъвършен инструмент за духа и едва по-късно става по-съвършен, работи. Това, което е чисто свръхсетивно, това, което живее само в моите мисли, чувства и представи, първоначално е действало върху моите външни физически сетива като своя истинска същност, но едва по-късно аз успях да го осъзная. Ако човек схване това в неговото фундаментално значение, тогава е схванал и как умът е работил милиони и милиони години, за да създаде първо цялата поредица от живи същества в техните възходящи форми, а по-късно, въз основа на тях, да създаде това, което е човечеството в сегашната му култура. Точно както това, което сме ние като тридесетгодишни, трябва да възникне във вътрешната си духовност от факта, че първо работим върху несъвършения си детски организъм – със същия организъм, в който по-късно се превръщаме духовно – така и човешкият исторически живот, културният живот, както го разглеждаме, би могъл да възникне само от факта, че същото нещо, което сега действа свръхсетивно в цялата история и в цялата човешка култура – тази духовно - психична сърцевина, която въпреки това е отправната точка на всяко духовно ставане – първо бавно и постепенно е подготвило собствения си човешки организъм в цялата поредица от организми, точно както отделният човек в детството подготвя своя собствен организъм, който по-късно ще бъде инструмент на развития дух. Точно както това е същото „аз“, което мисли, чувства и желае на тридесетгодишна възраст и което в първите години от живота си работи върху външната организация на тялото, преодолява го и го превръща в инструмент за духа, така и човек може да си изгради идеята – и след зимните лекции тя ще се окаже напълно валидна, до която може да се стигне – че самият човек, с целия си психически живот

да се развие и преодолее, е нещо, с което сега трябва да се сблъскаме в неговото напълно оформено състояние. Делата на човешкия дух, който първо е трябвало да се подготви за това, в което е трябвало да се превърне във външната си животинска или като цяло органична форма, ни изправят пред нас, когато разглеждаме взаимосвързаността на тези външни форми.

Какво е постигнала дарвинистката култура на деветнадесети век, без дори да го осъзнава? Като е развила външни форми толкова изтъкнато, толкова възхитително величествено, тя е разкрила делата на човешкия дух, докато е работил върху външния свят, преди да може да проникне до вътрешното си аз и да разгърне собствената си същност и ставане като история. Това ще бъде напредъкът в човешкото развитие по отношение на интелектуалната култура: човек ще разпознае как цялостта на човешкия дух се крие в това, което дарвинистката култура, без да подозира за това. В това тя е царувала, точно както нашето е го царува в организма на детето. Дарвинизмът, през втората половина на деветнадесети век и чак до наши дни, е изучавал, без да го знае, божествените дела на човешкия дух. И човек наистина ще оцени това, което е създадено въз основа на дарвинизма, когато разгледа творческия човешки дух във всички тези детайли, които са изведени наяве, когато се възхищава на това, което човешкият дух е замислил да направи, преди да стигне до своето съзнателно, историческо творение. Така се подготвя нещо велико, нещо могъщо, което е само погрешно разбрано, което се приема сякаш е ефективно само по себе си, докато е планът, който творческият божествен дух е следвал по пътя си към човечеството. С това човечеството ще може да напредне с определен етап в своето себепознание и ще бъде подпомогнато от...

Напредъкът към този етап може истински да се разпознае само в това, което реално е било направено през втората половина на деветнадесети век.

А сега нека отново обърнем вниманието си към граф Гобино. Там откриваме как блестящият ум на този човек наистина е действал – но от гледна точка на деветнадесети век – как е виждал, така да се каже, това, което се представя във външния свят, но със сигурност с гордото съзнание на човек, който все пак е знаел нещо, лично е знаел, че човечеството произхожда от духовната сфера. Колкото и фантастично да изглежда това днес, именно върху този момент трябва да се постави особен акцент в този контекст: че през деветнадесети век е съществувал такъв човек, за когото личен, индивидуален факт е бил това, което за другите е просто теория, може би религиозно убеждение: че ако се върнем към нашия произход, стигаме не до физическото, а до духовното. Човек може истински да оцени уникалната личност на граф Гобино само когато може правилно да разбере неговото съзнание, което казва: „Ако проследя назад какво съм, какво живее в моите способности и качества, наследени от моите предци, откривам, че линията на наследството се връща към викингския Отарярл, че тя стига още по-назад до потомците на бог Один и че кулминацията ѝ не е физическо същество, а трансфизично същество като самия Один.“ Но каквото и друго да се съдържаеше в линията на мислене на граф Гобино, едно нещо липсваше. Липсваше му всякаква препратка към онова духовно и психическо ядро на битието, което действа в човек, не чрез линията на наследство, не просто в рамките на расата, а което действа в човек от...

Въплъщение във въплъщение, независимо от външната физическа форма, която сама по себе си допринася само за външната конфигурация, възникваща във физическата форма. Така, в средата на *деветнадесети* век, граф Гобино гледа само външното, но само това, което не включва духовното и психологическото ядро на човечеството. И така, каква е неговата перспектива? Той стои като смел човек, който не се спира на половинчат подход, а извлича крайните последици от своите предположения, казвайки си: Когато оглеждам света, това, което виждам, е нещо, което мога да опиша само по следния начин: ставането представлява упадък, то вехне, то загива във външния си вид; човечеството умира на Земята и Земята ще надживее човечеството. Тази мисъл стои там, сякаш изречена от растение, растение, което се е развило от лист на лист до цвят и семе, но не може да осъзнае, че може да получи нещо външно, което идва при него, и че може да приеме торящото семе от друго растение и да го развие в нова форма. Това, което растението не може да си представи само, граф Гобино също не може да си представи. Той не може да си представи, че в човешките същества, в тяхното расово съществуване, живее духовно ядро, което в подходящия момент може да приеме нов духовен елемент, такъв, който не се намира в зараждащите се, оригинални и смесващи се раси, а по-скоро в духовно-психическата сърцевина на битието, в индивидуалността, която индивидуалностите получават по същия начин, както растенията получават семето, което идва при тях от други растения, и която има оплождащ ефект от духовния свят върху духовно-

Духовната същност на човека и човешкото същество продължава, когато външното отпада, както листата и цветовете падат от растение, когато мисията на външното е изпълнена.

По този начин граф Гобино успя да осмисли правилно външния свят, да го осмисли правилно по такъв начин, че да осъзнае неговата склонност към дегенерация. Но все още му липсваше прозрението за онази духовна, психологическа сърцевина на човечеството, която се появява чрез сетивното изследване. Той можеше да компенсира това с осъзнаването на личната си връзка с божествения свят. Той притежаваше това лично, но оставаше изолиран в него. Човечеството обаче беше достигнало етап, в който, поглеждайки назад, откриваше само сетивните факти като отправна точка на собствения си произход; то откриваше своите предци в животинското царство, докато всъщност животинското царство трябва да се разбира така, както току-що беше характеризирано. Но ако човекът е способен да разбере какво действа в него, независимо от всички външни форми, които естествената наука от деветнадесети век ни е обяснила толкова величествено, ако държи погледа си вперени в духовния свят и проумее какво извира от него в подобие то му на неговото духовно-психично ядро, тогава той ще може също да признае, че за духовно-психичното ядро се случват все нови оплождания, така че мисълта, която иначе е песимистична, се трансформира в чудната мисъл за еволюцията на човечеството в бъдещето. Така, ако погледнем с граф Гобино това, което първоначално е било дадено на расите, тогава наистина това, което може да се види външно, умира, но вътрешно живее това, което може да приема нови импулси, което става все по-съществено и от земята то напуска - като духа от трупа -

Когато преминаваме през портата на смъртта – стъпвайки към нови форми, за да създадем ново съществуване отвътре в духа в хода на онази вечност, която обсъдихме в последната лекция – сега виждаме как, така да се каже, в граф Гобино се появява смел, енергичен и изобретателен мислител от отминала епоха, който напълно обмисля какво трябва да стане човечеството, когато погледът му е насочен единствено към външното. Така виждаме как човечеството, стигнало до тези заключения, изисква, в различен вид мисъл, това, което така укрепва процеса на ставане, че вечното в него се разпознава, което пренася същественото в други форми на съществуване, дори когато външната обвивка пада от същественото и действително поема по пътя, очертан от граф Гобино. Цялата сила се развива чрез преодоляване на противоположни сили. Граф Гобино, така да се каже, все още притежаваше от личната си вяра в собствения си произход изпълнението на своето мислене с божествено-духовно измерение. Дарвинизмът най-накрая изгони от всички концепции за човешкия произход и духовния произход на организмите това, което не е възприемаемо за сетивата; То е насочило погледа на човечеството единствено към сетивните факти и към това, което може да се извлече от тези сетивни факти с инструмента на мозъка. От противодействието, което се развива от простото фокусиране на конвенционалния дарвинизъм върху чисто външния свят на фактите, копнежът на човешките сърца по свръхсетивния свят ще се разпали. И тъй като нашето време вече зърва зората на този копнеж, който възниква като противодействие на конвенционалния дарвинизъм, той го среща и действа в съзнанието на хората. Копнежът расте все повече.

броят на хората, които изпитват този копнеж, които усещат, че дори у най-блестящите мислители старите начини на мислене непременно водят до последствия като тези на граф Гобино или на популярния дарвинизъм. Но когато хората осъзнаят, че не могат да останат с това, което изглежда толкова здраво установено във външната наука, тогава те ще копнеят за свръхсетивно изследване и тогава ще става все по-ясно как логиката и цялата мисъл в това свръхсетивно изследване могат да протичат по абсолютно същия съвестен начин, както външната наука, която е напреднала толкова много през деветнадесети век и която наистина може да бъде възхищавана от най-много духовни науки.

Когато разгледаме тези връзки , ние осъзнаваме необходимостта от свръхсетивно изследване в нашето време и тогава лесно ще разберем какво всъщност се стреми да постигне това свръхсетивно изследване. Идеята за неговите цели беше предназначена да бъде събудена в тези зимни лекции, както е било в многобройните серии лекции през предишните години. Цялата серия лекции беше по същество предварителен преглед на това, което беше обобщено днес, и се опита да демонстрира подробно как точно тази духовна наука съзнателно се интегрира в културния живот на нашата епоха, за да му служи по подходящ начин. Следователно не е изненадващо, че тази духовна наука е толкова често неразбрана днес. Целият тон на лекциите несъмнено показва на всеки, който се стреми да разбере, че тези, които стоят на основата на духовната наука, са добре запознати с възраженията, които могат да бъдат повдигнати срещу нея. И много от тези възражения произтичат от това.

Тези примери са създадени специално, за да покажат как могат да възникнат възражения срещу представеното тук. Повтарящо се явление е, че тези или онези възражения, повдигнати тук, по-късно се приемат за свои от слушателите, така че не се обръща внимание на това как това, срещу което може да се възрази, вече е било разгледано от самата човешка наука. Всеки, който обаче разбира хода на човешката култура и обмисля всичко, което се е случило по отношение на прогреса на човечеството, няма да се обезкуражи от оценките, които човешката наука в момента получава във външния свят. Вместо това, той ще може да посочи многобройни примери за това как това, което по-късно е било прието за даденост, като например самият дарвинизъм, първоначално е предизвикало най-силна опозиция. Примери от този вид са изобилни. Едно нещо винаги ще стои зад кулисите на истинския духовен учен: че дори и отделни елементи да се разпаднат, това не е по-различно от всяка друга наука, но фундаменталното ядро и основните истини трябва да останат и ще се вкоренят, защото всеки истински поглед към живота ни ни показва необходимостта от тази духовна наука. Особено когато се обърнем към най-великите мислители, както видяхме днес с граф Гобино и поддръжниците на дарвинизма, осъзнаваме колко спешно е необходимо да се интегрират свръхсетивните изследвания в духовния живот на нашето време и осъзнаваме как свръхсетивните изследвания съответстват точно на копнежа на онези, които желаят истински напредък в духовния живот в нашето време.

В близко бъдеще обаче нещата ще се развият по следния начин:

В света, ако човек изобщо се занимава с духовна наука или антропософия, много повече акцент ще бъде поставен върху различните сензационни неща, които са се появили тук-там или все още се появяват като издънки на духовната наука. Ще бъде лесно да се отхвърли тази духовна наука като нещо фантастично, гротескно, може би дори глупост, ако човек се ограничи да се фокусира върху нейните издънки. Но за определена публика ще бъде по-удобно да се подиграва на тези издънки, отколкото сериозно и достойно да се занимава с това, което може да се счита за научно изследване в рамките на тази духовна наука. И всеки, който обмисля духа на тези лекции, трябва поне да признае едно нещо: че тези лекции са се опитали да въведат в тази духовна наука същата логика, същото стремение, същото научно мислене, което преобладава във външната наука. И дори някои да не искат да го признаят, може би тук мога да говоря с немския биограф на граф Гобино, който каза: Мнозина са имали възражения срещу идеите на граф Гобино, казвайки: това, което граф Гобино има предвид, може лесно да бъде опровергано, защото всеки студент от второ поколение може да знае това и всеки студент от второ поколение може да схване тези мисли. – Но трябва да се изходи от предпоставката, че мисленето от второ поколение не е достатъчно, за да се разбере граф Гобино, и че човек трябва да отиде отвъд това, което смята за неговата фиксирана логика, и да не остава заседнал в логиката от второ поколение, ако иска да схване същността на духовната наука. Колкото и дълго да продължаваме да следваме този път в оценката на духовната наука и нейните резултати, както току-що беше посочено, винаги ще има хора, които въпреки това

Те ще разберат как поне се правят опитите да се продължи в интелектуалните изследвания със същата съвестност и същата строга логика, каквато е обичайно след интелектуалното обучение, което човечеството е претърпяло през последните векове. Именно по тази цел духовната наука трябва да бъде разпозната – не по някои грешки, допуснати в нея, нито по някои ексцесии, които може би ще се появят в нея. И малцината, които разбират това, първоначално ще формират ядрото на онази човешка мисъл и човешка воля, чиято необходимост се разпознава именно когато човек се свърже с най-последователните мислители, появили се в наше време. Следователно, в това заключително бележка, аз се позовах не само на Дарвин, но и на граф Гобино.

Нека онези, които формират ядрото на подобна човешка мисъл и ще останат сами днес. Всички онези, които станаха носители на такива идеи, които в по-късни времена бяха приемани за даденост, бяха сами. В епоха, в която науката е изтласкала материалистично-монистична религия от самите ѝ основи, не е изненадващо, че една духовна наука, *хуманитарните* науки, също тласка човечеството към известна степен на уединение. Защото тази хуманитарна наука, с истинския си обект, с това, което се стреми да схване, първоначално стои в такава позиция, че нейният обект е отричан в най-широките кръгове днес или поне че е отричана възможността за познаване на този обект. Но човечеството не може да остане без познанието за духа. И именно за да не се налага човечеството да остане без това знание за духа , хуманитарните науки влизат в действие. Че...

Как нещата се държат по този начин – това трябва да покажат тези лекции. Че във външния свят на сетивата, особено когато той се явява пред нас в най-чудните си форми и взаимовръзки, както може да се случи чрез съвременната наука, виждаме нещо като черупка, отделена от ракообразно, след като е изпитало силите на тази черупка – така се появява външният свят. И точно както се появява това, което е преодоляло черупката, така се появява и духовното, което се създава чрез духовната наука. Това, което е трябвало да бъде преодоляно и това, което, след като е било преодоляно, все още служи като инструмент, който трябва да използваме, това учи външната наука. Но това знание не е нужно да се ограничава до външната черупка, до външната кора на битието – това е, което духовната наука ще предаде убедително на човечеството. Тя ще покаже, че във външната форма, във външната черупка, можем да видим делата на духа, как той живее в своите дейности, в своите резултати и как е същият, когато се оттегля в истинската си изходна точка, в своята вътрешност, но как в тази изходна точка има нещо, което му дава перспектива за вечността.

Хуманитарните науки ще бъдат обновени — това беше, така да се каже, програмата на тези зимни лекции — но по засилен начин от определен Гьотеов възглед, който придаваше на цялата програма на тези лекции дълбока убеденост, с която Гьоте се изправяше срещу естествената наука на своето време, когато бяха изречени думите на един от нейните представители, Халер:

В сърцето на природата
Никакав сътворен дух не прониква.
Късметлии ! При когото и да отидат
Външната обвивка се вижда!

Гьоте отговори, както винаги прави духовната наука на всяко външно знание и убеждение, което вярва, че цялото човешко познание трябва да се ограничи до външния свят, че духовната наука ще отговори: Ще разпознаете този външен свят в истинската му форма само когато съзрете истинския дух. Това, което дарвинизмът е създал, ще разпознаете в истинската му форма, когато го видите като делата на активния дух, като черупки и дела, които активният дух е отделил, за да може да ги използва. И, насочвайки човешката душа навътре, духовната наука ще донесе на човечеството пълното осъзнаване, че човек може да разпознае черупката само когато я разпознае като израз на духа, и тъй като човек може да разпознае духа само когато го схване в неговото творение, тъй като той вече обещава в сегашното си съществуване да роди нови форми от утробата на бъдещето, тъй като трябва да стане творчески в себе си. Това е, което разкрива външната черупка; тя разкрива това, което духът е създал. Следователно, когато се сблъскат със следното твърдение, хуманитарните науки, по начина, който произтича от тях, извикват :

Никой сътворен ум не може
да проникне в сърцето на
природата. Щастлив е онзи,
на когото тя разкрива само
външната си обвивка!

За някой, който говори по този начин, думата, вече подозирана и изречена от Гьоте, е следната:

най-вече себе си , независимо
дали си *дух* или *черупка* !

С това приключват тези зимни лекции и то

Може да се каже, че говорещият таи чувството, че духовната наука трябва наистина да намери своята цел и да реши своята задача по такъв начин, че да не остане просто теория, просто сбор от мисли, а както вече беше характеризирано няколко пъти, да се превърне в животворящ еликсир, който остава творчески и активен в човека, не само в познанието за външната обвивка, но преди всичко във вътрешното аз, така че човекът да може да разпознае дали е зърно или черупка, така че от силна воля да възникне импулсът да не остане черупка, а винаги да бъде и да стане зърно.

БЕЛЕЖКИ

Текстови материали: Лекциите са стенографирани от Валтер Вегелан, Франц Зайлер и Клара Михелс. Печатната версия е базирана на транскрипцията на Вегелан, допълнена в някои случаи от бележки от Зайлер и Михелс. Не съществуват оригинални стенографирани преписи.

Заглавията на отделните лекции са избрани от самия Рудолф Щайнер. Заглавието на тома е базирано на заглавието на XL лекцията, избрано от редакторите.

Тъй като Рудолф Щайнер все още е бил член на Теософското общество по време на тези лекции, той е използвал термините „теософия“ и „теософски“, но от самото начало винаги ги е разбирал в смисъла на своята антропософски ориентирана духовна наука (Антропософия). Въз основа на по-късните му твърдения, той е бил заменен с „духовна наука“ или „Антропософия“, където е било уместно.

Публикации в списания: Лекции VII и X са публикувани в щутгартското месечно списание „Die Drei“, 6-та година 1926/27, броеве 2 и 3.

Произведенията на Рудолф Щайнер в Събраните съчинения (СА) са изброени в бележките с техния библиографски номер. Вижте също общия преглед в края на тома.

Отидете на страницата

14 *Карл, барон фон Рокитански:* професор по патологична анатомия във Виена. Предходните мисли, които не са възпроизведени дословно, са изразени от придворен съветник професор К. в. Рокитански на 31 май 1867 г. в края на две лекции (стр. 42 и сл.) на тема „Вътрешната стойност на знанието“. Вижте „Тържественото заседание на Императорската академия на изкуствата, Виена“; Р. е бил вицепрезидент на Академията.

16 *Макс Планк:* „Физически обзори“. Събрани речи и есета от Макс Планк. „Позицията на съвременната физика относно механичния възглед за природата“. Лекция, изнесена на 23 септември 1910 г. на 82-рата среща на немските учени по естествени науки и лекари в Кьонигсберг. Лайпциг 1922 г.

37 *Жак Лъоб*: физиолог, професор в Института Рокфелер, Ню Йорк.

1-ви монистки конгрес : Хамбург, 8–11 септември 1911 г., виж „Der Monismus“, том VI, № 64. – Лекцията „Животът“ е изнесена в неделя, 10 септември 1911 г., в манастирската градина. – Лъоб пише автобиография за гореспоменатото списание.

40 *Отокар Лоренц*: Виж Рудолф Щайнер «Писма I», GA Bibl.-No. 38.

46. *Мисълта е изразена в*: „За границите на естественото познание“, Лайпциг, 14 август 1872 г., 5-то издание. Лайпциг 1882. – Вижте „Луцифер-Гнозис. Събрани есета 1903–1908“, стр. 94, GA Bibl. № 34, 1960.

58 *в едно много красиво есе*: Гьоте, „Химн на природата“.

60 *Цитат*: Tame Xenias IV, в: Стихотворения том 3 (1), стр. 312, издание на Sophien.

62 *Шекспир*: Хамлет «Принцът на Дания», действие 1, сцена 5.

86 *Берлински лекар*: Вилхелм Флис В, основател на теорията за периодите.

102 *Това са неговите думи*: Цитирано от „Теофраст Парацелз. Най-ценното, което си струва да знаем за неговия живот, учения и писания“. П. Раймунд Нетцамер, OS В; стр. 85. 1901 г. Издателство Benziger & Co. AG.

103 *Неговото мото* „Alterius non sit, qui suus esse potest“ може да се намери над най-старите изображения. Вижте бележката на стр. 102, пак там, стр. 56.

104 *Да цитирам Гьоте*: Парабаза.

105 *неговата „книга“*: Вижте бележката на стр. 102, страница 45.

106 *Неговите горди думи*: Пак там, стр. 66, «Paragranum».

107 *Той каза за себе си*: Не е цитирано дословно. Вижте бележката на стр. 102, пак там, стр. 32 и сл.

112 *Неговите прекрасни думи*: Вж. „За произхода и наследството на французите, включително рецепти и лекове“, книга VII, глава 5. Събрани съчинения, Sudhoff, том VII, Ото Вилх. Barth-Verlag, Мюнхен 1923.

118 *„Сега имам, уви! ...“*: „Фауст“ I, Етюд. „Възвишен дух, ...“: „Фауст“ I, Гора и пещера

119 *„Нощта ...“*: „Фауст“ II, действие 5: Полунощ.

- 120 *„Мистериозен посред бял ден...“*: „Фауст“ I, Нощ: Фауст към Вагнер.
- 121 *„Който иска...“*: „Фауст“ I, Етюд; Мефистофел.
- 133 *Карл Албрехт Бернули*: „Овербек и Ницше. Едно приятелство“, 1908.
- 136 *Една селянка сънувала ...*: Виж Ф. Т. Вишер «Старо и ново», 1-ви брой «Сънят», Щутгарт 1881-1882, стр. 203.
- 144 *Едуард фон Хартман*: Виж: «Феноменология на моралното съзнание», 2-ри раздел С. «Фундаменталната основа на морала, IV. Моралният принцип на изкуплението».
- 151 *какво Гьоте разбира под това...*: Виж например „Научни съчинения на Гьоте“, редактирани и коментирани от Рудолф Щайнер в „Германска национална литература“ на Кюршнер (1883–97), 5 тома, препечатка Дорнах 1975, GA Bibl.-No. 1 ае, том 2. Ернст Щиденрот: Психология, стр. 23 и сл., или Sophien Edition, Ваймар 1891, том 6 „Върху морфологията. Преследване“, стр. 361: „Поетични метаморфози“.
- 154 *„Мистериозен...“*: Вижте бележката на страница 123.
- 161 *Албрехт фон Халер*: В дидактическата поема „Фалшивостта на човешките добродетели“, 1730 г.
- 162 *„Задължително при наблюдение на природата...“*: Стихотворение „Епирема“.
- 166 *кратък трактат: Пълните съчинения* на Хамерлинг, том 16, Лайпциг, Hesse & Becker Verlag.
- 172 *една много красива история*: Избрани произведения на Жан Пол в осем тома, с увод от Р. Щайнер, Щутгарт и Берлин, J.G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger, 1897 (трети том).
- 178 *Аристотел*: Първите две книги по етика. Книга 1, Глава 8, редактирана от Кристиан Гарве, Бреслау 1798, стр. 489-493.
- 193 *от думите на Гьоте*: „Мореплаване“, заключителни стихове.
- 220 *„Мистериозен...“*: Вижте бележките на стр. 123.
- 222 *на среща на немски природоучени*: 1863 г. в Щетин, виж също стр. 486 (Хекел).
- 229 *Юлиус Колман*: Анатомия.

- 232 *Херман Клаач*, лекар и антрополог. *Карл Снел*
Математик.
- 255 *Густав Теодор Лехнер*: „Идеи за създаването и историята на развитието на организмите“, Лайпциг 1873 г.
- 256 *Вилхелм Прейер*: Виж «Методически основи на антропософията, Събрани есета 1884-1901», GA Bibl.-No. 30, 1961, стр. 346, некролог за W. Preyer.
- 257/58 *Дарвин*: Вижте „За произхода на видовете чрез естествен подбор или запазването на благодетелстваната раса в борбата за съществуване“. Щутгарт 1876. Заключителна бележка: „Наистина е великолепна гледка, че Създателят е вдъхнал зародиша на целия живот, който ни заобикаля, само в няколко или дори само в една форма.“
- 258 „...Създателят някога е излял феодално владение в тях“: Вижте „За произхода на видовете в животинското и растителното царство чрез естествено размножаване или запазването на усъвършенствани раси в борбата за съществуване“: „Твърдя, че всички органични същества, които някога са живели на тази земя, произлизат от първична форма, в която животът е бил вдъхнат от Създателя.“ - 1859 г.
- 259 *Жан Батист Ламарк*: Виж «Зоологическа философия», популярно издание на Крьонер (б.д.), Глава трета «Върху понятието за вид в организмите», стр. 21 и допълнения към седма и осма глава, стр. 95.
- 261 *Свети Исидор*: архиепископ на Севиля, последният западен църковен отец.
- 264 *Сванте Ареним*: „Вселената“. Лекция, изнесена на Първия монистичен конгрес в Хамбург на 9 септември 1911 г.; Лайпциг 1911, Крьонер.
- 282 *Емил Селенка*: Зоолог.
Оскар Хертвиг: Анатом. „Борбата за основни въпроси на теорията за развитието и наследствеността“, Йена 1909, стр. 111.
Рихард Хертвиг: Зоолог.
- 283 *както казва Гьоте . . .*: Вижте напр. «Винкелман и неговият век», Антики; Софиен-Осгабе том 46, стр. 22.
- 294/95 *Адолф Харнак*: „Същността на християнството“, шестнадесет лекции в Берлинския университет, Лайпциг 1910.

- 296 *Уилям Бенджамин Смит*: „Предхристиянският Исус. Предварителни изследвания върху произхода на ранното християнство.“ Йена 1911. „Ессе Deus. Раннохристиянската доктрина за чисто божествения Исус.“ Йена 1911. „Опроверган ли е <предхристиянският Исус>? Дискусия с Вайнел.“ В Артър Дрюс, „Митът за Христос“, част 2, Йена 1911.
- 313 *Гьоте*: „Очертания на теорията на цветовете, Въведение“. Вижте бележката на стр. 151.
- 314 *Гьоте казва*: „Тайните, един фрагмент.“
- 317 *Хердер*: Виж «Идеи върху философията на историята на човечеството», 4 тома, Рига 1784-91.
- 323 *Изследване на кръвта на Фридман*: Вижте „Конвергенцията на организмите. Емпирично обоснована теория като заместител на теорията за произхода“, Берлин 1904; особено Глава 10: „Върху праисторията на бозайниците, особено на човека“.
- 326 *Паул Дойсен*, философ и индолог: «Обща история на философията»
- 336 *от тази интелектуална култура*: Робърт Хамерлинг, „Атомизмът на волята“, Приноси към критиката на съвременното познание. Том втори: „Проблемът на цивилизацията“. - Хамбург 1891.
- 341 *Робърт Хамерлинг*: Вижте бележката на страница 336.
- 345 *Какво казва поетът*: Вижте бележката на страница 336.
- 357 *Франц Брентано*: В главата: „Този свят като подготовка за всеблаг и справедливо възнаграждаващ задгробен живот.“
- 367 *f. Исак Нютон*: «Наблюдения върху пророчествата на Даниил и Апокалипсис на Свети Йоан », Лондон 1753.
- 368 *Джордано Бруно*: „За безкрайното, Вселената и световите“, изд. Л. Куленбек, Йена 1904, стр. 81.
- 369 *Лайбниц*: Виж „Монадология“, 1714.
- 376 *Доказателство с махалото на Фуко*: Леон Фуко.
- 378 „*Изпитанието на душата*“: В „Четири мистериозни драми“, 1910-13, GA
Bibl.-No. 14
- 379 *Толстой*: Вж. „За науката“. Хайделберг/Лайпциг 1910.
- 382 *Мечников*: Иля Мечников, професор по зоология.

- 386 *Томас Хенри Хъксли* > «Принципи на физиологията», преработени от д-р И. Розентал, професор в университета в Ерланген, Хамбург/Лайпциг 1910 г. - Първа лекция: «Общ преглед на структурата и функциите на човешкото тяло», стр. 20-23.
- 413 *Цитат от Гьоте*: Вижте бележката на страница 58.
- 422 *Тригон*: «В хармония с безкрайното»: Автор. Превод от Макс Кристлиб. Щутгарт 1906.
- 435 *Карнери*: Виж «Методически основи на антропософията, Събрани есета 1884-1901», стр. 452, GA Bibl.-No. 30.
- 446 *Думите на Артур Шопенхауер*: В том VII, стр. 12, пълни съчинения в 12 тома, с увод от д-р Рудолф Щайнер, „Двата фундаментални проблема на етиката“, глава „Метафизична основа“, Щутгарт 1894 г.
- 447 *Думите на Лесинг*: „Образованието на човешката раса“, § 100.
- 450 *Г. В. Ф. Хегел*: Виж например «Енциклопедия на философските науки», част 2 § 258, стр. 54, том 7а, Берлин 1847.
- 462 *Мориц Бенедикт*: „От моя живот“, Виена 1906, стр. 35.
- 479 *Плотин*: Енеади, избрано и преведено с увод от Ото Кийфер, Йена/Лайпциг 1905. III. Енеада, книга 7, „За вечността и времето“. – Буквално: „4. Вечността не е външно, случайно свойство на духовното; по-скоро тя е в него, от него и с него. Тя се възприема като съществуваща в субстанцията на духовното, точно както всичко, което е описано като съществуващо в духовното, се разглежда като съществуващо в неговата субстанция и неразделно от него; защото това, което е изначално, трябва да бъде с и в изначалното.“
- 489 *Хъксли*: Вижте например „Свидетелства за мястото на човека в природата“, преведено от Виктор Карус; Брауншвайг 1863, III. „Върху някои изкопаеми човешки останки“, стр. 117. Освен това, Рудолф Щайнер, лекция, Берлин, 27 октомври 1910 г.: „Живот и смърт“, в „Отговори на духовната наука на великите въпроси на съществуването“, GA Bibl. No. 60.
- 491 *Тетрадка на Гьоте*: Виж Годишник на Гьоте XIII, том 1892. „Гьоте като анатом“ от Карл фон Барделебен. Там се казва (стр. 175): „Че Гьоте се е занимавал не само с остеология, но и с връзки, мускули и мозък, се вижда от различни бележки, предимно на отделни листовے хартия. В

Рудолф Щайнер открива следното изречение, което вероятно е неразривно свързано с неговите разсъждения за вертебралната природа на черепните кости: <Самият мозък е само един голям главен ганглий. Организацията на мозъка се повтаря във всеки ганглий, така че всеки ганглий [трябва да се разглежда като] малък подчинен мозък.> Освен това: «Методологични основи на антропософията, Събрани есета 1884-1901», стр. 81, GA Bibl.-No. 30.

493 *Мориз Бенедикт*: Виж бележката на стр. 462. „Анатомични изследвания върху криминалните мозъци“, 1878 г. и „Върху психофизиката на морала и правото“, 2 лекции, изнесени на 47-та и 48-ма среща на немските учени-естественици; отпечатано в: „Wiener Medizinische Presse“, Виена 1875 г., стр. 26 и сл. Освен това: Рудолф Щайнер, лекция Берлин 12 януари 1911 г.; „Човешката природа, талант и образование“, в „Отговори на духовната наука на великите въпроси на съществуването“, GA Bibl.-No. 60.

512 *думата, изречена от Гьоте...*: Неговото стихотворение: „Обаче. До физика“. Последният стих там гласи: „Независимо дали си ядро или черупка!“ Вижте бележката на стр. 161.

ЛИЧЕН РЕГИСТЪР

(Числата *в курсив* показват страните, към които
Има бележка.)

Авраам (около 1800 г. пр.н.е.) 306 160

след Есхил (525-456 г. пр.н.е.)

344 Ахав, цар (871-852 г. пр.н.е.)

197, 202, 204, 208, 211 и след
това, 217 и след това.

Александър Велики (356-323 г.
пр.н.е.)

пр. н. е.) 171 295 Аристотел
(384-322 г. пр. н. е.) 176,

178, 295, 319, 323, 349 и сл.,
353

и сл., 367 и сл., 372, 374, 376

Арениус, Сванте (1859-1927)

264 Авицена, Ибн Сина (980-
1037)

103, 105, 117

Бенедикт, Морис (1835-1920)

462., 493 след Бернули, Карл

Албрехт (1868 до

1937) 133 Бьоме , Якоб (1575-

1624) 125 Брентано, Франц

(1838-1917) 357,

370 Бруно, Джордано (1548-
1600)

120, 170, 262 и др., 350, 358,
362,

365, 368 f. 370, 377 Байрон,

Георг (1788-1824) 177

Carneri, Bartholom äus (1821 до
1909) 435, 439 f.

Дарвин, Чарлз (1809 до 1882) 42

сл., 222, 224, 229, 234 и сл., 256
и сл., 407

Дейнхард, Лудвиг (1847-1917)

Deu Ben, Paul (1845-1919) 326

Диоген от Синопа (415-323

пр.н.е.)

171 Дросбах , Максимилиан
(1810 до

1884) 42 Du Bois-Reymond,

Emil (1818 до

1896)46

Екхарт, майстор (1260-1327) 28

Илияс (около 850 г. пр.н.е.) 194

сл., Елиса (Elis aeus, около 850-
800 г. пр.н.е.

Еврипид (484-406 г. пр.н.е.)

211,214 и сл. пр.н.е. 342

Фехнер, Густав Теодор (1801 г.)

(до 1887 г.) 255, 263 f., 272

Флис , Вилхелм (1858-1928) 86

Форестър, Вилхелм (1832 до
1921)

76 Фуко, Леон (1819 до 1868)

376f. Фридман, Херман (1873
до

1957) 232 Фрошамер, Якоб

(1821 до

1893)152

Гален (131 до около 200) 103,

105,

117 Галилей, Галилей (1564-
1642) 120

350,358, 362 f., 365 f., 373 f.

Гобино, Артър Граф (1816 до

1882) 481 ff., 503 ff., 506, 508 ff.

Гьоте, Йохан Волфганг фон
(1758-1832) 38, 58 сл., 60, 90, 96,
104, 115 сл., 151, 154, 161 сл.,
193, 220, 283, 313 сл., 413, 489
сл., 495, 511 сл.

Хекел, Ернст (1834-1919) 18,
222, 279, 486, 496 f. Хайлер,
Албрехт фон (1708-1777)
161, 511 Хамерлинг, Робърт
(1830-1889)
145, 165 ff, 185, 336, 341, 344 f.
Харнак, Адолф фон (1851-1930)
294 f. Хартман, Едуард фон
(1842 до
1906) 144 f. Хегел, Георг
Вилхелм Фридрих
(1770-1831) 21, 40 Хенри II
Френски
(1518-1559) 73 Хелмхолц,
Херман (1821 до
1894) 144 Хераклит (ок. 544 -
ок. 483 пр.н.е.)
20 Хердер, Йохан Готфрид
(1744 г.
(до 1803 г.) 192 377 489 и сл.
Хертвиг, Оскар (1849-1922) 282
Хертвиг, Рихард (1850-1937) 282
Хилшер, Йозеф Емануел (1806 г.
до
1837) 177 Хъксли, Томас
(1825 до 1895)
386 и следващи, 489

Исидор (560-636) 261

Йеху, цар (около 845 г. пр.н.е.)
214 Йеровам I (около 925 г.
пр.н.е.) 197 Йезавел (Изавел,
около 870 г. пр.н.е.) 197, 202, 210
и сл., 218

Исус от Назарет 289 и сл.

Йоан Кръстител 289 и сл.

Йоан Евангелист 303

Кант, Имануел (1724-1804) 32,
257 264 Кемерих, Макс (1876-
1932) 63,
72 Кеплер, Йоханес (1571-
1630) 64
f., 68 ff., 72, 76, 87 ff., 90, 120,
350, 358, 362 сл., 366, 368, 377
Клаач, Херман (1863-1916)
232 ff, 240 Кнебел, Карл
Лудвиг фон (1744 г.
(до 1834) 116 Колман, Юлий
(1834-1918)
229 f Коперник, Николай
(1473 до
1543) 73, 120 и сл., 347 и сл.
Крез (Кроз, около 550 г. пр.н.е.)
190

Ламарк, Жан Батист (1744 до
1829) 257, 257/. Лаплас, Пиер
Симон (1749 до
1827) 257, 264 Лайбниц,
Готфрид (1646-1716)
369f Леонардо да Винчи (1452-
1519)
360, 363 Лесинг, Готхолд
Ефраим
(1729-1781) 37, 41 сл., 316 сл.,
373, 447 и сл., 450, 477
Лихтенберг, Георг (1742-1799)
62 Лине, Карл (1707-1778) 231
Льоб, Жак (1859-1924) 37
Ломброзо, Чезаре (1836-1909)
493 Лоренц, Отокар (1832-
1904) 40

Mainländer , Филип (псевдоним)
(за Филип Бац, 1841-1876)
144 Мечников, Иля (1845-
1916)
382 Мирандола, Джовани Пико
от
(1463-1494) 76 Моисей
(около 1230 г. пр.н.е.) 199

Навутей (около 850 г. пр.н.е.) 202
сл.,
208 и сл., 218 Нютон, Исак
(1643-1727) 362,
366ff. Ницше, Фридрих (1844-
1900)
20 f., 133 Нострадамус
(Мишел, 1503 до
1566) 71 ff., 88 ff., 92 ff., 159

Омри, Кьониг (около 880 г.
пр.н.е.) 197 Овербек, Франц
(1837-1905) 133 след.

Парацелз (1493-1541) 90, 99 и сл.
Парменид (*ок. 540 г. пр.н.е.) 20 и
сл. Пол, Жан (истинско име:
Жан Пол Фридрих Рихтер,
1763-1825) 772 Паулус (-около
67 г.) 195, 211 Планк, Макс (1858-
1947) 16 Платон (427-347 г.
пр.н.е.) 342, 353,
357 Плотин (205-270) 479
Прейер, Вилхелм (1841-1897)
256,
263 сл., 272

Ранке, Леополд фон (1795-1886)
297

Реди, Франческо (1626-1698)
261 ff. Рокитански, Карл фон
(1804-1878)
14.16 Розентал, Исидор (1836-
1915) 386

Соломон, цар (ок. 960-925 г.
пр.н.е.)
Chr.) 196 Шилер, Фридрих фон
(1759 до
1805) 64 Шопенхауер, Артур
(1788 до
1860) 144, 312, 446 Селенка,
Емил (1842-1902) 282 Шекспир,
Уилям (1564-1616)
62 Смит, Уилям Бенджамин
(1850 до
1934) 2% Снел, Карл (1806-
1866) 232 Сократ (470-399 г.
пр.н.е.) 20 295,
330, 342 Солиман, Султан
(Сюлейман, Илинойс,
1495-1566) 73 Солон (640-
560 г. пр.н.е.) 190

Таулер, Йоханес (ок. 1300-1361)
28 210 тайци (640-562 г.
пр.н.е.) 20 325 след Толстой, Лео
(1828-1910) 379 Трийн, Ралф
Уолдо (1866-1958)
422 Тихо де Брахе (1546-1601)
73
и сл., 87 и сл., 361

Валенцайн, Албрехт фон (1583 г
до 1634) 64, 69 f., 76 Видеман,
Густав (1812-1876)
42

Подробно съдържание, изготвено от Ханс
Меркел

Човекът в отношението му към свръхсетивните светове

Берлин, 19 октомври 1911 г. 9

Рокитански вярвал, че естествените науки не изключват метафизичната нужда. Макс Планк отбелязва, че физиката също докосва свръхсетивното. Парменид се впуска в абстрактното мислене; но подобна структура на мисълта никога не може напълно да обхване живота. Азът трябва да бъде укрепен чрез ентузиазъм. Чувството за незнание трябва да бъде озарено от смелостта на душата. Тогава може да се преживее освобождение от физическото тяло. Възниква въпросът: Може ли човечеството да навлезе в реалността единствено чрез мисълта? Мистикът изпитва божествената искра вътре в себе си. Човечеството изпитва, че цялото му съществуване е вкоренено във вечен свят.

Смъртта и безсмъртието в светлината на хуманитарните науки

Берлин, 26 октомври 1911 г.
35

Психологията все още не е открила истинската същност на душата. Материалистичната перспектива фокусира вниманието единствено върху това, което е възприемаемо за сетивата. Към потока наследственост, който протича през човек, се добавя духовното и психологическо ядро, което носи в себе си резултата от предишни земни животи. Лесинг, Дросбах и Виденман стигат до осъзнаването на повтарящите се земни животи. Физиогномията изразява характера на душата. Заспивайки и събуждайки се, човек се сблъсква със свръхсетивното. Заспивайки, човек навлиза във вътрешна същност. Чрез медитацията човек постига съзнателно заспиване, сякаш навлиза в духовен свят.

То расте. Духовните същности са в основата на външния свят на сетивата. След пробуждането си човек навлиза във физическото си тяло. Когато човек започне да води съзнателен живот, той поглъща необходимостта от смъртта. В разгръщащото се тяло човек вижда резултата от предишен живот и в това, което придобиваме наново, се крие зародишът на бъдещ живот. Смъртта е там, за да развие в нови форми това, което придобиваме вътрешно в живота. Докато се движим към смъртта, вътрешното ни „аз“ расте.

Значението на пророчеството

Берлин, 9 ноември 1911 г.....

62

По времето на Кеплер пророчеството се е смятало за свързано с астрологията. В гръцката епоха Питията е била пренасяна в променено състояние на съзнанието чрез издигащи се пари. Старозаветните пророци са предвиждали съдбите и нещастията на своя народ. Нострадамус е виждал бъдещето във виденията си. Тихо Брахе е предсказал смъртта на султан Сюлейман. Хората са вярвали във връзката между по-големия и по-малкия свят. Ритми се случват и в двата. Човешкият живот има повратни точки. Причините, които се случват по-рано, имат своите последици по-късно, в същия брой години. Гръко-римският период е като повратна точка в развитието на човечеството. Явленията от египетския период са отразени в западната култура, тези от древноперсийския период - в културата на бъдещето. Причините в този живот имат последици в следващия. След четири пъти по седем години важните въпроси се довеждат до заключение. Това съответства приблизително на един цикъл на Сатурн. Раждането и смъртта също следват ритмичен модел. Тихо Брахе е възплъщавал душата на древен грък, който се е стремил да види хармония във всички неща. Човешките същества насочват хода на човешкото развитие с излишък от енергия. Когато възникнат препятствия, тази енергия може да се трансформира в пророчески дарове. Истинското разбиране на миналото позволява образи на бъдещето да се появят в душата.

IV. От Парацелз до Гьоте

Берлин, 16 ноември 1911 г.

99

Парацелз е водил скитнически живот. За него природата е говорила на много езици. Човешките същества, навсякъде, са продукт на естественото съществуване на всеки регион. За него човекът се е явявал като малко същество в макрокосмоса. Във всеки индивид се крие Архей, вътрешният архитект, който превръща веществата в отрова или лекарство. В различните органи той е открил вътрешна структура на света. След това е видял страстите и накрая, причините за болестите произтичат от целия ход на духовното развитие. Той се е потапял в болния човек, в неговата душа и морал. Той е повлиял на Гьоте; той е допринесъл за образа на Фауст. Във „Фауст“ Гьоте изобразява вътрешното развитие на душата. Фауст осъзнава как духът в природата събужда и вътрешните сили на душата. Фаустовският човек се превръща в ясновидец.

V. Скрытите дълбини на душата

Берлин, 23 ноември 1911 г. 126

Паметта е свързана с етерното тяло. Това е очевидно при болестта на Ницше. Сънищата сочат към нещо, което се случва по време на сън. Вътрешното ядро на битието работи върху човешкия организъм, правейки го все по-умел. Това може да се отрази в повтарящи се преживявания в сънищата. Цялостна рационална дейност прониква в несъзнаваната психика. Отдавна забравени преживявания могат да продължат да оказват влияние в несъзнаваното. Наред със съзнателния живот, в психиката тече несъзнателен поток. Спускайки се в дълбините на душата, ние се сблъскваме с въображение, ясновидски сили и иначе невидими простори на светове. В медитацията човек визуализира концепция чрез волята си. Той възприема това, което се стреми да излезе от психиката в необятността на вселената и това, което от просторите на пространството, го оформя и му влияе. Преживяното в свръхсетивната сфера може да бъде пренесено в обикновеното съзнание. Духовната наука се съобщава в логическа форма.

VI. Щастието , неговата природа и проявления

Берлин, 7 декември 1911 г. 164

Хората могат да се сблъскат с препятствия. Те могат да реализират своите същностни сили. Представете за щастие варирант в зависимост от природата на всеки индивид. Нещастieto и щастieto могат да бъдат силно субективни. Щастieto се явява като хранител на хармонична вътрешна сила. Докато кармата може да бъде обяснителен закон, този възглед е оправдан само ако обогатява живота. Той ще насочи семена към вътрешното ядро на битието, които водят до по-висши съвършенства. Щастливото събитие може да се разглежда като начало на по-нататъшно развитие, нещастieto - като следствие от собственото развитие. Това, което ни подхожда външно, е породено от нещо вътрешно. Нещастieto се превръща в покана да се усъвършенстваме. Да разглеждаме индивида означава да разглеждаме външния вид. Смисълът и същността се разкриват само когато разглеждаме цялостния живот на човек. Човешките същества стават трансформатори на външния вид в реалност. Истинската същност на щастieto възниква само когато човек може да направи нещо от външните факти на живота, включвайки ги в развиващото се ядро на своето същество.

VII. Пророк Илия в светлината на духовната наука

Берлин, 14 декември 1911 г. 194

По времето на Илия древният дар на ясновидството все още съществувал. Царица Йезавел притежавала този дар. Цар Ахав имал видения, когато бил изправен пред особено важен съдбовен въпрос. Известно било, че Моисеевата религия съдържала семената на Ях-религията. Сега се случвало по-нататъшно развитие, трансформация. Истинската преданост се притежава от онези, които дори в най-голямото нещастие не се колебаят в погледа си, насочен към невидимия Бог. В историческите катаклизми винаги трябва да има личности, в чиито души първо се случва нещо. Това бил Илия. В него се осъществило мистично посвещение от първи вид. Физическият носител на Илия бил Навутей. Той постепенно узрял, за да застане пред цар Ахав. Илия бил убит. Неговият ученик бил Елисей. Изображенията,

Елементите около историята на Илия стават разбираеми чрез духовно изследване . В Илия откриваме задълбочено и изключително изследване на концепцията за Яхве за човечеството.

Произходът на човека в светлината на духовната наука
Берлин, 4 януари 1912 г. 221

Хекел защитава възгледа , че хората произлизат от висшето животинско царство. Други натуралисти, като Клаач и Снел, се противопоставят на това. Според тях бозайниците произлизат от първична форма, еволюирайки надолу. Хората, твърдят те, остават най-верни на тази първична форма. В действителност, духовният и психически аспект на човечеството е от първостепенно значение. Хората наследяват основната основа на физическото си същество от наследствеността. Във физическото тяло остава достатъчно вътрешна гъвкавост, за да позволи на духовното и психическото ядро да си проправи път. Животните не са адаптирали формите си към по-късни земни условия. Духовната наука може да бъде съобщена само когато преживяванията могат да бъдат доведени до съзнанието и изразени в понятия. Точно както гледаме назад към началото на превъплъщенията, така виждаме и край на превъплъщенията, реинтеграция на човечеството в духовния свят.

Произходът на животинския свят в светлината на
духовната наука

Берлин, 18 януари 1912 г. 253

Фехнер и Прейер са си представяли, че Земята е била живо същество. Дарвин е предположил, че Създателят е вдъхнал живот в първоначалните същества, както и Ламарк. Според него духовните сили трябва да са действали в развитието. Духовният аспект на човечеството може да се проследи само до предишен духовен елемент. Земята е била оживена и изпълнена с дух в началото си. Физическото тяло на Земята е било обградено от земния дух. В него е действало това, което по-късно е приело форма.

Принципът на формата трябва да се разбира като духовен принцип. Духовното е създателят на материята. Човечеството е последното, което се е спуснало от безформеното в царството на формата. При животните определени форми са се адаптирали към специфични територии на земята. При хората принципът на формата е определил формата им индиректно чрез духовното царство. При животните принципът на формата е трябвало да достигне много по-надълбоко в неодоушевеното и неорганичното. Когато едно животно умре, душата му се връща към общ животински душевен живот. Животното е изоставено от непрекъснатия принцип на развитие. За да развие духовната си природа, човечеството е трябвало да се отдели от целия животински свят. Всичко, което ни заобикаля, придобива истинската си стойност, като се отразява в човешката душа. Трябва да докажем, че сме достойни за земята . Земята е предназначена за усъвършенстване на човечеството.

Х. Христос и 20-ти век

Берлин, 25 януари 1912 г. 285

В никой друг въпрос несъответствието между конвенционалното мислене и реалността не е толкова голямо, колкото във въпроса за Христос. Гностицизмът развива дълбоки идеи за природата на Христос. Тези идеи са засенчени от онези, които стават съдържание на църковното движение. За гностицизма Христос е свързан с развитието на човечеството и космоса. Той слиза в земния свят при кръщението на Йоан. В народното въображение Исус става любящ спасител на човечеството. За средновековния възглед Христос става обект на вяра. Накрая, както при Харнак, Исус е разглеждан като уникална човешка индивидуалност. Христос се превръща в концептуален Бог. Духовната наука демонстрира влиянието на мистериите върху развитието на духовните способности, чрез които е възможно възходът в духовния свят. Когато християнството започва, човешката душа е узряла за самопосвещение. Евангелията изобразяват древните церемонии посвещение, приложени към Исус от Назарет, най-точно в Евангелието от Йоан. Неговото посвещение с Христос дава тласък за всяко последващо ставане.

на човечеството. Христовият импулс е довел до търсенето на Бог в себе си. В дълбините на историческото формиране властват реални същества и най- превъзходното от тях е Христос. Към чистото причинно-следствено разбиране трябва да се добави концепцията за изкуплението. Прераждането на душата на по-висш план ще се развие от резултатите от научните и исторически изследвания. Без Христос няма вътрешно мистично преживяване, каквото човечеството ще изпита през 20-ти век.

Човешката история, настояще и бъдеще в светлината на
хуманитарните науки

Берлин, 1 февруари 1912 г. 315

Човешките същества могат да влияят на позицията си в хода на развитието чрез осъзнаване на своята задача. Лесинг вижда необходимостта от повтарящи се земни животи. Хердер вижда смислен план в развитието на човечеството. Логиката е възникнала, когато човечеството е осъзнало логическите закони. Трябва да се издигнем до форми на съзнание, които биха съответствали на духовен вътрешен живот. Образите ни се изправят пред митовете. Днешният духовен изследовател запазва логическото мислене във въображението си. Египетската култура е култура на откровението. Със Сократ се появява култура на разума. С упадъка на ясновидството възниква култура на възприятието. Във времето на митовете човечеството се е чувствало вдъхновено от Бог, но все още не от себе си. Персей осакатява Медуза, съзнанието, което е изобразено като остатък от старото съзнание. Пегас е образ на его-културата. Човешките същества е трябвало да стигнат до его-културата. Но те трябва и да я надминат, достигайки до въображаема култура. Преди културата на откровението, персите са живели в култура на митраистки ентузиазъм. Еврейската култура е последвана от християнската култура. В Гърция се е появило самосъзнанието. Следователно, мистерията на Голгота, фокусната точка на човешкото развитие, трябваше да се случи по това време.

XII. Коперник и неговото време

Берлин, 15 февруари 1912 г. 347

Творчеството на Аристотел капсулира интелектуалния дискурс на предходни културни епохи. За него природата, простираща се до небесните сфери, е пропита с дух и духовност. Първичното познание за човечеството все още прозира у Платон. Дори в Индия човек открива човешка интроспекция, кулминираща в логическа мисъл. При Аристотел човек трябва да разглежда неговата философия за вселената във връзка с неговата философия за душата. Той е наясно, че духовната и психологическа същност на човечеството продължава да съществува след смъртта, но не се задълбочава в концепцията за прераждането. Неговата мисия е била да изведе древните култури от духовен свят. Едва с появата на разума възниква стремението да се разбере реалността. За Леонардо да Винчи това, което е било абстрактно при Аристотел, е била непосредствена духовна реалност. Коперник прилага мисленето, което Аристотел е въвел, към физическата реалност. Кеплер работи и като астролог. За Галилей божественият дух е в основата на всички космически явления. Джордано Бруно и Лайбниц виждат монадата като отражение на вселената. В Аристотел откриваме истинска наука с божествено съдържание. Бруно обаче вижда само бедността на монадата за човешката душа. Сега идеята поема мисията да се превърне в средство за образование на душата, водещо до култура на висшия аз, до съзерцание на духовния свят.

XIII. Смърт при хора, животни и растения

Берлин, 29 февруари 1912 г. 379

Мечников възнамерява да докаже, че смъртта се дължи на външни влияния, на симптоми на отравяне. Той обаче пренебрегва възможността духовен елемент, който би могъл да бъде свързан със смъртта, да се намеси в органичния живот. В растителния свят човек не може да разглежда отделното растение изолирано. Земята е огромно живо същество. Материалната Земя е сравнима със скелетната структура на човек. Душата на Земята е свързана с растителното царство; взаимодействието на елементите през годината е свързано с растежа и разпадането на растенията. Съзнателното

си на факта, че се намесваме разрушително в собствения си организъм. По време на сън ние преживяваме един вид растителност в собствения си организъм. Заспиването е сравнимо с появата на растителния свят през пролетта и събуждането му до увяхването през есента. През зимата хората най-добре намират връзката с духовния живот на Земята. Можем да извличаме идеи от дълбоките кътчета на душата. Емоционалните състояния са потънали във физическо-духовната сфера. За Земята съответните преживявания се кристализират в раждането и смъртта на животинските същества. Висшите морални чувства триумфират над органичната конституция на човечеството. Това, което съществува като чувство и страст в земния организъм, намира израз в животинското царство. Точно както духовното триумфира над инстинктивното у хората, така и видовата душа на животното триумфира над физическата си форма при смъртта. Ние самите ставаме по-богати на идеи, по-зрели по отношение на импулсивността на волята. Чрез волята целият физически живот се унищожава. Точно както сънят е необходим за живота на въображението, така и смъртта е необходима за живота на волята. Това, което не е било преживяно в този земен живот, ще бъде преживяно в бъдещ земен живот. Това, което опустошава света на въображението, се поправя в съня. Това, което е разрушено от инстинктивната природа, се поправя от моралните и естетическите чувства. Това, което е разрушено от дейността на волята, се поправя от зрялостта на живота на волята, която преминава през смъртта и може да изгради нов живот.

XIV. Самовъзпитанието на човека в светлината на духовната наука

Берлин, 14 март 1912 г. 416

Човешките същества се обучават в седемгодишни цикли чрез имитация, авторитети и идеали. Едва тогава може да започне самообразованието. Хуманитарните науки избягват едностранчивостта на други начинания, които целят бързо възстановяване на здравето, подобряване на паметта или постигане на практически успех. Човешките същества достигат до истинския си потенциал чрез собственото си личностно развитие.

Личностното преминава през любовта. По подобен начин, чрез духовната наука, човек навлиза в съществото на друг чрез разбиране. Другият е импулсът на съвестта. Висшето същество е активно в детската игра. Тук не трябва да се смесва нищо интелектуално - нито игри с карти, нито шах. Комбинациите са най-тясно свързани с мозъка. Културата на волята се придобива чрез взаимодействие с външния свят, чрез усилия и преодоляване на външни опасности. Ние ставаме хармонични в погледа си върху живота, като култивираме способността си за разбиране. Волята трябва да се подхранва през живота, като се поеме контрол над емоционалното състояние. Физическото тяло се нуждае от гъвкавост, адаптация към външни обстоятелства. Душата се нуждае от концентрация и фундаментални идеи за интелектуална култура. Трябва също да се научим да забравяме правилно. Това потъва, по здравословен начин, в дълбините на душата. Поддържащ елемент е законът за повтарящите се земни животи и кармата. Спокойствието, подчинението на съдбата, укрепва волята.

XV. Същността на вечността и природата на човешката душа в светлината на духовната наука

Берлин, 21 март 1912 г. 448

Нормалното съзнание няма спомен за предишно преживени етапи от земното съществуване. Хегел казва, че вечността трябва да бъде преживяна в самото земно съществуване. Човешкият живот е свързан с минали и бъдещи етапи на съществуване. Човек напредва от звено към звено във верига. Само цялата верига представлява цялостния живот чрез земното съществуване. Егото е трайният център. Егото преживява собственото си битие в отражение. Образът може да избледнее в съня, но реалността остава. Човешките същества живеят в миналото чрез своите спомени. Ние достигаем до реалността на егото, като го преживяваме като творческа сила. Който си спомня, трябва да си каже: Станах по-богат чрез вътрешните си преживявания. В узряването ние разпознаваме творческата сила на егото. Зрелостта не може да изчезне. След смъртта човек преживява ретроспекция в етерното тяло. Със смъртта силите, които са действали върху физическото тяло по време на сън, се връщат в душата. Тази сила...

Съзнанието на душата съществува между смъртта и прераждането. В младостта емоционалните преживявания се пренасят в подсъзнанието, така че по-късно се проявяват като нашата емоционална и дори физическа конституция. По-късно в живота вече не можем да работим толкова дълбоко в несъзнаваното. Душата узрява, докато се учим през живота. Вътрешният ни Аз става по-богат, когато се приближаваме до портите на смъртта. Когато човек навлезе в съществуването, егото работи най-сложно. Будизмът е крайният плод на една ясновидска първична култура. Той разпознава само привидното Аз. За духовната наука егото е това, което еволюира от живот в живот. То има перспективата на вечността.

XVI. Дарвин и паранормалното изследване

Берлин, 28 март 1912 г. 480

Граф Гобино пише за расовото неравенство. Той започва с различните типове хора. В прогресивната хомогенизация той вижда тласъка за упадък на културите. Дарвин пише за произхода на видовете. Хекел заключава, че човечеството е свързано с развитието на животинските форми. Гьоте стига до различни заключения, а именно, че духът царува навсякъде, от най-нисшите до най-висшите създания. За него научните наблюдения водят до идеалистично-духовни резултати. Бенедикт, изследвайки мозъците на престъпниците, заключава, че те имат прилика с мозъците на маймуните. Наред с научните изследвания стои духовната наука. Истинските причини за сетивните факти се крият в свръхсетивните факти. Това, което човечеството установява във физическия живот, продължава да живее в духовната сфера и формира основата за ново въплъщение. Ние също се събираме отново със същите хора. Човечеството намира своя произход в духовния свят. Духовното може да проникне в човешкото аз. Външният свят ще увехне, но вътре живее това, което може да получи нови импулси. Всяка сила се развива чрез преодоляване на противоположни сили. В контраст с външния свят на фактите се развива копнеж по духовния свят. Необходимо е да се интегрират екстрасензорните изследвания в духовния живот на нашето време.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ПЪЛНО ИЗДАНИЕ

Структура според: Рудолф Щайнер - Литературният
и художествено творчество. Библиографски преглед
(Номерата на библиографията са в *курсив* и са в скоби)

А. ПИСЕНИЯ /

Произведения

- „Научни съчинения“ на Гьоте, въведение и коментари от Р. Щайнер, 5 тома ,
1883-97, ново издание 1975 (*la-e*); отделно издание на въведенията, 1925 (1)
Очертания на епистемологията на светогледа на Гьоте, 1886 (2)
Истина и наука. Прелюдия към „Философия на свободата“, 1892 (3)
Философия на свободата. Очертания на един съвременен мироглед, 1894 (4)
Фридрих Ницше, борец срещу времето си, 1895 (5)
Светогледът на Гьоте, 1897 (6)
Мистицизмът в зората на съвременния интелектуален живот и връзката му
със съвременния мироглед, 1901 (7)
Християнството като мистичен факт и мистериите на древността, 1902 (8)
Теософия. Въведение в свръхсетивното познание за света и човешката съдба,
1904 (9)
Как човек може да придобие знания за висшите светове? 1904/05 (10)
От Акашовите записи, 1904-08 (11)
Етапите на висшето познание, 1905-08 (12)
Очерк на окултната наука , 1910 (13)
Четири мистериозни драми, 1910-13 (14)
Духовното лидерство на човека и човечеството, 1911 (15)
Антропософски календар на душата, 1912 (*в 40*)
Път към себепознанието на човека, 1912 (16)
Прагът на духовния свят, 1913 (17)
Загадките на философията в тяхната история, очертани, 1914 (18)
Загадката на човека, 1916 (20)
От загадките на душите, 1917 (21)
Интелектуалната природа на Гьоте, разкрита чрез неговия „Фауст“ и чрез
приказката за змията и лилията, 1918 (22)
Основните проблеми на социалния въпрос в жизнените потребности на
настоящото и бъдещето, 1919 (23)
Есета върху тройния социален ред и ситуацията на времето 1915-1921/2[^]
Космология, религия и философия, 1922 (25)
Антропософски насоки , 1924/25 (26)
Основи за разширяване на изкуството на лечението според духовно-научните
прозрения, 1925 г. От д-р Р. Щайнер и д-р И. Вегман (27)
Моят живот, 1923-25 (28)

Събрани есета на Илинойс

Есета по драматургия 1889-1901 (29) - Методологични основи на антропософията 1884-1901 (30) - Есета по културна и съвременна история 1887-1901 (31) - Есета по литература 1886-1902 (32) - Биографии и биографични скици 1894-1905 (33) - Есета от «Луцифер-Гнозис» 1903-1908 (34) - Философия и антропософия 1904-1918 - Есета от «Гьотеанумът» 1921-1925 (36)

III. Публикации от наследството

Писма - Пословици - Сценични адаптации - Чернови за четирите мистерийни драми 1910-1913 - Антропософия. Фрагмент от 1910 г. - Събрани скици и фрагменти - От тетрадки и документи - (38-47)

Б. РАЗГОВОРИТЕ РАБОТАТА

I. Публични лекции

Берлинската серия от публични лекции, 1903/04 до 1917/18 (51-67) - Публични лекции, серии от лекции и университетски курсове в други части на Европа 1906-1924 (68-84)

II. Лекции за членове на Антропософското общество

Лекции и лекционни серии с общо антропософско съдържание - Христология и размисли върху Евангелията - Духовна наука за човечеството - Космическа и човешка история - Духовният контекст на социалния въпрос - Човекът във връзка с космоса - Размисли върху кармата - (91-244)

Лекции и трудове върху историята на антропософското движение и Антропософското общество (251-263)

III. Лекции и курсове по отделни области на живота

Лекции по изкуство: Общи художествени въпроси — Евритмия — Формиране на речта и драматично изкуство — Музика — Изобразително изкуство — История на изкуството (271-292) — Лекции по образование (293-311) — Лекции по медицина (312-319) — Лекции по естествени науки (320-327) — Лекции за социалния живот и тройния социален ред (328-341) — Лекции за работниците по реконструкцията на Гьотеанума (347-354)

В. ХУДОЖЕСТВЕННОТО ПРОИЗВЕДЕНИЕ

Точни репродукции на картини и графични дизайни и скици на Рудолф Щайнер в художествени портфолия или като отделни листове: проекти за изографисването на Първия Гьотеанум - учебни скици за художници - програмни изображения за евритмични изпълнения - евритмични форми - скици за евритмичните фигури и др.

*Томовете на Пълните съчинения на Рудолф Щайнер
са еднакво екипирани в рамките на отделните групи
предлага поотделно.*